

44

T. C
İnönü Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü
Sosyal Bilimler Eğitimi Anabilim Dalı
Tarih Bilim Dalı

BİRİNCİ DÜNYA HARBİNDE
ÇANAKKALE DENİZ MUHAREBELERİ
VE
MÜSTAIKEM MEVKİ KUMANDANI
CEVAT (ÇOBANLI) PAŞA

(YÜKSEK LİSANS TEZİ)

Tez Yöneticisi : Doç. Dr. Salim CÖHÇE

Hazırlayan Recep DÜNDAR
(8905)

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	V
KISALTMALAR	VII
KAYNAKLAR	VIII
GİRİŞ	1-16

I. BÖLÜM

(SAVAŞTAN ÖNCE ÇANAKKALE BOĞAZI'NIN DURUMU)

A- BALKAN SAVAŞLARINDAN SONRA ÇANAKKALE BOĞAZI	17
a- Mevcut Tahkimâtın Durum	17
b- Amiral Schack'ın Raporu	19
c- Alınan Yeni Tedbirler	21
ç- Boğaz'ın Kısmen Kapanması	24
B- CEVAD PAŞA'NIN ÇANAKKALE MÜSTAHKEM MEVKİ KUMANDAN LIĞINA ATANMASI	26
a- Goeben ve Breslau'nun Çanakkale Boğazı'na Gelişleri	27
1. Cevad Paşa'nın Tutumu	31
2. İtilâf Devletleri'nin Tepkisi	32
3. Muhtemel Bir Harekâta Karşı Yapılan Hazırlıklar	33
4. İngilizlerle Yazışmalar	35
b- Çanakkale Boğazı Çıkışında İngiliz Ablukası	37
C- BOĞAZ'DAKİ TÜRK KOMUTA KADEMELERİNDEKİ KARIŞIKLIK	39
a- Amiral Souchon'un Faaliyetlerinin Yarattığı Karışıklık	41

	ii
1. Almanların Önemli Mevkilere Yerleştirilmeleri	42
2. Cevad Bey'in Almanlar Hakkındaki Uyarısı	45
II.BÖLÜM	
(BOĞAZ'DA SAVAŞ HAZIRLIKLARI)	
A- BOĞAZ'A YÖNELİK İNGİLİZ - YUNAN FAALİYETLERİ	47
B- BOĞAZ'IN SAVUNULMASI İLE İLGİLİ CEVAD BEY'İN TEKLİFLERİ	49
a- Muhtemel Bir Taarruzun Gelişme Şekilleri Hakkındaki Görüşleri	51
b- Türk Savunmasının Esaslarının Tespiti	52
C- BOĞAZ'IN TAMAMEN KAPATILMASI	53
Ç- TÜRK SAVUNMASINDA YENİ DÜZENLEMELER	56
a- Boğaz Tahkimatının Güçlendirilmesi	56
1. Kıyılarda Yapılan Düzenlemeler	57
2. Mayın Hatları	59
3. Deniz Altı Engelleri	63
4. Kara Harekâtına Karşı Düşünülen Tedbirler	64
b- Müstahkem Mevkinin Denizden Gelecek Taarruzlara Karşı Savunma Plânı	65
1. Plânı Hazırlamakla Görevli Komisyonun Teşkili	65
2. Harekât Plânı	66
D- SAHİL BATARYALARINDAKİ TÜRK TOPÇUSUNUN EĞİTİMİ	68
a- Örnek Batarya Teşkili	69

b- Atış Tatbikatları

71

III. BÖLÜM

(DENİZ MUHAREBELERİNİN BAŞLAMASI)

A- BOĞAZ'A KARŞI HAREKATIN BAŞLAMASI	72
a- Boğaz Girişinin Bambalanması (3 Kasım 1914)	74
b- Denizaltı Akınları	79
1. Mesudiye Zırhlısının Batırılması	80
2. Marmara'da Denizaltı Araştırmaları ve Alınan Tedbirler	85
B- ÇANAKKALE TEŞEBBÜSÜ İÇİN KESİN KARAR	87
a- İngiltere'de Çanakkale'yi Geçme Düşüncesi	88
1. Sarıkamış Harekâtının Boğaz'a Yansıması	89
2. Müttefik Filo'nun Taarruz Plânı	91
b- İngiltere'nin Düşüncesine Fransa'nın da Katılması	93
c- Alınan Karşı Tedbirler	95
ç- Boğaz'ın Zorlanması: 19 Şubat 1915 Taarruzu	96
1. Enver ve Cevad Paşaların Müttefiklerin Taarruzu Hakkındaki Değerlendirmeleri	98
C- GİRİŞ İSTİHKAMLARININ SUSTURULMASI	100
a- Boğaz'a Girme Teşebbüsü	101
1. 25 Şubat Taarruzu	102
2. Başkumandanlık Vekâleti'nin Tutumu	104
b- Cevad Paşa'nın Yıkılan Tabyaları Tamir Faaliyetleri	105

IV. BÖLÜM

(DENİZ MUHAREBELERİNDE II. SAFHA)

A- MÜTTEFİK TAARRUZLARININ GELİŞMESİ	108
a- Türk Savunmasını Tamamen Çökertme Girişimleri	108
b- Müstahkem Mevkînin Direnişi	114
B- KARADA SAVUNMANIN GÜÇLENDİRİLMESİ	117
a- 19. Fırka'nın Maydos'a Kaydırılması	118

b- Cevad Paşa'nın Türk Birliklerinin Harekât Tarzlarını Belirleyen Talimatı	119
1. 19. Fırka'ya Verilen Görev	120
C- DENİZDE SAVUNMANIN PEKİŞTİRİLMESİ	122
a- Erenköy Koyu'nun Mayınlanması: 7-8 Mart 1915	123
V. BÖLÜM	
(ÇANAKKALE BOĞAZI MUHAREBESİ: 18 MART 1915)	
A- MÜTTEFİKLER ARASINDA ÇEKİŞME	127
a- Rusya'nın Endişeleri	127
b- İstanbul Anlaşması	130
B- ÇANAKKALE DENİZ ZAFERİ	132
a- Müttefik Filo'nun Harekât Plânı	133
b- 18 Mart 1915: "En Şerefli Gün"	135
1. Dardanos Bataryası	147
2. Kayıplar ve Kazançlar	151
SONUÇ	156
EKLER (BELGELER, HARİTALAR)	164
BİBLİYOGRAFYA	200
DİZİN	206-211

ÖNSÖZ

Çanakkale Boğazı, bu eski deniz geçidi, tarihin ilk çağlarından beri coğrafyanın ortaya koyduğu mecburiyetler sebebiyle milletlerin birbirleriyle çatışmalarında hep ön planda yer almıştır. Osmanlı Devleti'nin sonunun yaklaştığı bir sırada da Türk ve Dünya tarihinde önemli değişikliklere sebep olan Çanakkale Muharebeleri hiç şüphesiz Birinci Dünya Harbi içerisinde müstesna bir yere sahiptir. Zira bu muharebeler harbin seyrini bütünüyle etkilemiş siyasî, iktisadî v.s. alanlarda büyük değişikliklerin oluşmasına zemin hazırlamıştır. Öyle ki, dünya harbinde bunun kadar, muharip milletlerin durumu üzerinde etkili olmuş ve harbin gidişini değiştirmiş bir başka olaya daha rastlamak mümkün değildir.

Çanakkale muharebeleri İngiltere, Fransa ve Çarlık Rusyası bakımından büyük bir hayal kırıklığı yaratırken, islâm dünyası bakımından da o nisbette yeniden bir ümidin doğmasına vesile olacaktır. Öyle ki bu muharebeler Türk askeri için diğer cephelerden çok farklı olarak, gerçek bir vatan savunmasına dönüşüp, Türk İstiklâl Mücadelesinde zafere giden yolun başlangıcını teşkil ederken, islâm aleminde de büyük bir dirilişin ilk müjdecisi olmuştur.

Çanakkale muharebeleri, müstakil veya Birinci Dünya Harbi ile ilgili nisbetinde genel mahiyetteki araştırmalarda pek çok kere ele alınmış ve Mesele askeri, siyasî, kısmen de iktisadî yönleriyle ortaya konulmaya çalışılmıştır. Ancak bunların hemen hepsinde kara muharebelerinin büyük bir yer tutmasına karşılık, deniz muharebelerine gereken önemin verilmediği dikkati çekmektedir. Ayrıca bu çalışmaların pek çoğunda göze çarpan en büyük eksiklik ise muharebeleri sevk ve idare edenlerin gerçek manada anlatılamamış, rollerinin bütünüyle ortaya konulamamış olmasıdır. Tabii ki bu hususda Mustafa Kemal bir istisna teşkil eder.

Çanakkale muharebeleri'nin en önemli safhalarından birisini meydana getiren deniz muharebeleri ile bu muharebelerde Türk savunma sistemini hazırlayıp, kuvvetlerimizi büyük bir başarıyla sevk ve idare eden Cevad (Çobanlı) Paşa bu

çalışmanın konusunu teşkil edecektir. Bugün unutulmuş bir kumandan gibi görünmesine rağmen, onun yaptıklarıyla unutulmayacak kadar kıymetli bir asker olduğunu gösterdiğine şüphe yoktur. Zira Cevad Paşa, daha bir buçuk sene önce Balkanlarda dünkü eyaletlerimizin derme çatma askerleri karşısında acze düşmüş, politik oyunlarla bölünmüş, üstelik Sarıkamış ve Kanal Cephesinde de kaybetmiş bir orduya dünyanın en kuvvetli savaş gücü karşısında durulabilmenin mümkün olduğunu göstermiş, dolayısıyla moral, taktik ve teknik açıdan daha sonraki kara muharebelerin de zafere giden yolu açmıştır.

Böyle bir konuyu çalışmamıza imkan hazırlayan Yrd.Doç.Dr. Mesut Aydın ve görüşlerinden büyük ölçüde istifade ettiğimiz Yrd. Doç. Dr. Mustafa Turan ile araştırmalarımız esnasında her türlü yardımı esirgemeyen ve esasen büyük bir fedakarlıkla çalışmamızın tamamlanmasını sağlayan Doç.Dr. Salim Cöhçe'ye bu vesileyle teşekkürü bir borç bilmekteyim.

Malatya 1992

Recep DÜNDAR

8905

KISALTMALAR

a.g.e.	: Adı geçen eser
a.g.m.	: Adı geçen makale
A.T.B.D.	: Askeri Tarih Belgeleri Dergisi
ATASE Arş.	: Askeri Tarih Stratejik ve Etüd Başkanlığı Arşivi
Bkz.	: Bakınız
Dos.	: Dosya
Fih.	: Fihrist
İ.A.	: İslam Ansiklopedisi
Klas.	: Klasör
Km.	: Km.
m.	: Metre
Nşr.	: Neşreden
Nu.	: Numara
S.	: Sayı
s.	: Sayfa
T.A.	: Türk Ansiklopedisi
vd.	: ve devamı, ve diğeri

KAYNAKLAR

Araştırma konumuzla ilgili olarak yeterince kaynağa sahip bulunmaktayız. Bunları, arşiv vesikaları, yayınlanmış resmi vesikalar ve raporlar, hatıralar, sürekli yayınlar ve araştırmalar olarak tasnif etmek mümkündür. Ama saha ile ilgili arşiv belgeleri hem ana kaynak olmaları, hemde pek bol bulunmaları sebebiyle bu çalışmada önemli bir yer tutmaktadır. Bu vesikaların bir kısmı ise resmi vesikalar ve raporlar olarak yayınlanmış olup, bu da araştırmamız esnasında büyük kolaylık sağlamıştır. Ancak bu tür kaynakların bulunamadığı konularda ortaya çıkan boşluk, hatıralar ve araştırma eserlerinin verdiği bilgilerle doldurulmaya çalışılmıştır.

a- Arşiv Vesikaları

Birinci Dünya Harbi ile Türk İstiklâl Harbi denildiğinde kaynak olarak ilk akla gelen Genelkurmay Askeri Tarih Stratejik Etüd Başkanlığı Harp Tarihi Arşivi olacaktır. Bu arşivde yer alan saha ile ilgili oldukça bol malzeme hemen hemen tamamen taranmaya çalışılmıştır. Ancak, bu taramada yapılan araştırmanın mahiyeti ve amacı göz önüne alınarak arşivde bulunan bütün dosyalardaki bilgilerin tek tek tespit edilip kullanılması yerine daha çok konumuzla doğrudan ilgili olan Müstahkem Mevki Kumandanlığı harp ceridelerinin bütünüyle çıkarılıp değerlendirilmesi daha uygun görülmüştür. Her ne kadar bu bir eksiklik olarak alınabilirse de, sözkonusu cerideler Çanakkale Deniz Muharebeleri ve Cevad Paşa ile ilgili bilgileri günü gününe tespit edip vermesi bakımından önemli bir yere sahip olmuş ve bu araştırma ile ilgili konular hakkında yeterli bulunmuştur. Esasen diğer dosyalarda tespit ettiğimiz bilgilerin büyük bir kısmı da bu ceridelerde yer alan bilgilerin mükerrerleri durumundadır. Bu husus da yeri geldikçe dipnotlarda gösterilecektir.

ATASE Arşivinde yapılan araştırmada sözkonusu ceridelerin 4669 Numaralı klasör içerisinde yer alan H/1-10 numaralı on dosya halinde bulunduğu tespit

edilmiştir. Bu dosyalar 10 Ağustos 1914 günü Goeben ve Breslau'nun Çanakkale önlerine gelmesine dair bilgileri vermekle başlar, 18 Mart 1915 Çanakkale Zaferi'ne ait belgelerle son bulur. Dolayısıyla bu süreç, araştırmamızın zaman ve alan itibariyle de tespit edilen sınırlarıyla uyuşmaktadır. Ama müteakip klasör içerisinde yer alan ve 18 Mart'tan sonraki gelişen olayları ihtiva eden cerideler de taranarak bilhassa Deniz Muharebelerinin sonuçlarına dair yapılan değerlendirmelerde kullanılmaya çalışılmıştır. Ne var ki bu yönde ceridelerde aranan, bilgilerin fazla bir öneme haiz olmadığı görülmüştür. Zira bu bilgiler genellikle birer ikişer cümlelik ifadeler halinde bulunmakta ve daha çok İtilaf Devletleri'nin deniz faaliyetleri ile ilgili haberler niteliğini taşımaktadır.

ATASE Arşivinde yer alan bahse konu cerideler gayet iyi düzenlenmiş ve herhangi bir şekilde eksiklik taşımamakta ise de bu belgelerin şimdiye kadar çok kötü kullanıldığı da bir gerçektir. Nitekim sözkonusu belgelerin müteaddid zamanlarda çeşitli araştırmacılar tarafından renkli kalemle çizilerek tahrip edildikleri görülmektedir.

Her ne kadar diğer arşivlerde de konumuzla ilgili bir takım belgelerin bulunabileceği düşünülürse de yaptığımız araştırmada bu yönde bir tespit bulunamadık. Bu husus biraz da ülkemizde arşivlerimizin halen araştırmacılar için mükemmel bir kullanılabilirliğe kavuşturulamamış olması ile ilgilidir. Nitekim İstanbul Başbakanlık Arşivi ile Ankara Cumhuriyet Arşivine müracaat ettiğimizde konumuzla ilgili vesikaların henüz tasnifinin yapılamadığı, dolayısıyla çalışmamızın mümkün olmadığı cevabını aldık. Ayrıca yurt dışındaki arşivlerde de çalışma yapamamış olmamız bilinmeli, ama gerek ülkemizde sunulan araştırma imkanları, gerekse yapılan çalışmanın mahiyeti dikkate alınarak bu da hoş karşılanmalıdır. Ona rağmen yabancı ülkelerdeki arşiv kaynaklarından dolaylı olarak, genellikle bunlara yer veren araştırma eserlerinin sunduğu imkanlar nispetinde istifade edilmeye de çalışılmıştır.

b. Yayınlanmış Resmi Vesikalar Ve Raporlar :

ATASE Arşivinde yer alan ve bu çalışmada kullanılan çok az sayıda vesikanın Harp Tarihi Vesikaları Dergisi'nde (Askeri Tarih Belgeleri Dergisi) tıpkı basım olarak yayınlandığı görülmektedir. Bazıları ise bu vesikalara dayanılarak hazırlanmış olan kitaplarda, mesela Genelkurmay Başkanlığının hazırladığı çalışmada ⁽¹⁾ ekler bölümünde yayınlanmıştır. Ancak, en azından transkribeli olarak verilmesi gerek bu belgeler de anlaşılabilir hale getirme kaygısı ile dile yapılan müdahale, muhteva bakımından pekçok kayba, hatta yanlış anlamaların ortaya çıkmasına sebep olacak niteliktedir. O sebeple bu belgelerin arşivdeki asılları ile mukayeseli bir şekilde kullanılması zarureti ortaya çıkmıştır. Ayrıca tasnifden kaynaklanan bir husus olarak da sözkonusu belgelere ait yayınlandığı andaki bibliyografik bilgilerin de bugün değişmiş bulunduğu tespit edilmiştir. Haliyle bu bilgiler arştırmamızda arşivlerdeki bugünkü şekilleriyle yer almıştır. Ama yanlış anlaşılmalara sebep olabilecek noktaları asıllarından düzelttikten sonra bu belgelerden bir kısmının ek'te verilmesi uygun görülmüştür. Ayrıca bir kısım resmi vesika ve raporun suretlerinin hatıra türü eserlerde yer aldığı da görülmektedir ki bunlar da dikkate alınmıştır.

Ülkemizde yayınlanan resmi vesikalar ve raporlar haricinde karşı tarafı oluşturan devletlerin yayınları da önem kazanmaktadır. Arşiv vesikalarında olduğu gibi, bunlardan da araştırma eserlerde yer alanlar tespit edilerek mümkün mertebe en geniş şekliyle istifade edilmeye çalışılmıştır. Ancak bunların toplandığı katalogların ele geçirilememiş olması, bu konuda, Türkçeye de çevrilen bilhassa Aspinall Oglander, H. G. Cassar, R. McLaughlin, Alan Moorehead'ın çalışmalarında yer alan resmi rapor ve vesikaları zikre değer kılmakta-

¹ Bkz. Genelkurmay Başkanlığı, Birinci Dünya Harbinde Türk Harbi VIII, Ankara 1976.

dır.⁽²⁾ Aynı zamanda bu çalışmalar konumuzla ilgili müstakil araştırmalar olarak da büyük bir kıymeti haizdirler.

c. Hatıralar:

Bilindiği gibi tarih araştırmalarında hatıralar esasta ikinci elden kaynak olarak kabul edilir⁽³⁾. Ancak bu eserler ana ve birinci elden kaynakların bulunamadığı konularda bunların yerini doldururlar. Bu araştırmada hatıralardan daha çok arşiv vesikalarının bıraktığı boşlukların doldurulması ve genellikle halen tartışmalı olan hususların değerlendirilmesinde, bir fikir vermek kabilinden istifade edilmiştir.

Çanakkale savaşlarında deniz harpleri sözkonusu olunca hatıralar denildiğinde ilk akla gelecek kişi Müstahkem Mevki Kumandanı Cevad (Çobanlı) Paşa olmaktadır. Ama bütün gayretimize rağmen Cevad Paşa'nın hatıralarını tespit ettiğine dair bir belirtiye rastlanamamıştır. Bu hususta halen yaşayan aile fertlerine yaptığımız müracaatlar da bir netice vermemiştir. Her ne kadar böylesine önemli birisinin hatıralarını yazmamış olduğunu düşünmek istememek de şu ana kadarki tespitlerimiz bu yöndedir.

Hatırat türü eserlerden bu araştırmada önemli bir yere sahip olanların başında aynı zamanda Cevad Paşa'nın yardımcısı olarak olaylarda başından sonuna kadar yer alan Selahattin Adil Bey'in kayıtları gelmektedir. Bu kayıtlar daha sonra bir kitap halinde düzenlenerek neşredilmiştir.⁽⁴⁾ Selahattin Adil Bey'in gayet mütevazi bir şekilde ve derin bir vukufiyetle olayları ele aldığını müşahade etmekteyiz. Ancak araştırma konumuzla ilgili bölümlerin akronik olarak ve daha

² Bkz. A. Oglander, Büyük Harbin Tarihi, Çanakkale, Gelibolu Askeri Harekatı I, (Nşr. T. Tunay), İstanbul 1939; H. G. Cassar, Çanakkale ve Fransızlar, (Nşr. N. Dalay), İstanbul 1974; R. McLaughlin, Yavuz'un Kaçışı, (Nşr. N. Dalay), İstanbul 1978; A. Moorehead, Çanakkale Geçilmez, (G. Salman), İstanbul 1972.

³ Bkz. Z. V. Togan, Tarihte Usûl, İstanbul 1981, s. 36 vd.

⁴ Bkz. S. Adil, Hayat Mücadeleleri, Selahattin Adil Paşa'nın Hatıraları, (Nşr. E. Koray), İstanbul 1982.

çok genel mahiyette değerlendirme şeklinde yazıldığı görülmektedir. Bu türde müteala edilebilecek eserlerden bir diğeri de Çanakkale Boğazı savaşlarına iştirak etmiş Şakir Tunççapa'nın yaşadıklarını, gördüklerini bir günlük halinde zaptetmesiyle meydana getirdiği eserdir.⁽⁵⁾ Verdiği bilgilerde daha çok müşahedelerine dayanan Tunççapa'nın yazdıkları genelde savaşta bilfiil yer alan insanların psikolojisini yansıtmaları bakımından önem arz etmekteyse de bu husus tarafımızdan yeterince değerlendirilememiştir. Diğer bir eser ise Halis adlı birisine dayanılarak 1975'te yayınlanan rapor türü eserdir.⁽⁶⁾ Tamamını görme imkanı elde edemeyip sadece konumuzla ilgili bölümlerinin fotokopilerinin kullanıldığı bu eser de günlük olarak tanzim edilmiştir. Yalnız sözkonusu kişinin verdiği bilgilerden Mustahkem Mevki Kumandanı Cevad Bey'e yakın bulunduğu anlaşılmaktadır.

Ülkemizde araştırma sahamıza dahil hatıralarla ilgili bir diğer eser de Gıyas Yetkin tarafından, Çanakkale Muharebelerinde bulunmuş komutan, er ve erbaşların bizzat anlatımlarından derlenmiş anektodların toplandığı çalışmadır. Bilhassa Cevad Paşa ile ilgili metin içerisindeki anektodlar bu eserden alınmıştır. Bunun haricinde ülkemizde yayınlanıp bu çalışmada istifade edilen hatıralardan bazılarını Enver Paşa, Ali İhsan Sabis, Şemsettin Çamoğlu, Liman Von Sanders'e ait kayıtlar teşkil etmektedir⁽⁷⁾.

Hatıra türü eserler hususunda konumuzla ilgili Çanakkale muharebelerinde bulunmuş Almanların yazdıklarının da önemli olacağı bir gerçektir. Ancak bunları tespit etme imkanı bulamadık. Bunlar haricindeki yabancılardan bilhassa İngiliz, Fransız ve Rus yetkililerin hatıraları da büyük bir öneme sahip ise de sadece Ian Hamilton ve General J.Pomiankowski'nin Türkçeye de çevrilen

⁵ Ş.Tunççapa, Çanakkale Harbi Hatıralarım, İstanbul 1958.

⁶ Halis, Çanakkale Raporu, İstanbul 1975.

⁷ Bkz. Ş. S. Aydemir, Makedonya'dan Orta Asya'ya Enver Paşa, (1908 - 1914), II, İstanbul 1981; A.İ. Sabis, Birinci Dünya Harbi II, İstanbul 1990; Ş. Çamoğlu, Çanakkale Boğazı ve Savaşları, İstanbul 1962; L. V. Sanders, Türkiye'de 5 Yıl, (Nşr. M. Ş. Yazman), İstanbul 1968.

kayıtlarını kullanma imkanımız oldu. Bunlardan Birinci Cihan Harbinden önce İstanbul'da Avusturya-Macaristan elçiliğinde Askeri ataşe olarak yer alan ve bütün savaş süresince de görev yapma fırsatı bulan J. Pomiankowski'nin hatıralarına dayanarak düzenlediği tarih kitabı mahiyetindeki eserinin⁽⁸⁾ önemine işaret etmemiz gerekir.

Pomiankowski harp sırasında müttefik bir ülkenin yetkilisi olarak bulunduğu Türkiye'de hükümetin hemen hemen bütün çalışmalarıyla, İstanbul'daki diğer ülkelerin diplomatlarının ileri gelenlerinin faaliyetlerini yakından takip etme fırsatını bulmuştur. Hatta savaş sürecinde karşı taraf diplomatlarıyla gizli temaslar kurabilecek kadar yakınlık sağladığı dikkati çekmektedir. Bazı hususlarda belki de bir Avrupalı olduğu için bir takım abartmalar yapmasına rağmen Pomiankowski'nin sivil ve askeri politik hadiselerle Türk hükümetinin faaliyetleri v.s. hususlarındaki bazı tespitleri oldukça isabetlidir. O sebeple de bu çalışmada önemli bir yeri olmuştur. Ancak kendisinin iddia ettiği şekilde "Herkesçe bilinen bazı tarihlerin düzeltilmesi veya tamamlanması zarureti" hususunda aynı şekilde başarılı olduğunu söylemek zordur.

Bu konuda ileride yapılacak çalışmalarda yabancılardan bihassa Churchill, L. George, Kitchener, varsa De Robeck, Carden, Heyes, Schack, Veber, Uzedom, Souchon ve Merten, Sazanoff, Leondjev, Morgenthau, Wangenheim başta olmak üzere daha pek çok kişinin hatıralarına işaret etmek isteriz. Bu husustaki eksiklik araştırmamızda daima kendisini hissettirmiştir. Ama bu boşluğun da araştırma eserlerinde yer alan bilgilerle mümkün mertebe doldurulmaya çalışıldığının bilinmesinde yarar vardır.

ç. Süreli Yayınlar ve Araştırmalar:

Çalışılan saha ile ilgili süreli yayın ve araştırmalarda pek çok bilgi bulunmaktadır. Ancak bu kaynaklar daha çok konunun Kara Savaşları ile ilgili

⁸ J. Pomiankowski, Osmanlı İmparatorluğu'nun Çöküşü, "1914-1918 I. Dünya Savaşı", (Nşr. K.Turan), İstanbul 1990.

bölümüne ağırlık vermiş görünmektedirler. Ayrıca, bilhassa süreli yayınlarda konu daha çok yıl dönümü kutlamaları ile ilgili olarak ve genellikle de belirli bir şuur vermeye yönelik tarzda ele alınmıştır. Dolayısıyla bir ilmi çalışmada bunlara pek fazla itibar edilemeyeceği açıktır. Yalnız dönemin gazete ve dergilerinde yer alan bilgilerin büyük bir önemi haiz olduğu da bilinmektedir. Ama araştırmamız esnasında sözkonusu yayınlarda yer alan bilgilerin birbirinin tekrarı ve daha çok Başkumandanlık Vekaleti'nin bildirimleri şeklinde mütaala edilebilecek haberlerden oluştuğu da dikkatimizi çekti. Belki de, verilecek haberlerin panik yaratması ihtimaline karşı alınan tedbirler ve bilhassa uygulanan sansür böyle bir neticenin ortaya çıkmasında etkili olmuştur. Ona rağmen bu yayınlar taranmış ve Tercüman-ı Hakikat, İkdam, Vakıf gibi gazetelerden alınan bilgiler ilgileri nispetinde kullanılmaya çalışılmıştır. Bu hususta yurttaki gelişmeleri ortaya koyabilecek çeşitli merkezler de çıkarılmaları muhtemel olan süreli yayınları kullanabilme imkanının olmayışı takdir edilmelidir.

Süreli yayınlar hususunda bir takım belgelerin ve araştırmaların yer aldığı Genelkurmay Başkanlığınca çıkarılan Harp Tarihi Vesikaları ile Askeri Tarih Bülteni ve Cevat Çobanlı'nın hayatının ele alındığı bir makale yayınlanan Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi zikredilmeye değer⁽⁹⁾.

Araştırmalar ise çalışılan sahayı müstakil bir şekilde ele almaktan uzaktır. Ancak bunlarda Çanakkale Kara Savaşları'nın başlangıcını oluşturması bakımından giriş mahiyetinde veya Birinci Dünya Savaşı ile ilgisi nispetinde Çanakkale Deniz Muharebelerine yer verilmiş fakat, hemen hemen tamamında Cevat Paşa ihmal edilmiştir. Ülkemizde bu araştırmaların başında Genelkurmay Başkanlığınca Birinci Dünya Harbinde Türk Harbi Serisi içinde çıkarılan VIII. cilt gelmektedir. Bu eser daha çok ATASE Arşivinde bulunan belgelerin konularla ilgileri nispetinde üst üste yığılmasıyla meydana getirilmiş olup, daha çok

⁹ N. Baycan, "Orgeneral Cevat Çobanlı", Askeri Tarih Bülteni, S. 25, (Ağustos 1988), s. 117-133; N. Baycan, "Orgeneral Cevat Çobanlı", Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi, VII/20, (Mart 1991), s. 367-389.

kronolojiye bağılı kalınarak hazırlanmıştır. Yine bu konuda Kara Kuvvetleri Komutanlığı yayınları arasında yer alan F. Belen'in eseri de önemli olup, araştırmamız esnasında büyük ölçüde kullanılmıştır. Kendisi de asker olan ve söz konusu dönemlerde çeşitli cephelerde, bu arada Çanakkale'de de görev yapan Fahri Belen'in⁽¹⁰⁾ yorumları müşahadelerinden daha gerçekçi ve isabetlidir. Esasta bir asker olmasına rağmen araştırmalarındaki ilmi hava hemen dikkati çekecek niteliktedir.

Araştırma eserlerinden büyük ölçüde arşiv kaynaklarına dayanan, Fevzi Kurtoğlu'nun çalışmasından da büyük ölçüde istifade edilmiştir⁽¹¹⁾. Bu araştırmanın farklı bir yönü de deniz savaşlarına geniş bir şekilde yer vermiş olmasıdır. Ayrıca bazı hususlarda yapılan tespitler de dikkati çekmektedir. Bunun yanında konularının tasnifi de oldukça düzenlidir. Buna benzeyen bir başka çalışma da İhsan İlgar tarafından meydana getirilmişse de hem deniz muharebelerine fazla yer vermemiş olması hem de el kitabı şeklinde hazırlanması, bu çalışmanın eksiklikleri olarak dikkati çeker.⁽¹²⁾ Fikret Günesen'in eseri⁽¹³⁾ de bu cümledendir. Bunların haricinde bilhassa girişte İslâm Ansiklopedisi, Türk Ansiklopedisi gibi genel mahiyetteki çalışmaların ilgili maddeleri de önemli ölçüde kullanılmıştır.

¹⁰ 1892'de Bolu'da doğan Fahri Belen 27 Temmuz 1912'de Harp Okulunu bitirerek Balkan savaşlarında Birinci Dünya Harbi'nde de Çanakkale, Kafkas ve Irak cephelerinde bilfiil görev yapmıştır. İstiklal savaşında da yer alarak önemli görevler ifa eden bu komutanımız, bilhassa Yunan Başkomutanı Trikopolis'in esir edilmesindeki rolüyle de tanınır. Savaştan sonra çeşitli görevlerde bulunup, Türk - Rus sınırının çizilmesi v.s. gibi vazifeler ifa eden Belen, 1950'de emekli olarak siyasete atılmış ve Bakanlık da yapmıştır. 1961'de politikadan da tamamen kopan ve 1975 yılında ahirete intikal eden Fahri Belen'nin Birinci Cihan Harbi, XX. Yüzyılda Osmanlı Devleti ve Türk İstiklal Harbi konularında kıymetli çalışmaları bulunmaktadır. Bkz. F. Belen, Birinci Cihan Harbi'nde Türk Harbi, I, Ankara 1967; F. Belen, XX. Yüzyılda Osmanlı Devleti, İstanbul 1973; F. Belen, Birinci Cihan Harbinde Türk Harbi, 1915 Yılı Hareketleri, Ankara 1964; F. Belen, Çanakkale Savaşı, İstanbul 1935.

¹¹ Bkz. F. Kurtoğlu, Çanakkale ve 18 Mart 1915, İstanbul 1935.

¹² Bkz. İ. İlgar, Çanakkale 1915, İstanbul 1969.

¹³ F. Günesen, Çanakkale Savaşları, İstanbul 1986.

Çanakkale Muharebeleri hakkında yabancılar tarafından çok kıymetli çalışmaların yapıldığını görmekteyiz. Bunlardan G.H. Cassar, A. Moorehead, Aspinall Oglander'in çalışmaları en başta gelenlerdir. Bu çalışmaların ortak yönü ülkelerinde bulunan arşivlerdeki belgeleri ve bu arada resmi vesika ile raporları da kullanmış olmalarıdır. O sebeple, bu araştırmanın yurt dışındaki arşivlerde bulunan belgelerin kullanılmayışı ile ilgili eksikliklerini gidermede büyük ölçüde payları vardır. Bunlardan A. Oglander aynı zamanda Türk arşivlerini de taramış görünmektedir. Esasen bu yazar, Çanakkale Savaşlarına da katılan birisidir. İngiliz Genelkurmayında sahip olduğu önemli mevki, olayların iç yüzünü tespit ve teşhir etmedeki başarısını arttırmış olmalıdır.

G. H. Cassar'ın çalışması ise, olayların askeri boyutundan ziyade politik boyutunu yorumlamadaki isabetle temayüz etmektedir. Bu hususda Moorehead, Cassar'dan çok geri olduğu gibi adeta avâmi bir niteliğe de sahiptir. Buna rağmen Moorehead'ın çalışmasında olayların hikaye edilmesindeki başarıyı görmemezlikten gelmek mümkün değildir. Son olarak bu konudaki çalışmalardan David Valder'in Türkçeye de çevrilen eserini zikredebiliriz.

Bu çalışmada kullanılan yerli ve yabancıların meydana getirdikleri diğer araştırma eserleri dipnotlarda tespit edilerek umumi bibliyografyada gösterilmiştir.

GİRİŞ

Asya ve Avrupa kıtalarını birbirinden ayıran iki boğazdan birisi olup, Marmara Denizi'ni, dolayısıyla Karadeniz'i Adalar Denizi'ne yani Akdeniz'e bağlayan önemli bir su yolu durumundaki Çanakkale Boğazı⁽¹⁾ 61.8km. boyundadır. En dar yerinde 1250, en geniş yerinde ise 7500 m.lik bir genişliğe sahiptir⁽²⁾.

Tarihin çeşitli devirlerinde pek çok milletin bir çok vesilelerle çarpışan emellerine yol ve geçit olan Çanakkale Boğazı yine bunlar arasında meydana gelen büyük ve kanlı savaflara sahne olduğu gibi, bir bakıma bu savaşların sebebini de oluşturmuştur. M.Ö.XX yüzyılda tesis edildiği kabul edilen Truva şehrinin en alt tabakaları Boğaz kenarındaki yerleşimin çok eski devirlere dayandığını gösterir. Bir görüşe göre Yunanlıların Karadeniz'e ulaşan yolu hakimiyetleri altına almak için M.Ö.XIII.yüzyılda başlattıkları Truva harpleri, Boğaz harplerinin de birincisini oluşturmakta ve Homeros'un ünlü destanının konusunu da meydana getirmektedir⁽³⁾.

¹ Eskiçağda Yunan mitolojisinden kaynaklanan Hellespontus (Helle Denizi) adıyla anılan ve Strabon,Ptolemaios ve Heredotos'da bu adla yer alan Çanakkale Boğazı Ortaçağ İtalyan Haritalarında BuccaRomaniae veya Stretto della Romana, Avide Boğazı, Aveo Boğazı adlarıyla yer alır Haçlı Sefer lerisrasında Saneti Georgii adı geçmiş ise de daha geniş bir manayı ifade etmektedir. Bugün genellikle Batı'da kuruluşu Troia Hükümdarı Dardanas'a bağlanan ve onun adını taşıyan bir şehirden alınma şekliyle Dardanelles, Dardanelli gibi isimlerle anılır. Osmanlılar çoğu vakit bu Boğaz için Akdeniz (Bahr-i Sefid) Bdgazı, bazen de Kale-i Sultaniye Boğazı adlarını kullanmışlardır. Batıların Osmanlının kullandığı şekilde Mesegeios Thalassa (Akdeniz Boğazı) adını verdikleri de bilinmektedir. Son altmış yıl içerisinde Çanakkale adı bu Boğaz'a resmî ad olmuştur. Bkz. "Çanakkale Boğazı", Türk Ansiklopedisi XI, s.354 vd.

² Kuzeydoğu-güneybatı doğrultusunda uzanan Çanakkale boğazı oldukça derin, her türlü geminin gelişgidişine imkan verecek bir özelliğe sahiptir. En dar yeri Çanakkale-Kilidbahir arasındır. Dördüncü zamanda akarsuların derin ve geniş eski bir vadinin su altına kalmasıyla meydana geldiği kabul edilmektedir. Boğazda Marmara'dan Ege'ye üst akıntı, ters yönde de bir alt akıntı bulunmaktadır. Bkz."Çanakkale Boğazı", T. A. XI, s. 355.

³ A. M. Mansel, Ege ve Yunan Tarihi, Ankara, 1971, s.83: E. Memiş, "Eskiçağın Birinci Dünya savaşı ile Yakınçağın Birinci Dünya Savaşında Boğazların Oynadığı Rol ve Türkiye "Askeri TarihBülteni, S.22, (Şubat 1987), s.92.

Çanakkale Boğazı M.Ö. III.yüzyılda, Romalıların hakimiyeti altına girip önemini bir zaman için kaybedinceye kadar, İranlılar ile Atinalılar ve İspatralılar arasında mücadele sahası olduğu⁽⁴⁾ gibi Anadolu'da Hitit Devletini yıkan başta Frigler olmak üzere muhtelif Trak Kavimlerinde bu ülkeye geçiş yeri olmuştur⁽⁵⁾. Makedonya'lı İskender'in de M.Ö.334 yılında aynı yerden Anadolu'ya geçtiğini görmekteyiz. Anadolu'yu zaptetmek isteyen Roma Orduları da M.Ö.191 yılında Çanakkale üzerinden Asyaya geçeceklerdir.

Roma imparatorluğunun 395'de bölünmesini müteakip Doğu Roma İmparatorluğu elinde kalan Çanakkale Boğazı 324 yılında tesis edilen bugünkü Kilid bahir yakınındaki Sestos deniz üssüne ek olarak J.Jüstinyanus zamanında yapılan tahkimatla müstahkem bir hale getirilmişse de⁽⁶⁾ daha sonra İstanbul'a yönelecek Müslüman-Arap donanmasının, 668 ve 672 yıllarında iki defa burayı geçerek başşehir kuşatması engellenememiştir.⁽⁷⁾ Bu kuşatma 717 yılında tekrarlanmak istenecek ve Çanakkale Boğazı önemli ölçüde Müslüman-Arap faaliyetlerine sahne olacaktır.⁽⁸⁾

Bizans İmparatorları payitahtın kilidi telakki ettikleri Çanakkale Boğazının müdafaasına büyük önem vermişlerdir. Hatta bazı İslam kaynaklarının rivayetine göre buraya sağlam bir zincir gerilerek, İslam gemilerinin Boğaza girişini

⁴ Bu mücadeleler için Bkz. Bilge Umar, Türkiye Halkının İlkçağ Tarihi I, İzmir 1982, s.229-230: Bu mücadelelerde Serhas ordusu Anadolu kıyılarından Külliye'de kayık toplamıştı. Bunlardan bir kısmı ile Abidos-Sestos (Çanakkale-Kilidbahir) arasında 2.5 km. uzunluğunda bir köprü kuruldu. Boğazın daha dar olan yerlerinde akıntının fazlalığı dolayısıyla köprü tutturulamıyordu. Bkz. Kadri Perk, "Çanakkalenin Eski Zamanları Hakkında Bir Tetkik ve Bu Mıntıkada Cereyan Etmiş Bazı İmha Muharebeleri", Askeri Mecmua, S.100, (Mart 1936), s.126: B. Umar, a.g.e. II, s.76-77.

⁵ F. Kınal, Eski Anadolu Tarihi, Ankara 1987, s.82: D. V. Mikusch, Gazi Mustafa Kemal, Avrupa İle Asya Arasındaki Adam, (Nşr. E. N. Erendor), İstanbul 1981, s. 141.

⁶ M.V. Levchenko, Bizans, (Nşr.E.Berkay), İstanbul 1979, s.93.

⁷ Bkz. P. K. Hitti, Siyasi ve Kültürel İslâm Tarihi II, İstanbul 1980, s. 318 vd: Ş. Uçar, Anadolu'da İslâm-Bizans Mücadelesi, İstanbul 1990, s. 82 vd.

⁸ P. K. Hitti, a.g.e., s.336: Ş. Uçar, a.g.e., s.111: Burada sefer tarihi 716 olarak gösterilmektedir.

engellemeye çalışmışlardır⁽⁹⁾. X.yüzyıl sonlarına doğru Bizanslıların Karadeniz ile Avrupa limanları arasındaki ticareti daha çok Venedik, Ceneviz ve Pisa gibi deniz ticareti ile varlıklarını sürdüren İtalyan devletlerine bırakmaları Çanakakale Boğazı'nın bu güçler arasında kıyasıya bir rekabet sahası haline gelmesine sebep olacaktır⁽¹⁰⁾.

Malazgirt Meydan Muharebesini müteakip İzmirde bir beylik kurarak 1080-1090 yılları arasında Adalar Denizi'nin Anadolu kıyılarında ilk defa Türk denizciliğini başlatan Çaka Bey, Çanakkale Boğazı'nı tehdit etmeye başlamış, zaman zaman Boğaz önlerinde Bizans donanması ile boy ölçüşme noktasına kadar varmıştır. Bu sırada Trakya'yı alt üst eden Peçeneklerde Gelibolu Chercones (Gelibolu Berzahı)'ine kadar uzanmışlardı⁽¹¹⁾. Fakat Haçlı Seferlerinin başlaması bu arada Çaka Bey'inde damadı Selçuklu Sultanı III.Kılıçarslan tarafından 1092 de bertaraf edilmesi Çanakkale Boğazına yönelik Türk faaliyetlerinin uzun süre durmasına sebep olacaktır. Nitekim 1190 Mart'ında III.Haçlı ordularından Friedrich Barbarossa kumandasındaki Alman ordusu Gelibolu üzerinden Çanakkale yoluyla Anadolu'ya geçmiştir⁽¹²⁾.

Haçlı seferlerinin başladığı sırada Çanakkale Boğazı üzerindeki Pisa-Venedik mücadelesi devam etmekte olup Ceneviz donanması ise Bizanslılar tarafından Boğaz içinde Sestos üssü, yakınlarında mağlup edilmiştir⁽¹³⁾. 1203'de IV. Haçlı ordusu donanma ile Çanakkale Boğazı'nı geçerek İstanbul'a hakim

⁹ Ş. Tekindağ, "Çanakkale", *İ. A. II*, s. 341.

¹⁰ U. Heyd, *Yakın-Doğu Ticaret Tarihi*, (Nşr.E.Z.Karal), Ankara 1975, s.312.

¹¹ S.Runcıman, *Haçlı Seferleri Tarihi I*, (Nşr.Fikret Işıltan), Ankara 1989, s.60: Buradaki kayda göre Çaka Bey'in Boğaz önünde yaptığı bir deniz savaşını kaybettiği belirtilmektedir:A. N. Kurat, *Çaka Bey*, Ankara 1966, s. 39 vd: Çaka Bey'in Gelibolu Yarımadası'na çıkarak Bizans'ı Trakya yönünden sıkıştırmak, hatta ona kesin bir darbe vurmak niyetinde olduğu anlaşılmaktadır.

¹² A.Ball, *Bizans Tarihi II*,(Nşr.H.Şaman), İstanbul-, s.370: s.Runcıman, a.g.e., II. Ankara 1987, s.12. Barbarossa Anadolu'ya geçtikten sonra kendisinden yaklaşık olarak onbeş asır önce aynı yerde Anadolu'ya ayak basan Büyük İskender'in takip ettiği yolu izleyecektir.

¹³ Ş. Tekindağ, "Çanakkale" *İ. A. II*, s.341.

olurken boğazlar bölgesi de Venediklilerin eline geçmiştir⁽¹⁴⁾. Ancak bu durum uzun sürmeyecek, Latin İmparatorluğu'nun sükûtu ile Boğaz'a tekrar Bizanslılar hâkim olacaklardır. Ama bu husustaki bilhassa Cenova-Venedik rekâbeti XIV. yüzyıla kadar sürecektir. Bu yüzyılın başlarında kısa bir süre için Bizanslıların adına, Çanakkale Boğazı'na Katalonyalıların hakim olduğu görülmektedir⁽¹⁵⁾. 1311'de Katalonyalılar bölgeyi terkederken Çanakkale sahnesine Türkler de tekrar girmiş bulunuyordu.

Bizanslılara karşı direnen Kalalonyalılara destek olmak için 1307'de Türkmen Beylerinden Melik İshâk ile Halil Ece'nin bölgeye yaptıkları akınları⁽¹⁶⁾ müteakip 1332'de Aydınolu Umur Bey, Saruhanoğlu ile birlikte bütün Anadolu yakasını ele geçirdiği gibi, Gelibolu'yu da bir müddet muhasara edecektir. 1341-1345 yıllarında bu hareketlerin tekrarlandığı görülmektedir⁽¹⁷⁾.

1348'de Orhan Gazi'nin kuvvetleri ile Boğaz'dan geçip, Bizans'a yardım ederek geri döndüğü bilinmektedir. Bu esnada, Boğaz'ın Rumeli sahillerini benimsedikleri anlaşılan Osmanlılar Karasi Beyliği'nin de ilhâkıyla Boğaz'ın bütün Anadolu sahillerine hakim olmuşlardır⁽¹⁸⁾. Bu arada 1353'de Venedik ve Ceneviz donanmaları arasında Boğaz'da vukûbulan savaşlar sırasında Anadolu yakasının, yani Osmanlı topraklarının da vurulması, her iki sahilin de ele geçirilmesi gerektiğini ortaya koymuştur⁽¹⁹⁾.

¹⁴ S.Runcıman, a.g.e. III, s.104 vd.

¹⁵ "Çanakkale Boğazı", T. A. VII, s.194.

¹⁶ İ.H.Uzunçarşılı, Osmanlı Tarihi I, Ankara 1982,s.157: Bugün Çanakkale civarındaki Halileli Ecabat, Ece Limanı, Şahmelik limanı gibi yer adları bu Türkmen reislerinin hatıralarının bize kadar ulaşmasına vesile olmaktadır.

¹⁷ H. Akın, Aydın Oğulları Tarihi Hakkında Bir Araştırma, Ankara 1968, s.47.

¹⁸ İ.H.Uzunçarşılı, a.g.e. I, s.156.

¹⁹ Bu mücadeleler için Bkz.Ş. Başstav, Bizans İmparatorluğu Tarihi(1261-1461), Ankara 1989, s.52-53.

Osmanlıların Süleyman Paşa idaresinde 1356 yılında Çardak'tan Gelibolu yarımadasına geçerek önce Çimpe (Çimenlik Hisar) sonra da Gelibolu'yu zaptetmeleri⁽²⁰⁾ Boğazlar tarihinde yeni bir dönemin başlangıcı olmuştur. Aynı zamanda bu olay Osmanlı Devletinin kuruluşu dönemine ait hâdiseler arasında neticeleri itibariyle en önemlilerinden birisini teşkil eder ki, bu yolla bütün Rumeli Türk fütühatına açılmakla kalmamış, Bizans'ın Avrupa ile karadan bağlantısı da kontrol altına alınmıştır. Böylesine önemli bir geçiş noktasına Türklerin hakim olmasını istemeyen Bizans ile Osmanlılar arasında Boğaz bölgesinde birçok deniz muharebeleri olmuştur. Osmanlıların güçlü bir donanmaya sahip olup Akdeniz hakimiyetini sağlayıncaya kadar süren bu muharebelere Akdeniz Boğazı muharebeleri adı verilir⁽²¹⁾. Bu muharebelere Bizans, bilhassa Avrupalı müttefiklerin yardımıyla zaman zaman Gelibolu'ya hâkim olmuşsa da hemen Türkler tarafından istirdâd edilmiştir.

İstanbul'un fethini kafasına koyan Yıldırım Beyazıd, böylesine önemli bir geçidi tamamen kapatabilmek için, önce 1390'da Çanakkale'de "Boğazlar Muhafızlığı"nı kurdu ve Sarıca Paşa'yı bu mevkiye tâyin etti. Gelibolu limanı girişinin iki yakasında inşa ettirilen kuleler arasına gerilecek üç katlı zincir ile sözkonusu liman Osmanlı Bahriyesi'nin en önemli üssü haline getirildi. Bu üs yine aynı yerde meydana getirilen tersane ile sürekli güçlendirilerek aynı zamanda büyük bir topçu uzmanı olan Sarıca Paşa'nın teşkil ettiği donanma ile Çanakkale Boğazı tamamen Osmanlı hakimiyeti altına alındı⁽²²⁾.

1402 de Ankara hezimetini müteakip Bizans'a Boğaz üzerinde bir kısım tavizler verilmişse de Süleyan Çelebi'nin, daha sonra da Sultan Çelebi Mehmed'in

²⁰ İ.H.Uzunçarşılı, a.g.e. I, s.137; Ş. Baştav, a.g.e, s.57; A. Sevim- Y. Yücel, Türkiye Tarihi, Fetih, Selçuklu ve Beylikleri Dönemi, Ankara 1989, s.243.

²¹ Ş. Baştav, a.g.e, s.34 vd.

²² İ.H.Uzunçarşılı Osmanlı Tarihi II, Ankara 1988, s.28, nu:1, Ayrıca Kastilya Kralı tarafından Timur'a gönderilen Ruj Gonzales de Clavijo, Çanakkale'den geçerken Gelibolu Kalesinin askerle limanında harekete hazır gemilerle dolu olduğunu gördüğünü ifade etmektedir. Bkz. Mz. R.G.de Clavijo, Timur Devrinde Semerkand'a Seyahat, (Nşr.Ö.Rıza Doğru), İstanbul 1975, s. 33.

aldığı tedbirlerle⁽²³⁾ önceki durum tekrar tesis edildi. Ancak 1416 yılından itibaren Boğaz üzerinde Osmanlı-Venedik mücadelesi başlamış ve buradan geçen gemiler Fatih Sultan Mehmed'in muhasara ettiği İstanbul'a yardım ulaştırmışlardı. Fetihden sonra Çanakkale Boğazı'nın önemini anlayan Fatih Sultan Mehmed burada, Boğaz'ın en dar yerinde biri Rumeli, diğeri Anadolu tarafında olmak üzere 1462 de iki büyük kale yaptırdı⁽²⁴⁾. Kilidbahir ve Kal'a-i Sultâniye adları ile anılan bu kaleler toprakla takviye edilerek Boğaz tamamen tahkim edilmiştir⁽²⁵⁾. Ayrıca Bozcaada'ya inşa edilen bir kaleyle Boğaz girişi de kontrol altına alınmıştır. Bu tahkimat, 1464'de Venedik donanmasının Boğaz önlerinden dönmesine sebep olurken⁽²⁶⁾. XVII.yüzyıl ortasına kadar sürecek bir sükûnet devrini de beraberinde getirmiştir.

Elbette bu sükûnette Türk denizcilerinin Akdeniz'de sağladıkları hakimiyetin de büyük rolü vardır.

1635 de başlayan Girit seferi münasebetiyle aynı zamanda denizlerde başlayan Osmanlı-Venedik mücadelesi de Çanakkale Boğazı ve önlerinde odaklaşacaktır. 1645'de genellikle boğaz çıkışının ablukası ve Çanakkalenin muhasarası şeklinde başlayıp ,1657 yılına kadar devam eden mücadelelerde bazen Venedikler galip gelmişlerse de, genellikle üstünlük Türklerde kalmıştır⁽²⁷⁾. Köprülü Mehmet Paşa 1659'da Çanakkale'yi bir kat daha tahkim ederek boğazın girişine yakın bölgede, Rumeli tarafında Seddülbahir, karşısında da Kumkale'yi yaptırmıştır⁽²⁸⁾. Ancak bu sıralarda Venediklilerin deniz hakimiyeti de sona

²³ İ.H.Uzunçarşılı, a.g.e. I, s.354-355.

²⁴ O. Turan. Türklerde Stratejik ve Taktik Düşünceler (Mete'den Atatürk'e Kadar), İstanbul 1986, s.157.

²⁵ İ.H.Uzunçarşılı, a.g.e. II, s.30-31.

²⁶ Bu sefer için Bkz. İ.H.Uzunçarşılı, a.g.e. II, s.37.

²⁷ Bu mücadeleler için Bkz. Hammer, Büyük Osmanlı Tarihi VI, İstanbul 1990, s.24-27.

²⁸ Hammer, a.g.e, s.63.

ermiş bulunuyordu. Ama Venediklilerle yapılan mücadelenin bilhassa son dönemi adeta ikiyüzelli yıl sonraki Çanakkale Harplerinin bir tatbikatı gibidir⁽²⁹⁾.

XVII. yüzyılda kuzeyden İstanbul'u tehdit etmeye başlayan Rus Kazaklarına karşı çeşitli tedbirler alınırken Çanakkale Boğazı'ndaki Türk hakimiyeti de devam etmiş, geçişle ilgili nizamlar ve kaideler bu yüzyılda olduğu gibi XVIII.yüzyıl boyunca da tamamen tatbik edilmiştir⁽³⁰⁾. Bu arada İngiliz amirallerin yönetiminde Baltık Körfezinden kalkarak Akdeniz'e ulaşan ve Çeşme 'de Osmanlı Donanmasını yakan Ruslar, 24 Temmuz 1770'de Çanakkale Boğazı önlerine gelmişlerse de fazla bir zorlama girişiminde bulunmadan çekilip gitmişlerdir. Bu teşebbüs bir süredir bakımsız bırakılan Boğaz tahkimatının, biraz da Baron de Tott'un teşvikiyle oldukça güçlendirilmesine vesile olmuştur⁽³¹⁾.

Kepez Burnu'ndaki Beyaztaş limanında inşa edilen tabya bu döneme aittir. Ayrıca Boğaz'ın muhtelif yerlerinde daha başka tabyaların da yapıldığını görmekteyiz.

1805 de Ruslarla harp halinde bulunduğumuz sıralarda M.Juchercou de Sain Denys'in III.Selime sunduğu çok kıymetli raporda Nara burnunun tahkimi de tavsiye ediliyordu⁽³²⁾. Gerçekten de 19 Şubat 1807'de Amiral Duckworth'un

²⁹ Ş.Tekindağ, İ. A.II, s.345: Bu muharebede Köprülü Mehmet Paşa, Boğaz'a irili-ufaklı yüzden fazlagemiden oluşan bir donanma gönderdiği gibi, Rumeli yakasında Soğanlı Dere ile Anadolu yakasında Kepez sahillerine top koydurdu ve kazdırdığı siperlere asker yerleştirdi. Bu sırada Venedik, Papalık ve Malta gemilerinden oluşan düşman donanması, Kepez yakınlarında bulunuyordu. 17 Temmuz 1657 günü aşlayan muharebe üç gün devam etmiş ve Osmanlıların galibiyetiyle onuçlanmıştı.

³⁰ Y. İnan, Türk Boğazlarının Siyasal ve Hukuksal Rejimi, Ankara 1986, s.7 vd.

³¹ O. Turan, a.g.e., s.202.

³² E. Z. Karal, Selim III.ün Hat-tı Hümayunları-Nizamı Cedid(1879-1807),Ankara 1988, s.29 vd.

idaresindeki İngiliz donanmasının kuvvetli bir lodusun da yardımıyla İstanbul önlerine kadar ulaşması⁽³³⁾ düşünülen tahkimatın önemini ve bir an önce yapılması gereğini ortaya koyuyordu. O sebeple bir yandan mevcut kaleler tamir edilirken, öbür yandan da Nara burnunda ve karşısında yer alan Kilya'da yeni tabyalar yapıldı. Gelibolu Yarımadası'nın Adalar denizi kıyıları da yeni tabyalarla donatıldı. Ayrıca Boğalı, Çimenlik, Kepez ve Namazgâh tahkimatları da iyice sağlamlaştırıldı⁽³⁴⁾.

Rusların XVIII.yüzyılın sonlarında Azak Kalesini ele geçirerek Karadeniz'e çıkmaları ve Akdeniz'e inmek istemeleri Osmanlılar kadar, Avrupa'nın büyük devletleri için de "Boğazlar Meselesi" denilen yeni bir anlaşmazlık konusu ortaya çıkarmıştır⁽³⁵⁾. Osmanlı İmparatorluğu, bu durumdan da istifade ederek varlığını sürdürmeye çalışacaktır. Nitekim Rusya'nın Akdeniz'e inmesini istemeyen İngiltere ile 1809 yılında bir anlaşma imzalanacak⁽³⁶⁾ dolayısıyla, boğazların rejimi ve müdafaası milletlerarası bir mesele haline getirilecektir.

1809 Osmanlı-İngiliz anlaşması Boğazlar hususunda yirmi yıllık bir sükunet dönemini beraberinde getirecektir. Ancak 1821 Mora isyanını müteakip Karadeniz'den gelen bir Rus harp gemisinin İstanbul önlerine demirlemesi⁽³⁷⁾ boğazlardaki tahkimatın artırılmasına sebep olmuştur. Ancak Çanakkale Boğazı'nda asıl

³³ H.V.Moltke. Moltke'nin Türkiye Mektupları, (Nşr.H.Örs), İstanbul 1969, s.50. Napolyon Harpleri sırasında Babıali'yi kendi görüşleri doğrultusunda baskı altına almak için İstanbul önlerine ulaşanyedi harp gemisi, iki fırkateyn ve bir çok kuvvetten müteşekkil bu donanma hiçbir şey elde edemeden geri dönerken top ateşiyle zorlayarak geçtiği Çanakkale Boğazı'nda şiddetli ateş altına alınmış ve iki korvetini kaybedip, hemen hemen bütün gemiler de yara almış vaziyette Bozcaada'ya sığınabilmiştir.

³⁴ Bu tahkimatların çok iyi bir tasviri için Bkz. Moltke, a.g.e, s.48 vd.

³⁵ Y. İnan, a.g.e., s. 9.

³⁶ Bu anlaşmanın tam metni için Bkz. N. Erim, Devletlerarası Hukuku ve Siyasi Tarih Metinleri, Ankara 1953, s.233 vd.

³⁷ A. N. Kurat, Türkiye ve Rusya, Ankara 1990, s.52.

taahhüt 1836-50 yılları arasında gerçekleştirilmiştir⁽³⁸⁾. Zira 1833 de imzalanan Hünkâr İskelesi Antlaşmasıyla Çanakkale Boğazı, Rus gemileri hariç, diğer yabancı harp gemilerine kapatılmıştı⁽³⁹⁾. Bunun doğurduğu sıkıntıların 1841 Londra Antlaşması ile giderildiği ve boğazların bütün harp gemilerine kapatıldığı görülmektedir. Birinci Dünya Harbinin sonuna kadar devam edecek olan bu imkanın sağlanması ve statükonun muhafazası için olsa gerek, Osmanlı Devleti 1836 yılından itibaren Boğaz girişinde; kalelere ek olarak Ertuğrul ve Orhaniye, orta bölgede Rumeli kıyısında Namazgâh, Hamidiye, Mecidiye, Yıldız, Hisarlık, Soğanlıdere, karşı kıyıda ise Mecidiye, Hamidiye, Mesudiye, Kösekale, Çimenlik, Dardanos, Erenköy tabyalarını ihya veya ilave etmiştir⁽⁴⁰⁾.

Kırım Harbi sırasında (1853-1856) İngiliz, Fransız deniz ve kara kuvvetleri boğazlardan geçmiştir⁽⁴¹⁾. O sebeple 1870 Alman-Fransız harbinden istifade eden Ruslar boğazlar meselesini tekrar gündeme getirdiler⁽⁴²⁾. Ama Mart 1871 de toplanan Londra Konferansı boğazlar hususunda Avrupa Devletlerinin de yardımıyla yine Türkler'in lehine neticelendi. Zira Osmanlılar gerektiğinde boğazları dost ve müttefik harp gemilerine açmak hakkını elde etmişler⁽⁴³⁾,

³⁸ N. Erim, a.g.e., s.293 vd : A. N. Kurat, Rusya Tarihi Başlangıçtan 1917'ye Kadar, Ankara 1987, s.326 .

³⁹ Ş.Tekindağ, "Çanakkale" İ. A.II, s.347.

⁴⁰ Genelkurmay Başkanlığı, Türk Silahlı Kuvvetleri Tarihi, Osmanı Devri, Osmanlı-Rus Kırım Harbi Kafkas Cephesi Harekatı(1853-1856), Ankara 1986, s.83: Kırım Harbi sırasında müttefiklerimizin de yardımıyla Boğaz tahkimatını güçlendirmek üzere Gelibolu'nun Kuzeyinde, Kuzeydoğuya yönelen on dört kilometrelik bir geri müdafaa hattı inşa edildi. Ayrıca 1864-1877 yılları arasında da Belçikalı General Brialmant'ın nezaretinde Çanakkale'de yeni tahkimat yaptırılarak bunlara Krupp topları yerleştirilmiştir.

⁴¹ A. N. Kurat, a.g.e., s.83.

⁴² N. Erim, a.g.e., s.367-368.

⁴³ Nitekim, 93 Harbi denilen Türk Rus harplerinde Bolayır'a takviye birlikler gönderildiği gibi Çanakkale-Kilidbahir arası da mayınlanmıştı. Buna rağmen bir Rus taarruzunu önleyebilmek için Amiral Sir Philips Harnby komutasında bir İngiliz Filosu Marmara Denizi'ne davet edilmiştir.Bkz.İ.H.Uzunçarşılı, Osmanlı Tarihi VIII, Ankara 1988, s.60.

böylelikle Kırım harbi esnasındaki davranışlarını milletler arası platformda da tanıtmışlardır.

1877-78 Rus harplerinde Çanakkale Boğazı'nın yeniden takviye edilerek müdafaa hattı Bolayır'a kadar uzatılmıştır. Bütün bu tahkimatların harp tekniğindeki yeni, seri gelişmelere ayak uydurabilmek amacını taşıdığı söylenebilir. Ancak yeterli olmadıkları da bir gerçektir⁽⁴⁴⁾. O sebeple 1890-97 yılları arasında Çanakkale Boğazı'ndaki tahkimat Almanya'da eğitim görmüş subaylar nezaretinde modern usüllere uygun olarak yeniden ele alındı. Rus harbi esnasında sipariş edilen Krupp, Schneider ve Kruzo yapısı çeşitli çapta ağır toplar bu tabyalara yerleştirildi. 1911 yılına kadar süren sükunet dönemi içerisinde bu tabyaların yer, tahkim ve toplarının düzenlenmesi hususunda bir çok çalışmalar yapıldı⁽⁴⁵⁾.

1911-1912 Trablusgarp Harbi sırasında Çanakkale Boğaz'ında İtalya donanmasının girişebileceği bir harekate karşı bazı mevziî tahkimatlar yapılmış, Boğaz'a hakim mevkilere de projektörler konulmuştu⁽⁴⁶⁾. Gerçekten - de 18 Nisan 1912'de İtalyanlar beklenen girişimde bulundular⁽⁴⁷⁾. Bu ve daha sonra 5 Temmuz ile 18-19 Temmuz gecelerinde giriştikleri teşebbüsler sonuçsuz kaldı⁽⁴⁸⁾. Bu teşebbüslere karşı alınan tedbirler arasında bulunan mayınlama, 18 Mart 1915'de olduğu gibi sonuçta önemli bir rol oynamış ve Boğaz'ın müdafaa tarihinde büyük bir yenilik teşkil etmiştir.

⁴⁴ Bu çalışmalar ve Boğaz tahkimatının son durumu hakkında Bkz. Genelkurmay Başkanlığı, Birinci Dünya Harbinde Türk Harbi VIII, Ankara 1876, s.91.

⁴⁵ İ. Kurtcephe, "İtalyan Donanmasının Çanakkale Boğazını Geçme Teşebbüsleri", OTAM S.1(Haziran 1990), s.305.

⁴⁶ H. Şıvgın, Trablusgarp Savaşı ve 1911-12 Türkiye-İtalyan İlişkileri, Ankara 1989, s.102.

⁴⁷ İ. Kurtcephe, a.g.m., s.311: H. Şıvgın, a.g.e., s.112.

⁴⁸ F. Armaoğlu, Siyasi Tarih(1879-1960), Ankara 1975, s.239.

İtalyanlara karşı Boğaz müdafasında kazanılan büyük başarı 18 Mart 1915 Çanakkale zaferinin adeta bir müjdesi gibidir. Ayrıca Balkan Harbi sırasında Bulgar ordularının Gelibolu Yarımadası'nın kuzeyinden, güneye doğru inmek istemeleri(22 Eylül 1912)de akamete uğratılmıştır. Ama Yunan Donanmasının Çanakkale Boğazı çıkışı abluka altına alması, dolayısıyla Makedonya ordularımıza gönderilecek yardımı engellemesi önlenememiştir⁽⁴⁹⁾.

Görüldüğü gibi Rusların etkisinin arttığı XIX. yüzyılın başlarından itibaren Osmanlının Boğaz tahkimatı yeni bir safhaya girmiş ve bu tarihten sonra yapılan her savaşta bir takım tedbirler almaya, yenilikler yapmaya ihtiyaç hasıl olmuştur. Ayrıca o zamana kadar hep Boğaz'dan girişe yönelik tedbirler alınırken 1828'de Rusların Edirne kapılarına dayanmasıyla birlikte Boğazdaki tahkimatı karadan gelecek tehlikelere karşı korumak üzere de yeni tedbirler almak gerekmiştir. Gerçekten de İtalyanların teşebbüsü karşısında, Osmanlıların girişimlerine Rusya'nın gösterdiği tepki Ruslar için Boğazların önemini ve onların bu konudaki hassasiyetinin derecesini göstermeye yeterlidir⁽⁵⁰⁾.

Araştırma konumuzla doğrudan alakası olmadığı gibi, başlı başına müstakil bir çalışmayı gerektiren Çanakkale Boğazı'nın tarih içerisindeki yerini girişte ortaya koymakla, bu önemli deniz geçidinin, en eski çağlardan beri milletlerin mücadelelerinde nasıl bir yer ve öneme sahip oldukları gösterilmek

⁴⁹ Rauf Bey(Orbay) Komutasındaki Hamidiye Kruvazörü Çanakkale Boğazı önlerindeki Averof zırhlısını kendi üzerine çekerek, uzaklaştırmak maksadıyla denize açılmıştır. İlk iş olarak Şiralımanındaki barut deposunu tahrip eden Hamidiye, daha sonra silah yüklü olan Makedonya gemisini ve çok sayıda Yunan gemisini batırmıştır. Fakat Averof zırhlısını üzerine çekmeyi başaramayan Hamidiye üç düşman muhribini Yunan donanması sanarak Mondros Deniz Muharebesine sebep olmuştur. Ordu ve donanmanın başarısızlıkları yanında Hamidiye'nin hareketleri bir kahramanlık menkıbesi olmuştur. Bk.F. Belen, XX.yüzyılda Osmanlı Devleti, İstanbul 1973, s. 158.nu:31.

⁵⁰ İtalyanların Boğaz'a karşı giriştikleri hareket karşısında mayın engelleri arasında ticaret gemilerine açık bırakılan geçitlerinde kapatılması üzerine iki yüzü Marmara'da bunun yarısı kadar da Ege'de olmak üzere önemli miktarda gemi beklemek zorunda kalmış, ticaretinin % 37'sini bu yolla yapan Rusya büyük zarara girmişti. Bkz. Genelkurmay Başkanlığı, a.g.e.VIII., s.92.

istenmiştir. Aynı zamanda bu husus Birinci Dünya Harbi'nde müstesna bir yere sahip olan Çanakkale Muharebeli'nin bilhassa deniz safhasının ifade ettiği manâyı lâıyıkıyla ortaya koyabilmek de şart idi. Görüleceği gibi bu mana, başlangıçta İstanbul'u önemiyle şekillenmiş, ona bağlı olarak giderek artmıştır. Bir diğer husus da Rusya'nın tarih sahnesinde yer almasından itibaren Boğazların önemini arttıran yeni bir unsur olarak ortaya çıkmış olmasıdır ki, bu da İstanbul'un öneminden sonra en büyük faktörlerden birisi olmuş ve söz konusu muharebeleri meydana getiren esaslar arasındaki yerine almıştır. Mamafî tarih içindeki bu seyir girişte gösterilerek konumuzun hangi zemin üzerinde cereyan ettiğinin daha iyi anlaşılması imkânının sağlanmasına çalışılmıştır.

Milletlerarası alanda Çanakkale Boğazı İtalyan teşebbüsünden sonra, Rusya'nın ilgisine rağmen Birinci Dünya Harbi'ne kadar sözkonusu olmadı. Ancak Osmanlı Devleti, Boğaz'ın başkent İstanbul, dolayısıyla kendisi için ifade ettiği manâyı çok iyi anlamış ve bilhassa Balkan Muharebeleri'nden sonra buradaki durumu yeni baştan ele almayı uygun görmüştü. O sebeble önceden alınan bir takım tedbirler yeterli görülmemiş ve Avrupa'da büyük bir hesaplaşmanın ufukta görüldüğü sırada, Boğaz en iyi şekilde savunulabilecek bir hale getirilmeye çalışılmıştır. Ancak bu tedbirler de istenilen neticeyi vermeyecek, ama 10 Ağustos 1914 günü Osmanlı Devleti'ni öylesine büyük bir hesaplaşmanın içerisine sokacak olan Goeben ve Breslau'nun Marmara'ya girdikleri sırada Cevad Paşa'nın Mütahkem Mevki Kumandanlığı'na atanması ile birlikte Deniz Muhaberelelerinden önce Boğaz'daki Türk savunmasını hazırlanıp geliştirilmesi yeni bir safhaya girecektir. Bütün bu hususlar araştırmamızın birinci bölümünü teşkil etmiştir.

2 Ağustos 1914'de imzalanan anlaşma gereği Osmanlı Devleti için büyük bir önem kazanan, Almanların ve bu arada Souchon'nun faaliyetleri de birinci bölümde ayrı bir ana başlık altında verilmiştir. Aslında bu husus ayrı bir bölümün konusunu da teşkil edebilirdi. Ama Almanların Osmanlı Devleti sınırları içerisinde sebep oldukları olayların genel değerlendirmesi, bu

çalışmanın sınırlarını aşmaktadır. O sebeple, burada sözkonusu edilen bahse konu faaliyetlerin Boğaz savunmasına yansiyışıdır.

Osmanlı Devlet adamlarının en erken 1915 baharına kadar Avrupa harbinde tarafsız kalma ve bu sürede yeterince hazırlanma isteklerine ramen, ülkemizdeki Almanların faaliyetleri ve bilhassa Çanakkale Boğazı'nı müstahkem bir hâle getirdikten sonra Osmanlı Devleti'ni bir an önce harbe sokmak arzusunu taşımaları, buradaki hazırlıkların hızlanmasına sebep olmuştur. Aynı zamanda bütün bu faaliyetler neticesinde Osmanlı Devleti'nin Almanların lehine kendileri için kaybedildiği fikrinin İtilaf Devletleri'nde gelişmeye başlamasıyla bunların Boğaz'a yönelik faaliyetlerinin artması da söz konusu savaş hazırlıklarının bütün sebep ve saikleriyle birlikte ayrı bir bölümde ele alınmasını gerektirmiş, dolayısıyla bu husus çalışmanın ikinci bölümünü oluşturmuştur. Böylelikle Çanakkale Boğazı'ndaki Türk savunmasının geliştirilip son şeklini alışı ve buna bağlı olarak bütün bu faaliyetlerin sebebinin oluşturduğu tehdidin de gelişmesi, haliyle Deniz Muharebeleri'nin her iki taraf bakımından da hazırlık safhası bu bölümde ortaya konulmuştur.

Osmanlı Devleti daha savaşa girmeden, asıl hedef olan İstanbul'a ulaşmak ve aynı zamanda Rusya'yı mahkum eden kapıları açmak niyetinde oldukları anlaşılan İtilaf Devletlerinin, başlangıçta bu hususta sahip oldukları bazı tereddütler, bilhassa İngilizlerin bu konuda gösterdikleri iştiağın diğerlerinde yarattığı istifhamlar, Souchon'nun faaliyetleri ile Rusya için Karadeniz'de ortaya çıkan tehdit sayesinde büyük ölçüde giderilmiş, neticede Almanlar gibi İtilaf Devletleri de Osmanlı Devleti'nin kesin olarak savaşa girmesine karar vermişlerdir. Bu yüzden İngilizler, Çanakkale Boğazı çıkışını kapatırken Souchon'un Enver Paşa ile birlikte sebep oldukları Karadeniz olayı da, bir yandan Kafkas Cephesinin açılmasına öte yandan da Boğaz'a karşı hareketin başlamasını sağlamıştır. Ele alınan bu konularla Osmanlı Devleti'nin zamansız bir şekilde büyük bir hesaplaşmanın içerisine itilişinin anlatıldığı üçüncü bölümde, bu hususta girişilen politikalar, girişilen hareketler ve bu hareketlerde tarafların vaziyetleri ile

ulaştıkları neticeler, konuyla ilgisi nispetinde gayet insicamlı bir şekilde verilmeye çalışılmıştır. Bu yapılırken İtilaf Devletleri Cephesi’de ihmal edilmemiş ve mümkün merteye ortaya konulmaya gayret edilmiştir. Ancak burada olaylar tasnif edilirken araştırma konusunun sınırlarını zorlayacak mahiyette bilgilerin de bulunması, dolayısıyla beklenenin teferruat içerisinde kaybolma tehlikesi ortaya çıktı. Ama bu hususlara bölüm içerisinde ana hatlarıyla yer vermekle birlikte teferruat uygun tarzda dipnota alınmaya çalışılarak esasın muhafazasına gayret edildi. O sebeple de bu bölümlerde dipnotlarda görülen şişkinlik mazur görülmelidir.

Konu bakımından İtilaf Devletlerinin Çanakkale teşebbüsünün birinci safhası ile sınırlandırılan bu çalışmada, başlangıçta Boğaz’ın zorlanması şeklinde denizden gelişen muharebeler, aslında bir deniz kuvveti ile, bir kıyı Müstahkem Mevki arasında cereyan etmekteydi. O sebeple İtilaf Devletleri Boğaz’daki hareketlerini denizden yürütürlerken, Osmanlılar da buna karşılık kıyılarda kara hareketleri geliştirmektedirler. Böylelikle Çanakkale Boğazı’nda o zamana kadar alışılmamış bir muharebe cereyan etmekteydi. Her ne kadar "Deniz Muharebeleri" başlığı altında dördüncü bölümü oluşturan bu hareketlerde bölüm başlığını tayin eden faktör, olayı meydana getiren failerin giriştikleri hareketin ifadesi şeklinde görülmekte ise de, aynı zamanda karşı hareketin her iki yoldan; denizden ve karadan gelişmesi de bu bölümde ele alınmıştır. Dolayısıyla bu çalışmanın esas konusunun temelini oluşturan ve sonucu sağlayan hareketler gösterilmekle, tarih metodunun illiyet prensibine verilen önem de ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Beşinci bölüm ise, deniz muharebelerinde son safhaya ayrılmıştır. Bu safha baştan beri olduğu gibi bahriyenin topçuya taarruzu ve kesin netice alma isteğinin bir tezahürüdür. Ancak bir baskın niteliği olmayan bu taarruz öncesi Rusya’da baş gösteren endişeler ve İtilaf Devletleri’nin zaferi kesin olarak kazanacakları yönündeki inançları yüzünden sebep oldukları faaliyetler, dolayısıyla Çanakkale teşebbüsünün amacının net bir şekilde ortaya çıkışı ile bu amaç doğrultusunda

meydana çıkan kayıplar ve kazançlarda bu bölümde ortaya konulmuştur. Bu yapılırken müttefiklerin birbirlerine karşı taşıdıkları önyargıları, hareket planları ve Türk tarihine yazılmasına vesile oldukları, Cevad Paşa'nın deyimiyle "En Şerefli Gün"lerden birisini ve böyle bir günün sağlanmasında en önemli rolü oynayan Dardanos Bataryası bu bölümde söz konusu edilmiştir.

Çalışmanın ortaya çıkardığı neticeler ve bunların geniş bir alanda değerlendirilmesi sonuç bölümünü teşkil edecektir. Böylelikle Çanakkale Boğazi Savaşında deniz muharebelerinin taraflar açısından ifade ettiği manâ ve günümüze kadar süren etkilerinin tesbiti sağlanmıştır.

Bu çalışmada istifade edilen kaynaklar ağırlıkları nisbetinde "Kaynaklar" bölümünde usulüne uygun tarzda değerlendirilerek ortaya konulmuştur. İşaret edildiği gibi konunun İtilaf Devletleri tarafından meydana getirilen kaynaklarına ulaşamamış olması, yani bu devletlerin arşivlerindeki bilgilerin doğrudan kullanılamamış olması önemli bir eksiklik olarak görülebilir. Ama konunun bir yüksek lisans çalışması olduğu ve meselenin Türk cephesinin tamamen arşiv kaynaklarına dayanılarak, oldukça geniş bir şekilde ortaya konulmaya çalışılması yanında, bahse konu bilgilerin ilgililerin hatıraları ile temin edilebilen yabancı kaynaklı araştırma eserlerinin verdiği sınırlı da olsa bir takım bilgilerle giderilmeye çalışıldığı düşünüldüğünde, böyle bir eksikliğin de mazur görüleceği kanaati hasıl olmaktadır. Üstelik bu gibi hususlarda yorumun sınırlı tutulmuş ve çalışmanın amacına uygun olarak Cevad Paşa haricindeki konularda daha özel mahiletteki yorumlara gidilmeyip, olayların genel gidişat içerisinde değerlendirilmiş olması da ayrıca dikkate alınmalıdır.

Neticede, kullanılan bütün kaynaklar umumi bir bibliyografya içerisinde gösterildiği gibi, bu kaynaklarda önemli görülen ve metin içerisinde geniş bir şekilde incelenen, bilhassa Türk savunmasının düzenlenişi ile, bu savunmanın mahiyetini açıkça ortaya koyacak şekilde bilgiler ihtiva eden bir takım belgeler Ek'te herkesin istifade edebileceği bir şekilde verilmiştir. İlgilenenlerin yapılan çalışmadan iyi şekilde istifade edebilmesi için de bir dizin yapılmıştır.

Ülkemizde halen imla birliğinin sağlanamamış olduğu bir gerçektir. O sebeple çalışmamızda bir takım hususların yanlış anlamalara sebep olabileceği muhakaktır. Bu gibi hallerde kaynaktaki yer alan şeklin muhafaza edildiği bilinmelidir. Kavramların kullanılmasında da, mesela "Boğaz girişi, Boğaz ağzı" gibi farklı görünüşte aynı yeri belirleyen ifadelerde olduğu gibi bir takım meselelerin metnin aktışı içerisinde değerlendirilmesi zarureti ortaya çıkmaktadır ki buna da ayrıca işaret edilme ihtiyacı hissedilmiştir. Bunlar haricinde tırnak içerisinde verilen metinlerde görülen ifade bozuklukları da aynen kaynağın kendisine aittir.

I. BÖLÜM

(SAVAŞTAN ÖNCE ÇANAKKALE BOĞAZI'NIN DURUMU)

A- BALKAN SAVAŞLARI'NDAN SONRA ÇANAKKALE BOĞAZI

Balkan Harbinde Türk donanmasının, Karadeniz ve Çatalca mevzileri yanında meşgul bulunmasından yararlanan Yunan donanması Bozcaada, Limni ve Taşoz adalarını işgal edip, buraları üs olarak kullanmak suretiyle Boğaz'ı abluka altına aldı. Böylelikle Osmanlı Devleti'nin Makedonya ile irtibatı kesildi. Ancak Adalar Denizi'ndeki adaları birer birer ele geçiren Yunanlılar'ın Boğaz'a karşı başka bir harekati olmadı. Bu sırada Bulgar ordularının kuzeyden, karadan baskın teşebbüsleri de önlenmiş ve Osmanlı donanması Adalar Denizi'ndeki Yunan hakimiyetini kırmak üzere 16 Aralık 1912'de İmroz, 18 Ocak 1913'de de Mondros Deniz Muharebeleri'ni yapmıştı. Ama bu muharebeleri kesin bir sonuç vermedi ve Yunanlıların Adalar Denizi'ndeki hakimiyeti de devam etti. Bu hal karşısında Osmanlı Devleti bir yandan denizlerde diğer yandan da Boğaz tahkimatında gerekli tedbirleri alma yoluna gidecektir.

a- Mevcut Tahkimâtın Durumu :

Çanakkale'de mevcut tahkimat seferberlikten önce iki ana grupta toplanmıştı. Birinci grup, Ege Denizi'ne açılan takriben 3.5 km. genişliğindeki girişi kapatıyordu. İkincisi ise Çanakkale ile Kilidbahir arasında bulunan Boğaz'ın en dar yerinden geçisi engelleyecek olan tahkimatdı. İki grup arasında kalan takriben 25 km. uzunluğundaki bir boşluk ile Boğaz'ın, Nara'nın arkasına düşen 35 km.lik bir bölümü Marmara Denizi'ne kadar tahkim edilmemişti. Boğaz'ın girişindeki tahkimat ise Seddülbahir ve Ertuğrul ile Anadolu yakasındaki Kumkale ve Orhaniye tabyalarından ibaretti.

Boğaz'ın İçi Avrupa kıyısında altı tabya ve yedi ağır batarya, Anadolu yakası ise sekiz tabya ve üç ağır batarya ile kuşatılmıştı⁽¹⁾. Bu bataryalar⁽²⁾ daha çok adi ateşli eski toplardan kurulu ve toprak-kargîr olarak inşâ edilen tabyalar içerisinde yer almaktaydılar. O sebeble de eskimiş ve çok ihmal edilmiş bir görünümüleri vardı. Öyle ki toplar tabyalarda parça etkilerine karşı korunmaya yeterli olmayan taş ve toprak inşaat içerisinde yerleştirildiği gibi, dönüş yetenekleri çok sınırlı ve personeli koruyan çelik kalkandan da yoksundu. Bu hal bazı tabyalarda savaş sonuna kadar devam edecektir.

Girişteki batarya toplarının en büyüklerinin menzilin 16 km.yi geçmemesi, yani gemi toplarının daha uzun menzilli olması Boğaz'ın giriş kısmında yer alan tahkimatın savunmaya yönelik değil, burada düşmanı tespit ve oyalamak için yapıldığını göstermektedir. Asıl savunma Boğaz'ın ortasında yapılacak şekilde düzenlenmiştir⁽³⁾.

Bu tahkimat içerisinde yer alan askeri birlikler ise Çanakkale Müstahkem Mevki Kumandanlığı emrinde bulunan 9 ve 11. tümenlerden ibaretti⁽⁴⁾. Bu kumandanlık kolordu kumandanlığı yetkisinde olup, doğrudan doğruya Başkumandanlığa bağlı idi.

¹ J. Pomiankowski, Osmanlı İmparatorluğu'nun Çöküşü 1914-18 I.Dünya Savaşı, İstanbul 1990, s.99.

² Bu bataryaların dağılımı ve ateş gücü hakkında Bkz. Genelkurmay Başkanlığı, a.g.e. VIII, s.91:Bu istihdamlarda genellikle 1895-1990 model Krupp topları ve Boğaz'ın girişindeki grupta 15 28cm.lik 20 adet, iç kısmında ise, 15-33.5 cm.lik 103 adet top ve ayrıca çok kullanılmış 21 cm.lik 22 adet havan topu yer alıyordu. 24 cm.çapındaki uzun menzilli toplar ise, 16.900 metreyi dönebiliyordu. Bkz.J. Pomiankowski, a.g.e., s.99.

³ F. Belen, XX. Yüzyılda Osmanlı Devleti, İstanbul 1973, s.235

⁴ Daha sonra 3.Kolordu içerisinde yer alan ve genel ihtiyat olan 19.Tümen ile 9.Tümen'in Gelibolu Yarımadasında bulunan birlikleri de Çanakkale Müstahkem Mevki Kumandanlığı emrine verilecektir. Bkz. ATASE Arş., Klas. 4669, Dos H/9, Fih.1/26.

b- Amiral Schack'ın Raporu :

Avrupa'nın adeta patlamaya hazır bir barut fıçısı haline geldiğini gören ve Balkan Harbinde olduğu gibi hazırlıksız yakalanmak istemeyen Osmanlı devlet adamları, bir taraftan askeri teşkilatı muhtemel bir harpte en iyi şekilde işleyebilecek vaziyete getirmek üzere çaba sarfederlerken⁽⁵⁾ öte yandan da başkent İstanbul için büyük önem arzeden Boğazlardaki tahkimatı yeterli hale getirmenin yollarını aramaktaydılar. Böylelikle ufukta beliren ve her an başlaması muhtemel büyük bir hesaplaşma için de kısa sürede hazırlıklarını tamamlama girişimlerini başlattılar⁽⁶⁾. Bu amaçla Almanya'dan davet edilen Askeri Islah Heyeti⁽⁷⁾.

1 Aralık 1913'de İstanbul'a geldi. Bu heyet içerisinde yer alan istihkam Müfettişi Veber, Topçu Müfettişi Posselt ve Deniz Uzmanı Amiral Schack, Çanakkale Boğazı'nda yapılacak tahkimatla ilgili programı hazırlamakla görevlendirildiler.⁽⁸⁾.

Kısa bir süre içerisinde çalışmalarına başlayan bu heyet 28 Haziran 1914'de incelemelerinin neticelerini bir rapor halinde Osmanlı Hükümetine sunarken

-
- ⁵ Balkan Harbi yenilgisini müteakip Osmanlı Devletinin ordularını, bu sırada büyük bir güç haline gelmiş olan ve "Prusya ekolü" adıyla anılan sistem dahilinde 1870 yılında Fransa'ya karşı askeri alanda gösterdiği üstünlüğü, diğer komşuları üzerinde de ortaya koyan Almanlar eliyle, yeni bir düzenlemeye tabi tutma yolunu seçti. Bkz. İlber Ortaylı, II.Abdülhamit Döneminde Osmanlı İmparatorluğunda Alman Nüfuzu, Ankara 1981, s.58.
- ⁶ F. Armaoğlu, a.g.e., s.411: A. İ. Sabis, Harp Hatıralarım, Birinci Dünya Harbi II, İstanbul 1990, s.29'da bizim için o dönemde düşünülecek en önemli hususları sayarken Boğazlarla ilgili olarak "Karadeniz ve Akdeniz Boğazlarına Rus, İngiliz ve Fransız kuvvetleri tarafından yapılması muhtemel taarruzlara karşı Boğazları ve Trakya'yı müdafaa ve temin eylemek: Boğazı sıkı kapatarak İngilizlerin Ruslara deniz yoluyla yardım etmelerini, malzeme ve cephane göndermelerininimden etmek" olduğuna işaretle Boğazların çıkacak bir harpteki önemine işaret eder.
- ⁷ 42 kişiden oluşan daha sonra Türk ordusundaki kurmay subay eksikliği sebebiyle 70'e çıkarılan bulslah Heyeti, Türk ordusu gibi büyük bir ordu için yüksek sayılamaz. Savaşın sonlarına doğru Türkiye'ye gelen subay, sağlık subayı ve memurların toplamı 800'e ulaşmıştır. Bkz. Liman Von Sanders, Türkiye'de 5 Yıl,(Nşr. M.Şevki Yazman), İstanbul 1968, s.36.
- ⁸ Genelkurmay Başkanlığı, a.g.e. VIII, s.93: Alman Komutanların Türk askeri kıyafeti giyerek, Türkordusunun önemli noktalarına kumandan olarak atanmaları pek çok sakıncası bulunan bir davranıştır. Daha önce de bu şekilde ıslah heyetleri getirilmiş ama hiç birisine müşavirlikten görevler verilmemişti. Üstelik böyle bir heyeti iyi karşılamayan Rusya bunu Almanların Boğazlara el koyması şeklinde de yorumlamaktaydı. Bkz.F. Belen, XX. Yüzyılda..., s.184.

Genelkurmay ikinci Başkanı Bronzar Von Shlendorf'da 7 Haziran 1914 günü sunduğu harp planlarında, muhtemel bir savaşta kesin sonucun Boğazlar bölgesinde alınacağını ifade etmekteydi⁽⁹⁾.

Bütün bunlar Çanakkale Boğazı'nının savunulmasının önemini daha savaş başlamadan önce Osmanlı devlet adamlarının yeterince kavradıklarını ortaya koyar. bu hususta, tam uygulanamamış olmasına rağmen, bir uyarıcı olması bakımından Amiral Schack'ın raporu önemli bir yere sahiptir. Ek'te geniş bir özeti verilecek olan bu raporda⁽¹⁰⁾ Çanakkale Boğaz'ının savunulmasının yedi ana esasta toplayabileceğimiz tedbirler etrafında düşünüldüğü görülmektedir.

Rapor'un girişinde Marmara Denizi'nin Osmanlı için arz ettiği önemi vurgulayan Schack, buranın Türklerin esas hareket üssü ve dayanağı olduğuna işaretle her ne pahasına olursa olsun, elde tutulmasının gerekliliğini savunur. burada meydana getirilecek güçlü bir filonun, düşman kuvvetlerinin buraya yöneltecekleri taarruzu o derece şiddetlendireceğini belirterek, bunu önlemenin yolunun da Boğazların tahkimatıyla mümkün olacağını kaydeder. Ona göre deniz üstünlüğünü korumak için, girişte ağır toplarla donatılmış kuvvetli tabyalar, içeride liman filoları, dar yerlerde set bataryaları oluşturulmalıdır.

Boğazlardaki bu savunma sisteminin teşkilatı da daha çok saf gemilerine ve genellikle gündüz etkili olan ağır topların yanında çabuk ateşli silahlar ve torpido bataryaları ve ışıldaklarla donatılmış kıyı istihkamlarına dayandırılmalıdır. Bu istihkamlarda yer alan birlikler ise tek elden yönetilmelidir.⁽¹¹⁾

Anlaşıldığı kadarıyla Boğazların ve Marmara Denizi'nin savunmalarını bir bütün olarak düşünen Schack'ın girişlerde düşmanı istihkamlarda etkili

⁹ Bu sırada Rus Çarı'nda İstanbul'u zaptetmek hevesine kapılmış ve Dışişleri Bakanı Sazanoff başkanlığında bir inceleme kurulu oluşturulmuştu. Bu heyet Genelkurmay Başkanı Zilinski'nin müdahalesiyle bir neticeye gidememişti. Bu konudaki belgeler hakkında Bkz. Fahri Belen Birinci Dünya Harbinde Türk Harbi I, Ankara 1967, s. 207 vd.(Ek-3).

¹⁰ Bkz. Ek I.

¹¹ Genelkurmay Başkanlığı, a.g.e. VIII, s. 497 vd.

olabilecek menzillere sokmadan ağır topçu sahil istihkamlarıyla dövmeği en önemli iş olarak belirlediği görülmektedir. Ona göre bunun için de Boğaz girişinde, bir büyük istihkam meydana getirilerek her iki kıyı da iyice berkitilmelidir.

Çanakkale Muharebelerine istihkam subayı olarak katılan Mehmet Şevki Yazman, Amiral Schack'ın raporunu değerlendirirken, raporu iki bölümde müteala etmiş, birinci bölümde, Almanya'dan son sistem topların getirilip Boğaz'a yerleştirilmesinin gerçekleştirilememesini imkân ve zaman darlığına bağlamıştır. İkinci bölümde ise "Çok şükür tatbik olunamamıştı. Çünkü Çanakkale'nin kahramanca müdafaasını temin eden eski toplar yerinden oynatılmış ve hele benzerlerinin çok kısa zamanda tahrip edildikleri açık deniz sahilerine çıkarılmış olsalardı, hiç bir iş göremeden bunlarda gidecek ve itilaf donanmaları ellerini kollarını sallaya sallaya içeri girebileceklerdi"⁽¹²⁾ demektedir.

Daha sonraki gelişen hadiseler Amiral Schack'ın projesinin tatbik edilemez olacağını isbat etmiştir ki bizim de kanaatimiz bu istikâmettedir.

c- Alınan Yeni Tedbirler :

1914 Haziran'ında Avrupa'da siyasî gerginliğin arttığı günlerde Çanakkale Boğazı'nın Nara mevkiinde bulunan Bahriye Nezareti'ne bağlı bir mayın müfrezesi ile Selanik ve İntibah mayın gemileri, Giresun mayın depo gemileri ile bir kaç tane mayın motorbotu bulunmaktaydı⁽¹³⁾. Bu arada Balkan Harbi sırasında yerleştirilen Kumkale-Seddülbahir ve Eskihisar-İntepe arasındaki mayınlar da kaldırılmış, Boğaz tamamen geçişe açılırken Muinizafer

¹² M. Şevki Yazman, Türk Çanakkale, İstanbul 1969, s.13: İ. Ilgar Çanakkale 1915, İstanbul 1969, s.13.

¹³ F. Kurtoğlu, Çanakkale ve 18 Mart 1915, İstanbul 1935, s.5'de "Türk Donanmasının güçlü gemileri olan Turgut, Barbaros, Hamidiye Mecidiye gibi büyük gemiler Balkan Harbinde aldıkları yaraları tamir ve eksikliklerin tamamlanması için, İstanbul tersanesine alınmışlardı. Ayrıca torpido muhriplerinden müteşekkil filotilla ise İngiliz Amiral Limpus'un kumandasında Erdek körfesinde manevralar yapmaktaydı."

Korveti'nden çıkarılan bir kaç topa Boğaz ağzı tahkimatı güçlendirilmeye çalışılmıştır⁽¹⁴⁾.

Avrupa'da Birinci Dünya Harbi'nin başladığı günlerde Osmanlı Devleti de Boğazlarda kısmi seferberlik emri verilmiş bulunuyordu⁽¹⁵⁾. Esasen Haziran 1914 den beri bir kaç Yunan uçağı Boğaz üzerinde zaman zaman keşif uçuşu yapmakta, bazen de Yunan harp gemileri Boğaz önlerine kadar sokulmakta idiler. Yunanlıların bu davranışlarının sebebi Makedonya'da Türklere yaptığı baskının Türkiye'de doğurduğu tepkiyle adalar meselesinin henüz çözülmemiş olmasından doğan anlaşmazlık idi. Ayrıca Yunanistan İngiltere'ye sipariş edilen ve bitmek üzere olan gemilerin Osmanlı donanmasına katılması halinde kendi aleyhine bir durumun da ortaya çıkacağına inanmaktaydı⁽¹⁶⁾.

Boğaz önündeki bu Yunan faaliyetleri karşısında Draç, Musul, Akhisar ve Kütahya torpidobotlarından kurulu bir filotilla Boğaz dışında keşif ve güvenik görevini yerine getirmek üzere Erdek'ten ayrılarak Çanakkale Boğazı'na hareket etmiş ve 31 Temmuz 1914 de Nara'ya demirlemişti. Bu filotillanın kumandanı ise Draç torpidosu kumandanı Yüzbaşı Aziz Mahmut Efendi idi.

Aziz Mahmut Efendiye verilen yazılı emirde; torpido fırkası Çanakkale veya Nara mevkiini merkez kabul ederek hergün münavebe ile ikişer torpidobot Çanakkale Boğazı'ndan çıkarak İmroz ve Bozcaada ile Mondros Limanına kadar giderek keşif yaptıktan sonra demir mahalline döneceklerdir. Bu keşif seferlerinden maksat civarda bir yabancı harp gemisinin bulunup bulunmadığını anlamak olup, hiçbir suretle mütecavizâne hareket edilmemesi söylenmişti. Bu talimata torpido fırkası ile Çanakkale Müstahkem Mevki Kumandanlığı arasındaki münasebet hakkında hiçbir kayıt yoktu. Yalnız her günkü keşif raporlarından birer suretinin liman reisi vasıtası ile Müstahkem Mevki Kumandanlığına

¹⁴ Genelkurmay Başkanlığı, a.g.e. VIII, s.94

¹⁵ Ş. S. Aydemir, Makedonya'dan Ortaasya'ya Enver Paşa(1908-14), II, İstanbul 1981, s.511

¹⁶ F. Belen, XX. Yüzyılda..., s.197-198.

gönderilmesi amirellik tarafından şifahen emredilmişti⁽¹⁷⁾. Ancak bu suretle Donanma Kumandanlığı'na bağlılıkları devam eden filotilla'nın Müstahkem Mevki Kumandanlığının Başkumandanlığa müracaat üzerine 5 Ağustos'tan itibaren Müstahkem Mevki Kumandanlığı emrine verildiği görülmektedir⁽¹⁸⁾.

Boğaz'daki bu Türk deniz gücü daha sonra Durak Reis (Kemal Reis) ile 8 Ağustos'ta gelen Pelengiderya Ganbotu ve Numune ile Gayret muhriplerinin de katılmasıyla iyice güçlendi. Bu arada Gayret Muhribi'nin komutanı Komodorluğa getirilerek Boğaz'a karşı girişilecek bir taarruz karşısında ne şekilde hareket edeceklerine dair gerekli emirler verildi. Üç maddelik bu emirde, keşif mahallerinde Türk gemilerinin hiçbir şekilde yabancı harp ve ticaret gemilerine karşı herhangi bir harekette bulunmamaları, ama hangi millete mensup olursa olsun Osmanlı sahillerine ve Boğaz'a karşı "Karaya asker ihracı mıntıka-i memnua ki en ileri istihkamattan onbeş kilometre harice doğru olan muhit-i daireyi tecavüz etmek veya sahillerde esliha kaçakçılığı yapmak veya muharabatta bulunmak gibi halâta cüret etmek suretiyle" ⁽¹⁹⁾ herhangi bir tecavüz bulunulduğu takdirde derhal savaş hali şartlarının uygulanarak en seri ve şiddetli şekilde karşılık verilmesi, durumdan da Başkumandanlıkla birlikte Müstahkem Mevki Kumandanlığı'nın da bilgilendirilmesi istenmekteydi. Aynı gün Müstahkem Mevki Kumandanlığı'na da filotilla ile ilgili bir emir verilmişti⁽²⁰⁾.

¹⁷ F. Kurtoğlu, a.g.e., s. 5-6.

¹⁸ ATASE Arş., Klas.4669, Dos. H/1, Fih.1/27: Durumun son derece nazik bir şekil aldığı görülen Müstahkem Mevki Kumandanlığı Boğaz'da görev yapan gemilerin Donanma Kumandanlığından aldığı talimata göre hareket ettiklerini ve Türk Donanmasının İngiliz Amiral Limpus'un sorumluluğunda bulunduğunu bildirmesi üzerine, bu emir verilerek Çanakkale'de bulunan torpidobot fırkasının Limpus'un komutasından çıkarıldığı görülmektedir. Bkz. F.Kurtoğlu, a.g.e., s. 8.

¹⁹ F. Kurtoğlu, a.g.e., s.9.

²⁰ 8 Ağustos 1914 tarihli bu emirde: "Emrimiz altındaki torpidoların keşif hizmetine gidenlerden maadasi torpil hattını geçmeğe çalışacak veya geçecek düşman gemilerine yandan torpil atacak surette münasip yerlere demirletiniz. Bu suretle gece ve gündüz bunlardan istifade mümkün olsun" deniliyordu. Bkz. ATASE Arş., Klas.4669, Dos.H/1, Fih.1/33.

Bu filotillanın gemi sınıfı ve sayıları bakımından çeşitli tarihlerde değişiklikler olacak ama yaptığı keşif ve güvenlik hizmeti Boğaz'ın tamamen kapandığı 27 Eylül 1914 tarihine kadar devam edecektir.

ç- Boğaz'ın Kısmen Kapanması :

Osmanlı Devleti'nin Almanya ile 2 Ağustos 1914 günü bir anlaşma imzalamış olması Birinci Dünya Savaşına katılmak istediği neticesini verir. Ama esasta Rusya'nın istillacı tutumu, İngiliz-Fransız baskısı Osmanlı Hükümeti'ni Almanya'ya yaklaştırmakta idi. O sebeble yalnız kalmak ve paylaşılmak korkusuna kapılan Osmanlı devlet adamları Almanya'nın uzattığı ele sarılmak zorunda kalmışlardı⁽²¹⁾

Başkumandan Vekili Enver Paşa'nın 4 Ağustos 1914 de Çanakkale Müstahkem Mevki Kumandanlığı'na gönderdiği bir emirde Alman ve Avusturya harp gemilerinin Çanakkale Boğazı'ndan geçişine müsaade edilmesi ve böyle bir durum ortaya çıktığında derhal kendisine bilgi verilmesi hususundaki isteği⁽²²⁾ üzerine Çanakkale Müstahkem Mevki Kumandanlığı aynı gün başkumandanlığa müracaat ederek bu gemilere yapılacak muamele hakkında teferruatlı bilgi istemiştir⁽²³⁾. Bunun üzerine verilen cevapta sözkonusu harp gemilerinin İstanbul yönüne gelmelerine izin verilmesi emredilmekteydi⁽²⁴⁾. Ancak bu emirlerde diğer devletlerin harp gemilerine karşı nasıl davranılacağına ait herhangi bir bilgi bulunmamaktadır. Ama böylelikle Osmanlı Devleti daha savaşa girmediği halde Mart 1871'de Londra'da toplanan konferansta elde ettiği bir hakkı kullanarak Boğazı kısmen kapatmış oluyordu.

²¹ F. Belen, XX.Yüzyılda..., s.194: Söz konusu anlaşmada Almanya savaşa girerse Osmanlı'nın da harbe gireceğini hükme bağlayan madde Türk Devlet adamlarının, Almanya'nın bir Ağustos'ta savaşa girdiğinden habersiz görünmek istedikleri intibaini vermektedir.

²² ATASE Arş., Klas. 4611, Dos.43, Fih.14

²³ ATASE Arş. Klas.4611, Dos.43, Fih.15

²⁴ F. Kurtoglu, a.g.e., s.8

Aynı emirde, savaş gemilerine uygulanan bu statü haricinde, Boğaz'ın mayınlanması, ancak ticaret gemileri için bir geçit bırakılması da istenilmekteydi. Bunun üzerine Selanik mayın gemisi yirmiiki mayınla birinci mayın hattını kurmuş, böylece Boğaz'da mayınlatmayı da başlamıştı. 5 Ağustos'ta İstanbul'dan Giresun mayın depo gemisiyle getirilen mayınlarla ikinci hat da kuruldu. Ancak bu mayınlama yeterli değildi (25).

5 Ağustos günü istihkam müfettişi General Veber'in Limon Von Sanders'in emriye Ferizi adlı bir Fransız gemisini Boğaz'da tutuklaması üzerine durum Başkumandanlığa intikal etti. Oradan gelen emirde de, bazı mayınların yerinden oynadığı, bu sebeple bunların yeniden tanzim edilinceye kadar Boğaz'daki ticaret gemilerinin tutuklanması bildirilmekte, 8 Ağustos akşamına kadar bitirilebileceğine işaret edilen bu iş uzadığı takdirde tutuklama süresinin de uzatılabileceği belirtilmekteydi(26). Aynı gün gelen bir başka emirde de savaşta ise yarayacak mal taşıyan gemilerin Boğazdan çıkışının kesinlikle men edilmesi emredilmekteydi(27).

Bu emirler üzerine 8 Ağustos'da Çanakkale'de boş veya yüklü olarak 17 ticaret gemisi tutuklanmış bulunmaktaydı. Aynı gün verilen bir emirle Goeben ve Breslau'un Boğaz'dan girmesine müsaade edilmesi istenirken, bir başka emirde de mevcut otuz mayının yirmisiyle üçüncü mayın hattının kurulması, Alman ve Avusturya Harp gemilerinin haricinde Boğaz'a girmeye kalkışacak diğer harp gemilerinin ateşle karşılanarak durdurulması istenilmekteydi(28).

²⁵ J. Pomiankowski, a.g.e., s.93'de bu işin Goeben ve Breslau'nun Boğazı geçmesinden sonra yapıldığı ifade edilmektedir.

²⁶ Genelkurmay Başkanlığı, a.g.e. VIII, s.96

²⁷ ATASE Arş., Klas.4611, Dos.43, Fih.1/22: Bunun üzerine Ferman Gemisi Kumandanı, Liman Çavuşu, üç gümrük memuru ve mayın müfrezesinden oniki kişilik bir müfreze ile, gemileri muayene edecek bir heyet kurulmuştur. Bkz. Genelkurmay Başkanlığı, a.g.e. VIII, s.96.

²⁸ ATASE Arş., Klas.4669, Dos. H/1, Fih.1/31-32

9 Ağustos'ta gönderilen bir başka emirde ise Alman ve Avusturya harp gemilerinin içeri bırakılması, diğer yabancı gemilerin engellenmesi yönündeki emir tekrarlanmakta ve bütün ticaret gemilerinin İstanbul Liman Başkanlığı'nın bir gün önceki belgelerini taşımaları gerektiğini bildirmekteydi⁽²⁹⁾. Böylece Boğaz Alman ve Avusturya harp gemileri haricindekilere kapatıldığı gibi ticaret gemileri için de giriş serbest, çıkış belirli şartlara bağlı hale getirilmiş oluyordu.

B- CEVAD PAŞA'NIN ÇANAKKALE MÜSTAHKEM MEVKİ KUMANDANLIĞI'NA ATANMASI

Çanakkale Boğazı'nın kısmen kapatılması ile birlikte Boğaz dışında pek çok ticaret gemisi birikmiş bulunmaktaydı. Bunların arasında 3000 ton kömür ve Türk ordusuna getirilmek üzere 300 ton cephane yüklü olan Rodosta adlı Alman gemisi de vardı ⁽³⁰⁾. Müstahkem Mevki Kumandanlığı'nın bu durum hakkında emir isteyen telgrafına Başkumandanlık Vekâleti : "Dışarıdan gelip içeriye girmek isteyen tüccar vapurlarının hepsini hemen içeri alınız. En başta cephane yüklü olan Rodosta vapurunu şimdiye kadar kendiliğinizden almalı idiniz" diyerek Müstahkem Mevki Kumandanlığını tenkid etmiştir⁽³¹⁾.

Bu olayda ihmali görülen Müstahkem Mevki Kumandanı Emin Paşa'nın görevinden alınarak, yerine 9. Fırka Kumandanı Kurmay Miralay (Albay) Cevad Bey atanmış, 10 Ağustos 1914'de de Müstahkem Mevki Kumandanlığı görevine

²⁹ Genelkurmay Başkanlığı, a.g.e. VIII, s.97

³⁰ Genelkurmay Başkanlığı, a.g.e. VIII, s.96

³¹ ATASE Arş.,Klas. 4669, Dos. H/5, Fih. 1/12.

başlamıştır.⁽³²⁾

Başkumandanlık Vekâleti, Miralay Cevad Bey'in göreve başladığı gün dördüncü defa gönderdiği cevabi emrinde, 9 Ağustos günü verdiği emri aynen tekrarlamıştır⁽³³⁾.

a- Goeben ve Breslau'nun Çanakkale Boğazı'na Gelişleri :

Bir savaş halinde Rusya'nın Karadeniz Boğazı'na bir ordu çıkararak, Bulgaristan ve Yunanistan'ı da sürüklemesi çok muhtemeldi. Bunu dikkate alan Osmanlı Hükümeti İngiltere'de yapılmakta olan iki savaş gemisini satın almış ve halktan topladığı yardımlarla da bedelini peşin ödemişti.⁽³⁴⁾

³² Cevad (Çobanlı) Paşa, 14 Eylül 1870'de İstanbul'da doğmuştur. Babası Müşir Şakir Paşa'dır. İlk ve orta öğreniminden sonra, 1888'de girdiği Harp Okulunu 1891'de, Harp Akademisini 1894'de birincilikle bitirdi. Kurmay yüzbaşı olarak Padişah yaveri sıfatıyla Maiyet-i Seniyye Erkân-ı Harbiyesinde görev aldı. 1895'de Fransız Ordusu manevralarında bulunmak üzere Paris'e gitti. 1899'da yarbay rütbesinde, babası Şakir Paşa'nın refakatinde görevle Bulgaristan'a, daha sonra aynı yıl Lahey Silahsızlanma Konferansına gönderildi. 1901'de mirlivalığa yükseldi. 1905'de Edirne'nin savunmasını düzenlemek için Tophane-i Amire'de toplanan kurulda görevlendirildi. 1906'da ferik oldu. Bir yıl sonra II. Ordu'da çalıştı. 1909'da Tasviye-i Rütüb kanunuyla rütbesi yarbaylığa indirilerek Harp Akedemisi Komutanlığı'na atandı. 1910'da Alman Ordusunun kuruluş törenlerinde bulunmak üzere Almanya'ya gönderildi. 1911-1912'de I. Ordu kurmay başkanı oldu ve aynı yıl İngiltere Kralı'nın taç giyme töreninde Padişah adına gönderilen Yusuf İzzeddin Efendi'nin maiyyetinde Lodra'ya gitti. 1912-1913'de Balkan Savaşı'nda Doğu Ordusu kurmay başkanı, Çatalca Ordusu topçu kurmay başkanı, 1913-1914'de 9. Tümen Komutanı ve iki kez Osmanlı-Bulgar Sınır Komisyonu başkanlığı görevlerinde bulunarak, 10 Ağustos 1914 tarihinde Çanakkale Boğazı Müstahkem Mevki Komutanlığına atandı. Bkz. Genelkurmay Başkanlığı, Türk İstiklâl Harbi'ne Katılan Tümen ve Daha Üst Kademelerdeki Komutanların Biyografileri, Ankara 1989, s.20-21; Nusret Baycan, "Orgeneral Cevat Çobanlı", Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi, VII/20, (Mart 1991), s.367-368 vd; N. Baycan, "Orgeneral Cevat Çobanlı", Askerî Tarih Bülteni, S. 25, (Ağustos 1988), s.118 vd.

³³ ATASE Arş., Klas. 4669, Dos. H/5, Fih. 1/13: Bu emirde " Hiçbir şüpheye meydan bırakmamak için size şunu tekrar tebliğ ediyorum: Alman ve Avusturya harp gemilerinin Boğaz'dan içeri girmelerine müsaade ediniz. Fakat diğer bilumum hükümetlere mensup harp gemilerinin girmesi kesinlikle yasaklanmıştır. Ticaret gemileri hangi devlete ait olursa olsun Boğazlardan içeri girebilirler, fakat Boğazdan dışarıya ancak Liman Riyaseti'nin bir gün evvelki vesikasına sahip olan ticaret gemileri çıkartılacaktır" denilmektedir.

³⁴ R. McLaughlin, Yavuz'un kaçışı, (Nşr. N. Dalay), İstanbul 1978, s.63 vd.'da Sultan Osman ve Reşâdiye gemilerinin üstün özellikleriyle, bedellerinin toplanması için yapılan fedakarlıklar oldukça çarpıcı bir şekilde anlatılmaktadır.

Sultan Osman ve Reşâdiye adlarını alan bu gemiler üstün özelliklere sahip idiler. Bu gemilerin teknik üstünlükleri bir yana, ifade ettikleri manâ çok yüksekti. Hava gücünün hemen hemen mevcut olmadığı, Balkanlardaki kara ve demir yollarının bir kaç ana yola bağlı bulunduğu bir dönemde, bir gecede bir tek savaş gemisinin bile gelmesi halinde küçük devletler arasındaki denge bir anda bozulabilirdi.

Kuzeyinde güçlü donanması ile Rusya ve batısında iki dretnot almak üzere olan Yunanistan dururken Osmanlı Devleti için bir an evvel savaş gemilerine sahip olmak, hiç değilse komşularıninkine eş değerde bir donanma buldurmak hayati bir zaruret olarak görülmekteydi.⁽³⁵⁾

Bu gemilere sonkontrolleri yapılırken, hatta İstanbul'a getirmekle görevli Türk mürettebatının Londra'da bulunduğu bir sırada Deniz Birinci Lordu Winston Churchill el koymaya karar verdi⁽³⁶⁾.

Bu arada Rusya da, bu gemilerin Osmanlı Devleti'ne teslim edilmemesi için çalışmış ve Brezilya ile Arjantin için yapılmakta olan dört zırhlıyı satın almıştır. Ayrıca her ihtimale karşı kendisi de iki zırhlıyı tezgaha koymuştur.⁽³⁷⁾

Sultan Osman ve Reşâdiye gemilerine el koyulması Osmanlı kamuoyunda büyük bir tepki doğururken, Enver Paşa Adriyatik'teki Avusturya Donanmasından bir kısım gemilerin Osmanlı hizmetine verilmesini istediye de bu talep

³⁵ A. Moorehead, a.g.e.,s.30.

³⁶ 20.Yüzyıl Tarihi I, (Nşr. Arkın Kitabevi),İstanbul 1971, s.346: F. Belen, XX. Yüzyıl... , s.107 vd.

³⁷ Bu gemilerin teslim dilecek hale gelmesi Rus Çarı'nın İstanbul'un bir an evvel ele geçirilmesini kamçıladığı daha önceki bölümlerde söz konusu edilmişti. Ancak Genelkurmay Başkanı Zilinski'nin bir genel savaş çıkmadan, hatta bu savaşın ilk döneminde Avrupa'da önemli bir başarı sağlanmadan İstanbul'a karşı büyük bir kuvvet ayrılmasına karşı çıkması, böyle bir teşebbüsü sonuçsuz bırakmıştı. Ama Rusya bu gemilerin Osmanlıya verilmemesi için elinden geleni yaptığı gibi, Brezilya ve Arjantin için yapılmakta olan dört zırhlıyı da satın alıp Türklere önce hizmete sokmak gayreti içerisinde girdi. Ayrıca her ihtimale karşı kendisi de iki zırhlıyı tezgaha koydu. Bütün bunlar, İngiltere ambargo koymamış olsaydı, bu iki zırhlının Ruslar'ın Karadeniz'deki üstünlüklerine son vereceğini göstermektedir. Bkz. F. Belen, XX. Yüzyılda....,s.186.

reddedildi⁽³⁸⁾. O sırada İngiliz ve Fransız Donanmalarının Akdenizdeki ezici üstünüklerine karşılık⁽³⁹⁾ ileri karakol görevini üstlenen Goeben ve Breslau adlı iki Alman kruvazörü bu boşluğu doldurmak üzere harekete geçirildi.

2 Ağustos 1914 günü Türk-Alman ittifakının imzalandığı sırada Messina'da bulunan Goeben ve Breslau savaştan önce Batı Akdeniz'e gönderilmiş ve muhtemel bir savaşta Fransızların Kuzey Afrika'dan asker sevk etmelerini engellemekle görevlendirilmişlerdi⁽⁴⁰⁾. O sebeple de İngiliz donanması bütün gücüyle bunları yoketmeye çalışıyordu. Fakat bu gemiler Almanya'nın Fransa'ya savaş ilanından bir gün sonra, yani 3 Ağustos'ta Fransızlara önemli bir darbeyi vurmaya başarmış ve Cezayir'in Böne ve Phillipeville limanlarını bombalayarak o sırada tarafsız olan İtalya'nın Messina limanına doğru kaçmaya çalışıyorlardı. Aslında bu gemiler için en yakın sığınak Avusturya'nın Adriyatik Denizindeki Pola müstahkem deniz üssüydü⁽⁴¹⁾. Ama bu arada Enver Paşa ile görüşen Almanya'nın İstanbul Büyükelçisinden, telsiz emri ile o sırada Türkiye ile ittifak yapıldığını öğrenerek Çanakkale'ye yönelmeleri yolunda direktif aldılar.

Messina'dan gerekli ikmal yaptıktan sonra kendilerini takip eden İngiliz donanmasının gafletinden istifade ile ⁽⁴²⁾ 6 Ağustos günü süratle Çanakkale yönünde hareket eden bu gemilerin yine de İngiliz gemilerinin şiddetli takibinden kurtulmaları kolay olmamıştır⁽⁴³⁾.

³⁸ J. Pomiankowski, a.g.e., s.68.

³⁹ G. H.Cassar, Çanakkale ve Fransızlar,(Nşr.Nejat Dalay), İstanbul 1974, s .82

⁴⁰ D. Valder, Çanakkale Olayı, (Nşr. M. Ali Kayabal), İstanbul 1971, s.37; R. McLaughlin, a.g.e.,s.9.

⁴¹ F. Belen, a.g.e., s.198

⁴² İngiliz Donanması Alman gemilerinin batıya hareketle Atlantik'e açılacağını düşünerek herhangi bir çatışmaya girmemiştir. Bkz. R. McLaughlin, a.g.e., s.9.

⁴³ Bu hususta Bkz. R. McLaughlin, a.g.e.,s.72-126.

Her ne kadar Talat Paşa bu gemilerin Osmanlı Karasularına girişini belirli bir planın sonucu olduğunu reddetmekte⁽⁴⁴⁾ ise de Başkumandan Vekili Enver Paşa'nın 4 Ağustos 1914'de muhtemelen Alman Büyükelçisi ile görüşmesine müteakip Çanakkale Müstahkem Mevki Kumandanlığı'na gönderdiği "Alman ve Avusturya harp gemilerinin Boğaz'dan duhulüne müsaade edilecek ve buraya derhal malumat verilecektir"⁽⁴⁵⁾ şeklindeki emrini müteakip 7-8 Ağustos 1914'de gönderdiği bir başka emrinde de açıkca "Almanya hükümetinin Goeben ve Breslau isimindeki harp gemilerinin düşmanla⁽⁴⁶⁾ muharebeye tutuşmuş olmaları muhtemeldir. Mezkur gemiler Boğaz'a iltica ederlerse duhullerine müsaade ve kabul ediniz" diyerek bunların Boğaz'dan girmeleri için gerekli tedbirleri almalarını istemesi⁽⁴⁷⁾ dikkati çekmektedir.

10 Ağustos 1914⁽⁴⁸⁾ günü öğleden sonra saat 17.00 de iki büyük zırhlının bütün hızları ile Boğaz'a doğru gelmekte oldukları görülmüş, her ne kadar şekil ve sistemleri tesbit edilemiyorsa da beklenmekte olan Alman gemileri olduğu tahmin edilerek⁽⁴⁹⁾ 5. Alay Kumandanı Macid Bey tarafından Çanakkale Müstahkem Mevki Kumandanı Miralay Cevad Bey'e bildirilmiştir.

⁴⁴ A. Kabacalı, Talat Paşa'nın Anıları, İstanbul 1990, s.36: Esasen bu gemilerin gelişiyle ilgili Osmanlı Devlet adamlarının fikir birliğinde olmadıkları da görülmektedir. Hatta Alman Büyükelçisi'nin bundan telaşa kapılarak 6 Ağustos'ta Souchon'a "Politik sebepler yüzünden şimdilik İstanbul'a gelmeniz mümkün değildir" şeklinde bir telgraf çektiğinden bahsedilir. Bkz. R. McLaughlin, a.g.e., s.69.

⁴⁵ ATASE Arş., Klas.4611, Dos.43, Fih.14.

⁴⁶ Bu sırada savaşa girmediğimiz düşünülürse, bu kelimeyle ifade edilenlerin İngiliz ve Fransızların olması, Osmanlı Devlet adamlarının kesin savaşa girmek niyetinde olduklarını gösterir. Her ne kadar bu ifadeyi "Almanların düşmanları" şeklinde anlamak mümkünse de bir açıklık getirilmemiş olması bu intibayı vermektedir.

⁴⁷ ATASE Arş. Klas. 4669, Dos. H/1, Fih. 1/31.

⁴⁸ Bu tarih bazı eserlerde 11 Ağustos olarak gösterilmiştir. Bkz. F. Belen, XX. Yüzyılda..., s.198.

⁴⁹ S. Bilbaşar, Çanakkale 1915, İstanbul 1971, s.28.

I. Cevad Paşa'nın Tutumu :

Macit Bey'in bir torpido ile yaptırdığı keşif sonucunda, bu iki geminin Almanya'ya ait olan Goeben ve Braslau zırhlılarının olduğu anlaşılması üzerine, Miralay Cevad Bey, daha önce aldığı emir gereğince bu gemilerin hemen içeri alınmasını emretmiştir⁽⁵⁰⁾. Bunun üzerine Boğaz girişinde karakol vazifesi görmekte olan Kütahya torpitobotu Goeben ve Breslau'ı karşılamaya gönderilmiş ve gemiler bunun klavuzluğunda saat 18.00 de boğzadan girerek saat 19.30'a doğru Çanakkale önlerine gelmişlerdir⁽⁵¹⁾.

Bu arada Müstahkem Mevki Kumandanı Miralay Cevad Bey, bir motorbotla Goeben'in bardasına yanaşmış, Gayret-i Vataniye önde Goeben ve Breslau arkada olmak üzere Nara'ya kadar gelmelerine eşlik etmiştir⁽⁵²⁾ Nara'ya demir atan bu gemilerin kömür ihtiyaçları olduğunun öğrenilmesi üzerine, Miralay Cevad Bey, Nara kömür deposuna ikmal için emir vermiş ayrıca durumu Başkumandanlık vekaletine de bildirilmiştir⁽⁵³⁾.

⁵⁰ ATASE Arş., Klas.4669. Dos. H/5, Fih. 1/13.

⁵¹ E. Mütercimler, 1912-1922 Türk Savaşları Belgeseli, Destanlaşan Gemiler, İstanbul 1987, s.107: R. McLaughlin, a.g.e., s.120'de bu an Souchon'nun notlarına dayanılarak "saat 16.00'da İmroz ile Bozcaada'yı, Truva düzlüğünü ve Çanakkale Boğazı'nı gördük, giriş açık gibi duruyordu. Korku içinde herkes savaş yerlerinde ateş açmaya hazır, Boğaz'a girdik. Semafor ile işaret göndererek klavuz istedim. Bir Türk destroyeri bize yaklaştı, üzerinde beni takip edin anlamında bayrak dalgalanıyordu. Türk subayının elini dostça sıktım. Almanca bilen bu subay ile daha önce İzmir'deyken tanışmıştım. Sevinçle, baş makinist Breuer'i kucakladım. Gece bastırmadan Çanakkale önlerinde sessizlik içinde demirledik. O sırada birisi, bir düşman gemisinin Boğaz'ın girişine doğru geldiğini haber verdi. Boğaz'ı aşmıştık, herkes görevini yapmıştı" şeklinde anlatılmaktadır.

⁵² ATASE Arş., Klas.4669, Dos.H/5, Fih.1/13. Nara yakınlarında demir atan Alman gemilerinden Goeben'in ikinci komutanı Madlang, Gayret-i Vataniye'ye gelerek binbaşı Cemil Bey'e kömür ihtiyaçlarını bildirerek, ihtiyacın Boğaz'da bulunan kömür yüklü İngiliz şilebinden temin edilmesini istemiştir. Durum Cevad Bey'e bildirildiğinde, adı geçen şilebden kömür tedarik edilmesi hususundatalimat veren Cevad Bey, İngiliz şilebinden olumsuz cevap alındığında, durumun hassaslığından dolayı Alman gemilerinin ihtiyacı, Türklere ait birkaç mavnadan temin edilerek karşılanmıştır. Bkz. E. Mütercimler, a.g.e., s.107-108.

⁵³ ATASE Arş., Klas. 4669, Dos. H/1, Fih. 1/36.

Başkumandanlık Vekâleti buna cevap olarak saat 21.10'da gönderdiği telgraf emrinde Goeben ve Breslau zırhlılarının Marmara Denizi güney sahillerinde ve Karabiga civarında bulunarak kömür olmakla meşgul olmalarını ve verilen emirlere uymalarını istemiştir. Müstahkem Mevki Kumandanı Miralay Cevad Bey bu emri, Emir Zabiti ile Goeben zırhlısında bulunan Amiral Souchon'a tebliğ etmekte gecikmedi⁽⁵⁴⁾. Bunun üzerine ihtiyaçları karşılanan Goeben zırhlısı 11 Ağustos 1914 günü Marmara'dan İstanbul'a hareket etmiş, Breslau zırhlısı limanda kalmıştır⁽⁵⁵⁾.

2. İtilaf Devletlerinin Tepkisi:

Goeben ve Breslau'nun gelişinden 24 saat sonra 11 Ağustos 1914 günü saat 16.30'da İngiliz zırhlısı (Weymouth Kruvazörü) medhal önüne gelerek klavuz talebinde bulunmuştur. Boğaz'ın kapalı ve geçişin yasak olduğu bildirildiğinde, Alman bandıralı iki harp gemisinin Boğaz'dan geçip geçmediğini sorduklarında evet cevabı verilmiştir. Bu cevabı alan zırhlı geriye çekilerek Boğaz'ı gözetlemeye başlamıştır⁽⁵⁶⁾.

Müstahkem Mevki Kumandanı Miralay Cevad Bey, durumun önemine binaen, boğazda bulunan torpidolara her an harekete hazır olmalarını emretmiş, ayrıca Başkumandanlık Vekâleti'ne durumu rapor etmiştir. Başkumandanlık Vekâleti'nden gelen cevabi emirde "Boğaz'dan giren zırhlıların Hükümet-i Seniyye

⁵⁴ ATASE Arş., Klas. 4669, Dos. H/5, Fih. 1/14

⁵⁵ ATASE Arş., Klas. 4669, Dos. H/1, Fih. 1/37: ATASE Arş., Klas. 4611, Dos. H/1, Fih. 1/23: 29 Temmuz 330/11 Ağustos 1914 tarihli Tercüman-i Hakikat gazetesinde Goeben ve Breslau zırhlılarının Osmanlı Hükümeti tarafından 80.milyon marka satın alındığı, isimlerinin Yavuz ve Midilli olarak değiştirildiği yazmaktadır. Bu iki geminin özelliklerinin verilmesinden başka, İngilizlerin tarih boyunca Osmanlı ve İslâm dünyası üzerinde oynadığı oyunlar dile getirilmiş ve Almanlar hakkında büyük övgüler yazılmıştır.

⁵⁶ ATASE Arş., Klas.4669, Dos.H/1, Fih.1/37: ATASE Arş., Klas.4669, Dos.H/5, Fih.1/15.

tarafından Almanya Hükümetinden satın alınan, Yavuz ve Midilli tesmiye edilen zırhlar olduğunu medhaldeki İngiliz zırhlılarına bildiriniz". deniliyordu⁽⁵⁷⁾.

Müstahkam Mevki Kumandanı Miralay Cevad Bey, Başkumandanlıktan aldığı 12 Ağustos 1914 tarihli bu cevabi emri, aynı gün saat 11.00'e doğru medhal önünde toplanan üç İngiliz zırhlısına bir torpedo (Akhisar) göndererek bildirmiştir. İngilizler bu cevap üzerine iyi niyet gösterisinde bulunmuşlar ama sözkonusu zırhlılar Alman bandrası ile Boğaz'dan çıkacak olurlarsa Boğaz'ı bombardıman edecekleri tehdidini de ilave etmekten çekinmemişlerdi⁽⁵⁸⁾. Bu tepkilerin tamamen Alman gemilerine karşı olduğu görülmektedir.

3. Muhtemel Bir Harekâta Karşı Yapılan Hazırlıklar :

Goeben (Yavuz) ve Breslau (Midilli)'ın Boğaz'a girdikleri günden itibaren İngiliz gemileri Boğaz çıkışını her gün gözetlemeye ve kontrol altına tutmaya başlamışlardı. Bu durum üzerine Başkumandanlık Vekâleti medhalde birden fazla gemi görüldüğünde veya herhangi bir tehlike hissedildiğinde mayın hattında açık bulunan geçidin de kapatılması hususunda keyfiyeti Müstahkem Mevki Kumandanlığı'na bırakıyordu⁽⁵⁹⁾. Bu durum Boğaz savunmasının daha yeterli düzeye gelmediğinin, Başkumandanlıkça da kabul edildiğini gösterir.

Esasen, İngiliz gemilerinin faaliyetlerini takip edebilmek ve Boğaz'a karşı girişebilecekleri bir harekâta, anında karşı koymak gayesiyle Müstahkem Mevki Kumandanlığı mrine veren Musul, Draç ve Numune-i Hamiyet torpidoları 1 Ağustos 1914 tarihinde gelerek, vazifeye başlamışlardı. Bu torpidolar Medhal mıntıkası kumandanı Macid Bey'in emri altında bulunarak, geceleri Kabatepe ile Beşike arasındaki sahili gözeteyecek, gündüzleri de Seddülbahir önünde demirleyerek karakol vazifesi görecekler, İngiliz gemileri Boğaz'a taarruz ettiği

⁵⁷ ATASE Arş., Klas.4669.Dos.H/1, Fih.1/38.

⁵⁸ ATASE Arş., Klas.4669.Dos. H/1, Fih.1/40.

⁵⁹ ATASE Arş., Klas.4669, Dos. H/1, Fih.1/39.

zaman da istihkâmları haberdar edip, Soğanlı Dere önüne çekilerek ateşe katılacaklardır⁽⁶⁰⁾.

Torpidolara verilen bu görevin en büyük eksiği keşif hususunun ihmal edilerek, medhal civarında gözetleme ile yetinilmesi idi. Başkumandanlık Vekâleti bu hususu dikkate alarak 16 Ağustos 1914'de Müstahkem Mevki Kumandanlığına gönderdiği emirde: "Biz kimse ile harpte değiliz. Torpidolarımız münavebe ve kemâl-i serbesti ile Midilli ve Limni adalarına kadar ilerleyerek Boğaz önünde bulunan üç harp gemisiyle bir torpido başka bunların arkasında Mondros veya Sığır'da sair sefain-i harbiye-i ecnebiye bulunup bulunmadığını tahkik etmelidir⁽⁶¹⁾ diyerek uyarmıştır.

Başkumandanlık Vekâleti aynı gün, keşif hizmetleri için Müstahkem Mevki Kumandanlığı'na bir tayyare göndereceğini bildirerek, tayyarenin ineceği ve kalacağı yerin hazırlanmasını istemiştir. Ayrıca her gün torpidolarla ve tayyare ile yapılacak keşiflerin sonucunda Fransız ve İngiliz harp gemilerinin miktarı ile sistemlerinin öğrenilerek bildirilmesini istemiştir⁽⁶²⁾.

Gönderilen bu tayyare 17 Ağustos 1914'de gelmiş, fakat önceden deniz tayyaresi olduğu bildirilmediğinden, hastahane sırtlarında alan ve hangar yapımı başlatılmıştı. Bundan dolayı tayyare geceyi açıkta geçirmiştir⁽⁶³⁾.

16 Ağustos'ta Müstahkem Mevki Kumandanı Seddübahir'e giderek bizzat Boğaz civarını incelediğinde, biri İmroz'un güneyinde diğer ikisi Bozcaada önünde üç İngiliz harp gemisinin ve Bozcaada da bir Yunan muhribinin bulunduğunu tesbit etti. Bu günlerde Boğaz filotillası, geceleri Saros körfezinde ve

⁶⁰ F. Kurtoğlu, a.g.e., s.16-17.

⁶¹ ATASE Arş., Klas. 4669, Dos. H/6, Fih. 1/4.

⁶² ATASE Arş., Klas. 4669, Dos. H/6, Fih. 1/2.

⁶³ ATASE Arş., Klas. 4669, Dos. H/6, Fih. 1/4.

Beşike bölgesinde keşif hareketlerine devam etmekteydi⁽⁶⁴⁾.

4. İngilizlerle Yazışmalar :

Boğaz önünde devamlı olarak bulunan ve Boğazı kontrol altına tutmaya çalışan İngiliz harp gemilerinin sayısı ve sistemleri hakkında, daha yakından keşif yapma ve inceleme fırsatı doğmuştur. 19 Ağustos 1914'de Çanakkale İngiliz Konsolosu Palmers, Müstahkem Mevki Kumandanı Miralay Cevad Bey'e müracaat ederek Boğaz karşısındaki İngiliz filosu kumandanından aldığı ifade ettiği ve sözkonusu iki Alman gemisi ile bunların mürettebatlarının konumlarını sorgulayan şu resmi yazıyı tebliğ etmiştir⁽⁶⁵⁾.

" Kumandan Efendi,

Mümkün olduğu kadar az bir zamanda cevabını almak ümidi ile âtideki sualleri sormakla şerefyab oluyorum:

1. Çanakkale Boğazı'ndan geçmiş olan Goeben ve Breslau nâm iki Alman gemisi şimdi devlet-i âliyye mi aittirler? Bu mektubun cevabında bunun doğru olduğunu bana söylerseniz pek minnettar olurum.

2. Çanakkale'ye dahil olurken bu gemilerde bulunan Alman zabitân ve mürettebatının şimdi nerede bulunduğunu ve onlar hakkında bazı mukarrerât ittihaz olunup olunmadığını lütfen bana haber veriniz.

İhtirâmât-ı fâikâmın takdim ile kesb-i şeref eyleyen

Britanya Filosunda Kaptan Traviriç"

Bu yazıyı alan Miralay Cevad Bey saat 13.40'da Başkumandanlık Vekâleti'ne müracaat ederek konu hakkında bilgi istemiştir. Başkumandanlık Vekâleti'nden verilen bilgi⁽⁶⁶⁾ doğrultusunda hazırladığı yazısını ise Akhisar

⁶⁴ ATASE Arş., Klas. 4669, Dos. H/6, Fih. 1/47.

⁶⁵ ATASE Arş., Klas. 4669, Dos. H/6, Fih. 1/54; ATASE Arş., Klas. 4669, Dos. H/6, Fih. 1/9; F. Kurtoğlu, a.g.e., s.18.

⁶⁶ ATASE Arş., Klas. 4669, Dos. H/6, Fih. 1/54.

torpidosu ile 20 Ağustos 1914 günü kaptan Traviriç'e göndermiştir. Bu cevabî yazıda⁽⁶⁷⁾:

" Kumandan Efendi,

İngiltere hükümetinin Çanakkale konsolosu vasıtasıyla tarafıma vakî olan dünkü tebligatınıza bervechi âti îtâ-yı cevapla şerefyâb oluyorum:

Goeben ve Breslau gemileri Devlet-i Aliye'ye aittirler. Mürettebatı tedricen Osmanlı mürettebatı ile tebdil olunmaktadır. Sultan Osman'ın mürettebatını teşkil etmek için İngiltere'ye gönderilmiş olan zabitân ve efrâd-ı bahriyeye İstanbul'ca intizar olunuyor⁽⁶⁸⁾. Bunlar bâkiye kalan Alman mürettebatını tebdilde istihdam edileceklerdir. Kumandan Efendi, bundan sonra vakî olacak tebligatınızı İngiltere Hükümet-i Kraliyesi'nin İstanbul sefiri vasıtası ile hükümete ifa ederseniz pek minnettarınız olurum. İhtiramat-ı faikamı lütfen kabul buyurunuz" demektedir.

Bu resmi yazıyı götüren Akhisar Torpidosu, Limni ve Midilli adaları arasında Amiral gemisini bularak teslim etmiştir. Bu bölgede görülen İngiliz Filosu İndefetigabil, İndemitabil muharebe kruvazörleri ile Veymout kruvazörü ve on iki muhripten müteşekkil olduğu dönüşte Müstahkem Mevki Kumandanlığı'na bildirilmişti⁽⁶⁹⁾. Müstahkem Mevki Kumandanı Cevad Bey'in Boğaz haricindeki İngiliz gemilerinin sayısının artması ve tehditkâr bir vaziyet alması üzerine 19 Ağustos 1914 tarihinde birliklerine özetle şu emri verdiği görülmektedir⁽⁷⁰⁾.

⁶⁷ ATASE Arş., Klas. 4669, Dos. H/1, Fih. 1/56: ATASE Arş., Klas. 4669, Dos. H/6, Fih. 1/11: F.Kurtoğlu, a.g.e., s.19.

⁶⁸ İngilizlere sipariş edilen Sultan Osman ve Reşadiye zırhlılarını almaya giden personele, İngilizlerin bu iki gemiyi vermemeleri üzerine 4 Ağustos 1914 tarihinde Londra elçiliğimize yapılmış olan tebligat ile geri çağrılmış bulunmaktaydı. Bkz. S. Besbelli, Çanakkale'de Türk Bahriyesi, İstanbul 1959, s. 4.

⁶⁹ F. Kurtoğlu, a.g.e., s. 19.

⁷⁰ ATASE Arş., Klas. 4669, Dos. H/1, Fih. 1/52.

1. Boğaz ilerisinde bulunan beş adet İngiliz zırhlısı ile yedi torpidodan oluşan filonun her türlü teşebbüsüne karşı şiddetle müdafaa ve mukabele olunacaktır.

2. 9. Fırka kıtaatı her an hareket edebilecek şekilde hazır bulunacaktır.

3. Ağır topçu kıtaatı hazırlıklarının derecesi arttırılacaktır.

4. Torpil müfrezesi Sarıkale'den verilecek işaret üzerine harekât ve önce verilen talimat dahilinde gece vazifesini yapmaya hazır bulunarak, Sarıkale'den verilecek işarete dikkat edeceklerdir.

b. Çanakkale Boğazı Çıkışında İngiliz Ablukasısı :

İki Alman harp gemisinin Boğazdan girdikeri andan itibaren, İngiliz gemilerinin bu civardaki faaliyetleri gün geçtikçe fazlalaştı ve gemilerin sayısı da zamanla çoğadı. 12 Ağustos'ta bu gemiler Inflexible sınıfı iki muharebe kruvazörü ile bir hafif kruvazörden ibaretti, ve bunlar Yavuz ve Midilli'nin bir çıkış hareketini karşılayabilecek güçteydi⁽⁷¹⁾. Aslında aynı gün Boğaz önündeki İngiliz gemileri boğazdan çıkan gemileri muayeneye başlamışlardı. Bu durum fiilen İngiliz ablukasının başlaması demektir.

Osmanlı Devleti'nin satın aldığını bildirdiği iki geminin Boğaz'dan çıkmasına⁽⁷²⁾ ve Avusturya harp gemilerinin Türk sularına girmesini engellemek isteyen, İngiliz ablukasını Amiral Milne kurmuştu. Aynı zamanda Çanakkale Boğaz girişi yanında İzmir Körfezi girişi de İngilizlerin kontrolüne alınmıştı⁽⁷³⁾. 15 Ağustostan itibaren Amiral Troubridge bu görevi üzerine aldı. 20 Ağustos'a

⁷¹ ATASE Arş., Klas. 4669, Dos. H/5, Fih. 1/20.

⁷² İngilizler Alman gemilerinin Boğaz'dan çıktıkları takdirde, muhtemel hareketlerinin neler olabileceğini; 1-Adriyatik'e gidip Avusturya'lılarla birleşmek, 2-Ticaret gemilerine saldırarak Boğaz'a veya İzmir'e geri dönmek, 3-Limni, Selanik ve Mısır'daki İngiliz üslerine hücum etmek şeklinde tespit etmişlerdi. Bkz. R. McLaughlin, a.g.e., s. 212.

⁷³ J. Pomiankowski, a.g.e., s.101.

gelindiğinde Indefetigable muharebe kruvazörü ile Defence muharebe gemisi ve bir kaç muhrip'de ilave olmuştu⁽⁷⁴⁾.

Esasen bu tarihte İstanbul'daki İngiliz elçisi durumdan henüz ümitli bulunmakta ve eğer durum Almanlar lehine değişecek olursa İngiliz filosu'nun Boğaz'ı zorlamasının ne derece etkili olabileceğinin araştırılmasını istediği görülmektedir. Elçinin hükümetine yazdığı bu isteğe İngiliz Askeri Ateşesi tarafından, mayın engelleri açılrsa dahi filoya yeterince kara kuvveti eşlik etmedikçe bir sonuç elde edilemeyeceği fikri de eklenmişti⁽⁷⁵⁾ İngilizler bu sırada elde yeteri derece kuvvet bulunmadığı için, yapılacak şeyin şimdilik, bir Türk-İngiliz çatışmasını geciktirmek düşüncesinde idiler.⁽⁷⁶⁾ Buna rağmen Yavuz ve Midilli'nin bir çıkış hareketinde buldukları taktirde bunlara taarruz edilmesi emrini de abluka filo kumandanına vermiş bulunuyorlardı⁽⁷⁷⁾.

Osmanlı Devleti 19 Ağustos'tan itibaren ticaret gemilerinin giriş ve çıkış yolu üzerinde bir takım değişiklikler yaptı ve teferrut ilerde mayın düzenlemeleri ile ilgili bölümde verileceği üzere ticaret gemileri için dolaşık bir istikamet belirledi. Bu arada Boğaz'a karşı girişilecek bir saldırıda Bandırma ve Tekirdağ'daki III. ve IV. Kolordulardan derhal yardım isteyebileceği ve gerektiğinde de Boğaz'ı tamamen kapatmaya yetkili olduğu Cevad Bey'e bildirildi⁽⁷⁸⁾ 22 Ağustos'da ise Karanlık Limanda bir mayın hattı kurulması yolunda çalışmalar başladı⁽⁷⁹⁾. Bu tarihte Boğaz önündeki İngiliz Harp gemileri ilk kez olarak

⁷⁴ Genelkurmay Başkanlığı, a.g.e. VIII, s.98 vd.

⁷⁵ A. Ogländer, Büyük Harbin Tarihi, Çanakkale Gelibolu Askeri Harekâtı I,(Nşr.T. Tunay), İstanbul 1989, s. 53-54.

⁷⁶ A. Moorehead, a.g.e., s. 35.

⁷⁷ ATASE Arş., Klas. 4669, Dos. H/1, Fih. 1/40.

⁷⁸ ATASE Arş., Klas. 4669, Dos. H/1, Fih. 1/13.

⁷⁹ Genelkurmay Başkanlığı, a.g.e. VIII., s. 101.

Limni'nin Mondros limanına çekildiler⁽⁸⁰⁾. Ama gündüzleri faaliyetlerini ve Boğaz'a girip çıkan gemilerin muayenelerini sürdürüyorlardı.

İngilizlerin faaliyetleri karşısında üçüncü mayın hattındaki geçit iyice daraltılırken, Boğaz'a giren ticaret gemilerinin telsizleri dönüşlerine kadar mühürlenmeye başlandı. Bu sırada Dardanos tabyasının iyice tahkim edilmesi gündeme getirilmiş, ama gerçekleştirilememiştir.

C- BOĞAZ'DAKİ TÜRK KOMUTA KADEMELERİNDEKİ KARIŞIKLIK :

Alman Askerî Islâh Heyetinin İstanbul'a gelmesini müteakip, bunların içerisinden üç kişilik bir uzman grubunun Çanakkale Boğazı'ndaki durumu incelemekle görevlendirildiğine ve bu konuda verdikleri rapora daha önce işaret edilmişti. Bunların incelemeleri esnasında bölgede hangi sıfatla faaliyette buldukları hakkında teferruatlı bir bilgi bulunmamaktadır. Fakat istihkam müfettişi Veber, araştırmalarda Boğaz Kumandanı⁽⁸¹⁾ olarak gösterilmektedir. Halbuki bu kişinin görevi arşiv kaynaklarında Çanakkale Müstahkem Mevki Genel Müfettişliği olarak görülmektedir⁽⁸²⁾. Topçu Müfettişi Posselt hakkında ise herhangi bir bilgiye rastlanamamıştır. Daha önce raporundan bahsedilen Amiral Schack da hastalığı sebebiyle yerini bir başka Alman'a bırakması münasebetiyle Sahil Topçu ve Torpil Birikleri Müfettişi olarak görülmektedir⁽⁸³⁾.

Ayrıca diğer Alman subaylarınada rütbelerine göre komutanlıklar, kurmay görevleri verildiği, dolayısıyla yalnız müşavirlik görevleriyle yetinilmediği görülmektedir. Bunların, Goeben ve Breslau'nun Çanakkale'ye gelinceye kadar

⁸⁰ Genelkurmay Başkanlığı, a.g.e. VIII., s. 102.

⁸¹ F. Belen, a.g.e., s. 198; A. Moorehead, a.g.e., s. 36.

⁸² ATASE Arş., Klas. 4669, Dos. H/6, Fih. 1/4.

⁸³ Daha sonra Boğazlar Umum Kumandanlığı adını olacak olan bu mevkide amiral, Boğazlar Müstahkem Mevki Kumandanlıkları refakatında müşavir olarak bulunmakta ve sivil elbiseyle görev yapmaktaydı. Bkz. Genelkurmay Başkanlığı, a.g.e., VIII., s. 73.

kayda değer bir faaliyetlerine rastlanmaz. O sebeple bu dönemde Türk komuta kademelerinde Almanların sebep olduğu bir karışıklıktan bahsetmek mümkün değildir. Ancak Amiral Souchon'un Çanakkale Boğaz'ından girişiyle birlikte Alman kumandanlarının Türk komuta kademelerinde bir zaafa yol açtıkları da bir gerçektir⁽⁸⁴⁾. Nitekim Souchon Boğaz'dan çıkmak üzere beklemekte olan bir Fransız ticaret gemisinin telsiz aygıtına el koymuş bu da Çanakkale'deki Rus, Fransız ve İngiliz Konsolosluklarının protestolarda bulunmalarına yol açmıştı. Bu durum karşısında Başkumandanlık, sözkonusu aygıtın geri verilmesini, fakat bundan böyle Boğaz'da duracak yabancı ticaret gemilerinin hareketlerine kadar telsizlerinin geçici olarak çalışamaz bir duruma getirilmesi şeklinde bazı tedbirler almıştır⁽⁸⁵⁾.

16 Ağustos'da İngiliz Amiral Limpus'un ülkesine dönmesi üzerine Türk Donanması Birinci Kumandanlığını ele alan Amiral Souchon⁽⁸⁶⁾ hızla gemileri bir savaşa hazırlarken her gemiye bir Alman subayı ve filotilla komodorluğuna da diğer bir Almanı tayin etmişti⁽⁸⁷⁾. Souchon'un faaliyetlerinin yarattığı sıkıntılara ek olarak Çanakkale Boğazı'nda da Veber Paşa bir takım olaylara sebep olmaktaydı. Onun daha önce işaret edildiği şekilde Liman Von Sanders'den aldığı emre uyarak 5 Ağustos 1914'de Feriz'i adlı Fransız gemisini tutuklattırması bu cümledendir.

⁸⁴ Türkiye'de görev yapan Almanlar arasında fikir birliği olmadığı gibi, rekabet de mevcuttu. Farklı görüşleri savunan grupların her biri kendi görüşleri doğrultusunda hareket etmekte ve Türk makamlarını da, etkilemeye çalışmaktaydılar. Geniş bilgi için Bkz. A. İ. Sabis, a.g.e., s. 57 vd.

⁸⁵ Gençkurmay Başkanlığı, a.g.e. VIII, s. 53, 97.

⁸⁶ Bir Amerikalı diplomat Souchon'u "Elbiseleri üzerine iyi oturmamış, çenesi düşük, Amiralden çok rahibe benzeyen, kararlı ufak telek bir adam" şeklinde tasvir etmekteyse de Almanlar nezdinde büyük bir kahraman olan Souchon, ilginç bir adamdı. Üstün bir liderin bütün özelliklerine sahip profesyonel bir denizeydi. Kısa boylu, kısa küt sakallı, saçları Prusya stilinde kesilmiş birisi olan Souchon'un dış görünüşü insanı pek etkilemezdi. Ama Almanların otorite ve kusursuzluğa duydukları, Fransızların güler yüzlülüğü, neşesiyle birleştirebilmiş, muhtemelen Fransız soyundan birisiydi. Bkz. R. McLaughlin, a.g.e., s. 59.

⁸⁷ S. Besbelli, a.g.e., s. 4.

Bu olup bitenler karşısında Başkumandalık Vekâleti'nin 17 Ağustos 1914 tarihinde Müstahkem Mevki Kumandanı Cevad Bey'e gönderdiği "İcâb-ı hal dolayısıyla size Veber Paşa'nın Başkumandanlık Vekâleti'nin bir delegesi olduğu ve icabında Veber Paşa tarafından verilecek emirlerin yerine getirilmesini bildiren tebligat yapılmıştı. Fakat Veber Paşa tarafından verilecek emirlerin bazı vahim neticeler doğurmasını muhtemel görürseniz, suratle tehir edilmesine gayret ve beni en hızlı şekilde haberdar ediniz. Her halde maharet ve muvaffakiyetle iyi idare edeceğinizi, bence muhakkak olan dirayetinizden ümid eder ve beklerim"⁽⁸⁸⁾ şeklindeki emir dikkat çekmektedir.

a. Amiral Souchon'un Faaliyetlerinin Yarattığı Karışıklık :

15 Ağustos'tan itibaren Türk Donanmasına komuta etmeye başlayan Amiral Souchon, harp filomuzun subay ve erlerini yetiştirmek için ciddi, büyük gayretler göstermiş ve her halde kendisinden evvelki İngiliz Amiral Limpus'dan daha becerikli çıkmıştı. Bu arada, aynı zamanda Alman subaylarında Boğazların özelliklerine uygun tarzda hareket edebilecek bir şekilde yetiştirmeye mecbur etmişti. O sırada henüz tamirleri tamamlanan Türk gemileri de Souchon'un komutasına girmekteydi.

1914 Ağustos'unun sonuna doğru Marmara'da yaptırdığı iki günlük manevradan sonra İstanbul'a döndüğünde verdiği "Türk bahriyelerini deniz tutuyor, ölü gibi yatıyorlar... Bunlarla iş görebilmek için denize alıştırılmaları lazımdır" şeklindeki raporu dikkati çekmiş ve Başkumandanlık Vekâletinde şüphe uyandırmıştı. Zira bu raporunda aynı zamanda Souchon bütün filo ile Karadeniz'e çıkmak isteğini de bildirmekteydi. Kendisine bu yönde sınırlı da olsa bir imkân tanınmıştır.⁽⁸⁹⁾

⁸⁸ ATASE Arş., Klas. 4669, Dos. H/6, Fih. 1/4.

⁸⁹ Bkz. A. İ. Sabis, a.g.e., s. 58. vd.

Souchon'un gördüğü işlerden biri de Boğazların tahkiminde kullanılmak üzere Almanya'dan bir deniz müfrezesi istemek oldu. 27 Ağustos'da Çanakkale'ye geldiği sırada General Veber'le görüştüktan sonra ziyaret ettiği Müstahkam Mevki Kumandanı Cevad Bey'i bu durumdan haberdar etmişti⁽⁹⁰⁾. Bunun üzerine Müstahkem Mevki Kumandanı Cevad Bey, 29 Ağustos 1914 günü Başkumandanlık Vekâleti'ne müracaat ederek bilgi istemiş ve karşılık olarak "Almanya'da sahil müdafaasında bulunanlardan bir miktarı Çanakkale bataryalarımızda kullanılmak üzere gelen ve askeri kıyafetleri ile Çanakkale'ye sevk olunmuştur. Gelişlerinde, kasaba haricinde ve uzağında yerleştirilerek ihtiyaçlarını karşılayınız" cevabı verilmiştir⁽⁹¹⁾.

1. Almanların Önemli Mevkilere Yerleştirilmeleri :

Aynı tarihte boğazların tahkimatında kullanılmak üzere Almanya'dan trenle Bakırköy'e gelen Alman Deniz Müfrezesi; topçu, telemetreci, mayın teknisyeni ve muhabereci personelden ibaret bulunmaktaydı. Bunlardan donanmaya gerekli olanlar ayrıldıktan sonra, geriye kalan 15 subay ile 281 er Çanakkale ve Karadeniz Boğazı Müstahkem Mevkilerine dağıtılacaklardı. Müfrezenin başında olan Amiral Von Usedom, Kıyı Tahkimatı ve Mayın İşleri Genel Müfettişi olarak maiyyetindeki Amiral Merten Çanakkale ve Albay Kühwetler de Karadeniz Boğazı'nda Başkumandanlık Karargah Delegesi olarak görev aldılar⁽⁹²⁾.

Amiral Merten'in, 165 kişilik bir Alman deniz müfrezesi ile General vapuruyla 30 Ağustos'ta Çanakkale'ye gelmesi üzerine, Müstahkem Mevki Kumandanı Cevad Bey, Başkumandanlık Vekâleti'ne gönderdiği 136 nolu şifre

⁹⁰ S. Besbelli, a.g.e., s. 5.

⁹¹ ATASE Arş., Klas. 4669, Dos. H/3, Fih. 1/2.

⁹² Genelkurmay Başkanlığı, a.g.e. VIII, s.102: Alman personelin gelişi, bunu isteyen Amiral Souchon tarafından da hoş karşılanmamıştı. Zira bu komutanın kendisinden kıdemsiz iki deniz subayı istemesine rağmen, daha kıdemli iki amiralin gönderilmesi karşısında meydana gelen hoşnutsuzluk adigeçen kişilere kara üniforması giydirilerek ortadan kaldırıldı.

telgrafı ile personelin vazifeleri ve yerleştirilmeleri hakkında bilgi istemiştir⁽⁹³⁾. Başkumandanlık Vekâletinden konu ile ilgili olarak gelen telgrafta "Amiral Merten, general olarak Merten Paşa namıyla bir paşa'nın vazifesiyle yetkili olacaktır." deniliyordu⁽⁹⁴⁾.

Bu hal karşısında, ileride verileceği üzere Cevad Bey Almanların durumu hakkında gizli bir yazıyla Başkumandanlığın dikkatine çekmiş⁽⁹⁵⁾ ancak aynı gün telgraf emrinde "elbise-i askeriyeleri gelinceye kadar Alman efradı kasaba haricindeki mahalde bulunsunlar ve kasabaya katiyen girmesinler" denilerek onların yerleştirilmesi hususunda açıklık getirilmekte, fakat bu telgrafta Cevad Bey'in şüpheleri hakkında bir açıklama yapılmaktadır.

Başkumandanlık Vekâleti 1 Eylül 1914 tarihinde Müstahkem Mevki Kumandanlığı'na gönderdiği emrinde de Alman personelinin yerleştirilmesi ve kullanılması hakkında daha geniş bilgi bulmak mümkündür. Bu emir de: "Miralay Veber Paşa'nın yerine Ferik Merten Paşa Başkumandanlık Vekâletinin delegeşi sıfatıyla Akdeniz Boğazı'na gönderilmiştir. Akdeniz Boğazı Kumandanı Ferik Merten Paşa'nın icabında vereceği emirleri yerine getirecektir. Alman Subay ve erlerinin süratle yerleştirilmeleri hakkında Akdeniz Boğazı Kumandanı ve Ferik Merten Paşa ortaklaşa karar vereceklerdir. Ferik Merten Paşa doğrudan doğruya Başkumandanlık vekaleti ile haberleşecektir" deniliyordu. Aynı gün Başkumandanlık-Vekâletinden gelen başka bir telgrafta ise hastalanan Amiral Von Schack'ın yerine, Von Usedom Paşa'nın sahil topçusu ve Torpil Kıtaatı Müfettişliği'ne tayin edildiği bildirilmiştir⁽⁹⁶⁾

⁹³ ATASE Arş., Klas. 4669, Dos. H/3, Fih. 1/3

⁹⁴ ATASE Arş., Klas. 4669, Dos. H/3, Fih. 1/4.

⁹⁵ ATASE Arş., Klas. 4669, Dos. H/3, Fih. 1/4.

⁹⁶ ATASE Arş., Klas. 4669, Dos. H/3, Fih. 1/5: Bu iki telgraf Başkumandanlık Vekaleti adına , Umumi Karargah Harekât şubesinde görevli Erkan-ı Harp Binbaşı Lütfi tarafından Müstahkem Mevki Kumandanlığı'na tebliğ edilmiştir. Ayrıca bu telgraflar, Başkumandan Vekili Enver Paşa'nın imzası ile 4 Eylül'de tekrar gönderilmiştir. Bkz. ATASE Arş. Klas. 4669, Dos. H/3, Fih. 1/8.

II.BÖLÜM

(BOĞAZDA SAVAŞ HAZIRLIKLARI)

A. BOĞAZ'A YÖNELİK İNGİLİZ, YUNAN FAALİYETLERİ

Çanakkale Boğazı'nın önemine binaen buradaki Osmanlı faaliyetleri süratle gelişirken, İngilizler de Boğaz'ı zorlayarak geçmeyi ciddi bir şekilde düşünmeye başlamışlardı. O sebeple Ağustos ayı ortalarında ⁽¹⁾ Yunan hükümeti ile yapılan bir anlaşma ile bu devlet bütün askeri kuvvetlerini İtilâf Devletleri'nin emrine vermiş ve Limni adasındaki Mondros Limanı, Çanakkale'ye yönelecek, istikbaldeki bir hareketin merkez üssü haline getirilmişti⁽²⁾. Hareketsiz geçen kısa bir dönemden sonra 1 Eylül'de, Deniz Bakanı W. Churchill kendisine bağlı dört kara ve deniz subayını bir İngiliz deniz filosu ile Yunan Ordusunun birlikte, Gelibolu Yarımadası'nı ele geçirmek için bir plan hazırlamak ve bununla ilgili araştırmaları yapmakla görevlendirdi⁽³⁾.

¹ Bu tarih bazı kaynaklarda 18 Ağustos (Bkz. M. Hatipoğlu, Türk-Yunan ilişkilerinin 101 Yılı(1821-1922), Ankara 1988., s.2) Bazı kaynaklarda da 27 Ağustos (Bkz, A. Ogländer, a.g.e., s.50) olarak gösterilmiştir.

² A. Ogländer, a.g.e., s.52-53: Aslında Yunanlıların İngilizlerle anlaşma hususunda daha savaş çıkmadan önce ifadelerini ortaya koydukları bilinen bir konudur. Hırslı Yunan politikacısı Venizelos kafasında tasarladığı büyük Yunanistan'ı, Doğu Akdenizde pek çok menfatı bulunan İngilizlerle anlaşmayla, dolayısıyla karşılıklı bir kullanıma neticesinde gerçekleştirilebileceğini ümit ediyordu. Bu konuda adamı Stauridi aracılığıyla L.George ve Churchill'i etkilemişti. Ama aynı bölgedeki İtalyan ve Rus çıkarları büyük bir engel teşkil ediyordu. Ağustos 1914'de Venizelos'un Yunanistan'ın İngilizlerle bütün gücüyle işbirliği yapma yönündeki fevkalade teklifi başlangıçta ihtiyatla karşılanmıştır. Zira böyle bir işbirliği Osmanlı Devleti ile Bulgaristan'ı kışkırtarak Almanya'nın saflarına itebilirdi. Ancak kısa bir süre sonra Osmanlı-Alman işbirliğinin ortaya çıkmasıyla, İngiliz-Yunan işbirliği hızla yürürlüğe sokuldu. Aslında bu sırada Bulgaristan'ın tavrı netleşmemişti. Bkz. M. L. Smith, Anadolu Üzerindeki Göz.(Nşr. H. İnal), İstanbul, 1976, s. 45 vd.

³ Yunanlıların Balkan Savaşları'ndan kalma Gelibolu'ya bir çıkarma planının olduğu biliniyordu. Araştırılması istenilen husus İngiliz Deniz Kuvvetleri'nin Boğaz'dan harekete geçtiği anda Yunan Kara Kuvvetleri'nin de Boğaz tahkimatını ortadan vurarak, İngiliz filusunun Marmara'ya kolaylıkla girmesini sağlayıp sağlayamayacağı hususu olmalarıdır. Zira o sırada Gelibolu Yarımadası'ndaki Türk Kara Kuvvetleri zayıf durumdaydı, ve muhtemel bir hareketin başarı şansı yüksek görünüyordu. Planın diğer cazip yönü de böylelikle Balkan Devletleri elde edilirken, Rusya'nın sağlayacağı imkanlara kavuşulacak ve savaş süresi de kılacaktı.

İki gün sonra Harekât Dairesi Başkanı Calwell⁽⁴⁾ önceden yapılan incelemelerden sonra Osmanlı İmparatorluğu'nun Gelibolu Yarımadası'ndaki kuvvetlerinin azaldığını ve altmışbin kişiyle böyle bir harekâtın başarılabilirliğini bildirdi. Ama herşeye rağmen bunun son derece zor bir savaş hareketi olacağını da belirtmekten geri kalmadı. Yunanlılar ise Bulgarları tarafsızlaştırarak böyle bir teşebbüsü gerçekleştirmek istemekteydiler. Kral Konstantin taraftarları bu konuda Venizelos'dan da ileri giderek bu işe Bulgarların da dahil edilmesini istemekteydiler. Bu sağlanamadığı gibi başka sebeplerin de araya girmesiyle⁽⁵⁾ herhangi bir harekâta girişilemedi ve İstanbul'daki İngiliz Büyükelçiliği'ne de bu yönde bilgi verildi⁽⁶⁾.

İngilizler, görünüşte Boğaz'a karşı girişilecek bir harekâtı ertelemiş ise de Churchill 8 Eylül 1914'de İngiliz donanmasına gönderdiği mesajda: "Göreviniz, Boğaz'dan çıkarlarsa Goeben ve Breslau'yu, ne bayrağı taşırlarsa taşırsınlar batırmaktır. Mısır'dan gelecek önemli asker konvoylarının güvenliği ve daha birçok önemli gelişmeler sizin bunu yapmanıza bağlıdır⁽⁷⁾" diyerek esas amacının ne olduğunu ortaya koymaktadır. Esasen Yunan teklifi askıya alınırken İngiliz savaş meclisinde Churchill Osmanlı Kuvvetlerinin Süveyş'e saldırmalarıyla ortaya

-
- ⁴ G. H. Cassar, a.g.e, s. 72: General Calwell Seferberlik üzerine Fransa'ya gitmiş olan subayların yerine tekrar Harbiye Nezâretine celbedilmiş emekli subaylardandır. Bkz.A. Oglender, a.g.e., s. 52, nu. 2.
- ⁵ Bu tarihte, Abluka filosu kumandanlığı emrinde İmdamitable ve İndefetigable muharebe kruvazörleri ile Verite ve Soufren Fransız muharebe gemileri, Bublin ve Glochester İngiliz Hafif kruvazörleri, 12 muhrip, üç denizaltı gemisi ve Blenhayn muhrip ana gemisi bulunmaktaydı. Filoda bulunan Fransız gemilerine Amiral Queprat komuta etmekteydi. Bkz.Genelkurmay Başkanlığı, a.g.e.,VIII, s.93.
- ⁶ F. Belen, Birinci Cihan Harbinde Türk Harbi, 1915 Yılı Hareketleri, Ankara 1964, s.133; İstanbul'daki İngiliz elçisine de bilgi verilmesinin sebebi elçinin daha önce işaret edildiği gibi Ağustos ayının sonlarına doğru Boğaz'ın zorlanarak geçilmesi meselesini hükümetinden sormuş olmasından kaynaklanmaktadır. Bkz.Genelkurmay Başkanlığı, a.g.e.VIII., s.99: Esasında Alman Kayzer Wilhem'in eniştesi olan Konstantin başlangıçta Almanya'nın yanında savaşa girmeyi düşünmekteydi. Dolayısıyla Venizelos'la aralarında ciddi fikir ayrılıkları mevcuttu. Ancak bu bilgiye göre Konstantin'in de yayılmak arzusunda olan Yunan kamuoyunu tatmin edebilecek girişimlerde önceliği elinde bulundurmak istediği anlaşılmaktadır. Konstantin-Venizelos çekişmesi ve bununla ilgili gelişmeler hakkında Bkz. M. L. Smith, a.g.e., s.49. vd.
- ⁷ R. McLaughlin, a.g.e., s. 123.

çıkacak durumu, Gelibolu Yarımadası'na yapılacak bir çıkarma ile dengeleme teklifinde bulunmuş, ama bu düşünce uygun görülmediğinden Çanakkale teşebbüsü Kasım 1914 sonuna kadar geçiçi olarak suya düşmüştü.

Osmanlı Devleti'nin Çanakkale Boğazı'ndaki faaliyetleri Alman Deniz Müfrezesi'nin gelmesinden sonra kısmen değişik bir boyut kazanmış ve bölgedeki tahkimat ve personelin eğitimi hızlandırılmıştı. Bütün bu olup bitenler karşısında Eylül ayı boyunca fazla bir faaliyete rastlanmaz. Yalnız Osmanlı İdarecileri Almanların da tesiriyle olsa gerek, bu dönemde İtilâf Devletlerinin Boğaz'ı zorlayarak geçmek isteyeceklerine iyice inanmış görünmektedirler ki, sonuç da bu yönde tecelli etmiştir.

Esasen İngilizlerin Malta Üsü Kumandanlığı yapmakta olan Amiral Carden'i 20 Eylül'de Çanakkale Boğaz'ı Abluka Filosu Kumandanlığı'na atayarak⁽⁸⁾ bazı güçlü İngiliz gemileri ile birlikte Fransızlara ait gemileri de Boğaz önünde toplamalarıyla⁽⁹⁾ durum oldukça ciddi bir hal almıştı.

B.BOĞAZ'IN SAVUNULMASI İLE İLGİLİ CEVAD BEY'İN TEKLİFLERİ

Eylül ayının başlarından itibaren Boğaz'da Türk birliklerine keşif hususunda önemli bir destek sağlayacak olan uçak hizmetlerine de başlanmış bulunuyordu. Ayrıca 8 Eylül de İngiliz gemilerinin top atış eğitimlerine başladıklarının tespit edilmesi, 19 Eylül öğleye doğru Müstahkem Mevki'de Boğaz'ı zorla geçme hareketine karşı bir savunma tatbikatı yapılmasına sebep olmuştur⁽¹⁰⁾. Bu

⁸ Amiral Carden Çanakkale teşebbüsüne bir rastlantı sonucu dahil olmuştur. Zira İngiliz hükümeti böyle bir göreve Çanakkale'yi çok iyi bilen Limpus'u getirebilirdi. Ancak o İstanbul'dan ayrıldığı sırada Osmanlı Devleti daha tarafsız olduğu için, İngilizler bütün sırları bilen birisini Boğaz girişini kapamakla görevlendirerek Türkleri tahrik etmek istememiştir. Bkz.A. Moorehead, a.g.e., s.76.

⁹ Bu tarihte, Abluka filosu kumandanlığı emrinde Indomitable ve Indefatigable muharebe kruvazörleri ile Verite, Soufren Fransız muharebe gemileri, Dublin ve Glochester İngiliz hafif kruvazörleri, 12 muhrip, üç denizaltı gemisi ve Blenhayn muhrip ana gemisi bulunmaktaydı. Filoda bulunan Fransız gemilerine Amiral Queprat komuta etmekteydi. Bkz. Genelkurmay Başkanlığı, a.g.e.VIII., s.99.

¹⁰ Genelkurmay Başkanlığı, a.g.e.VIII., s.104.

tatbikat Türk komuta kademelerine ilerdeki hareketler hakkında oldukça geniş fikirler vermiştir.

Bütün bunlardan istifadeyle Cevad Bey, daha önce Amiral Schack'a hazırlattırılan, ama fazla bir tatbik kabiliyeti olmadığı için yeterince uygulanamayan projenin yerine, o zamana kadar alınan tedbirleri de ihtiva eden Boğaz'ın korunmasıyla ilgili düşüncelerini bir rapor halinde Müstahkem Mevki Erkan-ı Harbiyesi eliyle, 20 Eylül 1914 günü Başkumandanlık Vekâleti'ne sundu.

Esasen bir takım tedbirler düşünülmüş olmakla birlikte seferberlik emri verilinceye kadar Boğaz'ın savunulması ile ilgili belli başlı bir plan mevcut değildi. Müstahkem Mevki Kumandanlığına atanan Miralay Cevat Bey bu durumu hemen tesbit etmiş ve maiyyetindeki kurmay heyetiyle birlikte bu yönde çalışmalarını başlatmıştı⁽¹¹⁾. Cevad Bey, o sırada Alman uzmanların düşüncelerinin tatbiki uzun bir hazırlık dönemini gerektirdiğinden hareketle, bir yandan mevcut imkanlar dahilinde hızla Boğaz'ı tahkim ederken öte yandan da artık kaçınılmaz bir hal almaya başlayan muhtemel bir savaşta Boğaz savunmasının en kısa sürede nasıl düzenlenmesi gerektiğini, gerçekçi bir değerlendirmeye ortaya koymaya, esaslı bir savunma planı hazırlamaya yönelmişti⁽¹²⁾. Başkumandanlığa sunulan rapor da bu hazırlığın bir neticesidir ve ilerde görüleceği gibi Çanakkale'de kazanılan zaferin temelini oluşturacaktır.

Ek'de⁽¹³⁾ tamamı verilecek olan bu raporda Cevad Bey, üç dört senedir Akdeniz Boğaz'ı ve Müstahkem Mevki'nin savunulması hakkında pek çok çalışma bulunmasına, tedbirler alınmasına rağmen, bunlara dair ne düşünülüp

¹¹ Ş. Çamoğlu, a.g.e., s.28.

¹² E. Paşa, Esat Paşa'nın Çanakkale Anıları, (Nşr. K. Taşkent), İstanbul 1975, s.23.

¹³ Bkz. Ek 2.

işaretle, son gelişmeler ışığında meselenin maddi ve manevi sorumluluğunun büyüklüğünü de gözönüne alarak, görüşlerini arz etmek istediğini belirtmektedir.

Bu rapor temelde iki ana esasa göre hazırlanmıştır. Bunlardan birincisi muhtemel bir taarruzda düşmanın hareketlerinin nasıl gelişeceğini irdelenmesine ayrılmış, diğeri de bu senaryoya bağlı olarak, nasıl bir hazırlığın yapılması gerektiği hususundaki ayrıntılara varıncaya kadar tespit edilen bilgilere tahsis edilmiştir.

a. Muhtemel Bir Taarruzun Gelişme Şekilleri Hakkındaki Görüşleri :

Cevad Bey'e göre, düşmanın Boğaz'a yapacağı bir saldırı iki şekilde cereyan edebilir:

Boğaz'a karşı düzenli bir taarruz yöntemi izleyerek önce girişi susturur. Boğaz'dan içeri girdikten sonra birer birer, berkitilmiş mevzileri susturmağa ve mayınları toplayıp yok etmeye çalışır. Sahil bataryalarına karşı üstünlük ve başarı kazanarak mayın engellerini yok ettikten sonra içeriye güvenle girer. Bu şekilde hareket, uzun bir zaman kaybını ve sonucu kuşkulu büyük bir topçu muharebesini doğuracağından pek olacak şey değildir⁽¹⁵⁾.

Nitekim İngilizlerin harp planları da Cevad Bey'i düşüncelerinde haklı çıkaracak bir şekilde gelişecektir. Dolayısıyla Amiral Carden'in taarruz planı da bu doğrultuda olmuştur⁽¹⁶⁾.

İkinci yol ise düşman, bir kısım donanması ile giriş yerini şiddetli bir ateş altında tutar, diğeri bir kısım kuvvetini zorla girişten içeriye sokmaya çalışır. Bu suretle zorla girişten geçen donanma her halde mayın hatları ve iç istihkamlar karşısında pek az durmakla bir taraftan istihkamları bombardıman, diğeri taraftan

Adil,a.g.e., s.208.

¹⁵ ATASE Arş. Klas. 4669, Dos. H/2, Fih.1/22: ATASE Arş. Klas. 4669, Dos.H/3, Fih.1/30: Genelkurmay Başkanlığı, a.g.e. VIII., s.509.

¹⁶ G.H. Cassar, a.g.e., s.79: Bu plan 19 Şubat Taarruzu bölümündü tefferuatlı bir şekilde verilmiştir.

çeşitli araçlarla kısmen mayın hatlarını tahrip edip bir geçit bularak süratle geçmeğe çalışır şeklindedir.

Bu tesbitleri ile Cevad Bey düşmanın, torpillerin varlığını ve kuvvetli siperlerin etkisini gözönüne almadan, Boğaz'ı geçmeyi deneyeceğine ihtimal vermemektedir. Ancak düşman, bir saldırı anında her halükârda Boğaz'ın giriş bölümünü geçebilir. Çünkü buradaki tahkimat yetersiz olup, taarruz halindeki gemileri uzaktan vurabilecek sadece dört topla donatılmıştır. Bunlar da kuvvetli bir filonun kırk, elli civarındaki uzun menzilli büyük çaplı topları karşısında birşey ifade etmez. O zaman girişten kolaylıkla geçmesi mümkün olan saldırının⁽¹⁷⁾, iç kesimde, daha dar ve Türk toplarının çok etkili olduğu bir bölgede durdurulması gerekir.

b. Türk Savunmasının Esaslarının Tesbiti :

Cevad Bey'e göre Türk savunması girişte değil, Boğaz'ın iç kısımlarında, en dar yerinde yoğunlaştırılmalıdır. Zira: Boğaz'dan girmeyi başaracak donanma ister zorla Boğaz'dan geçmek istesin, ister düzenli bir saldırıyla giriş bataryalarını susturmuş bulunsun, herhalde iç istihkamlarımızın menzil ve etkisi dışında kalmış olan Karanlık Liman'da toplanmaya ve istihkamlar tarafından savunulan ve korunan torpil engellerini ya tamamen veya kısmen yoketmeye mecburdur. Bundan dolayı kesin sonuç girişte değil, Boğaz içinde kuvvetli bulunmak, özellikle düşmanın, en önemli tahkimatı içine alan Anadolu Hamidiye ve Kilibahir istihkamlarına karşı ateş açtığı sırada buna etkili olabilecek mevzilerin berkitilmesi ile gereken yarar sağlanacaktır düşüncesiyle esas savunma hattının Dardanos, Hamidiye, Soğanlı ve Mecidiye arasında kurulması, Karanlık Liman'ın giriş yerinden gelecek düşman fillosuna sığınma yeri olmayacak şekilde top

¹⁷ ATASE Arş.,Klas.4669, Dos.H/2, Fih.1/23 : ATASE Arş., Klas.4669, Dos.H/3, Fih.1/31: Genelkurmay Başkanlığı, a.g.e.VIII, s.510.

menzili içinde bırakılması ve mayınlarla tehlikeli bir duruma konması gerekir.⁽¹⁸⁾

Hülasa Cevad Bey'e göre, Boğaz'ın birinci bölgesi hafif bırakılabilir, ancak esas savunma hattının mutlaka içeride kurulması gerekir. Bunun için de, Cevad Bey yukarıda belirttiğimiz raporunda, kıyı savunma bataryalarının nasıl kullanılacağı, Boğaz içinin aydınlatılması, mayın savunmasının düzenlenişi, donanmanın görevi, muhtemel baskınlara karşı alınacak tedbirler ve bu tür baskınlarda kullanılmak üzere tesis edilen haberleşme hususlarında teker teker görüşlerini ortaya koymuştur. Ayrıca muhtemel bir çıkarmaya karşı kıyı savunması hakkında bölgelere göre alınmasını isteği tertibatı da açıkça göstermiştir.

C- BOĞAZ'IN TAMAMEN KAPATILMASI

Eylül 1914 sonlarına doğru her ne kadar Osmanlı Devleti daha savaşa fiilen katılmamış ve tarafsız kalma yolunda da ciddi çabalar sarfetmekte ise de artık safların belirginleşmeye başladığı da bir gerçektir⁽¹⁹⁾. O sebeple Boğaz önünde İngiliz ve Fransız savaş gemilerin toplanmaya başlaması ile bu bölgedeki hareketliliğin artması Türk kumandanlarını endişlendirmekteydi. Bu endişe haklı olarak bölgedeki keşif faaliyetlerinin önemini artırdı. Onun için 26 Eylül 1914 günü öğleden sonra Boğaz çıkışında keşfe giden Akhisar torpidobotunun geri çevrilmesi⁽²⁰⁾ fiili bir durum meydana getirmişti. Bunun üzerine Müstahkem Mevki

¹⁸ ATASE Arş., Klas.4669, Dos.H/2, Fih.1/24 : ATASE Arş., Klas.4669, Dos.H/3, Fih.1/32: Genelkurmay Başkanlığı, a.g.e.VIII, s.510-511.

¹⁹ 7 Eylül 1914 de Alman Genelkurmay Karargah'ından Türkiye'deki İslah Heyeti Başkanı'na gönderilen "Türkiye'nin artık yakında ve fakat herhalde Çanakkale savunmasının hızla ikmalinden sonra harbe girmesi gereklidir" şeklinde emri müteakip 15 Eylül'de bu hususta Osmanlı Devleti'nin zorlanması yolundaki direktifler ulaşmıştı. İngilizler de bu tip gayretleri göz önünde bulundurmaktaydılar. Bkz. Genelkurmay Başkanlığı, a.g.e.VIII, s.55.

²⁰ S. Bilbaşar, a.g.e., s.32-33: Keşfe memur subayın bu hususa dair verdiği rapor aynen şöyledir:"Bugün Kablezval saat.11.25 de Alman yüzbaşı Ferik Efendi'ye keşifde refakat etmek üzere emir aldım. Karakolda bulunan torpidonun bazı tamiratından dolayı badezval saat.1.40 da İzmir hattına müteveccihen hareket ettik. Bozcaada'nın civarında bizi geriden takip eden bir İngiliz torpidosu son süratle üzerimize gelerek işareti umumiye ile(Hemen durunuz) emrini verdi. Durduk.

Kumandanı Cevad Bey hemen birliklerine gönderdiği günlük bir emirde "Bu gün keşfe giden bir torpidomuzla gelen bir İngiliz subayı, Osmanlı Sancağı bulunan gemilere ateş etmek üzere emir aldıklarını tebliğ etmiş" diyerek bu gelişmenin arz ettiği öneme dikkati çekmiş, devamla "Herkesin daima vazifesi başında bulunarak, gerek subay ve erlerin hiçbirine izin verilmemesini talep ve herbirini şanlı hükümetimizin şan ve şerefini muhafaza edecek ve bize eski felaketlerimizi unutturacak surette kanımızın son damlasına kadar mukaddes vazifemizi yerine getirmek için mücadele edeceğinizi ümid ederim" şeklinde birliklerini alarma geçirip uyarmıştır⁽²¹⁾.

İngilizlerin sebep olduğu bu emrivaki İtilaf Devletleri'nin hazırlıklarını tamamladıklarını ve Boğaz'a karşı girişecekleri bir harekatta kendilerini yeterince güçlü hissetmeye başladıklarını göstermesi bakımından dikkate değer bir husustur. Aynı zamanda bu emrivaki İtilaf Devletleri'nin, o zamana kadar büyük önem verdikleri Osmanlı Devleti'nin tarafsız kalması konusunda da ciddi olmadıklarını ve esas niyetlerini göstermesi bakımından büyük önemi haizdir.⁽²²⁾

Aynı zamanda (Memer) burnundan üzerimize son süratle gelen diğer torpido önümüzde durdu. Torpidolar harp vaziyeti almıştı. Birinci torpidodan gelen bir yüzbaşıyı karşıladım. Berveçhi ati tebligatta bulundu: Amiral hükümetten aldığı emre nazaran hiçbir Osmanlı harp gemisi Boğaz'dan harice çıkamayacak ve çıktığı takdirde düşman addedilerek hemen üzerine ateş edilerek batırılacak. Bu defa Boğaz'a avdet ediniz" : 26 Eylül tarihli bu rapora rağmen bazı eserlerde Boğaz'ın kapatılış tarihi 27 Ekim olarak verildiği gibi, İngilizlerin Türk gemilerini korsanlıkla tehdit ettiklerinden de bahsedilir. Örnek olmak üzere Bkz.J.Pomiankowski, a.g.e. s.77.

²¹ Halis, Çanakkale Raporu, İstanbul 1975, s. 19:F. Kurtoğlu, a.g.e., s. 27.

²² İngiliz kumandanın ihtarını Cevad Bey haklı olarak bir düşmanlık fiili ve hareketi telakki etmiş ve gerekeni yapmıştır. Aslında daha bu sırada Osmanlı Hükümeti İngiltere'ye karşı asla savaş ilân etmek niyetinde değildi. Bu, resmi bir şekilde de Londra'ya bildirilmiştir. Ancak İngilizler ve Rusların bizi tahrik ederek, harbi başlatmak için bahaneler aradıkları sonucu ortaya çıkmaktadır ki, bu husus önemlidir. Nitekim buna işaret eden Ali İhsan Sabis "Artuk 1914 Eylül'ü sonunda Rusya ile İngilterenin ve bunlar ayak uyduran Fransa'nın bize karşı harbe girecekleri ve yalnız zamanını, kendi istedikleri vakte göre tayin etmek istedikleri tahakkuk etmişti. Buna karşı bizim de bu zamanı iyi intihap etmeliğimiz lazımdı" şeklindeki değerlendirmesi önemlidir. Bkz. A. İ. Sabis a.g.e., s. 42 vd: Buna rağmen yabancıların da Boğaz ağzında dolaşmakta olan ve içinde Alman mürettebatı bulunan Akhisar torpidobotununun geri çevrilmesini haklı gösterecek mazeretler bulmaya çalıştıkları dikkati çekmekte ve kendilerini böyle bir harekâta Almanların küstahlığının sevkettiği yolundaki ifadeler olaya mazeret bulmaktan öte bir değer taşımazlar. Bu hususta Bkz. A. Moorehead, a.g.e., s.36.

Zira daha bu dönemde Osmanlı Devleti, savaşın dışında kalabilecek veya İtilaf Devletleri'nin yanında yer alabilecek, az da olsa bazı imkanlara sahiptir⁽²³⁾. Dolayısıyla bu davranış Osmanlıyı tahrik etmekten ve iyice Almanların kucağına atmaktan başka bir şey ifade etmez. Yani İtilaf Devletleri sonuçta Osmanlıya fazla bir tercih hakkı bırakmamış oluyorlardı.

Bu gelişmeler karşısında Miralay Cevad Bey, aynı gün Başkumandanlık Vekaletine gönderdiği telgrafta vuku bulan olayı açıkladıktan sonra "Boğaz'a dönen torpidomuzun verdiği rapordan İngiliz donanmasının Boğaz'a karşı mütecaviz hareketlerde bulunması ihtimalini öğrenmiş bulunmaktayız. Torpil hatlarının tamam olduğu ve yarından itibaren Akdeniz Boğazının bilimum gemilere kapatılacağı arz olunur" diyerek, Boğazın kapatılacağını bildirdiği gibi son torpil hattının Rumeli tarafındaki geçidine dört mayın ilavesiyle Boğaz'ın tamamen kapatılmasını da Torpil Kumandanlığına emretmiştir⁽²⁴⁾. Bunun üzerine 27 Eylül'de mayınlama işlemi yapılarak, Boğaz harp ve ticaret gemilerine tamamen kapatılmıştır⁽²⁵⁾.

23 Rusya Enver Paşa'nın Rus Ataşemiliterine yaptığı ittifak teklifini çok iyi karşılamıştı. Rusya'daki Türk Maslahatgüzarı ve İstanbul'daki Rus elçisi ile de görüşmeler yapılmıştır. Rus Dışişleri Bakanı Sazanof, Londra'daki Rus elçisine, üç müttefikin Türkiye'nin bütünlüğünün garanti edileceğini beyan etmeleri için talimat vermiştir. Müttefik Devletler arasında yapılan görüşmeler sonunda Türkiye'nin toprak bütünlüğünü garanti altına alacak müşterek bir açıklama yapılamamıştır. Bu arada Enver Paşa Ruslarla ittifak girişiminde bulunmuş, şart olarak da Ege adaları ve Batı Trakya'nın geri verilmesini istemişti. Rusya Boğaz'daki emellerinin gerçekleşmesi bakımından bunu uygun bulmamıştır. Bunun üzerine Sazanoff İstanbul'daki elçiye 10 Ağustos'ta çektiği şifrede "Biz müttefiklerimizle birlikte Anadolu'nun kaderini elimizde tutuyoruz" demiştir. Bkz. F. Belen, XX.yüzyılda..., s. 196.nu: 13: A. İ. Sabis, a.g.e., s. 47 vd.

24 ATASE Arş. Klas. 4669. Dos, H/3, Fih.1/39 : Bazı kaynaklarda Boğaz'ın kapatılmasının Amiral Merten'in ısrarı veya onun tarafından yapıldığı gösterilmiştir. Bkz.A. Oglander, a.g.e., s.25: Ama birinci kaynakta yer alan bilgi doğru olup, bu hususta hemen harekete geçen İtilaf Devletleri şiddetli müdahalelerde bulunacaklar, fakat bu hareketin kendilerinin yarattığı bir emrivakinin neticesi olduğunu görmek istemeyeceklerdir. A. i. Sabis a.g.e., s. 42.

25 ATASE Arş. Klas. 4669, Dos.H/3, Fih. 1/41.

Ç. TÜRK SAVUNMASINDA YENİ DÜZENLEMELER

İtilaf Devletleri'nin sebep olduğu gelişmeler yüzünden Osmanlı Devletinin Boğaz'ı kapatması Rusya için büyük bir darbeydi. Haliyle Rusya'nın buna sessiz kalması düşünülemezdi. Fakat Gooben ve Breslau'nun gelmesiyle Rusya'nın Karadeniz yönünden Osmanlıya karşı bir müdahalede bulunma ihtimali de büyük ölçüde zorlaşmıştı ama Karadeniz limanlarındaki Rus hazırlıklarının gelişmesine fırsat verildiği takdirde, böyle bir müdahalede kaçınılmaz hale gelebilirdi. Dolayısıyla, Osmanlı Devleti'nin de Rusya'nın Karadeniz'de gelişmesine seyirci kalması düşünülemezdi. Bütün bunlar Osmanlı Devleti'nin daha Karadeniz olayı gerçekleşmeden savaşın içerisinde yerini almaya başladığını göstermektedir. Bu da Boğaz'ın kapanmasıyla birlikte hızlanacaktır. Nitekim bu dönemde Karadeniz Boğaz'ında fazla bir hareket beklenmemekle⁽²⁶⁾ birlikte, burada bir takım tedbirler alınmasına rağmen ağırlık Çanakkale Boğaz'ına verilmiştir. Artık Osmanlı Devleti, tam bir savaş hazırlığı olacak biçimde, Boğaz'daki tahkimatı güçlendirerek, ona son şeklini vermeye çalışacaktır. Bu düzenlemelerin ise Cevad Bey'in yukarıda bahsettiğimiz, Başkumandanlığa sunduğu teklifleri doğrultusunda yapıldığı ayrıca dikkati çekmektedir.

a. Boğaz Tahkimatının Güçlendirilmesi :

Osmanlı Devleti Çanakkale müdafaasını üç ana esasa dayandırmıştır. Bu esaslardan iki tanesi karadan savunmalara ait, bir tanesi de deniz savunmalarına aittir. Umumi Çanakkale savunmasının iki ana noktada toplandığı tesbit edilebilmektedir. Bunlardan birinci nokta, Medhal Tahkimat Bölgesi, ikinci nokta ise Merkez Tahkimat Bölgesidir.

Müstahkem Mevki Kumandanlığı'na Cevad Bey'in atanmasından sonra

²⁶ Bu dönemde Karadeniz yönünde bir harekete girişmeye cesaret edemeyen Ruslar Çanakkale yönünde müttefiklerin geliştireceği bir hareket neticesinde, İstanbul Boğaz'ının da Osmanlı'nın elinden çıkacağını tahmin ederek 25 Eylül 1914 günü Sazanoff vasıtasıyla İngilizlerden burada bir Rus üssü isteyeceklerdir. Bkz.F. Belen, a.g.e., s. 197, nu.14: A. İ. Sabis a.g.e., s. 48.

bölgenin tahkimatı ile ilgili planlarının birinci esasını Medhal bölgesinin tahkimatı olduğu bilinmektedir. Çanakkale Boğazı'nın Medhal tahkimatı Boğaz'ın Avrupa tarafında Seddülbahir, Ertuğrul tabyaları, Asya tarafında ise Orhaniye ve Kumkale tabyalarından meydana gelmektedir⁽²⁷⁾.

I. Kıyılarda Yapılan Düzenlemeler :

Seferberlik ilân edilmeden önce bu tabyalarda 15x28 çapında 19 ağır topla, hafif mantelli toplar bulunmaktaydı. Bölgeye gelen Alman Uzman Heyeti kendi görüş ve bilgileri ile eski topları atmak, bir kısmının da yerlerini değiştirmek istemiştir. Hatta bir kısım toplar yerinden alınmış idi. Bu durum medhal'in ateş gücünü oldukça zayıflatmıştı. Zaten topların en uzun menzili de 16 kilometre idi.⁽²⁸⁾ Ateş gücü düşük toplarla girişi müdafaa etmenin imkansızlığı düşünülerek bölgeye 6 havan ve 4 mantelli top getirilmiştir⁽²⁹⁾. Ayrıca 5. Topçu Alayı, Seddülbahir'deki ve Yenişehir'deki piyade bölükleri, ilave olarak da üç tane 90'lık projektör⁽³⁰⁾ ile bölgenin müdafası için tahkim yapılmıştır. Giriş Tahkimat bölgesinin yeniden tesisiyle beraber görevi de şöyle belirlenmiştir: "Düşman savaş gemilerini Boğaz girişinden uzak bulundurmak, gemiler giriş yerine dahil olduğu halde bile uzun süre ateşe devam ederek, düşmanın Boğaz'dan geçişini geciktirmek ve baskından diğer bölgeleri haberdar etmek"⁽³¹⁾ tir.

Müstahkem Mevki Kumandanlığı'nın tahkimatta bulunduğu ikinci nokta "Merkez Tahkimat Bölgesi"dir. Bu bölge Kepez-Soğanlıdere hattı ile Değirmen-

²⁷ F. Günesen, Çanakkale Savaşları, İstanbul 1986, s. 27.

²⁸ F. Muhasipoğlu, Çanakkale 60. Yılı, (Gençlikte Hamle Dergisinin Özel Sayısı), Mart 1975,s.29.

²⁹ F. Belen, a.g.c.II, s. 140.

³⁰ Bu projektör sayısı daha sonra bir ilave ile dörde çıkarılacaktır. Bkz.ATASE Ars, Klas. 4669, Dos.H/2, Fih. 1/91.

³¹ ATASE Arş., Klas. 4669, Dos. H/3, Fih. 1/32.

dere-Nara Hattı arasında Çanakkale ve Kilitbahir'den meydana gelmektedir⁽³²⁾. Tahkimat yapılan merkez bölge Anadolu ve Gelibolu Yarımadası'nda şu tabyalardan meydana gelmektedir. Anadolu tarafında Çanakkale'nin kuzeyinde Mecidiye, Nara, güneyinde Hamidiye, Çimenlik Tabyaları, Kepez'in güneyinde de Dardanos Tabyası bulunmaktadır. Gelibolu Yarımadası'nda ise Kilitbahir tarafındaki tabyalar; Kuzeyde Değirmendere, güneyde Namazgâh, Hamidiye ve Mecidiye tabyalarıdır⁽³³⁾.

Müstahkem Mevki Kumandanı Cevad Bey savunma faaliyetlerini her ne kadar iki esas noktada yoğunlaştırmış ise de, medhal bölgesinin düşmesi ihtimalini gözönünde bulundurarak bazı tedbirler almıştır. Bu tedbirleri iki bölümde toplamak mümkündür. Birinci bölümde, Cevad Bey Boğaz'dan giren düşman gemilerinin bir anda asıl tahkimat bölgesinde yoğunlaşmalarına engel olmak düşüncesi ile düşmanın Ereñköy Koyunu üs olarak kullanabilme ihtimaline karşı obüs batarya birliklerini de kurmayı ihmal etmemiştir. 8. Ağır Topçu Alayı, Bağımsız Ağır Topçu Taburu ve bir adet 40'lık projektörden meydana gelen bölgedeki kuvvetlerin görevleri Boğaz bölgesine giren savaş gemilerini tahribe çalışarak Çanakkale-Kilitbahir bölgesini ateş dışında tutmaktır⁽³⁴⁾.

İkinci bölümde tesis edilen tahkimatın birinci kısmını oluşturan Kepez-Soğanlı bölgesinde yapılan düzenlemeler de set bataryaları ile savunulan torpil hatlarından meydana gelir. Uzun 15'lik çabuk ateşli batarya, bahriye bataryası, montelli ve Nordenfield bataryası, obüs takımı, dağ topçu takımı, 21 lik havan bataryası, iki 60'lik ve iki 90'lik projektörden meydana gelen bu kuvvetlerin görevi ise, torpil hattının korunması, Boğaz'dan geçen düşman donanmasını uzaktan durdurmak ve Obüs bölgesi ateşlerine yardım etmektir⁽³⁵⁾.

³² F. Belen, a.g.e.II, s. 140.

³³ F. Günesen, a.g.e., s. 29.

³⁴ ATASE Arş., Klas. 4669, Dos. H/2, Fih. 1/42 : ATASE Arş., Klas. 4669, Dos. H/2, Fih. 1/52.

³⁵ ATASE Arş., Klas. 4669, Dos. H/2, Fih. 1/43 : ATASE Arş., Klas. 4669, Dos. H/3, Fih. 1/53.

İkinci bölgenin, ikinci ve en hassas kısmını Çanakkale-Kilitbahir bölgesindeki düzenlemeler meydana getirir. Düşmanın Marmara Denizi'ne girişini engelleyen ve en büyük savaş kudretine sahip olan bu bölgedeki tabyalar iki kısımdan oluşur. Çanakkale tarafında Çimenlik, Hamidiye, Mecidiye ve Nara istihkamları ile bir 90'lık ve bir 60'lık projektör bulunur. Kilitbahir tarafında Namazgah, Hamidiye, Mecidiye, Yıldız ve Değirmendere istihkamları ve bir tane 90'lık projektör bulunmaktadır. Bu bölgenin vazifesi de son savunma hattını meydana getirerek, daha önceki bölgelerden geçmeyi başaran düşman gemilerini bölgenin en dar yeri olan bu mevkide karşılıklı ateşe almaktadır⁽³⁶⁾.

Bu savunma düzeni ileride sözkonusu edilecek olan yeni tedbirlerle iyice güçlendirilerek son şeklini alacak ve diğer düzenlemelerle birlikte beraberinde 18 Mart 1915 deniz zaferini getirecektir.

2. Mayın Hatları :

Osmanlı Devleti Balkan Harbi'nden sonra Çanakkale Boğazı'nın yeniden tahkim edilmesi hususunu ele aldığı anda, bu işle görevlendirilen Alman uzmanlar, kıyılarda torpido bataryalarının kurulmasının, deniz yüzeyinin mayınlanmasından daha önemli olduğu neticesine varmışlardı. Bu doğrultuda da Balkan Harbinde Boğaz'a yerleştirilen mayınlar kademeli olarak kaldırılmaya başlanmıştı. Ancak 1914 Temmuz'unun başından itibaren Avrupa'da siyasî gerginliğin iyice artmasıyla birlikte önemli bir savunma tedbiri olarak Çanakkale Boğazı'nın bazı bölümlerinin yeniden mayınlanması tekrar gündeme geldi. Bunu yapmak üzere de Bahriye Nezareti'ne bağlı bir mayın müfrezesi Boğaz'a gönderildi⁽³⁷⁾.

31 Temmuz 1914'de Boğazlarda kısmi seferberlik emri verilirken, 3 Ağustos'ta bütün yurttaki seferberlik ilan edilmiş ve Başkumandanlık Vekaleti 4 Ağustos 1914'de Boğazların kısmen kapanacağına dair emri yayınlamıştı. Bu

³⁶ ATASE Arş., Klas. 4669, Dos. H/2, Fih. 1/44 : ATASE Arş., Klas. 4669, Dos. H/3, Fih. 1/54.

³⁷ Genelkurmay Başkanlığı, a.g.e.VIII, s.94.

emir doğrultusunda kurulan ilk mayın hattında⁽³⁸⁾ ticaret gemileri için bir geçit bırakılıp işaret şamandıraları kaldırılırken, fenerler de söndürülmüştür. Ertesi gün, 5 Ağustos'ta ikinci hat kurulmuş⁽³⁹⁾ ve gerektiğinde Boğaz'ı kapatmak üzere daha yirmiiki mayına ihtiyaç olduğu da Bahriye Nezaretine bildirilmişti.

Cevad Bey'in Müstahkem Mevki Kumandanlığına atanması ile birlikte Çanakkale Boğazı'nın tahkimatı yeni baştan ele alınmış, bu arada Alman uzmanlarının görüşlerinin aksine mayınlamaya önem verilerek Boğaz'daki Türk savunma sisteminin ağırlığıda bu yöne kaydırılmıştı. Nitekim 12 Ağustos 1914 de Başkumandanlıktan gönderilen bir emirde de Goeben ve Breslau'nun Boğaz'a girişine müteakip, herhangi bir harekate karşı hazırlıklı olmak gayesiyle torpil gemisinin hazır bulundurulması medhalde birden fazla zırhlı görüldüğü ve tehlike hissedildiği taktirde mayın hattında açık bulunan geçidin de kapatılabileceği belirtilmekteydi⁽⁴⁰⁾.

15 Ağustos günü Müstahkem Mevki Kumandanı Cevad Bey'e yazılan bir başka emirde ise Çanakkale Boğazı'nda mayın gemileri tarafından sahte şamandıralarla yeni torpil hatları döşeniyormuş olduğunun Boğaz'a giren ve çıkan gemilere hissettirilmesi Başkumandanlık Vekaleti tarafından istenmiştir. Aynı gün verilen cevapta da emrin yerine getirildiği, ancak mevcut vasıtaların bu işin mükemmel bir şekilde yapılmasına yetmediği Cevad Bey tarafından Başkumandanlık Vekaletine arz edilmiştir⁽⁴¹⁾. 15 Ağustos 1914 günü ikinci bir belgeden Cevad Bey'in "Üçüncü torpil hattı bugün akşam üzeri saat 5.00 de teşkil edildi. Geçitleri kapatmak için elimizde 31 torpil mevcuttur" diye arz ettiği

³⁸ Başkumandanlık Vekaleti'nin emri üzerine Selanik mayın gemisinin, 33 m. aralıkta ve 4.5 m. derinliğine döktüğü 22 mayın Boğaz'da ilk mayın hattını teşkil eder. Bkz.F. Kurtoglu, a.g.e., s.30.

³⁹ Genelkurmay Başkanlığı, a.g.e.VIII, s.96: F. Kurtoglu, a.g.e., s. 30.

⁴⁰ ATASE Arş., Klas. 4669, Dos. H/1, Fih. 1/39.

⁴¹ ATASE Arş., Klas. 4669, Dos. H/5, Fih. 1/25.

görülmektedir⁽⁴²⁾.

Bu arada 17 ve 19 Ağustos tarihlerinde İntibah mayın gemisi birinci ve ikinci mayın hatlarının Rumeli tarafındaki geçitlerini onaltı mayın dökerek kapatmış ve ticaret gemilerinin geçişleri için açtığı yeni gediklerle dolanbaçlı bir yol tesis etmiştir. Buna ek olarak 22 Ağustos'ta Karanlık Liman'da yeni bir mayın hattı kurulmaya başlandı. Üçüncü hattı oluşturan bu mayınlamayı 26 Ağustos 1914'de Başkumandanlık'dan gelen "Oraya gönderilen Giresun vapurundaki torpiller ile dördüncü torpil hattını tesis ediniz. Rasadi torpiller hazır ise onlarla da bir hat teşkil ediniz" şeklindeki emir⁽⁴³⁾ doğrultusunda yapılan çalışmalar izledi. Ertesi günü Başkumandanlıktan gelen tekid emrinde dördüncü hattın Anadolu ve Rumeli Hamidiye İstihkamları arasında tesis edilmesi yolundaki isteğe Cevad Bey'in torpillerin henüz gelmediği şeklinde cevap verdiğini görmekteyiz. Aynı zamanda Cevad Bey, Boğaz'ın en dar ve en akıntılı yeri olan bu bölgenin mayınlanmasının doğurabileceği tehlikelere de işaret etmektedir⁽⁴⁴⁾. Buna rağmen 1 Eylül'de gönderilen yeni bir şifrede, Giresun mayın depo vapurunun yola çıkarıldığı ve bu geminin Boğaz'a ulaşır ulaşmaz, 26 Ağustos tarihli emrin gereğinin yerine getirilmesi istenmiştir⁽⁴⁵⁾.

Bütün ısrarlara rağmen Müstahkem Mevki Kumandanı Cevad Bey'in Ferik (Korgeneral) Merten Paşa'nın görüşleri doğrultusunda dördüncü mayın hattının tesisinin uygun olamayacağı yolundaki görüşünde direndiği ve bu konuda Başkumandanlık makamını bilgilendirdiği dikkati çekmektedir. Ancak Boğaz çıkışında İtilaf Devletleri'nin faaliyetlerinin artması üzerine Başkumandanlığa müracaat ederek dördüncü mayın hattından başka tahkimatın iyice güçlendirilmesi için Soğanlı civarında yeni bir hattın meydana getirilmesini istediği

⁴² ATASE Arş., Klas. 4669, Dos. H/1, Fih. 1/44.

⁴³ ATASE Arş., Klas. 4669, Dos. H/1, Fih. 1/71.

⁴⁴ ATASE Arş., Klas. 4669, Dos. H/3, Fih. 1/3.

⁴⁵ ATASE Arş., Klas. 4669, Dos. H/3, Fih. 1/5.

görülmektedir⁽⁴⁶⁾. Bunun için de eldeki mayınların yetersizliğini bildiren Cevad Bey'e 24 Eylül günü İntibah mayın gemisiyle bir miktar daha mayın gönderilmiş ve bunlardan yirmidokuzu kullanılarak dördüncü hat da oluşturulmuştur.

Cevad Bey'in yanında, Başkumandanlığın da mayınlanmaya büyük bir önem verdiği gözlenmektedir. Zira Boğaz'ın tamamen kapatılmasını müteakip 29 Eylül 1914 de Müstahkem Mevki Kumandanlığı'na gönderilen emirde, Çanakkale-Kilitbahir arasının tamamen mayınlanması istenmiş⁽⁴⁷⁾ Cevad Bey'in burada akıntının şiddetli olması dolayısıyla mayınların yerinde kalmayarak sağa sola dağılıp, hem birbirine, hemde seyr-ü sefere zarar verebilecekleri yolundaki teknik bakımdan bazı itirazları ile bu işin son anda yapılması yönündeki teklifi dikkate alınmayarak 30 Eylül'de aynı emir tekrarlanmıştır⁽⁴⁸⁾.

Bu son emriyle, siyasî vaziyetin önemine işaret eden Başkumandanlığın beşinci mayın hattının tesisi yolundaki isteği, Cevad Bey tarafından, bu doğrultuda bir emirle Torpil Kumandanlığına bildirilmiş ve 1 Ekim 1914'de beşinci hat da meydana getirilmiştir⁽⁴⁹⁾.

7 Ekim 1914 tarihli Boğaz tahkimatında meydana gelen değişiklikler üzerine yeniden düzenlenen talimatnameye göre bu mayın hatlarının küçük çaplı ateşli silahlarla korunması düşünülmüştür. Bunun için Kepez ve Havuzlar bölgesindeki birlikler, Yıldız Bataryası, Anadolu Hamidiyesi ve Rumeli Mecidiyesi yakınındaki

⁴⁶ ATASE Arş., Klas. 4669, Dos. H/3, Fih. 1/26.

⁴⁷ ATASE Arş., Klas. 4669, Dos. H/3, Fih. 1/43.

⁴⁸ ATASE Arş., Klas. 4669, Dos. H/3, Fih. 1/44.

⁴⁹ ATASE Arş., Klas.4669, Dos.H/3, Fih.1/45: Her ne kadar bu hat arşiv beğelerinde son hat olarak gösterilmişse de itilaf devletlerinin giriş istihkamlarına yaptıkları saldırıları müteakip 9 Kasım'da altıncı hat, 17 Aralık'ta yedi ve sekizinci hatlar, 30 Aralık'ta dokuzuncu hat ile 27 Şubat 1915'de onuncu hattın kurulduğu görülmektedir. Ancak beşinci hattın sonraki mayın hatlarının daha çok destek hattı maliyetini taşıdığı söylenebilir. Dolayısıyla ilk beş hat Türk savunmasının ana mayın hatları olmalıdır.

Mantelli bataryaları görevlendirilmiştir⁽⁵⁰⁾.

3. Denizaltı Engelleri:

Boğaz'ın tamamen kapatıldığı döneme kadar hatta ileride ele alınacağı gibi, ondan sonra da Aralık ayı ortalarında Mesudiye zırhlısının batırılışına kadar herhangi bir tertibatın alındığına dair elimizde fazla bir bilgi bulunmamaktadır. Aslında Abdülhamit döneminde kendi imkanlarımızla meydana getirdiğimiz iki deniz altı haricinde Osmanlı Devleti'nin Birinci Dünya Harbi'nin ilk dönemlerinde denizaltısı yoktu. Bunlar da hareket kabiliyetlerini hemen hemen tamamen yitirmişler ve İngiltere'yle Fransa'ya ısmarlananlar ise harbin çıkmasıyla gönderilememişti⁽⁵¹⁾.

Boğaz önünde İtilaf Devletlerinin de başlangıçta denizaltı bulundurdıklarına dair bir bilgi rastlamadık. Ancak 20 Eylül'de yapılan keşifte İngiliz donanmasına ait üç denizaltının bulunduğu tesbit edilmiştir⁽⁵²⁾. Bu sayı 1914 yılının sonlarına doğru sekize çıkacaktır. Buna rağmen denizaltılara karşı alınan tedbirlerle ilgili fazla bir bilgi bulunmamasından hareketle, bu yönde hiçbir çalışmanın olmadığını söylemek mümkün ise de, Nara'da eski tellerle bozuk ve dayanıksız bir denizaltı engeli tesis etme yolundaki çalışmalar daha bu dönemde başlamış olmalıdır. Nitekim 4 Ekim 1914'de Osmanlı Bahriye Nezareti U-9 Alman denizaltılarını temin etmenin yollarını arar. 23 Kasım'da da düşmanın ilk denizaltı faaliyetlerine başlattığı görüldü⁽⁵³⁾.

⁵⁰ ATASE Arş., Klas. 4669, Dos. H/3, Fih. 1/53.

⁵¹ Genelkurmay Başkanlığı, a.g.e.VIII, s. 38,142.

⁵² ATASE Arş., Klas. 4669, Dos. H/1, Fih. 1/55.

⁵³ Bu tarihte öğle vakti dalmış olarak Boğaz ağzına yaklaşan Faradi adlı Fransız denizaltı gemisi, Seddülbahir'deki mantelli Krup bataryasına Nordenfider tarafından 800 metreden ateş altına alınarak geri dönmeye mecbur edildi. Bkz.Genelkurmay Başkanlığı, a.g.e.VIII., s.108.

4. Kara Harekâtına Karşı Düşünülen Tedbirler:

Müstahkem Mevki Kumandanı Cevad Bey, Boğaz'ın tamamen kapatılmasından sonra İtilaf Devletleri'nin faaliyetlerini arttırmaları, nakliye ve savaş gemilerini çoğaltmaları üzerine Boğaz'ın, denizle birlikte muhtemelen karadan da zorlanacağını düşünmüş ve bu konudaki fikirlerini 29 Eylül 1914'de Başkumandanlık Vekaletine bildirmiştir. Ona göre düşman Boğaz istihkamatını arkadan işgal etmek düşüncesiyle ani bir baskınla karadan da taarruz edecektir. Bunun için en uygun yer Kabatepe-Seddülbahir mıntukasıdır. Böyle bir ihtimale karşı Cevad Bey'in teklifi, burada görev yapan 9. Piyade Fırkası (TÜmeni)'nin kuvvetlendirilmesi yanında Maydos-Kabatepe arasındaki mıntıkaya tahsis edilmek üzere bir piyade fırkasının gönderilmesi yönündedir⁽⁵⁴⁾. Ayrıca Alçitepe civarında 10.5 luk koşulu bir obüs bataryası yerleştirilmiştir. Bu bataryanın çıkartma olmadığı takdirde kıyı savunması için daha önce hazırlanacak menzillere çekilmesi de düşünülmüştür⁽⁵⁵⁾.

Cevad Bey'in bu isteğinin başlangıçta pek dikkate alınmadığı söylenebilir. Ancak 3 Kasım bombardımanından sonraydı ki, Gelibolu Yarımadası ile Anadolu yakasının savunması 3. Kolordu'ya verildi. Bu kolordunun emrinde 8. Fırka Tekirdağ'da bırakılmak üzere 9. ve 7. firkalar bulunmaktaydı. Ayrıca 4 Kasım 1914'deki bu düzenlemeye göre Müstahkem Mevki Kumandanlığı sadece Boğaz'ın savunulmasıyla görevlendirildi⁽⁵⁶⁾. Ama Cevad Bey, daha başından muhtemel bir kara harekatı karşısında her batarya veya grubun kuvvetli tahrip malzemesi ile donatılması ve keşif kollarına karşı yakın savunma tertibatının bizzat alınması yönünde gerekli hazırlıkları yaptırmıştı. Yalnız Seddülbahir-Kumkale gruplarına birer piyade bölüğü takviye verilmişti. Bunun yanında sahillerin gözetlenmesi ve bataryaların bir çıkarmaya karşı, kara yönünden

⁵⁴ ATASE Arş., Klas. 4669, Dos. H/3, Fih. 1/43.

⁵⁵ ATASE Arş., Klas. 4669, Dos. H/3, Fih. 1/52.

⁵⁶ ATASE Arş., Klas. 4669, Dos. H/2, Fih. 1/78.

kazanması için Jandarma birlikleri ile 9.Fırka görevlendirilmişti. Ayrıca bataryalar civarlarındaki piyade birlikleriyle bağlantı sağlamanın tedbirlerini almışlardı⁽⁵⁷⁾.

b. Müstahkem Mevki'nin Denizden Taarruzlara Karşı Savunma Planı :

3 Ekim 1914 de torpidobotlar İstanbul'da gönderilirken, onların yerini Sakız ve Aydın Reis ganbotları almış, Boğaz filotillasına da yeni bir görev talimat-nâmesi verilmişti. Bu arada Boğaz savunması 8. Ağır Topçu Alayı ve bağımsız bir topçu taburuyla pekiştirilmiş bulunuyordu.

7 Ekim'de donanmayla Çanakkale'ye gelen Başkumandan Vekili Enver Paşa, Merkez Tabyalarının üçüncü eğitimlerini izledikten sonra geri dönmüş ve Boğaz tahkimatındaki bazı değişiklikler sebebiyle yeniden kaleme alınmış olan Boğaz savunma talimatnamesi yayınlanmıştı⁽⁵⁸⁾.

1. Planı Hazırlamakla Görevli Komisyonun Teşkili:

Cevad Bey, muhtemel bir harekate karşı gerekli bütün tedbirleri hızla tamamlarken, Başkumandanlık da böyle bir taarruz karşısında Türk savunma sisteminin hareket planını hazırlamak üzere bir komisyon teşkili yoluna gitmiştir. 22 Ekim 1914 tarihli emirle Müstahkem Mevki Kumandanlığı'na teşkil olunduğu bildirilen bu heyet Ferik Merten Paşa'nın başkanlığında, Müstahkem Mevki Kumandanı Cevad Bey, Kaymakam Vassidla Bey ve Müstahkem Mevki Kumandanlığı Erkân-ı Harb Reisi Selahattin Bey'den oluşmaktaydı. Emre göre: "Adı geçen heyet tarafından kaleme alınacak talimat tasviri muhtemel her türlü taarruza karşı mevcut vesâit ile Boğaz'ın ne suretle müdafaa edileceğini, muhtelif bataryalar ile diğer müdafaa vesaitinin ne suretle hareket edeceklerini ibkâ" ile bu konuda "Kıtaat-ı Müfettiş-i Umumisi" vasıtasıyla Enver Paşa'yı haberdar

⁵⁷ ATASE Arş., Klas. 4669, Dos. H/2, Fih. 1/55.

⁵⁸ ATASE Arş., Klas. 4669, Dos. H/3, Fih. 1/52.

edecektir⁽⁵⁹⁾. Aynı emrin bir sureti de Merten Paşa'ya gönderilmişti.

Başkumandan Vekili Enver Paşa bu kararıyla, bir yandan Alman komutanları Çanakkalede'ki Türk savunma sistemi içerisinde daha da etkili bir konuma getirirken, öte yandan da kontrolü tamamen kendi eline almış oluyordu. Böylece bir süredir Boğaz'daki Türk savunmasıyla ilgili adeta tek yetkili haline gelen Cevad Bey Alman subaylarla dengelenmiş oluyordu. Burada Cevad Bey'le Alman komutanlar arasındaki bazı uyuşmazlıkların böyle bir kararın alınmasında etkili olduğu düşünülebilir. Zira 22 Ekim'de Çanakkale'ye gelen Muavenet ve Gayret Muhripleri Amiral Von Usedom'un emriyle Müstahkem Mevki Kumandanlığına bilgi vermeden Boğaz'dan çıkarak bir süre sonra geri dönmüşlerdi. Cevad Bey'in bu hareketin açıklanmasını isteyen yazısına, Başkumandanlığın verdiği "Amiral Usedom'un ayrıntılara ait konularda, Başkumandan Vekili adına emir verebileceği "yolundaki cevabı⁽⁶⁰⁾ manidardır. Buna rağmen sözkonusu komisyonun Cevad Bey'in düşündüklerinden farklı bir şey ortaya koyamadığı da aşağıdaki planda görülecektir.

2. Harekât Planı :

Enver Paşa'nın bir tasarrufu şeklinde görülen komisyonun yaklaşık onbeş günlük bir inceleme ve çalışmadan sonra kesin şeklini verdiği Müstahkem Mevki'nin Deniz Muharebelerine karşı savunmaya yönelik harekât planını⁽⁶¹⁾ 8 Kasım 1914 günü Başkumandanlık Vekaleti'ne sunduğu görülmektedir. Ancak bu arada Osmanlı Devleti Birinci Dünya Harbi içerisindeki yerini almış, İtilaf Devletleri de Boğaz'a karşı ilk harekâtı gerçekleştirmiş idi.

Sözkonusu plan dört ana savunma bölgesi üzerine kurulmuştur. Buna göre Birinci bölgeyi oluşturan girişte, düşmanın muhtemel hareketinin iki şekilde

⁵⁹ ATASE Arş., Klas. 4669, Dos. H/2, Fih. 1/60.

⁶⁰ ATASE Arş., Klas. 4669, Dos. H/3, Fih. 1/65.

⁶¹ Bu harekât planı için Bkz. Ek 3.

gelişeceği düşünülmüştür. Ya düzenli bir plana göre bu bölgedeki tabyalar susturulup, tahrip edilecek veya burası derin kolda gelinerek azami sürattan istifade ile zorlanıp geçilecektir. Böyle bir zorlama halinde yüksek yerlerde bulunan Orhaniye ve Ertuğrul bataryaları yaklaşık onüç bin metrelik azami menzilleriyle düşmana karşı koyacaklardır. Kumkale ve Seddülbahir bataryaları ise dışa dönük topları ile mezil hattına giren gemilere (6500m) ateş açarken, içe dönük topları ile de (3000 m.) muharebeye katılacaklardır⁽⁶²⁾.

Düzenli saldırıda ise, düşmanın toplanıp, bütün top gücünden istifade etmesi halinde devamlı hareket halindeki gemilerin kısımlara ayrılıp tabyalara saldırması muhtemeldir. Buna karşılık en yakın gemiye ateş edilmelidir. Toplu saldırmaya karşıda Orhaniye, Seddülbahir, Kumkale ve Ertuğrul bataryaları kendilerine ateş açan kısımlara mukabele edeceklerdir⁽⁶³⁾.

Erenköy Koyu'nun kontrol altına alan ikinci bölgede, yerleştirilen obüslerde birinci bölgeden geçebilen gemileri hedef alacaklardır. Ancak bunlar geçici olduklarından belirli planları yoktur. Süratle ve hareketli hedeflere ancak görerek ateş edebilirler. Bu bataryalar atış sırasında denize daha önceden atılmış işaret şamandıralarından istifade ederek Anadolu yakasındakiler birinci gemiye, Rumeli yakasındakiler ikinci gemiye ateş açacak şekilde planlamışlardır.

Üçüncü bölgede mayın hatları bulunmaktadır. Düşmanın buraya hareket planı iki şekilde olabilir. Birinci halde mayın arayıcı gemilerle mayınları toplamak isteyebilirler. Buna karşı düzenli olarak hatlar halinde mayın tarayan gemilerin orta hatlarına ateş açılır ve isabet kaydedilirse çalışmalar kesintiye uğrattılır. İkinci halde de mayın gemilerinin yol açma hareketine karşıda torpi hatlarına yaklaştırılmadan gemilerin batırılması gerekir⁽⁶⁴⁾.

Düşmanın Marmara havzalarına girişini engelleyen ve en büyük savaş

⁶² ATASE Arş., Klas. 4669, Dos. H/2, Fih. 1/82.

⁶³ ATASE Arş., Klas. 4669, Dos. H/3, Fih. 1/88: Genelkurmay Başkanlığı, a.g.e.VIII, s.526.

⁶⁴ ATASE Arş., Klas. 4669, Dos. H/3, Fih. 1/83: ATASE Arş., Klas. 4669, Dos. H/2, Fih. 1/89:

kudretine sahip olan Anadolu Hamidiye ile Kilitbahir tabyalarından meydana gelen dördüncü bölge ise, Çanakkale cephesinin hakiki muharebe sahası olarak düşünülmüştür. Buradaki tabyalardan Hamidiye bataryası 13.000 m.'den 24'lük topları ile gemiye ateş ederken, 35'lik toplar da yaylın ateşiyle muharebeye katılırlar. Çimenlik bataryası da düşman gemilerinin kendi menzil hatlarına girer girmez ateşe başlamak mecburiyetindedir. Namazgah ve Mecidiye bataryaları da kendi hesaplarıyla ateş sırası gelen gemilere veya arkadaki gemilere ateşle mukabele edeceklerdir. Burada en önemli mesele bataryaların tek elden idare edilmesindeki zaruretdir⁽⁶⁵⁾.

Bu tedbirler haricinde mayın hatlarına karşı düşmanın girişebileceği muhtemel hareketler ve bunlara karşı izlenecek yol tespit edildiği gibi, gece girişilebilecek, bilhassa denizaltıların karanlıktan yararlanarak girişebilecekleri faaliyetlerle, bunların karşılığı savunma planının birinci bölümüne ek olarak bütün teferruatıyla ortaya konulmuştur⁽⁶⁶⁾.

Bu plan dikkatlice incelendiğinde görülen odur ki, Cevad Bey'in düşünceleri ve Müstahkem Mevki Kumandanlığı'na atanmasından itibaren gerçekleştirdiği faaliyetlerden farklı bir yön taşımamaktadır. O sebeple bu savunma planını bir yerde Cevad Bey'in fevkalade isabetli çalışmalarının sistemleştirilmiş bir hali olarak kabul etmek mümkündür.

D. SAHİL BATARYALARINDAKİ TÜRK TOPÇUSUNUN EĞİTİMİ

Çanakkale Boğazı'nda Türk savunması sadece tahkimatın mükemmelleştirilmesi ve bununla ilgili tedbirlerin alınması şeklinde gerçekleşmiştir. Esasen bu esnada Almanya'dan getirilen bir kısım, yeni harp araç ve gereçlerinin en iyi neticeyi alacak şekilde kullanılmasının sağlanması gerek-

⁶⁵ ATASE Arş., Klas. 4669, Dos. H/2, Fih. 1/90.

⁶⁶ ATASE Arş., Klas. 4669, Dos. H/2, Fih. 1/84-85.

teydi. Bunun için de bir yandan bu araç ve gereçleri kullanacak personelin gerekli teknik bilgi ile donatılması, öte yandanda düşmanın muhtelif girişimlerini önleyebilecek nitelikte yetiştirilmesi için çalışmalara başlandı.

a. Örnek Batarya Teşkili:

Amiral Souchon'un gayretleri ile Almanya'dan getirtilip Çanakkale Boğazı'nda da çeşitli bataryalara dağıtılan Alman Subay ve erlerin görevlerine başlamalarından takriben onbeş gün sonra Ferik Merten Paşa bunların Boğaz'ın belirli bir yerinde toplanarak, örnek bir kıta teşkil etmelerini teklif etti. Ona göre diğer bataryaların subay ve erleri nöbetleşe buraya getirilerek Almanlar nezdinde yetiştirileceklerdi⁽⁶⁷⁾.

Bu teklifi pek uygun görmeyen Müstahkem Mevki Kumandanı Cevad Bey, Mertem Paşa'ya gönderdiği 17 Eylül 1914 tarihli cevabında: "Topçu subay ve erlerinin yetiştirilmesi için yalnız bir yerde örnek bir kıta teşkil ederek subayların buraya gelip tatbikat görmeleri, fazla bilgi almaları bakımından faydalı ise de genel görevlerinin, bizzat kendi bataryalarında düzenli olarak işlerin ceryanını öğrenmelerine pek de hizmet etmiyecektir. Boğaz dahilindeki bataryaların durum ve görevlerinin az çok farklı olması nedeni ile, her batarya ve gruba bir takım tedbirlerin ve tertibatın alınmasına lüzum vardır. Subaylara ve erlere kendi bataryaları içindeki hizmetlerin gereğini, uygulama ile göstermek daha faydalı olacağı gibi, subayların bataryalarından ayrılmalarına da lüzum kalmayacaktır. Bu maksatla her grup dahilinde Alman subay ve erleri idaresinde birer numune bölüğü meydana getirilmesi ve görevli bir subayın her mıntıkada bir hafta, on gün kaarak mıntıkanın hizmetleri ve genel tertibatı hakkında temel açıklamalarda bulunması ve bu işi yaparken bir kurmay subayın refakatına verimesinin daha fazla maksada hizmet edeceğini düşünmekteyiz. Tarafınızdan da uygun görülürse

⁶⁷ ATASE Arş., Klas. 4669, Dos. H/3, Fih. 1/25.

bu şekilde tertibat alınması gereğini arz ederim." (68) demekteydi.

Müstahkem Mevki Kumandanı Cevad Bey'in bu teklifi Amiral Merten ile Başkumandanlık Vekaleti arasındaki görüşmelerden sonra kabul edilmemiş ve Başkumandan Vekili Enver Paşa tarafından Cevad Bey'e 5 Ekim 1914 de şu şekilde bildirilmiştir: "Çanakkale Müstahkem Mevki Bölgesinde bir numune bataryası tespit edilecek ve bataryanın bütün mürettebatı Devletimizin hizmetinde bulunan Alman Talim Heyeti'nden teşkil edilecektir. Bu bataryayı Alman komutanlar idare edecekler ve gereken bütün talimatı Çanakkale Boğazı'nda Ferik Merten Paşa'dan alacaklardır.

Tespit edilen batarya, muharebe esnasındaki istihdamları ve muharebe görevlerinin tayini Müstahkem Mevki Kumandanına aittir. Çanakkale Boğazı'nda Anadolu Hamidiyesi bataryası numune batarya olarak seçilip mükemmel bir batarya modeli teşkil edilecektir. Numune bataryası sahil topçusuna ait olacağından Müstahkem Mevki'deki subaylar ve erlerin bilgilerini ve maharetlerini geliştirmek için bir mektep vazifesi görecektir. Bununla beraber talim heyeti komutanları ve subaylarının diğer bataryalardaki talim görevleri geri kalmayacaktır. Talim ve terbiye programını, Başkumandanlık Vekaleti tarafından Boğaz'da görevlendirilen Merten Paşa tanzim edecektir. İlk fırsatta numune bataryası ie Müstahkem Mevki'de bulunan diğer bataryaların ateş taliminde bulunacağım."(69).

Gerçekten de 7 Ekim'de kuruluşunu tamamlayan Anadolu Hamidiyesi bataryası ile Rumeli Mecidiyesinde atış talimi yapılmış ve Enver Paşa'da bu atışlarda bulunmuştur(70).

68 ATASE Arş., Klas. 4669, Dos. H/3, Fih. 1/26.

69 ATASE Arş. Klas. 4669, Dos. H/3, Fih. 1/49'da: Bu emirde, Karadeniz Müstahkem Mevki bölgesinde Anadolu Kavağı Yukarı bataryası'nın numune batarya olarak seçilmesi ve gereken bütün talimatı Mirliva Kühlweter'den alması gerektiği de açıklanmıştır.

70 ATASE Arş. Klas. 4669, Dos. H/3, Fih. 1/52.

b. Atış Tatbikatları

Müstahkem Mevki Birlikleri Eylül ve Ekim aylarında deneme atışları ile meşgul olmuşlardır⁽⁷¹⁾. Başkumandanlık Vekaleti 17 Eylül'de Müstahkem Mevki Kumandanı'na gönderdiği emirle; "Tecrübe atışlarının ikmalinden sonra bütün toplar ile sabit veya hareketli hedefler üzerine atış talimi yapılmasını ve atış talimi için gerekli olan izahatın Merten Paşa tarafından buyurulacağı bildirilmiştir."⁽⁷²⁾.

Bu emri alan Cevad Bey, aynı gün Merten Paşa'ya gönderdiği yazıda: "Tecrübe atışlarının ikmalinden sonra bütün toplarla sabit veya hareketli hedefler üzerine atış talimi yapılması ve her adi top için üç ve seri ateşli top için altı eski mermi tahsis edilmiş ve atış talimi için gerekli olan taimatın tarafınızdan verileceği Başkumandanlık Vekâleti'nden emir buyurulmuştu. Çarşamba gününden itibaren atışa başlanması uygun görüldüğünden, atışlar hakkında icabeden talimatın buyurulması arz olunur." diyerek bilgi vermiştir⁽⁷³⁾.

Bu yazışmalardan sonra 19 Eylül'de Müstahkem Mevki'de "Boğazı zorla geçme harekâtına karşı savunma tatbikatı" yapılmıştı. Bir düşman filosunu temsil eden Dıraç ve Kütahya torpidoları ile İsareis ve Pelengiderya gambotları, Boğaz'ın iki mil açığından hareketle Boğaz boyunca seyrederek tabya ve bataryaların hedef takip etmelerine ve bir fikir edinmelerine imkan vermiştir⁽⁷⁴⁾.

⁷¹ Genelkurmay Başkanlığı, a.g.e.VIII, s. 75.

⁷² ATASE Arş. Klas. 4669, Dos. H/3, Fih. 1/26.

⁷³ ATASE Arş. Klas. 4669, Dos. H/3, Fih. 1/27.

⁷⁴ Genelkurmay Başkanlığı, a.g.e.VIII, s. 104.

III. BÖLÜM

(DENİZ MUHAREBELERİNİN BAŞLAMASI)

A. BOĞAZA KARŞI HAREKATIN BAŞLAMASI

Almanlar Marn meydan savaşını kaybettikten sonra, savaşın seyri ve mahiyeti değişmişti. Dolayısıyla Almanya aradaki ittifaka dayanarak Osmanlı Devleti'ni bir an evvel savaşa sürüklemek için baskı yapmaya başladı⁽¹⁾. Osmanlı Devleti de bahara kadar bekleyerek gerekli hazırlıkları tam olarak yapmak üzere yeterli zamanı kazanmak istiyordu⁽²⁾. Donanma Komutanı Amiral Souchon ise yeni savaş gemilerinin Rus Karadeniz donanmasına katılmadan evvel yapılacak bir baskınla üstünlüğü ele geçirmek istiyordu⁽³⁾. Ayrıca Alman Genelkurmayının öngördüğü şekilde Çanakkale'deki Türk tahkimatı da oldukça ilerlemişti.

Çanakkale Boğazı'nda Türk savunma hazırlıkları tamamlanırken, 29 Ekim 1914, Kurban Bayramı günü erken saatlerde Türk harp gemileri Odessa, Sivastopol ve Novorosijsk limanlarını top ateşine tutmuşlardır⁽⁴⁾. Bir saat kadar devam eden bu bombardımanda birkaç sahil gemisi batırılmış, Odessa limanındaki bazı

¹ A. İ. Sabis, a.g.e., s. 81; A. Moorehead, a.g.e., s.36; R. McLaughlin, a.g.e., s.124'de Enver Paşa ile Alman Dışişleri Bakanlığı ve Genelkurmay Başkanlığının Osmanlı Devleti'nin savaşa girişini hızlandırmak için plânlar yaptıkları, hatta Enver Paşa'nın Souchon'a daha sonra açılmak üzere mühürlü emirler göndererek böylece sorumluluğu onun üzerine yıkmayı tasarladığı kaydedilmektedir.

² A. İ. Sabis, a.g.e., s. 30 vd. ile s. 64 vd.

³ A. İ. Sabis, a.g.e., s. 67 vd.

⁴ Amiral Souchon Türk Donanmasında idareyi ele aldığı tarihten itibaren Karadeniz'de Ruslara taarruzun askeri bir mecburiyet olduğunu ileri sürmekteydi. Alman Genelkurmayı da bu taarruzun Çanakkale'de gerekli hazırlığın yapılmasından sonra gerçekleşmesini uygun görmüş ve Eylül ayının ortalarına doğru da Karadeniz'deki faaliyetlerini başlatmıştı. Aslında Almanların Karadeniz harekâtını daha savaş başlamadan önce düşündükleri ve bu yönde Avusturya-Macaristan imparatorluğunu sıkıştırdıkları bilinmektedir. Zira Alman İmparatoru II. Wilhem'in Ukrayna ve Kırım'da çıkarılacak ihtilâli ve milliyetçi hareketleri teşvik ederek Karadeniz'de üstünlüğü sağlayabileceği düşüncesindeydi. Bkz. W. E. D. Allen-Paulb Muratoff, Caucasian Battlefields, A. History of the Wars on the Turco-Caucasian Border 1828-1921, Cambridge 1953, s. 62.

anbarlara da isabet kaydedilmiştir. Rusların karşı ateşleri ve mayınlar bombardımanının kısa sürmesine sebep olmuştur. Ancak Türk donanması geri dönerken rastladığı bir Rus gemisini batırarak personelini esir almış ve bu şekilde Boğaza dönmüştür.

Türk donanmasının bu hareketi karşısında, İngiltere, Fransa ve Rusya Osmanlı Hükümeti'ni şiddetle protesto etmişlerdir⁽⁵⁾. Bu siyasî gerginlik üzerine Başkumandanlık Vekâleti aynı gün, saat 20.30'da yaptığı açıklamada; Rusların, Boğaz bölgesinde eğitim yapmakta olan filomuza taarruz ettiklerini bildirmiştir⁽⁶⁾. Başkumandanlık Vekâleti'nin bu açıklamasına istinâden Çanakkale Müstahkem Mevkî Kumandanı Mirliva Cevad Bey, 29 Ekim 1914 günü, birliklerine gönderdiği tamimde ise, Karadenizdeki gelişmeleri duyurmuş, birliklerin bayram münâsebetiyle

5 A. N. Kurat, a.g.e., s.244: 1914 Ekim ayı başlarına gelindiğinde savaşa girmemiş ülkeler arasında hiç şüphesiz en önemlisi, çok geniş stratejik imkânlarla sahip Osmanlı İmparatorluğu idi. Büyük önem taşıyan Boğazları elinde bulunduran bu devlet, istediği anda Rusya'nın Akdenizle bağlantısını kesebileceği gibi, Asya'da sahip olduğu topraklarla da Mısır ve Hindistan'daki İngiliz hakimiyetine karşı bir üs konumundaydı. Ayrıca İslâm Dünyasının önderi olarak her an cihad çağrısında bulunma hakkına sahip olan Halife-Padişah da çok önemli idi. Yani Osmanlı Devleti iki taraf için de her bakımdan savaşa sokulmaya değerdi. O sebeple bu devletin savaşa girmesi, bu devletlerin diplomatlarının kazandıkları ilk zafer olmuştur. Bkz. H. G. Cassar, a.g.e., s. 56 vd.: Esasen Avrupada savaşın başladığı sıralarda Almanya henüz Osmanlı Devletini aradaki ittifaka rağmen savaşa sokmaya istekli değildi. Çünkü tarafsız bir dost olarak Çanakkale ağzında bir İngiliz filosunu bağlamak ve Mısır'daki İngiliz birliklerini tehdit etmekle mükemmel bir iş görmekteydi. Bunun dışında eğer herkesin düşündüğü gibi savaş bir kaç ay sürecek olursa Osmanlı Devletine bazı sorumluluklarla bağlanmanın ne anlamı olabilirdi? Goeben ve Breslau'nun gelmesi ile birlikte Osmanlı'nın tarafsız kalmasını Almanlar daha çok arzu eder hale gelmişlerdi. Bkz. A. Moorehead, a.g.e., s.34 vd.

6 Genelkurmay Başkanlığı, a.g.e., s.107; Başkumandanlık Vekâleti'nin açıklamasında iddia edildiği gibi, Karadeniz'de Rus donanmasının Türk gemilerine hücum ettiği ve buna karşılık olarak Rus limanlarının bombardımana tabi tutulduğu doğru değildir. Başkumandanlık Vekâleti böyle bir açıklama ile suçu Ruslara yıkmak istemiştir. Bkz. A. N. Kurat, a.g.e., s.244-245.: Ancak bu hareket yapılmasaydı 30 Ekim sabahı Rus gemileri İstanbul Boğazına karşı harekâta geçecekler, yine aynı netice hası olacaktı. Bkz. A. İ. Sabis, a.g.e., s.106; F. Belen, XX. Yüzyılda ..., s.208: Esasen Said Halim Paşa,Rus Büyükelçiliğinden özür dilemiş ve bütün kabahati Amiral Souchon'a yükleyerek Giers'i yatıştırmaya çalışmıştır. Buna karşılık İngilizler de Osmanlı Devleti'ne karşı bir an evvel savaşa başlanması yönünde bir görüş hakimdi. O sebeple 29 Ekim günü Souchan'un emrindeki donanma Karadenizdeki Rıs limanlarını döverken, aynı anda İngiliz Donanması da iki Türk ticaret gemisine saldırmış ve bunlarda birisini zaptederken, ötekisi zorlu bir mücadeleden sonra tekrar İzmir Körfezine dönmeyi başarmıştır. Bu hal Osmanlı Devlet adamlarını, Ruslar ile İngilizlerin aynı anda taarruza geçtikleri intibamı edinmelerine sebep olmuştur. Bu da Enver Paşa'nın işini kolaylaştırmaktaydı.Bkz. J. Pomiankowski, a.g.e., s.80.

subay ve erlere izin vermemelerini ve daima vazife başında hazır bulunmalarını emrederek bayram merâsiminden vazgeçildiğini bildirmiştir. Ayrıca muhtemel bir saldırıya karşı da, 7. Fırka'dan, makinahlı tüfenk bölüğü bulunan bir piyade alayı, bir dağ taburu ve hafif cephane kolunun, 30 Ekim'de Gelibolu'ya çıkmasını, bu olayın karaya çıkış için lâzım olan tedbirin de 29 Ekim akşamından alınmasını 9. Fırka'dan istemiştir. Sekizinci Ağır Obüs Alayına da bir bataryanın Bozcaada ile Anadolu sahili arasını ateş altına alacak şekilde yerleştirilmek üzere Geyikli civarına sevk edilmesini emretmiştir⁽⁷⁾.

Türk donanmasının Rus limanlarını bombalaması, İstanbul'da askerî ve mülkî erkân arasında anlaşmazlıklara sebep olmuştur. Başta Sadrazam Said Halim Paşa olmak üzere kabineden birkaç bakan çekilmişlerse de, Talat Bey ve Enver Paşa'nın ısrarı üzerine Said Halim Paşa istifasını geri almıştır⁽⁸⁾.

Bu beklenmedik durumu güya düzeltmek maksadıyla hükümetçe bazı teşebbüslere girişilmiş ve başta Rusya olmak üzere İngiltere ve Fransa ile bazı şartlar altında uzlaşmağa hazır olunduğu bildirilmişti. Fakat her üç devlet de, herşeyden önce Türkiye'deki Almanların uzaklaştırılmalarını ve iki harp gemisi Goeben ve Breslau'nun da silahtan tecrit edilmesini talep etmişlerdir⁽⁹⁾. Bu talepler, tabiatıyla Türk hükümetince kabul edilmedi ve bunun üzerine ilgili devletler İstanbul'daki elçilerini geri çağırarak, Türkiye ile diplomatik ilişkilerini kestiler⁽¹⁰⁾.

a. Boğaz Girişinin Bombalanması (3 Kasım 1914):

İngiltere, Fransa ve Rusya'nın Osmanlı Devleti ile diplomatik ilişkilerini kestikleri gün, birkaç İngiliz muhribi İzmir limanına taarruz ederek rıhtında

⁷ ATASE Arş. Klas. 4669, Dos. H/2, Fih.1/67. Bu tamim, Merten Paşa, 2. livâ, 8. Alay, 9. Fırka, 25. Alay ile Filotila ve Mesudiye Zirhlisi Kumandanlıklarına yazılmıştır.

⁸ Bkz.A. İ. Sabis, a.g.e., s.108; A. Moorhead, a.g.e., s.36; J. McLaughlin, a.g.e., s.125'de sadrazamı istifa kararından vazgeçiren hususun öldürülme korkusu olduğu kaydedilmektedir.

⁹ J. Pomiankowski, a.g.e., s.80.

¹⁰ A. N. Kurat, a.g.e., s.245; A. Moorhead, a.g.e., s.38; J. Pomiankowski, a.g.e., s.80 vd.

bulunan bazı vapurları batırmıştı. Bu olay ile Müstahkem Mevki Kumandanı Cevad Bey, İngiliz ve Fransız harp gemilerinin yakında, Boğaz'a karşı bir taarruza girişebileceklerini düşünüyordu⁽¹¹⁾. Nitekim 1 Kasım 1914 de İngiltere Bahriye Nezâreti Boğaz önündeki Müttefik Filo Kumandanı Amiral Carden'e, en yakın zamanda Çanakkale giriş tabyalarının bombalanmasını emretmiştir⁽¹²⁾.

3 Kasım 1914 tarihinde Müstahkem Mevki Kumandanlığına gelen Emirde: Rus, İngiliz, Fransız, Belçika, Sırp, Japon ve Karadağ hükümetlerinin, Osmanlı Devletiyle diplomatik ilişkilerini kestikleri, 1 Kasım 1914 sabahı, Ruslarla, Kafkasya sınırında savaşın başladığı, İngilizlerin İzmir ve Akabe taraflarında çatışmalara başladıkları ve bu devletlerle savaş halinin olduğu belirtilmekte ve her ordu komutanının bu zamana kadar yapılan tebliğlerde açıklanan savaş görevlerini yapmakta serbest oldukları ifade edilmekteydi.

Başkumandanlık Vekâleti'nin bu emrini, içinde bulunulan durumun yalnız hükümet ve Türk milleti için değil, bütün islâm âlemi için de ne derece önemli olduğunu, ülkenin korunması ile ilgili sorumlu askerlere ne derece önemli ve mukaddes bir vazife yüklediğini gösterdiğini, aynı zamanda ordudan, en küçük birlik kumandanına kadar herkesin görevini yapmasının istenmekte olduğu şeklinde değerlendiren Cevad Bey durumu bütünlüklerine yazılı biremirle bildirmiştir. Bu emir de özetle: Akdeniz Boğazi'nin gerek Halifelik makamının ve hükümetin, gerekse Türk ordusu ve donanmasının hareket sahası olması itibariyle Kalpgâhı durumunda olan İstanbul'un savunulması açısından önemi çok büyüktür. Bu vazifeden, Boğaz birlikleri ne kadar gururlansalar azdır. Fakat vazifenin onuruna karşılık gösterilmesi istenen fedakârlık da çok büyüktür. Hayati bir önemi haiz olması, bir namus zarureti olarak her türlü fedarahlığı emretmek-

¹¹ N. Hakkı Uluğ, Çanakkale Destanının 50.Yılı, Ankara 1965, s.6

¹² Genelkurmay Başkanlığı, a.g.e. VIII, s.107.

tedir. İftihar edilecek milletimiz, bizi ecdadımızın kahramanlık abidelerinden yeni numuneler göstermeye zorlamaktadır denilmektedir⁽¹³⁾.

Müstahkem Mevki Kumandanı Cevad Bey'in birliklerine gönderdiği bu anlamlı tamim, belki de birliklerine ulaşmadan, 3 Kasım 1914 günü sabahleyin saat 6.40 sularında 5. Alay Kumandanı Macid bey tarafından, altı düşman gemisinin Boğaz'a doğru ilerlemekte olduğu Müstahkem Mevki Kumandanlığı'na bildirilmiştir. Bunun üzerine Sarikule'ye baskın işareti çekilirken Müttefik Filo gemileri de saat 6.50 de harekâtı başlatmışlardır.

Saat 7.10'a kadar Boğaz girişindeki tabyaların şiddetli bir bombardımanla döğülmesi şeklinde gelişen bu harekât sonunda, Kumkale tabur kumandanı telefonla, Kumkale ve Orhaniye bataryalarında önemli bir hasarın olmadığını bildirmiş ve Seddülbahir'de bir infilak görüldüğünden, Alay kumandanı Macid Bey'in buraya gittiğine dair Müstahkem Mevki Kumandanlığı'na bilgi vermiştir⁽¹⁴⁾. Cevad Bey aldığı bu bilgiler üzerine, Müstahkem Mevki Erkân-ı Harbiyesine memur Mülâzım-ı Evvel Ali Efendi'yi Seddülbahir ve Ertuğrul tabyalarında inceleme yapmak üzere göndermiştir. 5. Alay kumandanı Macid Bey ile Mülâzım-ı Evvel Ali Efendi tabyalar hakkında Müstahkem Mevki Kumandanı Cevad Bey'e ayrıntılı bir rapor vermişlerdir⁽¹⁵⁾.

Aynı zamanda, Kumkale ve Orhaniye tabyalarını bizzat tedkîk etmiş olan Cevad Bey'in, kendisine verilen bilgilere de dayanarak, Başkumandanlık Vekâleti'ne sunmuş olduğu raporunda muharebenin nasıl cereyan ettiği hakkında teferruatlı bilgi bulmak mümkündür. Bu rapora göre "Düşman donanması Inflexible, İndefitegable, Golceştir, Defeance zırhlıları ve Suffren ve Bouvet zırhlıları birinci hatta ve iki kruvazörle sekiz torpido ikinci hatta olmak üzere,

¹³ ATASE Arş., Klas.4669, Dos.H/2, Fih.1/75: Halis, Çanakkale Raporu, İstanbul 1975, s.28-29

¹⁴ ATASE Arş., Klas.4669, Dos.H/2, Fih.1/74:Buna karşılık Carden'in bu harekâtda Seddülbahir Kalesini yerle bir ettiğini ve Türk-Alman can kaybını 150 kadar olduğunu rapor ettiği görülmektedir.Bkz. R. McLaughlin, a.g.e., s.127.

¹⁵ Bu rapor için Bkz. ATASE Arş., Klas.4669, Dos.H/2, Fih.1/76.

Boğaz'a doğru ilerleyerek İndemitable ve indefitegable isimindeki İngiliz gemileri Ertuğrul ve Seddülbahir'e, Suffren ve Bouvet Fransız gemileri de Orhaniye ve Kumkale'ye, saat 7.00'de onaltı kilometreden ateş açmışlardır. Yirmi dakika kadar devam eden bombardıman neticesinde Ertuğrul Bataryası'na iki isabet vaki olmuş ise de, ne malzeme ne de insan kaybı olmamıştır. Seddülbahir'de ise birbirini müteakip atılan iki merminin aynı noktaya isabet etmesinden Merkez Cephaneliği ateş alarak beş zabıt ile takriben on neferin şehadeti mucip olmuş ve toplardan ikisinin bir kaç gün kullanılmayacak derecede hasar görmesine sebep olmuştur. Kumkale sahasında da altmış kadar mermi tabya dahiline düşmüş ve bu mıntıkada gerek Kumkale'de gerekse Orhaniye'de hiçbir hasar olmadığı görülmüştür⁽¹⁶⁾.

Müstahkem Mevki Kumandanı Cevad Bey, Seddülbahir Tabyasındaki⁽¹⁷⁾ durum üzerine Müstahkem mevki İstihkam Komisyonu'nun Rumeli mıntıkası Kumandanı Binbaşı Şükrü Bey'e talimat vererek, Ertuğrul'da bulunan piyade bölüğünden yüz neferin Seddülbahir'e getirilmesini temin etmiş, tabyanın kısa sürede tekrar faaliyete geçmesi için lazım gelen tetbirlerin alınmasını da sağlamıştır⁽¹⁸⁾.

3 Kasım 1914 günü, Boğaz'a karşı girişilen bombardıman, Rusya'dan sonra, İngiltere ve Fransa'nın Osmanlı Devleti'ne karşı fiilen savaşı başlatması demektir⁽¹⁹⁾. Ayrıca Müttelik Filosu Kumandanı Amiral Carden bu bombardımanla, daha önce İstanbul'da Bahriye Nezareti'nde çalışmış olan Koramiral

¹⁶ ATASE Arş., Klas.4669, Dos.H/2, Fih.1/77.

¹⁷ Seddülbahir'deki merkez cephaneliğinin patlamasında 10.8 ton barut yanmış ve 360 adet, 240, 260 ve 280 mm.lik mermi patlamıştır. Bkz. Genelkurmay Başkanlığı, a.g.e.VIII, s.107. Çanakkale Muharebelerine Topçu Yüzbaşı olarak katılan Şemsettin Çamoğlu, Seddülbahir cephaneliğinin yanması hususunda: "Burada başlıca vebal ve mesuliyet, ikaz edilmiş olmasına rağmen yanlış düşüncesini düzeltmek istemeyen ve bu düşüncesinde ısrar ederek cephanenin boşaltılması emrini vermeyen Alay Komutanımız Macit Bey'e aittir" demektedir. Bkz. Ş. Çamoğlu, a.g.e., s.18.

¹⁸ ATASE Arş., Klas.4669, Dos.H/2, Fih.1/76.

¹⁹ Aspinall Oglander, a.g.e., s.45

Limpus'dan öğrenmiş olduğu Boğaz tahkimatı hakkındaki bilgileri yoklamak,⁽²⁰⁾ Boğaz bölgesindeki silahlarımızın yerini öğrenerek, ne kadar mesafeye atış yapabildiğini de tespit etmek istemiştir⁽²¹⁾.

Müttefik Filo Kumandanı askeri gayelerle yapılan bu saldırıdan bir takım siyasî sonuçlar da elde etmeyi amaçlamaktaydı. Bu amaç Boğaz önünde Müttefik filosu gemilerini gören Osmanlı Hükümeti'nin barış dilemeye veya Anadolu'ya çekilmeye mecbur kalacağı varsayımından hareketle Osmanlı Devleti'nin paylaşılması, hatta hemen paylaşılması meselesinin ortaya çıkacağı hesabına dayanmaktaydı. Bu durumda Osmanlı Devleti'nden pay almak isteyecek olan İtalya, Yunanistan ve Bulgaristan'ın İngiliz ve Fransızların yanına koşmasında sağlamış olacaktı. Hatta Boğaz zorlanmasa dahi, zorlamanın yaklaştığı anlaşılır anlaşılmaz bu siyasî sonuçların elde edileceği umulmaktaydı⁽²²⁾. Fakat gelişen olaylar, İngiliz ve Fransızların bu arzularını elde etmelerini engelleyecektir. İngiliz Koramirali Limpus bu bombardımana, Türklerin vaktinden evvel uyandırılacağı düşüncesiyle karşı çıkmıştır. Gerçekte de öyle olmuş ve tamamlanmak üzere olan savunma tedbirlerine hız verilmiştir. Nitekim bu konuyu işaret eden Müstahkem Mevki Kumandanı Cevad Bey: "3 Kasım bombardımanı beni uyardı ve artık her yola başvurarak, bütün zamanımı savunma manzumesinin düzenleme ve takviyesine ayırmak gerektiğini anladım." demektedir⁽²³⁾.

Müttefik Filosunun bu bombardımandan sonra 19 Şubat 1915 tarihine kadar herhangi bir saldırıda bulunulmamasından yararlanılarak Boğaz'a yapılacak taarruzlara ve karaya asker çıkarılmasına engel olmak için Anadolu yakası ile Gelibolu Yarımadası'nın savunulması 3.Kolorduya verilmiş ve Müstahkem Mevki

²⁰ N. Hakkı Uluğ, a.g.e., s.6: A. Oglander, a.g.e., s.55

²¹ C. Erikan, Çanakkale'de Türk Zaferi, Ankara 1964, s.10

²² Y. H. Bayur, Türk İnkılabı Tarihi,III/2, Ankara 1983, s.61.

²³ A. Oglander, a.g.e., s.45.

Kumandanlığı yalnız Boğaz'ın savunulması ile görevlendirilmiştir⁽²⁴⁾. Bunun yanında Müstahkem Mevki Kumandanlığı 12 Kasım 1914'de doğrudan doğruya Başkumandanlığa bağlanmıştır⁽²⁵⁾.

Başkumandanlık Vekâleti, İngiltere'den alınan haberlere dayanılarak, bombardıman esnasında Medhal İstihkâmlarının isabetli atışlar yaptıklarını 7 Kasım'da Müstahkem Mevki Kumandanlığı'na gönderdiği telgrafla bildirerek kutlamıştır. Daha sonra da onüç erin Liyakat Madalyası ile taltif edilmesiyle⁽²⁶⁾ savunma birliklerinin maneviyatının yükseltilmeye çalışıldığı görülmektedir.

b. Denizaltı Akınları :

3 Kasım 1914'de Boğaz giriş tabyalarının bombalanmasını müteakip, Türk savunma birlikleri, bilhassa kara savunma tümenleri yeniden düzenlenirken, Boğaz'da 9 Kasım'da onaltı mayından oluşan yeni bir hat kuruldu. Bu arada Boğaz çıkışı gözetleyen düşman muhriplerinin arasında denizaltıların da çeşitli harekâtlara katıldıkları gözlemlendi⁽²⁷⁾. Bu arada Bolayır tahkimatı da tamamlanmış, Türk filotillası muhtemel bir taarruza karşı alarma geçirilmişti.

Boğaz'ı zorlayarak geçeceğinden emin olan İtilaf Devletleri, zafer kazanacaklarını zan ettikleri güne kadar Marmara'daki Türk filosunu yok etmek üzere harekete geçti. Bundan da en büyük silahları denizaltılar idi. Zira Almanlar, İngiliz donanmasına karşı denizaltıları oldukça etkili bir şekilde kullanmaktaydılar. Bunlardan bir tanesi Ekim 1914 başlarında arka arkaya üç İngiliz

²⁴ ATASE Arş., Klas.4669, Dos.H/2, Fih.1/78,

²⁵ ATASE Arş., Klas.4669, Dos.H/2, Fih.1/81, ATASE Arş., Klas.4669, Dos.H/2, Fih.1/87.

²⁶ Ş. Erkal "Birinci Dünya Savaşı'nda Çanakkale Cephesi Deniz Harekatı" Çanakkale Muharebeleri 75.Yıl Armağanı, Ankara 1990, s.48.

²⁷ Genelkurmay Başkanlığı, a.g.e. VIII, s.108.

kruvazörünü batırmayı başarmıştı⁽²⁸⁾. İngilizler bundan gerekli dersleri çıkarmış olmalılar.

Nitekim 23 Kasım'da Boğaz'a karşı ilk denizaltı harekâtı başlatıldı. Öğle sıralarında Boğaz girişine yaklaşan Faradi adlı Fransız denizaltısı, Seddülba-hir'de tespit edilerek geri dönmeye mecbur edildi. Bu sırada Boğaz önündeki Müttefik Filoya Fransız Amirali Guepratte'ın komuta etmekteydi.

Denizaltıların Boğaz'dan Marmara'ya girişlerinin sağladığı en büyük avantaj keşif imkânı vermesidir. Ancak, bu arada Türk ikmal kolları için de önemli bir tehdit oluşturabilirlerdi⁽²⁹⁾. Nitekim bunların fırsat buldukça Türk gemilerine de saldırdıkları bir vakıadır. İşte böyle bir saldırı anında Mesudiye zırhlısı batırılacaktır.

I. Mesudiye Zırhlısının Batırılması :

Amiral Souchon, kumandasına verilen Türk harp gemilerini düzene koymak istediği zaman Mesudiye⁽³⁰⁾ zırhlısının filoda hiçbir işe yaramayacağını anlayarak 1 Eylül 1914 tarihinde, Başkumandanlık Vekâleti'ne yazdığı tezkirede "Mesudiye zırhlısının büyük topları mevcut olmamasından ve makinesinin köhneleğinden dolayı filoda kullanılması mümkün değildir. Barbaros filoya dahil olunca Mesudiye'yi Çanakkale Boğaz'ı Kumandanlığı'nın maiyetine göndereceğim. Orada bu gemi Boğaz'ın müdafaasını önemli bir surette takviye edecektir"⁽³¹⁾ demektedir ve Mesudiye'nin yüzer bir batarya olarak kullanılmasını istemektedir.

Bunun üzerine Başkumandanlık Vekâleti bu teklifi kabul etmiş ve 4 Eylül 1914 tarihinde Müstahkem Mevki Kumandanlığı'na gönderdiği emirde: "Barbaros

²⁸ Genelkurmay Başkanlığı, a.g.e. VIII, s.42.

²⁹ Genelkurmay Başkanlığı, a.g.e. VIII, s.22.

³⁰ Mesudiye zırhlısı 1874 tarihinde denize indirilmiştir. Hacmi: 9, 250 ton, maksimum hızı 17 mildir. Silahları 2X24'lük, 12X15'lik, 14X7,6 lık, 10X5,7 lik ve 2X4,7 lik topdur. Bkz. İ. Kayabalı, C. Arslanoğlu, Çanakkale Savaşı, Ankara 1975, s.40.

³¹ F. Kurtoğlu, a.g.e., s.42.

filoya dahil olur olmaz Mesudiye filodan ayrılarak Akdeniz Boğazı Kumandanlığı'nın emrine dahil olacaktır. Mesudiye bir tarafındaki topları ile Boğaz medhalini yalayıcı ateşle dövecek vaziyette demirleyecektir. Geminin diğer tarafındaki topları karaya çıkarılarak Boğaz'ın müdafaasında kullanılacaktır" diyerek Mesudiye'nin Müstahkem Mevki Kumandanlığı'na verildiğini bildirmiştir⁽³²⁾.

5 Eylül'de Çanakkale'ye gelerek Müstahkem Mevki Kumandanlığı emrine giren Mesudiye zırhlısına, Hamidiye ve Namazgâh tabyaları ile ortaklaşa çalışma görevi verilmiştir⁽³³⁾. Ayrıca Müstahkem Mevki Kumandanı Cevad Paşa ile Başkumandanlık Vekâleti Murahhası Merten Paşa arasında yapılan müzâkerenin sonucunda bu geminin Sarısığlar mevkiinde demirlemesine, karar verilmiş, bu mevkiinin tayini ve bir mevzi haritasının alınarak gönderilmesi Mesudiye Süvariliği'ne emredilmiştir⁽³⁴⁾. Buna karşılık geminin seyir ve topçu subayları Mesudiye'nin tespit edilen mevkide silahlarının yarısından mahrum olarak, düşman için sabit bir hedef teşki edeceğini, 7 Eylül 1914 tarihinde Müstahkem Mevki Kumandanlığı'na bir raporla bildirmişlerdir. Özet olarak bu raporda:

1. Gezici bir kale olarak kullanılması isteniyorsa geminin bütün toplarının üzerinde bırakılması,
2. Kara tabyası olarak kullanılması düşünülüyorsa bütün topları karaya çıkarılarak, boş teknenin emin bir yere gönderilmesi,
3. Mesudiye'nin mutlaka yarı silah gücüyle sabit bir batarya halinde kullanılmasında ısrar edilecekse, bu takdirde şimdiki yerinin muhakkak değiştirilerek Nara Burnu'ndaki Kömürlük civarına alınması isteniyordu⁽³⁵⁾.

³² ATASE Arş., Klas.4669, Dos.H/3, Fih.1/10,

³³ S. Besbelli, Çanakkale'de Türk Bahriyesi, İstanbul 1959, s.10

³⁴ ATASE Arş., Klas.4669, Dos.H/3, Fih.1/12

³⁵ S. Besbelli, Çanakkale 1915, İstanbul 1971, s.41

Müstahkem Mevki Kumandanı Cevad Paşa, 16 Eylül'de Mesudiye Kumandanına gönderdiği cevapında: "Mesudiye'nin Nara civarında bulunarak Kilitbahir ve Çanakkale arasından geçmek isteyecek düşman gemilerine ateş açması, ateş tesirinin dağılarak azalmasına neden olacağından uygun değildir. Düşman gemileri istihkamlarımızın tesirli ateşleri altında bulunduğu esnada, Mesudiye'nin de kendi topları ile muharebeye iştiraki daha büyük bir fayda temin eder" diyerek⁽³⁶⁾ Mesudiye Kumandanının teklifini kabul etmemiştir.

Cevad Paşa'nın bu cevabı Mesudiye Kumandanlığı'na ulaştıktan sonra, bu zırhlı 17 Eylül 1914'de Kepez civarına giderek evvelce belirlenen ve emrolunan mevkiye gelerek⁽³⁷⁾ beş kulaca demirledikten sonra kıçtan şamandıraya bağlanmıştır⁽³⁸⁾. Böylece Mesudiye Zırhlısının sabit bir batarya olarak kullanılmaya başlamasını müteakip, küçük topları ile mayın hatlarını savunmak, torpido hücumlarını defetmek ve 15'lik topları ile de uzak mesafeden muharebe etmek görevlerini üstlendiği görülmektedir⁽³⁹⁾.

Mesudiye'nin kara tarafına bakan toplarının sökülerek kıyıya yerleştirilmesi için Müstahkem Mevki Kumandanı Cevad Paşa ile Başkumandanlık Vekâleti ve Sahil Müfettişliği arasında uzun uzadıya bir muhaberenin cereyan ettiği dikkati çeker. Nitekim Müstahkem Mevki Kumandanlığı 20 Eylül 1914'de "Mesudiye'den çıkarılacak topların mevzilerini tespit edebilmek için bunların mesafeleri ile mesturen ateş edip etmediklerini Başkumandanlık Vekâleti'ne sunmuştur⁽⁴⁰⁾. Başkumandanlık Vekâleti 23 Eylül 1914 tarihinde gönderdiği yazısında: "Mesudiye'nin topları hakkında sahil ve Torpil Umumi Müfettişliği ile Erkân-ı Harbiye Reisi görüşecekler ve lazım olan talimatı adı geçen Müfettişlik

³⁶ F. Kurtoğlu, a.g.e, s.45

³⁷ ATASE Arş., Klas.4669, Dos.H/3, Fih.1/26,

³⁸ S. Besbelli, a.g.e., s.10; Genelkurmay Başkanlığı, a.g.e.VIII, s.109

³⁹ S. Besbelli, a.g.e., s.11

⁴⁰ F. Kurtoğlu, a.g.e. s.45

size gönderecektir. Ona göre hareket ediniz."diyerek Müstahkem Mevki Kumandanlığı'na bildiriyordu⁽⁴¹⁾.

28 Eylül 1914'de Merten Paşa, Sahil Umumi Müfettişliği'nden aldığı emre nazaran Mesudiye'nin bulunduğu mevkide kalması ve yalnız tecrübe maksadıyla bir topunun şimdilik çıkarılarak karaya yerleştirileceği bildirilmesi üzerine, Müstahkem Mevki Kumandanı Cevad Paşa, Mesudiye Zırhlısı Kumandanlığına:" Başkumandanlık Vekâleti'nin emrine atfen sahil ve Torpil Kıtaatı Umumi Müfettişliği'nden tarafımıza da bilgi verilmek üzere Merten Paşa'ya çekilen telgrafnamede Mesudiye'nin bulunduğu mevkide sabit kalacağı, deniz tarafına bakan toplarına dokunulmayacağına işaretle diğer tarafa bakan toplardan birisinin tecrübe maksadıyla çıkarılmasının uygun görüldüğü bildirilmiştir. Ayrıca bu sebeplerden dolayı, hemen 15 cm.liklerden münasip bir topun çıkarılmasının gerektiği de belirtilmekteydi⁽⁴²⁾.

Mesudiye Zırhlısının Çanakkale'ye geldiği 5 Eylül 1914 tarihinden 13 Aralık 1914 tarihine kadar geçen zaman zarfında toplarından sadece üç tanesi çıkarılmış, dördüncü topun çıkarılmasının gemi kumandanına emredildiği gün bir İngiliz denizaltısının hücumuna maruz kalarak batırılmıştır⁽⁴³⁾. Bu olayla ilgili teferruath bilgiyi, Müstahkem Mevki Kumandanı Cevad Bey'in Kıyı Topçu ve gemi personelinden aldığı raporlara dayanarak yazdığı ve 20 Aralık 1914 tarihinde Başkumandanlık Vekâleti'ne sunduğu raporda bulmak mümkündür.

Bu rapora göre: 13 Aralık Pazar günü öğleden önce saat 8.25'de Bozcaada civarında bulunan üç denizaltıdan birisi suya dalarak Boğaz'a girmeyi başarmış ve Soğanlı ile Havuzlar arasından Rumeli'ye yakın taraftan saat 12.00 ye doğru

⁴¹ ATASE Arş. Klas.4669, Dos.H/3, Fih.1/41

⁴² ATASE Arş. Klas.4669, Dos.H/3, Fih.1/41,

⁴³ F. Kurtoglu, a.g.e., s.45-46: Bu İngiliz denizaltısı, Teğmen Norman Halbroom komutasındaki B-11 denizaltısıdır. Teğmen bu başarısından dolayı Viktorya Nişanı ile mükafatlandırılmıştır. Bkz. A. Moorehead, a.g.e., s.41.

sekizyüz metrelik mesafeden Mesudiye'ye bir torpil atarak tekrar dalmıştır. Mesudiye personeli tarafından görülen denizaltıya ateş açılmışsa da isabet kaydedilememiştir.

Beş mayın hattını başarı ile geçebilen bu denizaltı sabahleyin saat 8.25'de dalarak yaklaşık sekiz saat denizaltında kaldıktan sonra saat 16.37'de Boğaz'dan çıkmayı başarırken Mesudiye, isabet eden torpil ile alabora olmuş ve 10 subay, 24 er kaybedilmiştir. Kurtarılan personelden yüz er ile iki subay Baykuş'ta kurulmakta olan Mesudiye bataryası için, altmış erle, birer subaydan ibaret iki bölük de gözetleyici ve karakol bölüğü vazifesini görmek, üç subay ile kırk er ise çıkarmada çalışmak üzere Müstahkem Mevki Kumandanlığı emrinde alıkonulmuş, geriye kalanlarda İstanbul'a gönderilmiştir⁽⁴⁴⁾.

Mesudiye'nin yüzer bir batarya olarak kullanılması acı bir sonuç vermiştir. Geminin herhangi bir nedenle batması halinde, bulunduğu yer sığ ve kumluk olduğu için dibe oturacağı ve yine sabit bir batarya olarak ateşe devam edebileceği düşünülmüştü. Ancak bu tahmin yanlış çıkmış, geminin düz bir şekilde dibe oturacağı yerde, yan yatarak alabora olması bütün hesapları alt üst etmiştir⁽⁴⁵⁾. Geminin bu şekilde batırılmasının sorumluları, hiç şüphesiz ki Sahil Umumi Müfettişi Usedom Paşa, Başkumandanlık Murahhası Merten Paşa ve bunların fikrine katılan Başkumandan Vekili Enver Paşa ile bu uygulamaya karşı çıkmayan Cevad Paşa'dır⁽⁴⁶⁾.

İtilaf devletlerinin Marmara'daki denizaltı faaliyetleri ve neticede Mesudiye'nin batırılması Müstahkem Mevki kumandanlığı'na bağlı birlikler ile

⁴⁴ ATASE Arş., Klas.4669, Dos.H/2, Fih.1/137; ATASE Arş., Klas.4669, Dos.H/3, Fih.1/128-129:Genelkurmay Başkanlığı, a.g.e. VIII, s.533 vd.

⁴⁵ S. Bilbaşar, a.g.e., s.40-41

⁴⁶ Gıyas Yetkin Çanakkale Zaferi isimli eserinde Almanların geminin kullanılması hakkındaki tekliflerine Cevad Bey'in karşı çıktığını yazmaktadır. Bkz.G. Yetkin, Çanakkale Zaferi(Türkiye Eski Muhribler Dergisi Çanakkale Zaferi 50.Yılı Özel Sayısı), Ankara 1965, s.104. Biz arşivde yaptığımız araştırmada böyle bir kayda rastlamadık.

İstanbul'da bir müddet huzursuzluğa sebep olmuşsa da⁽⁴⁷⁾ bundan sonra gidebilecek olan saldırılar için bir takım acil tedbirlerin alınmasına da vesile olmuştur. Bu tedbirlerin başında Boğaz'ın bir ağla kapatılması gelmekteydi⁽⁴⁸⁾. Ayrıca Marmara Deniz'inde düşman denizaltılarına karşı alınacak emniyet tedbirlerine ait teferruath bir yönerge⁽⁴⁹⁾ de hazırlanarak Müstahkem Mevki Birliklerine dağıtılmıştır⁽⁵⁰⁾.

Bu hadiseler, İtilaf devletlerinin Çanakkale Boğazı'na karşı büyük bir harekâta girişeceklerini gösteriyordu. O sırada Türk Genelkurmayı Mısır, Atina, İtalya ve Londra'daki istihbarat teşkilatı vasıtasıyla, İngiltere'nin Çanakkale Boğazı'na karşı bir harekât planlandığına dair haberler de almıştır. Ama bu harekâtın maiyetinin ne olduğu, o zaman kesinlikle bilinemiyordu. Buna rağmen geniş çaplı bir donanma harekâtına girişebileceği tahmin edilmekteydi⁽⁵¹⁾.

2. Marmara'da Denizaltı Araştırmaları ve Alınan Tedbirler

Gayet açık bir havada, durgun bir denizde periskopu sayesinde Mesudiye zırhlısına sekizyüz metre kadar yaklaşmayı başaran B-11 denizaltısının kıyı gözetleme postaları tarafından görülmemesi dikkati çekmektedir. Psikolojik açıdan oldukça etkili olan bu hareket neticesinde denizaltı komutanı ödüllendirilirken, Müstahkem Mevki Kumandanlığı'nda kıyı gözetleme postalarını daha dikkatli olmaları hususunda uyarmakta gecikmedi⁽⁵²⁾.

⁴⁷ S. Adil, a.g.e., s.214; A.İ. Sabis, a.g.e., 261.

⁴⁸ F. Belen, Birinci Dünya Harbinde Türk Harbi II, Ankara 1967, s.141.

⁴⁹ Bkz. Ek-IV.

⁵⁰ ATASE Arş., Klas.4669, Dos.H/2, Fih.1/37-138; ATASE Arş., Klas.4669, Dos.H/2, Fih.1/37-130; Genelkurmay Başkanlığı, a.g.e., s.537-538.

⁵¹ J. Pomiankowski, a.g.e., s.102.

⁵² Genelkurmay Başkanlığı, a.g.e., s.110.

Bu denizaltının Marmara'ya geçmiş olması ihtimali yanında, daha başka denizaltıların da bulunabileceğini gözönüne alan yetkililer, Müstahkem Mevki Kumandanlığı'nın bu yönde gerekli araştırmayı yapması için bir gambot görevlendirmesini istemişler ve Pelengiderya gambotu da bu işe tahsis edilmişti⁽⁵³⁾ Ayrıca yirmidört mayınla yedinci hattın oluşturulması yönüne gidildi. Boğaz'da ve Marmara da Denizaltı araştırılmasına 18 Aralıktan itibaren uçaklar da katıldı. Bu arada Boğazın Marmara Denizeine acıldığı yöreyi tarayan, ancak bir netice alamayan Pelengiderya gambotu üssüne dönmüştü. Aynı gün, 21 Aralık 1914 de Marmara'da denizaltılara karşı alınacak emniyet tedbirlerine dair talimatname de yayınlanmıştır⁽⁵⁴⁾.

Bir yandan dört gemiyle denizaltı taraması yapılırken öte yandan sözkonusu talimatnameye göre, Çanakkale Boğazı'ndan geçecek denizaltıların İstanbul ve buradaki Türk gemilerine taarruz edebileceği üzerinde durulmakta, bu denizaltıların teknik özellikleri belirtilerek, nasıl tespit edilebilecekleri yolundaki düşünceler açıklanmaktadır⁽⁵⁵⁾.

Talimatnameye göre denizaltının tespit edildiğinde en önemli iş, ilgili birimlerin haberdar edilip uyarılmasıdır. Bu arada deniz üstünden yapılacak aramalara büyük önem verildiği görülmektedir. Belki de, bu tedbirlerinin neticesi olarak Mesudiye'nin batırılmasından sonra oldukça uzun sayılabilecek bir süre için fazla bir hareket görülmeyecek, bu da Türk savunmasının iyice berkitilmesi yönünde gerekli zamanı sağlayacaktır⁽⁵⁶⁾.

Buna rağmen zaman zaman denizaltı faaliyetlerinin sürdürüldüğüne şahit olunmaktadır. Nitekim 15 Ocak 1915 günü saat 13.00'de Boğaz'ın içinde, Köseburnu önlerinde bir denizaltının su üstüne çıkmak zorunda kaldığı tespit

⁵³ F. Kurtoğlu, a.g.e., s.50.

⁵⁴ ATASE Arş., Klas.4669, Dos.H/2, Fih.1/138.

⁵⁵ ATASE Arş., Klas.4669, Dos.H/2, Fih.1/130.

⁵⁶ ATASE Arş. Klas.4669, Dos.H/2, Fih.1/139

edilmiş ve Fransızlara ait olup, Safir adını taşıyan bu denizaltı, denizaltı taraması ile görevli Türk gemilerinden Ferman, İsa Reis ile Nusret'in açtığı şiddetli ateşle kısa sürede batırılmıştır. 31 Ocak'ta ise yeni bir denizaltı gözetleme talimatnamesi hazırlanarak ilgililere ve Mayın ile Karakol gemilerine bildirildi⁽⁵⁷⁾.

5 Şubat'ta ilkel balık ağlarından meydana getirilen bir ağla ilk mayın hattının ön tarafında denizaltılara karşı bir engel meydana getirildiği gibi iki gün sonra aynı yöreye iki balık ağı daha gerildi⁽⁵⁸⁾. Bu gülünç sayılacak tedbir denizaltıların daha tam olarak tanınmadığını gösterir.

B. ÇANAKKALE TEŞEBBÜSÜ İÇİN KESİN KARAR

1915 yılı başlarında Avrupa'da Batı Cephesi'nde savaş, mevzi muharebeleri şeklinde düğümlenirken doğuda Ruslar önemli darbeler yiyerek oldukça büyük bir kayba uğramışlardı. Rusların bu durumunu düzeltmek için yardımda bulunmak müttefiklerin başlıca düşüncesini teşkil eder olmuştu. Gerçi Arkanjel ve Vladivostok yoluyla yardımda bulunuluyordu, ama bu ihtiyacı yeterince karşılamamaktaydı. Zira bunlardan birincisi kış aylarında donuyor, ikincisi de Moskova'ya sekizyüz kilometrelik ince bir demiryolu hattıyla bağlı bulunuyordu⁽⁵⁹⁾. Üstelik Almanlar Baltık'ı da mutlaka kapatacaklardı. Bu durumda güçsüz bir devletin elinde bulunan Çanakkale'den başka, İngiltere ve Fransa'yı Rusya ile bireştirecek diğer bir yol bulunmuyordu. Bir başka husus da Avrupa'da, batıda kilitlenen savaş Yarbay Hankey'in raporundan⁽⁶⁰⁾ anlaşıldığı üzere Türkiye ve Balkanlar

⁵⁷ F. Kurtoğlu, a.g.e., s.50-51

⁵⁸ J. Pomiankowski, a.g.e., s.100

⁵⁹ A. Moorehead, a.g.e., s.28 vd.

⁶⁰ Yarbay Hankey'in Harp Konseyi Sekreteri olarak sunduğu bu rapor için Bkz.Alan Moorehead, a.g.e., s.42.

üzerinden yapılacak geniş bir çevirme harekâtıyla çözülebilirdi.

a. İngiltere’de Çanakkale’yi Geçme Düşüncesi :

Yukardaki şartlar dikkate alındığında artık, Osmanlı Devleti için birşeyler yapılması gereği ortaya çıkıyor, Londra’da da herkes bu düşüncede saplanıp kalıyordu. İngilizleri bu çıkmazdan kurtaran Bahriye Nazırı Churchill oldu. O daha savaş başlamadan Yunanlıların da teşvik ve desteğiyle Çanakkale üzerinden kestirme bir yolla İstanbul’a ulaşmayı, böylece Osmanlıyı çökerterek bundan hasıl olacak imkanları kullanmayı düşünmüş hatta bu yolda bazı araştırmalarda bile bulunmuştu. Bu sırada ise Boğaz’da sınırlı baskınlar şeklinde bir takım faaliyetler gelişmekteydi. Bu baskınların arkasını getirecek büyük bir teşebbüs için niye harekete geçilmesindi? Üstelik Bulgaristan Osmanlı Devleti’nden, Romanya’da, Macaristan’dan toprak vaadi ile uzakta tutulup, Adalar Denizi ve Balkanlar üzerinde alakası bulunan İtalya ile birlikte hareket edilecek olursa amaca daha çabuk varılabilirdi. Bu düşünceler Rusya’dan gelen bir rica ile birlikte ileride gösterileceği gibi hızla gelişecekti.

Şubat ayı ortalarında Roma Elçiliğinden alınan bir bilgi, İtilaf Devletlerinin Boğaz’a karşı büyük bir taarruz hazırlığında bulunduğunu göstermekte idi. Esasen Boğaz önündeki müttefik filo, 3 Kasım 1914 bombardımanından sonra herhangi bir taarruza teşebbüs etmeyerek, mutad görevini yerine getirmeye çalışıyordu. Oldukça uzun sayılabilecek bu süre içindeki durgunluğun İtilaf Devletleri’nce Çanakkale Teşebbüsü’nün başlatılıp başlatılmaması yönündeki tartışmalardan kaynaklandığına şüphe yoktur. Ancak sözkonusu devletler bu süre içerisinde çeşitli yörelerde gelişen olayların(mesela Süveyş)kendilerine sağladıkları avantajı iyi değerlendirerek Boğaz çıkışına mümkün mertebe fazla gemi yığmağa çalışmışlardır.

Bu süre içerisinde Osmanlı Devleti’nin Kanal Hareketi⁽⁶¹⁾ başarısızlıkla neticelenirken Kafkas Cephesindeki taarruzu hızla gelişmekteydi. O sebeple Tiflis’e

⁶¹ Kanal harekâtı için Bkz.F. Armaoğlu, a.g.e., s.24

kaçan Rusların Kafkas Orduları Başkomutanı Michlayevski buradan İtilaf Devletleri'ne müracaat ederek üzerlerindeki yükü hafifletecek yeni bir cepheninin açılmasını istedi. Bu istek doğrultusunda ilk emâreler Çanakkale Boğazı'nda kendisine gösterildi.

1. Sarıkamış Harekâtının Boğaz'a Yansıması :

Kafkas Cephesi'nde, Sarıkamış'ta sıkışan Ruslar, 2 Ocak 1915'te İngiltere'ye müracaat ederek "Telgraf ve telefonları bile işlemez hale getiren dondurucu kış, Türk ordularını durduramıyor. Bakü petroleri ve Hindistan yolunun Türk-Alman müttefiklerinin eline düşmesi tehlikesi vardır. İkinci bir cephe açılarak Türk ordularının bu ilerlemesinin durdurulması gerekir" şeklindeki talepleri⁽⁶²⁾ üzerine ne zamandan beri Boğaz'ı zorlamayı düşünen İtilaf Devletleri harekete geçtiler⁽⁶³⁾. Bir yandan İngiliz Bahriye Nezareti Çanakkale önündeki müttefik filo Kumandanı Amiral Carden'den Çanakkale'nin, Boğaz'dan zorlanarak geçilmesinin mümkün olup olmadığını sorarken, öte yandan da bu iş için mevcut kuvvetlerin yeterli hale gelinceye kadar Boğaz'a karşı bir nümayiş yapılmasını kararlaştırmış ve Ruslara bu konuda teminat vermiştir⁽⁶⁴⁾.

⁶² Aynı zamanda Petersburg'daki İngiliz Elçisi de Rus orduları Başkumandanı Grandük Nicola'nın ricası üzerine onun ağızından hükümetine acaba Lord Kitchener'in herhangi bir gösteri hareketine geçmeleri mümkün mü? Yayınlanan raporlara göre zaten böyle bir hareketten şüphelenen Türkler, şu sıralarda Kafkaslarda harekatta bulunan bazı kuvvetlerini çekmek zorunda kalacaklar ve Rusların durumları biraz rahatlayacaktır diyordu. Bkz. A. Moorehead, a.g.e., s.43.

⁶³ 3 Ocak'ta Carden'e müracaat edilirken Deniz Bakanı Amiral Fisher, Churchill'e Fransa'dan çekilecek 75.000 kişilik kuvvetle petrol kaynaklarını ele geçirmek maksadıyla Hayfa veya İskenderun'a bir hareket yapılırken aynı zamanda Gelibolu Yarımada'sına çıkarılacak Yunan birliklerinin İngiliz donanmasındaki çaptan düşmüş majestic ve Conopus sınıfı bir filonun Boğaz'ı zorlayarak desteklemesi yönünde bir teklif yaptı. Bkz. A. Moorehead, a.g.e., s.44 vd.: Churchill, Kitchener'in muhalefetine de hesaba katarak bu planın ikinci safhasını yürürlüğe koymak isteyecektir. Böylelikle o, Fransızlarla da ilişkilerini umuyor ve bu konuda Kitchener'i Eğer Çanakkale'de amacımıza erişemezsek bunun İskenderun'un işgalini maskeleyen için giriştiğimiz bir manevra olduğunu ileri sürebiliriz. Bana kalırsa bu bahane oldukça işimize yarayabilir" diyerek ikna etmeye çalışıyordu. Bkz. A. Moorehead, a.g.e., s.85.

⁶⁴ A. Oglander, a.g.e., s.65

Lord Kitchener Petersburg'daki İngiliz Elçisi'nin ilettiği, Grandük Nicola'nın mesajını aldıktan bir gün sonra, 2 Ocak 1915'te Churchill ile görüşmüş ve "Takviyelerin doğuya gönderilmesini önlemekte etkili olabilecek tek gösteri harekâtı Çanakkale'de yapılabilir. Bilhassa Grandük'ün dediği gibi, eğer aynı zamanda İstanbul'un tehdit altında olduğuna dair raporlar yayılabilirse..."kararına varmıştı. Bu doğrultuda elçiye gönderilen cevapta "Türlere karşı bir gösteri harekâtının yapılacağı hususunda lütfen Grandük hazretlerini temin ediniz. Yine de tertipleyebileceğimiz ve yürüteceğimiz bir harekâtın Kafkaslardaki düşman kuvvetlerinin ciddi şekilde azalmasını ya da çekilmelerini sağlayamamasından korkulmaktadır." denilmekteydi⁽⁶⁵⁾.

Fransız donanmasından gerekli desteği alan ve Başkumandanlığı İngiliz Amirale verilen Müttefik Filo 24 Ocak'ta katılan yeni gemilerle iyice güçlenmiş bulunuyordu. Ancak İngiliz Bahriye Nezâreti bu sırada en azından susturulan bataryaların ele geçirilmesi, dolayısıyla denizde yapılacak zorlamanın sağlama alınabilmesi için kara birliklerine ihtiyaç olduğunu anlamıştı⁽⁶⁶⁾. Burada Amiral Carden'in harekât planı hakkında duyulan kuşkular da etkili olmuştur. 16 Şubat'ta bir İngiliz tümeninın Limni'ye gönderilmesi düşünülmüşse de gerçekleştirilememiştir⁽⁶⁷⁾. Bu sırada Çanakkale'ye gelen Başkumandan Vekili maiyyetiyle birlikte bazı bataryaları denetlenmiş, Kilidbahir torpido bataryasının atışını da izlemişti. Bir gün sonra ise kara birliklerinden ümidini kesen Müttefik Filo ilk defa ciddi bir şekilde Boğaz'ı zorlamak üzere harekete geçti. Amaç 15 Ocak'ta Londra'da belirlendiği kadarıyla "Donanma Şubat ayı içerisinde hedef İstanbul olmak üzere Gelibolu Yarımadası'nı bombardıman ederek alacaktır." şeklinde

⁶⁵ A. Moorehead, a.g.e., s.44

⁶⁶ G. H. Cassar, a.g.e., s.113-114.

⁶⁷ G. H. Cassar, a.g.e., s.118.

belirlenmişti⁽⁶⁸⁾.

2. Müttefik Filo'nun Taarruz Plânı:

İngiliz yöneticiler Gelibolu Yarımadası'nda bütün savunma sistemini bilmekte ve buranın bir tümenle korunduğuna inanmaktaydılar. Onlara göre bunlar da geniş alanlara yayılmışlar ve pek kötü bir şekilde donatılmışlardı. Öyleyse Marmara'ya girecek İngiliz donanması Yunanistan ve Bulgaristan'a da Osmanlı Devleti'nden biraz daha fazla toprak kapabilmeleri için kıskırtırken, İtalya ve Romanya'yı da geniş şekilde etkileyecekti. Böylece Osmanlı'ya karşı Balkanlarda yeniden bir Hristiyan devletler birliği ortaya çıkmış olacaktı. Ama esas mesele Rusya'ya ulaştırılacak yardım ve Karadeniz'de tıkanıp kalmış 350 bin tonluk ticaret filosunun harekât imkanı kazanması, dolayısıyla batıdaki müttefikleri beslemek üzere Rus tahılının Avrupa'ya akıtılmasıydı. Yaklaşık yüzyıldan beri İngiliz deniz stratejistlerini büyüleyen bu düşünce Churchill'in bütün düşüncesini doldurmuştu.

Bu düşüncelerle Churchill Müttefik Filo Komutanı Carden'e "Çanakkale Boğazı'nı sadece gemilerle zorlayarak geçmeyi uygun bulur musunuz? Yaşlı gemiler ve mayın patlatıcıları kullanılması düşünülmektedir. Mayın tarayıcı ve patlatıcı olarak eski ticaret gemileri kullanılabilir. Sonucu önemli ağır kayıplara yol açabilir. Bana görüşlerinizi bildiriniz"⁽⁶⁹⁾ şeklinde bir mesajı gönderdi. 5 Aralık'ta Carden'den "Çanakkale Boğazı'nın denizden yapılacak bir hamle ile geçilebileceği fikrinde değilim. Çok sayıda gemiyle geniş bir işlem sonucu Boğaz zorlanarak geçilebilir." cevabı geldi⁽⁷⁰⁾.

⁶⁸ A. Moorehead, a.g.e., s.50.

⁶⁹ A. Moorehead, a.g.e., s.47.

⁷⁰ A. Oglander, a.g.e., s.68-69.: Ancak Çanakkale Komisyonundakiler, 1917 yılındaki raporlarında bu görüşleri şiddetle sorgulayacaklar ve tamamen saçma şeyler olarak değerlendireceklerdir. Bkz. A. Moorehead, a.g.e., s.47 vd.

Amiral Carden, o zamana kadar kimsenin düşünemediği tarzda bir yol teklif ederek Boğaz'ın geçilebileceğini ima ediyordu. Ona göre Boğaz'ı bir hamlede geçmeye çalışmak yerine, tahkimatın teker teker, hesaplı bir bombardımanla ve ağır bir tarzda gelişen metotla geçilebilirdi. Bu teklif müttefiklerin taarruz planlarının esasını oluşturacaktır. Nitekim Churchill tekrar telgrafla Carden'e "Görüşünüz buradaki yüksek otoriteler tarafından kabule değer bulundu. Geniş bir işleme girişildiğinde neler yapılabileceğini lütfen ayrıntılı olarak telleyiniz. Ne kadar kuvvete ihtiyaç olabilir? Bu kuvvetleri ne şekilde kullanmayı düşünmektesiniz?" mesajını yolladı.

İngiliz Bahriye Nazırı'nın sorularına, Amiral Carden 5 Ocak 1915 tarihinde verdiği cevapta bu iş için çok büyük bir kuvvetin kullanılması gerektiğine işaretler " Çanakkale Boğazı'na taarruz yapılabileceği fikrinde değilim. Bu Boğaz, fazla miktarda gemi ile yapılabilecek devamlı harekât ile forsalanabilir" demektedir. İngiliz Bahriye Nezareti, Amiral Carden'den teferruatlı bilgi ile birlikte planın ne olduğunu bildirmesini istemiştir⁽⁷¹⁾.

Amiral Carden de, 11 Ocak 1915'de, Bahriye Nezâreti'nin bu isteğine, Çanakkale Boğazı'nın yalnız gemilerle forslanmasına ait geniş bir programla cevap vermiştir. Bu programa göre Çanakkale'deki Türk Tahkimatını aşmanın kademeli olarak:

1. Medhaldeki istihkamların susturulması
2. Kepez'e kadar olan iç müdafaa tertibatının tahribi.
3. Boğaz'ın en dar kısmındaki istihkamların düşürülmesi.
4. Mayın tarlalarının temizlenmesi, Boğaz'ın en dar kısmına hakim olan müdafaa tertibatının düşürülmesi ile mümkün olacağına işaret edilmektedir. Ancak bundan sonradır ki Marmara'ya girilebilir⁽⁷²⁾.

⁷¹ A. Oglander, a.g.e., s.69.

⁷² G. H. Cassar, a.g.e., s.79.

Amiral Carden'in Boğaz'ın forsalanması ile ilgili yukarıdaki teklifi, İngiliz savaş komitesince 15 Ocak 1915 tarihli toplantısında kesinleşerek, planın başlangıç tarihi olarak da 19 Şubat günü tespit edilmiştir⁽⁷³⁾.

b. İngiltere'nin Düşüncesine Fransa'nın da Katılması :

Lord Churchill Çanakkale teşebbüsü düşüncesini İngiltere'de olgunlaştırdıktan sonra Fransa'nın Londra'daki Deniz Ataşesi'ne bir mektup göndererek⁽⁷⁴⁾ Fransızlarla Aralık ayı içerisinde ortaya çıkan Doğu Akdeniz'deki Müttefik Filo Kumandanlığı meselesini görmemezlikten gelerek Çanakkale'ye karşı yapılacak harekâta Fransızların da kendilerine katılacağı umudunda olduğunu, ayrıca Şubat ayı içerisinde stratejik önemi büyük olan İskenderun ve çevresinin de işgal edilmesinin düşünüldüğünü bildiriyordu.

Fransızlar Osmanlı İmparatorluğu'na karşı girişilecek ani ve geniş bir harekâtın sağlayacağı büyük askeri ve politik çıkarlara dikkat kesilmişlerse de "İtilaf Devletleri'nden her birinin ele geçirdiği bütün topraklar İtilaf Devletleri'nin tümünün malıdır" düşüncesinin İngilizlerce pek kaale alınmayacağı ve onların Akdeniz hakimiyetini ele geçirmek için Fransa'nın haklarını hiçe sayma eğiliminde oldukları sonucuna varmışlardı. İskenderun meselesi ise Fransızları iyice kuşkulandırmıştı⁽⁷⁵⁾. Bu durumda Osmanlı Devleti'nin karşı tarafta yer

⁷³ A. Oglander, a.g.e., s.71

⁷⁴ Bu mektup " Amiralligimiz, Çanakkale Boğazi'ndaki kalelere saldırarak, mümkün olursa Marmara Denizine girmenin çarelerini arayacaktır. Bu harekâtın taşıdığı yüksek önem yüzünden şimdilik Akdeniz'in bu bölgesinde, bir komuta değişikliği yapılmasını uygun bulmuyoruz. Fransız savaş gemilerinin de bir Fransız Amiralinin komutasında bize katılacağını umarız. Ayrıca savaş konseyimiz Şubat ayı içinde İskenderun ve çevresinin istila edilerek, stratejik yönden son derece önemli olan bu bölgeye Osmanlı İmparatorluğunun demiryolu bağlantısının kesilmesini de kararlaştırmıştır" şeklindedir. Bkz. G. H. Cassar, a.g.e., s.85.

⁷⁵ Fransızlar, Kuzey Afrika'daki sömürgelerini ve buradab gelen asker yardımını Almanlara karşı koruyabilmek için Akdeniz'i kontrolü altında tutmak istiyordu. Bundan dolayı, iyi bir pamuk merkezi ve Ortadoğu'nun ticaret merkezi durumunda olan İskenderun'un ele geçirilmesi planlanıyordu. Bkz. G. H. Cassar, a.g.e., s.88.

almış olsa bile yıkılmasının Fransa'nın Ortadoğu'daki gücünün azalmasına sebep olabileceği endişesi ağır basmakta idi.⁽⁷⁶⁾

İngilizler, Çanakkale teşebbüsü hazırlıklarını sürdürürken, Fransız Deniz Bakanının Londra ziyaretinden yararlanarak meseleyi Fransa'ya açmışlardı. Aslında Fransızlar böyle bir düşüncenin varlığını 7 Ocak 1915'den beri biliyorlardı. Ama kesin karar vermeden önce kendilerinden fikrinin sorulmasını beklemekteydiler. Bu yüzden projenin bir oldu bitti şeklinde ortaya çıkması ve özellikle Fransa'nın Akdeniz'deki çıkarlarını gözardı ettiği yolundaki inanç onları oldukça kızdırdı. Neticede 23 Ocak'ta toplanan Fransız kabinesinin aldığı karar doğrultusunda Londra'da bulunan Fransız bakan, Churchill tarafından ikna edilerek bunun deneme niteliğinde bir saldırı olduğuna, çok kayıp verilmeyeceğine ve gemilerin istendiği zaman geri çağırılacağı garantisini ile bu teşebbüse inandırıldı⁽⁷⁷⁾.

Fransızların da desteğini aldıktan sonra İngilizler, Ruslara da düşündükleri harekât hakkında bilgi verdiler. Bu arada Rus Hükümeti'nin Karadeniz Boğaz'ı önünde yapacağı harekâtla Müttefikleri desteklemesi istenmekteydi. Rus desteği Çanakkale girişinin susturulmasından sonra harekâta başlayabilirdi. Ruslar buna Karadeniz'deki güçlerinin yeterli olmayışı gerekçesiyle olumlu cevap vermediler. Ancak buna rağmen Osmanlı Devleti'ne karşı yapılacak bir harekâtın kendileri için taşıdığı önemi vurgulamaktan kaçınmayarak, böyle bir harekât başarılı olursa Balkan Devletleri üzerinde yapacağı tesire de işaretlerle Osmanlı Devleti'nin savaş dışında kalabileceğini belirttiler. Bu davranışlarıyla Rusların İstanbul'un güçlü Avrupa devletlerinin eline geçmektense Osmanlı'nın elinde kalmasını istedikleri sonucuna varılabilir.

planlanıyordu. Bkz. G. H. Cassar, a.g.e., s.88.

⁷⁶ W. W. Gottlieb, Studies in Secret Diplomacy During the First World War, Londra 1957, s. 80-81.

⁷⁷ G. H. Cassar, a.g.e., s.94.

c. Alınan Karşı Tedbirler

Müstakem Mevki Kumandanı Mirlivâ Cevad Bey, Müttefik Filo'nun devamlı olarak takviye edildiğinin görülmesi ve Gonca Suyu Telsiz istasyonunu, düşman telsiz-telgraf haberleşmelerini dinlemesi sonucu verdiği raporlar sonucunda, Müttefik filosunun yakında taarruza geçeceklerini tahmin ediyordu⁽⁷⁸⁾

Bu gelişmeler üzerine Müstakem Mevki Kumandanı Mirlivâ Cevad Bey, yapılmakta olan savunma hazırlıklarının bir an önce bitirilmesi için 15 Şubat 1915 günü saat 10.00'da birliklerine gönderdiği gizli emrinde:

"1. Medhâl ilerisinde bulunan İngiliz donanmasının bugünlerde takviye edilmekte olduğu, bu donanmaya süper direnotlar da iltihak edeceği, düşmanın Boğaz'dan bahren bir taarruz ile Saros sahillerine de çıkarma yapacağı,

2. Boğaz'da torpilleri toplamak için taş yüklü yedi nakliye gemisi ile torpil toplamağa mahsus otuz kadar motorbotun donanma ile beraber bulunduğunu bildirilmektedir.

3. Yeniden teşkil edilmekte bulunan bataryaların ve tayyare toplarının ambarda mevcut ve Mesudiye'den ihrac olunan 5.7'lik topların mahallerine inşası,

a. İnşaatı ikmal edilenlerin hemen işgali ile harbe hazır bir hale getirilmesi,

b. Ateş tesiri maksadıyla 15'lik obüslerin döşeme ve piston tertibatının serian birleştirilmesi hususlarının temini lazımdır" diyerek alınması gereken tedbirlerin bir an önce tamamlanmasını istemiştir⁽⁷⁹⁾. Bunun üzerine 19 Şubat 1915 tarihine kadar Müstakem Mevki birlikleri geceli gündüzlü yoğun bir çalışma neticesinde eksikleri büyük ölçüde tamamlamışlardır⁽⁸⁰⁾.

⁷⁸ F.Kurtoğlu, a.g.e., s. 69-70,

⁷⁹ ATASE Arş., Klas. 4669, Dos. H/9, Fih. 1/6-7, Ş. Tunçapa, Çanakkale Harbi Hatıralarım, İstanbul 1958, s.2-3.

⁸⁰ Ş.Tunçapa, a.g.e., s.23

ç. Boğaz'ın Zorlanması : 19 Şubat 1915 Taarruzu:

Müttefik Filo Kumandanı Amiral Carden, Boğaz'ın medhal istihkamlarına yapılacak taarruz için, dononmasını üç gruba ayırmıştı:

Birinci grup : Inflexible, Agamemnon, Queen Elizabeth,

İkinci grup : Vangeance, Albion, Cornwallis, Irressistible, Triumph,

Üçüncü grup : Suffren, Bouvet, Charlemagne, Gaulois

Boğaz'ın dış istihkamlarına yapılacak hücum da üç kısım halinde planlanmıştı: İlk bombardıman uzun menzilden yapılacak orta mesafeden ikinci ateş açılacak ve nihayet kısa menzilden tesir ateşine geçilecekti. Bu bombardımanın himayesinde mayın ratayıcılar, Boğaz girişindeki mayın tarlalarını temizlemeğe başlayacaklardı⁽⁸¹⁾.

Bu plan dahilinde, taarruz günü 15 şubat olmasına rağmen hava şartlarından dolayı 19 Şubat 1915 günü harekete geçen müttefik filo planın birinci safhasını uygulamaya başlamışlardı. Bu tarih belki de bir rastlantı olarak Duckwoth'un zaferinin 108. yılına tesadüf etmiştir⁽⁸²⁾.

19 Şubat 1915 günü sabahın erken saatlerinde Inflexible, Vangeance, Triumph sisteminde beş zırhlı, birkaç kruvazör ve sekiz torpido Selanik istikametinden İmroz'a doğru ilerlemeye başlamışlardı⁽⁸³⁾.

Saat 9.35'de Medhal istihkamlarına yaklaşan Müttefik Filo'nun gemileri Kumkale ve Orhaniye tabyalarına 17.000 metreden bombardıman etmeye başlamışlar ve bir müddet sonra da Seddülbahir ve Ertuğrul tabyalarını da ateş altına almışlardır. Bu tabyalardaki mevcut topların menzili kısa olduğundan karşılık veremiyorlardı. Müttefik filosu, uçak ve gemi gözetlemesi ile icra ettiği

⁸¹ S. Bilbaşar, Çanakkale, İstanbul 1971, s.65.

⁸² A. Moorehead, a.g.e., s.69: 19 Şubat 1807'de Sir Jhon Duckwoth komutasındaki bir İngiliz Filosu, Kurban Bayramı nedeniyle güvenlik tedbirlerindeki gevşeme nedeniyle, Çanakkale Boğazı'na girmiş ve Nara önünde demirli bulunan Türk donanmasını yakarak, İstanbul'a ulaşmayı başarmıştır. Bir kaç gün İstanbul önünde bekleyen filo geri dönerken Boğaz'da oldukça ağır kayıp vermiştir. Bkz.G. H. Cassar, a.g.e., s.71.

⁸³ ATASE Arş., Klas. 4669, Dos.H/9, Fih. 1/11,

atışlarını saat 12.00'ye kadar devam ettirdikten sonra saat 14.30'a kadar ara vermişlerdir⁽⁸⁴⁾.

Saat 14.30'da tekrar başlayan bombardımanda, Fransız gemileri Kumkale ve Orhaniye tabyalarını, İngiliz gemileri de Seddülbahir ve Ertuğrul tabyalarını ateş altına almışlardır. Bazı aralıklarla saat 4.20'ye kadar ateşe devam etmişlerdir. Bu saatten itibaren tabyalara 7.000 metreye kadar yaklaşan gemilere Ertuğrul ve Kumkale'den karşılık verilerek gemilerin ikisine isabet kaydedilmiştir. Havanın kararmaya başlaması üzerine, Müttefik filosu saat 17.30'da geriye çekilmeye başlamıştır⁽⁸⁵⁾.

Oniki zırhlı ve kuruvazörün katıldığı bu bombardımanda iki subay (biri Alman) ile iki er şehit, bir nefer ağır ve onbir nefer hafif yaralanmıştır. Yalnız Kumkale tabyasındaki 15, 24, 26, 28'lik toplara isabet vaki olarak, dört top çalışmaz hale gelmiş ve bataryanın siperleri yıkılmıştır. Diğer bataryalarda hiçbir zayıat olmamıştır⁽⁸⁶⁾.

Bu bombardıman, 3 Kasım'dakinden daha şiddetli ve uzun sürmesine rağmen zayıatın az olmasının nedeni, tabyaların iyi gizlenmiş olmaları ve lüzumsuz cephanenin geriye taşınmış olmasındandır⁽⁸⁷⁾.

Müstahkem Mevki Kumandanı Mirliva Cevad Paşa 19 Şubat akşamına doğru, Kirte'de bulunan inşaat taburlarına ait bölükleri hemen Seddülbahir ve Ertuğrul tabyalarına, Halileli'ndeki bölüklerin Kumkale ve Orhaniye tabyalarına hareket etmeleri için emir vermiştir. Akşam üzeri medhal bölgesine gelen bu birlikler, düşman gemileri uzaklaşır uzaklaşmaz tabyalar dahilindeki siperlerin ıslahına ve toplar arasına yıkılan toprakların temizlenmesine başlamışlardır. Sabaha kadar mütemadiyen devam eden çalışma sonucunda yıkılan siperler kum

⁸⁴ ATASE Arş., Klas. 4669, Dos.H/9, Fih. 1/12,

⁸⁵ ATASE Arş., Klas. 4669, Dos.H/9, Fih. 1/13,

⁸⁶ ATASE Arş., Klas. 4669, Dos.H/9, Fih. 1/14,

⁸⁷ M. Şevki Yazman, a.g.e., s.27.

torbaları ile düzenlenmiş, mazgallar ve tabyalar tamir edilmiştir. Bu suretle Ertuğrul, Orhaniye ve Seddülbahir tabyaları ertesi gün için tamamıyla harbe hazır bir hale getirilmiştir⁽⁸⁸⁾.

Ayrıca Çanakkale Boğazı savunmasının takviye edilmesi amacıyla toplarından istifade edilmek üzere Turgut Reis ve Barbaros zırhlıları Amiral Souchon tarafından Çanakkale'ye gönderilmiştir⁽⁸⁹⁾.

1. Enver ve Cevad Paşalar'ın Müttefiklerin Taaruzu Hakkındaki

Değerlendirmeleri:

19 Şubat bombardımanı esnasında, bu bölgede bulanın ve muharebeyi takip eden Başkumandan Vekili Enver Paşa⁽⁹⁰⁾ medhal istihkâmlarının kısa sürede susturulabileceği düşüncesiyle, Lüzumunda Anadolu cihetindeki birlikelerin kesin müdafaa için çekilecekleri son müdafaa hattı için Ulupınar sırtları ile Nara'ya uzanan Karacaviran sırtlarının eldeki kuvvetle tutulabilecek suretle tahkimini Müstahkem Mevki Kumandanı Mirliya Cevad Paşa'ya şifahen emir buyurmuşlardır. Cevad Paşa bunun üzerine İstihkam Subaylığı'na hemen tahkimata başlanarak bir an evvel ikmal edilmesi emrini vermiştir.

Aynı gün Başkumandan Vekili Enver Paşa: "Düşmanın bugün ki ateşine rağmen 5. Alay bataryalarımız, subay ve efradının gösterdikleri metanet ve gayretten memnun oldum. İstanbul'da Başkumandanımız Efendimiz Hazratlerine Çanakkale Boğazı'ndaki Kumandan, subay ve efrad evlatlarının şecaat ve gayretleriyle itimada layık olduklarını arz ve müjde vereceğim" diyerek Müstah-

⁸⁸ ATASE Arş., Klas. 4669, Dos.H/9, Fih. 1/14.

⁸⁹ İ.Kayabaşı, C. Arslanoğlu, Çanakkale Savaşı, Ankara 1975, s.70: Nara ve Kırte Körfezinde sığ suda demirletilen bu gemilerin denizaltularından korunmaları için de karşı yanlanma birer vapur siper edilmiştir. Bu duruma göre Çanakkale bölgesine giren Müttefik filosu gemileri ateş altına alınabilecektir.

⁹⁰ Oğün Seddülbahir tabyasını tefişe gelen başkumandan Vekili Enver Paşa, Müttefik Filo'nun saldırısı üzerine muharebeyi Süddülbahir-Kumkale arasında bir torpidobottan izlemiştir. Bkz. Genelkurmay Başkanlığı, a.g.e. VIII, s.159.

kem Mevki Birliklerini, Kumandanları Mirliva Cevat Paşa'nın nezdinde kutlamıştır⁽⁹¹⁾.

Müstahkem Mevki Kumandanı Mirliva Cevad Paşa, Enver Paşa'nın bu kutlama mesajını 20 Şubat 1915 günü birliklerine tebliğ ederek, birlik ve danışmanın her zaman zaferin hazırlayıcısı olacağından, bahisle bütün birliklerin, 5. Alay kardeşleri gibi kahramanlıklar göstereceklerine hiç kuşkusuz olmadığını dile getirmiştir⁽⁹²⁾.

Müstahkem Mevki Kumandanı Mirliva Cevat Bey'in 20 Eylül 1914 tarihinde Çanakkale Boğaz'ının savunulması hakkında Başkumandanlık Vekâletine sunmuş olduğu raporda⁽⁹³⁾ ve daha sonra 8 Kasım 1914'de komisyon tarafından hazırlanan savunma planlarında giriş bölgesindeki bataryalara verilen görev: "Düşman savaş gemilerini Boğaz girişinden uzak bulundurmak, gemiler giriş yerine dahil olduğu halde bile uzun süre ateşe devam ederek düşmanın Boğaz'dan geçişini geciktirmek baskından diğer bölgeleri haberdar etmek"⁽⁹⁴⁾ olduğuna göre medhal istihkamları bu bombardımanda kendilerine verilmiş olan ödevlerini tamamen yerine getirmiş oldular.

Müstahkem Mevki Kumandanı Mirliva Cevat Paşa, 19 Şubat bombardımanı hakkında yaptığı değerlendirmede:

"19 Şubat bombardımanın devamı müddetince ve bilhassa akşama doğru bombardımanın şiddetlenmesine rağmen hasarat ve zayıyatınız pek azdır. Medhal istihkamlarımızın yandan dögülebilmesi gerçeği bu bombardımanda kendisini tamamiyle göstermiştir. Düşmanın üç dört harp gemisi Teke Burnu ile İmroz arasına girdikten sonra, ateşinden hiç etkilenmeden Ertuğul'a hemen yakın

⁹¹ ATASE Arş., Klas. 4669, Dos.H/9, Fih. 1/14,

⁹² Halis, a.g.e., s.50-51.

⁹³ Cevad Paşa'nın bu raporu için Bkz. ATASE Arş., Klas. 4669, Dos.H/2, Fih. 1/22:ATASE Arş., Klas. 4669, Dos. H/3, Fih. 1/30.

⁹⁴ ATASE Arş., Klas. 4669, Dos.H/3, Fih.1/82.: ATASE Arş., Klas. 4669, Dos.H/3, Fih.1/88.

mesafelere kadar sokularak ateş edebildiği, aynı suretle Yeniköy ilerisine giren gemiler ateş sahası haricinden Orhaniye'yi döğebildiği halde bataryalarımız susmaya mecbur kalmakta veyahut ateş sahası dahilinde bulunup da 14-16 kilometreden ateş eden düşman gemilerine karşı bile zor mukabele edebilmektedir.

Seddülbahir ve Kumkale istihkamları ise topları kısa menzilli olduğundan, bu uzaktan muharebe esnasında yalnız susmaya değil, tabyoların büyük bir hedef teşkil eden vaziyetleri icabı olarak kolayca tahribe mahkum bulunuyordu.

Düşman, ateşini pek muntazam ve ağır bir surette idare etmekte, tayyareleri ile gözetleme yaparak lüzüm gördüğünde şiddetli bir ateşe geçmekte idi. Birliklerimizin düşmanın ateşleri altında gösterdikleri sükunet ve gayret cidden takdire şayandır" diyerek medhal bölgesinin coğrafî yapısının elverişli bir savunma için uygun olmadığından ve bu bölgedeki bataryalarda bulunan topların kısa menzilli almasından dolayı, giriş bölgesinin daima düşürebileceğini" dile getirmiştir⁽⁹⁵⁾

C. GİRİŞ İSTİHKAMLARININ SUSTURULMASI

19 Şubat 1915'te ilk ciddi harekâtı icrâ eden Müttefik Filo akşama kadar Türk istihkâmlarını dövmüş, kıydan da aynı şekilde karşılık görmüştü. Saat 17.20 sıralarında Amiral Carden geri dönüş emrini verirken, güneşin batmasıyla artık fazlaca bir şey yapılamayacağı kanaatine varmış⁽⁹⁶⁾ ve daha bu ilk hareketle gemilerin herhangi bir hasara uğramamasını istemiştir⁽⁹⁷⁾. Ertesi

⁹⁵ ATASE Arş., Klas. 4669, Dos. H/9, Fih.1/15.

⁹⁶ F. Kurtoğlu, a.g.e., s.76.

⁹⁷ Carden genel çekilme emirini verdiğinde Amiral de Robeck hücumu devam etmek için izin istemişse de, batan güneşe karşı gemilerin slüetlerinin iyice belli olacağı gerekçesiyle bu istek reddedildi. Ayrıca gemilerin sürekli hareket halinde olması münesebîtiyle pek o kadar isabetli atış yapamadıkları tespit edilmiş ve sonuç pek de tatmin edici bulunmamıştı. Bkz. A. Moorehead, a.g.e., s.69.

günlerde ise hava fırtına ve iyice kötü bir vaziyet almıştı. Her ne kadar 20 Şubat'ta başlayan şiddetli Lodos 22 Şubat'da durur gibi olmuşsa da daha sonraki günlerde tekrar şiddetlenmiş ve yağmurla karışık bir vaziyette 24 Şubat günü sabaha kadar sürmüştür.

Aynı gün havanın sukünet bulmasından istifadeyle sekiz İngiliz ve dört Fransız muharebe gemisi Boğaz girişine iyice yaklaşmışsa da bilinmeyen bir sebeple buradan uzaklaşarak manevrayla meşgul olmaya başlamışlardır. Ancak bu manevraların ertesi gün yapılacak ikinci taarruza bir hazırlık olduğu sonradan anlaşılacaktır. Ayrıca Müttefik Filo Komutanı Carden'in 19 Şubat taarruzundan cesaretlendiği anlaşılmaktadır ki, İngiltere Harbiye Nezareti'ne gönderdiği telgrafta hava şartları uygun olduğu anda giriş istihkamlarını kolaylıkla etkisiz hale getirebileceğini iddia etmekteydi⁽⁹⁸⁾.

Bu arada Müstahkem Mevki Kumandanı Cevad Paşa, Müttefik Filonun herhangi bir harekâta bulunmamasından istifade ederek, 19 Şubat bombardımanında tahribata uğramış olan medhal istihkamlarının tahkim ve tamiriyle uğraşmıştır. Kumkale'deki 24, 26 ve 15'lik topların hasar gören aksamı değiştirilmiştir⁽⁹⁹⁾. Ayrıca, Mirliva Cevad Paşa, vuku bulacak ikinci bir saldırıda medhal istihkamlarında meydana gelebilecek herhangi bir aksaklığı gidermek ve müttefik filosunun asıl savunma bölgesine hareketini önlemek düşüncesiyle Ovacık'ta bulunan 12'lik bataryanın Halileli sırtlarına getirilerek yerleştirilmesini temin etmiştir⁽¹⁰⁰⁾.

a. Boğaz'a Girme Teşebbüsü:

Amiral Carden yapacağı ikinci taarruz için Gelibolu Yarımadası'nın güneybatı ucuna onbin kişilik bir kuvvet çıkarılmasını teklif etmişse de kara

⁹⁸ A.Moorehead, a.g.e., s.70.

⁹⁹ F. Kurtoğlu, a.g.e., s. 76

¹⁰⁰ ATASE Arş., Klas. 4669, Dos. H/9, Fih.1/24.

birliklerini bekelemeden Boğaz'ı zorlaması yönündü emir almıştı. İngiltere Harbiye Nezâretinin vardığı karara göre donanma başarılı olmadıkça kara birliği kullanılmayacaktı. Bu konuda Lord Kitchener daha 9 Şubat'taki Savaş Konseyinde "Eğer donanma kara birliklerinden yardım isteyecek olursa bu yardım gönderilecektir" demesine rağmen daha sonra bu görüşünden vazgeçecek ve direnecektir. Denizcilerin bütün ısrarına rağmen⁽¹⁰¹⁾ Kitchener'in direnmesi neticesinde varılan karara göre, donanma Boğaz'ı geçecek ve karaya çıkacak kuvvet deniz piyadesinden kurulu tahrip müfrezeleri olacaktır. Başarı sağlandığı takdirde daha büyük kuvvetlerin gönderilmesi sözkonusu olabilirdi. Bunların gönderilmesi de Rus cephesinin açıklığa kavuşmasına bağlanmıştı. Ancak 23 Şubat'ta Limni'ye ulaşan iki deniz taburu ile birlikte bir kısım filo personelinden sözkonusu karar doğrultusunda tahrip müfrezeleri hazırlandığı da görülmektedir. Ayrıca Şubat'ın son haftasına kadar Çin kıyılarında bulunan gemiler de dahil bütün İngiliz donanmasının Limni Adası etrafında toplanması düşünülmekteydi.

İngilizleri şevkle harekete geçiren amaç İstanbul'u ele geçirmektir. Onlara göre İstanbul demek, Osmanlı demekti, ve burası düşürülürse, Osmanlı düşürülmüş olurdu. Ayrıca nasıl ki iki savaş gemesinin gelişi Osmanlıyı savaşa sokmaya yetmişse,⁽¹⁰²⁾ aynı güçteki gemilerin gelmesi de onu savaşa dışına çekebilirdi. Bu düşüncelerle Boğaz'ı geçme teşebbüsü başlatıldı.

1. 25 Şubat Taarruzu

Müttefik filosu, hava şartlarının müsait olduğu 25 Şubat günü sabahın erken saatlerinde, 19 Şubat'ta kesin sonuç alamadığı, Medhal istihkâmlarını susturmak gayesiyle taaruz planının birinci safhasının ikinci kısmını uygulamak düşüncesiyle harekete geçmiştir.

¹⁰¹ G. H. Casser, a.g.e., s.113

¹⁰² A. Moorehead, a.g.e., s.51

19 Şubat bombardımanında tabyaların uzak mesafeden yapılan topçu ateşiyle susturulamayacağını anlayan Amiral Carden, muharebeye katılacak gemilere verdiği talimatta, her topun ayrı ayrı isabetle tahrip edilmesini emretmiştir⁽¹⁰³⁾. Harekat iki safhada yapılacaktı. Birinci safhada Agamemnon, Queen Elizabeth, Goluva gemileri demir atarak uzun mesafeden atış yapacaklar, Dablin ve Inflexible gemileri ateşi kontrol edeceklerdi. İkinci safhada, dört zırlı aralıklı olarak medhal hattının ortasına doğru 3.000 bin metreye gelerek Orhaniye ve Ertuğrul bataryalarını kesin bir şekilde tahribe çalışacaklardı. Bu hücum esnasında demir üzerinde bulunan gemiler, Ertuğrul ve Orhaniye'ye ateş etmeye devam ederek efradın top başına gelmelerine mani olacaktı⁽¹⁰⁴⁾.

Bu plan dahilinde harekete geçen Müttefik filosu 25 Şubat sabahı saat 10.00'da medhal istihkamlarını bombalamaya başlamıştır. Saat 12.00'ye kadar devam eden muharebenin birinci bölümünde medhal istihkâmları, Müttefik filosu gemilerinin ateş sahalarının dışında olmasından dolayı karşılık verememişlerdi. Sadece Ertuğrul bataryası, ateş menzili içinde bulunan Agamemnon zırhlısına üç isabet kaydetmeyi başararak geri çekilmesini sağlamıştır. Bu geminin yerini alan Queen Elizabeth zırhlısının ateşleri neticesinde Ertuğrul bataryası da susmaya mecbur kalarak muharebeden kopmuştur⁽¹⁰⁵⁾.

Bu arada saat 12.15 civarında Amiral Carden Türk tabyalarından ateş edilmemesinden istifadeyle Vengeance ve Cornwallis muharebe gemilerine Boğaz ağzına yaklaşmalarını emretti. Bu yaklaşma sırasında tabyaların dögülmesi sürdürüldü. Bu faaliyete kısa sürede Souffren ve Charlemagne da katılmıştı⁽¹⁰⁶⁾. Bir saatlik bir aradan sonra saat 14.00 de giriş istihkamlarına karşı yöneltilen ateş tekrar başlatılmış ve sadece Kumkale ve Seddülbahir bataryaları bu ateşe

¹⁰³ Ş. Çamoğlu, Çanakkale Boğazı ve Savaşları, İstanbul, 1962, s.89.

¹⁰⁴ F. Kurtoğlu, a.g.e., s.89; Genelkurmay Başkanlığı, a.g.e., VIII, s.162.

¹⁰⁵ ATASE Arş., Klas. 4669, Dos.H/9, Fih.1/25.

¹⁰⁶ Genelkurmay Başkanlığı, a.g.e., VIII; s.162.

kısa süreli de olsa karşılık vermişti. İki saat süren muharebenin bu safhasında giriş istihkamlarında bulunan dört batarya ile kışlalar tamamen harap olmuş. Seddülbahir’de yangınlar çıkmış, neticede 13 er şehit olurken 18 er yaralanmıştır⁽¹⁰⁷⁾.

Saat 15.00 civarında tabyaların susturulduğunu kabul eden Müttefik Filo’nun mayın arama-tarama gemilerine muhafızları ile birlikte tabyalara yaklaşmaları emredildi. Orhaniye tabyasının birden bunlar üzerine ateş açması Orhaniye ile birlikte Kumkale tabyalarında ateş altına alınmasıyla neticelendi. Bu arada sözkonusu gemiler üçbin metreye kadar sokulmuş idiler. Saat 16.00 civarında ikibin metreye kadar yaklaşarak orta bataryalar ile tabyalara şiddetli bir ateş açan müttefik filoya bağlı gemiler akşam üzeri geceyi geçirmek için Bozcaada’ya doğru hareket ederlerken, Boğaz’ı zorlama planının birinci safhasının ikinci kısmı bir hafta içiresinde bitirilmiş oluyordu. Yaklaşık yedi saat süren bombardımanın sonunda büyük ölçüde Türk topcusu mevzilerinden sökülmiş ve tabyalar da tahrip edilmişti. Ancak müttefik filo gemileri uzak mesafeden yaptıkları atışların tesirli olmadıklarını anladıklarından, Türk toplarının menziline girme cesaretini göstererek bu başarıyı sağlamıştı. Bu husus daha sonraki müttefik taarruzları için geniş bir fikir verecektir⁽¹⁰⁸⁾.

2. Başkumandanlık Vekâleti’nin Tutumu

25 Şubat’ta başlayan Müttefik Filo’nun taarruzu üzerine Başkumandanlık Vekaleti, Müstahkem Mevki Kumandanlığı’ndan , bombardımanın derecesi ile bataryaların susmaya mecbur oldukları ve düşman gemilerinin medhalden Boğaz’a girmeye başladıkları zamanın bildirilmesini ve bombardıman hakkında devamlı haber verilmesini istemiştir.

¹⁰⁷ İ. Kayabalı, C. Arslanoğlu, a.g.e., s.70.

¹⁰⁸ J. Pomiankowski, a.g.c., s.103.

Müstahkem Mevki Kumandanı Cevad Paşa hemen gönderdiği cevabî telgrafta "Erturul Bataryamız şimdi sukûta mecbur olmuştur. Bombardımanın 19 Şubat'takinin aynı olarak devam ettiği ve emrolunan husuların acele olarak bildilireceği arz olunur" diyerek istenilen malumatı bildirmiştir⁽¹⁰⁹⁾.

Bu telgrafın üzerine Başkumandanlık Vekâleti, Müstahkem Mevki Kumandanı Cevad Paşa'nın şahsına gönderdiği 232 nolu gizli yazısında : "düşman donanması Boğaz'ı zorlayıp geçmeye muvaffak olduğu halde İstanbul'da bir takım tedbirler alınacaktır. Bu tedbirlerin alınması için en azından oniki saatlik zamana ihtiyaç vardır. Bundan dolayı hariçteki istihkâmlarımız susturulurak düşman donanması doğruca istihkâmat ateşlerine bakmayarak süratle geçmeye başlarsa Karargâh-ı Umumiye'ye bunu bildirmek için açık olarak yalnızca şu telgrafi çekiniz: [Tahkîmat icra edildi]

Düşman gemileri Boğaz'ı Marmara İstikâmetine geçmeye muvaffak olduğu zaman Karargâh-ı Umumiye'den başka, aynı zamanda Birinci ve İkinci Ordulara da doğrudan doğruya malumat veriniz" diyordu⁽¹¹⁰⁾.

Bütün bunlar İstanbul'da Başkumandanlık Vekâleti'nde bir paniğin başladığını göstermektedir. Nitekim Ali Fuat Türkgeldi bu paniğin 18 Mart Zaferine kadar sürdüğünü kaydeder⁽¹¹¹⁾ ki, bu da bilhassa Boğaz'ı zorlayan İngiliz donanmasının gücünü herkesce kabul edilmesine ileri gelmiş olmalıdır. Ancak aşağıda görüleceği gibi, Cevad Paşa hiç bir kargaşaya meydan vermeden gerekli tedbirleri almaya devam edecektir.

b. Cevad Paşa'nın Yıkılan Tabyaları Tamir Faaliyetleri:

Müstahkem Mevki Kumandanı Cevad Paşa medhal istihkâmlarının sukût ettiğini öğrenince İntepe'de fazla kuvvet toplama kararını vererek, Ovacık'da

¹⁰⁹ ATASE Arş., Klas. 4669, Dos. H/9, Fih. 1/25.

¹¹⁰ ATASE Arş., Klas. 4669, Dos.H/9, Fih. 1/26.

¹¹¹ A. F. Türkgeldi, Görüp İşittiklerim, Ankara 1987, s.117-118.

bulunan 12 cm. lik batarya ile Kaba Tepe'de bulunan dört topu ve Eren Köy'deki Obüs taburundan bir bataryayı da buraya sevk etmiştir. Medhal istihkâmlarındaki cephanelikler tamamıyla çökmüş ve mermiler toprak altında kalmış olduğundan buradan çıkarılmaları mümkün olan mermilerin geriye sevkini emrettiği gibi, medhaldeki sahil istihkâmlarının vazifesinin sona ermesinden dolayı, bu muntikanın piyade birlikleri ile işgal edilerek düşmanın ihraç teşebbüslerine engel olunması için fırka kumandanlarına emer vermiştir⁽¹¹²⁾.

Ayrıca, Müstahkem Mevki Kumandanı Mirliva Cevad Paşa, 25 Şubat günü öğleden sonra yeni karargahı Hacı Paşa Çiftliği'nden⁽¹¹³⁾ birliklerine gönderdiği emrinde medhal istihkâmlarının muharebe edemeyecek şekilde hasara uğradığını açıklayarak, düşmanın faaliyetleri ve bunlara karşı alınacak tedbirleri şu şekilde bildirmiştir:

1. Düşmanın muntazam bir şekildi devam ettirdiği bombardımandan, sahil istihkâmlarını düşürmek suretiyle Boğaz'dan geçmek istediği anlaşılmaktadır.

2. Asıl müdafaa hattını teşkil eden iç istihkâmlar, düşmanın medhalden girmesi halinde, daha önceden de verilen talimat⁽¹¹⁴⁾ doğrultusunda büyük toplar yoğun bir ateşle düşman harp gemilerini tahribe çalışacak ve küçük çaplı toplar da düşman mayın tarama gemilerine karşı ateş açarak, mayın hatlarını muhafaza edecektir. Mayın tarama gemilerinin geceleri de faaliyette bulunmaları mümkün ve muhtemel olduğundan gerek projektörlerin ve gerek mayın bataryalarının da faal bulunmaları lazımdır.

3. Düşmanın henüz sahilden bir çıkarma girişimine teşebbüs etmesi ihtimaline binaen 19. Fırka tarafından Rumeli Sahilindeki bataryaların icabında sahil istihkâmatına yardım edecek surette yerleştirilmeleri için en yakın sahil

¹¹² F. Kurtuluş, a.g.e., s.83-84; S. Bilbaşar, a.g.e., s.71.

¹¹³ Genelkurmay Başkanlığı, a.g.e., VIII, s.162.

¹¹⁴ Cevad Paşa burada, Başkumandanlık Vekaleti'nin 22 Ekim 1914 tarihli emri ile oluşturulan komisyon tarafından hazırlanan ve 8 Kasım 1914'de birliklere dağıtılan "Müstahkem Mevkinin Deniz Muhabercilerine Karşı Savunma Planı"ndan bahsetmektedir. Bkz. ATASE Arş., Klas. 4669, Dos. H/2, Fih. 1/82; Aynı arşiv, Klas. 4669, Dos. H/3, Fih. 1/89; Genelkurmay Başkanlığı, a.g.e. VIII, s.526.

mıntıkasına şimdiden sevk edilmesi, Seddülbahir ve Morto Limanı civarında bir çıkarmaya karşı gerekli olan tertibatın alınması lazımdır.

4. Her iki mıntika arasında irtibatın telefon, filama ve helyosta ile muhafazasına dikkat edilmelidir.

5. Medhaldeki ağır topçu birliklerinin 19. Şubat ve bu defaki bombardıman-
da göstermiş oldukları sükûnete ve vazifeperverliğe memnuniyet beyan eyler,
düşman taarruzunun tam bir başarı ile tard ve defedileceğini Allah'ın lütfundan
ümid ederim⁽¹¹⁵⁾.

Medhâl istihkâmları düşman saldırısının başladığı 19 Şubat 1915 tarihinden 25 Şubat'a kadar Müttefik Filo'sunu oyalyarak Müstahkem Mevki Kumandanlığı'na iç savunma manzumesinin tamamlanması ve tedbirlerin alınması için gerekli olan zamanı kazandırarak, üzerine düşen görevi başarıyla yerine getirmiştir. Artık Boğaz'a giriş yolunun acılmasıyla, sıra Boğaz'ın içindeki batarya ve tapyalara gelecek, dolayısıyla Boğaz savunmasının en çetin dönemi başlayacaktır.

¹¹⁵ ATASE Arş., Klas. 4669, Dos. H/9, Fih. 1/26-27.

IV. BÖLÜM

(DENİZ MUHAREBELERİNDE İKİNCİ SAFHA)

A. MÜTTEFİK TAARRUZLARIN GELİŞMESİ

25 Şubat taarruzuyla Boğaz'ın giriş istihkamlarının büyük ölçüde susturulması ile sıra orta kesimlerdeki tahkimatın, yani Türk savunmasında ana noktanın çökertilmesine gelmişti. Bunun için de Carden'in planının ikinci safhasının gerçekleştirilmesi dolayısıyla Çanakkale-Kilidbahir bölgesindeki tahkimata kadar her iki kıyıda bulunan bütün bataryaların susturulması gerekmektedir. Carden "Bu harekât için gerekli zaman büyük ölçüde bombardıman altındaki düşmanın moral durumuna bağlı olacaktır. Bu mevsimde fırtınalar çok sıktır. Aşağı yukarı bir ay kadar da devam edebilir" (1) demekte, ilk safhada uzak mesafeden dolayı bir bombardıman ve bunun peşinden mayın tarayıcı grubun öncülüğünde, doğrudan doğruya Türk toplarının menziline kadar girerek tabyaları teker teker tahrip edip, Kepez'e kadar olan müdafaa tertibatını yoketmeyi düşünmekteydi.

Bu sırada müttefik taarruzlarının bir an evvel gelişmesi gerektiğine dair Churchill'in "Alman ya da Avusturya denizaltılarının gelme ihtimali her geçen gün artıyor. Saldırının geciktirilmesi Osmanlı İmparatorluğu'nun başkentinde moralin düzelmesine yol açabilir. Bu yüzden deniz harekâtları aralıksız sürecektir" şeklindeki tespiti⁽²⁾ dikkati çekmekteydi. O sebeple Müttefik Filonun Türk savunmasını tamamen çökertme yönündeki faaliyetleri 25 Şubat'tan sonraki günlerde de sürekli artarak devam etti. Bu harekâtın ortak yönü ve öncekilerden farkı bütünüyle denizden ve karadan birlikte icrâ edilmeleriydi.

a. Türk Savunmasını Tamamen Çökertme Girişimleri:

26 Şubat'ta harekete geçen Müttefik filosuna mensup Albion ve Majestic zırhlıları Seddülbahir'e ateş açarak kendilerini takip eden mayın tarama

¹ A. Moorehead, a.g.e., s.49; G. H. Cassar, a.g.e., s.86

² G. H. Cassar, a.g.e., s.118.

gemileri ile birlikte Boğaz'ın dört mil içerisine kadar ilerlemişlerdi⁽³⁾. Müttefik Filo, Dardanos Bataryası ve sahillerde bulunan seyyar toplarla, obüs bataryalarını tahrip etmeye çalıştığı bu bombardımanda bir başarı elde edemiyerek saat 18.00 de geri çekilmiştir⁽⁴⁾. Ancak Erenköy ve Kumkale Köyü harâp edilmiştir.

Boğaz'da bu bombardıman devam ederken, saat 14.30'da Vengeance zırhlısından elli kişilik bir kuvveti Kumkale'ye, Irresistible zırhlısından da kırkbeş kişilik bir kuvveti Seddülbahir'e çıkararak, bir gün önce susturulan tabyalardaki topları tahrip etmeye çalışmışlardır. Bu kuvvetler Kumkale'de dört, Seddülbahir'de de bir topu tahrip etmişler, fakat şiddetli bir direnme ile karşılaştıkları için fazla ilereyemeden çekilmeye mecbur kalmışlardır⁽⁵⁾.

Müttefik Filo 27 Şubat'ta şiddetli fırtınaya rağmen, medhal istihkamlarını, tamamen yakından tahrip amacıyla iki harekette bulunmuştur. Bunlardan birincisi öğleden evvel olmuştur. Müttefik filosundan sabah saat 8.30'da karaya çıkarılan on kişilik keşif kolu Harap Kale'ye kadar ilerlediklerinde üzerlerine icrâ edilen ateş neticesinde iki yaralı vererek geriye çekilmek mecburiyetinde kalmışlardır. Bunun üzerine, Rumeli tarafının savunması ile görevli olan, 19. Fırka Kumandanı Mustafa Kemal, Müstahkem Mevki Kumandanı Cevad Paşa'nın 25 Şubat 1915 günü gönderdiği talimatı gereği Seddülbahir ve Morto limanı'nın gözetlenmesi ve savunulması için gerekli olan tertibatı aldırılmıştır⁽⁶⁾. Aynı gün öğleden sonra Irresistible zırhlısından iki subay, yetmişsekiz er, yüzbaşı Sendford kumandasında Seddülbahir'e çıkarılan kuvvetler, adı geçen zırhlının ateş desteğinde hareket ettiyse de fazla ilerleyemeden sadece dört topu tahrip ederek geriye çekilmişlerdir⁽⁷⁾

³ A. Oglander, a.g.e., s.92

⁴ Genelkurmay Başkanlığı, a.g.e. VIII, s.164: Ş. Tunççapa, Çanakkale Harbi Hatıralarım, İstanbul 1958, s.4-5.

⁵ F. Kurtoglu, a.g.e., s.88.

⁶ ATASE Arş., Klas.4669, Dos.H/10, Fih.1/17.

⁷ F. Kurtoglu, a.g.e., s.164.

Müttefik Filo'nun bu hareketlerini yakından takip eden Müstahkem Mevki Kumandanı Cevad Paşa, 27 Şubat 1915 tarihinde Başkumandanlık Vekâleti'ne gönderdiği şifreli ve gizli raporunda, düşmanın 19 Şubat'tan itibaren fasıllı bir surette devam eden teşebbüsat ve icraatından alınan sonucu şöyle değerlendirmiştir:

" 1. Medhal istihkamlarını tahrip ettiği kuvvetli gemilerini geri çekmiş ve Boğaz dahilindeki koruma vasıtalarını yavaş yavaş tahribe Albion, Vengeanca, Cornwallis, Majestic ve Triumph büyük gemileriyle, birkaç torpido ve balıkçı gemilerini tahsis etmiştir.

2. Gemilerin sistemleri eski olduğundan fazla cephane sarfiyatından çekinmemek ve mukabil batarya menzillerinden uzak olmasından istifade ederek, şimdiye kadar bir tesir göstermemesine rağmen dahili bataryalarımızı tahribe çalışmaktadır.

3. Tenger deresi kaynağı-Erenköy hattının güney kısmı mayın tarama gemileri tarafından taranmış olduğu halde dahile giren harp gemileri torpil ağlarını atmış oldukları halde bulunmaktadır.

4. Çok vakit bir gemiyi yavaş yavaş ileri sürmekte ve bataryalar ateş açınca diğer gemileri ile önündeki gemiyi himaye etmektedir. Önünde bulunan gemi torpil ağlarından başka, baş tarafta direkleri ile gemiye bağlı torpil tahri kalkanına sahip bulunmaktadır.

5. Gerek obüs, gerek Dardanos bataryalarımızın ateşleri pek muntazam olup sükunetle ve isabetle ziyade olduğundan, ateşlerin isabeti memnuniyet vermekle beraber, maalesef bir tesir icra edememektedir. Bu sebeple düşman bir gün evvel üzerinde az veya çok hasar görmüş gemiyi tamir ederek veya değiştirerek ertesi gün tekrar bombardımana süratle ve asıl mıntıkaya bir miktar daha yaklaşmaya çalışmaktadır. Sükûta mecbur olmayan veya yeniden tesis olunan bataryalarımızın kendi yan ve gerilerinden ateş açtığını görünce geri çekilerek bu bataryaları tahribe uğraşmaktadır.

6. Düşman, gemilerini mümkün olduğu kadar asıl mıntıkaya sokmamak ve mayın hatlarını uzaktan tahribe maruz olmadan, yakından müdafaayı temin edecek surette batarya mevzilerinde lazım gelen tadilat yapılmakta ve

yeni tabyalar tesisine uğraşılmaktadır. Düşman gemilerinin medhal haricinde tutulması için Seddülbahir ve Kumkale'nin bataryalar ile işgaline eldeki vesait yetersiz olduğu gibi kısa menzilli toplar bu mevkilere yerleştirildiği halde aynı akıbete uğrayacakları cihetle, bu cihetin temini mümkün olamamıştır.

7. Düşmanın şimdiye kadar takip ettiği ileri hareketin devamı halinde müdafaanın yenilenmesine lüzum görülmekte ise de cephane sarfiyatımızın ihtiyaç göstereceği anlaşılıyor. Bilumum kıtaat mevcut malzeme ve vesaiden istifade ile vazifelerinin yerine getirilmesi hususunda müsabaka edercesine çalıştıkları ve düşmanın durdurulması için her türlü tedbire başvurmaktan başka çare kalmadığı arz olunur⁽⁸⁾.

Bu bilgi müttefik Filo'nun teknik üstünlüğü karşısında Türk savunmasının durumunu göstermesi bakımından da önemlidir. Ayrıca düşman ilk defa karaya tahrip müfrezeleri çıkarmaya başvurmakla, savaşın o ana kadarki gidişatına yeni bir boyut eklemiş oluyordu. Ancak bu askerler Seddülbahir ve Kumkale'deki bir gün önce boşaltılmış olan arazideki terkedilmiş topları tahrip ile ışıldakları kırmak, Türk siperlerini bozmaktan öte bir şey yapamamıştır.

28 Şubat günü havanın müsait olmamasından dolayı Müttefik Filo Boğaz'da herhangi bir teşebbüste bulunmamıştır⁽⁹⁾. Bugün Müstahkem Mevki Kumandanı Cevad Paşa, Anadolu yakasının savunması ile görevli olan 9.Fırka Kumandanlığı'na gönderdiği yazılı emrinde:

"1. Beyoğlu Jandarma Alayı, Fırka'nın emrine verimiştir. Bu Alayın şimdilik Erenköy civarında toplu bulundurulması münasiptir.

2. Erenköy de bulunan obüs bataryalarının yakından müdafaası fırka tarafından nazar-ı dikkate alınacak ve Karanlık Liman'ın gözetlenmesi için terkedilmiş değirmen fabrikası⁽¹⁰⁾ ve karantina binaları civarında birer piyade

⁸ ATASE Arş., Klas.4669, Dos.H/10, Fih.1/18.

⁹ Genelkurmay Başkanlığı, a.g.e. VIII, s.164.

¹⁰ Bu değirmen fabrikasından faydalanma ihtiyacı olabileceğini düşünen Cevad Paşa, Çanakkale'de bu işlerden anlayan Boğos Ağa'ya bu değirmeni tamir ettirmiştir. Müstahkem Mevki'nin ihtiyacını karşılayacak kadar un çıkararak, Kara muharebeleri sırasında V. Ordu'ya ait Gelibolu'daki değirmene muhtaç etmemiştir. Bkz. S. Adil, a.g.e., s.295-296.

postası bulundurulacaktır.

3. Halileli sırtlarında bulunan fırka sahra topcusunun İntepe batı yamaçlarında bulundurularak Kumkale etrafını ateş altına alabilecek surette kullanılmaları münasıptir.

4. Kumkale mıntikasının yalnız gözetlenmesi kâfi değildir. Bu mıntika kuvvetli bir birlikle müdafaa edilecektir. 64. Alay Kumkale'den Kumburnu'na kadar gözetlemekte ve bir taburu Pınarbaşı'nda ihtiyatta bulunmasına nazaran, Kumkale'nin pek hafif birlikle ancak gözetlenebileceği anlaşılıyor. 25. Alay Menderes nehri sınırıyla, bu mıntikadan ayrı bir vaziyette bulunur. Fırka topçusunun dörtte üçü Menderes gerisindedir. Bundan dolayı lüzum hissedildiğinde Kumkale'nin takviyesi pek müşkül olacağından şimdilik uygun bir şekilde takviyesine lüzum görüyorum" diyerek⁽¹¹⁾ Boğaz'ın Anadolu mıntikasının savunulmasında görülen aksaklıkların giderilip tedbirlerin alınmasını istemiştir.

1 Mart'ta öğleden evvel Kumkale ve Seddülbahir arkalarını döven Albion, Triumph, Ocean ve Majestic muharebe gemileri, mayın arama gemilerinin ardından Karanlık Liman'a kadar gelerek Anadolu ve Rumeli kıyılarındaki Müstahkem Mevki bataryalarına üç-altı kilometreden ateş açarak muharebeyi başlattılar. Bunlardan ikisi Dardanos'u diğerleri de seyyar bataryaları ve bu arada Tenger sırtlarını şiddetli bir ateş altına aldılar. Fakat seyyar bataryaların taciz ateşinden dolayı bir başarı gösteremedi geri çekilmişlerdir.

Akşama doğru rüzgarın hafiflemesi üzerine Irresistible zırhlısından Kumkale'ye çıkarılan elli kişilik tahrip müfrezesi, on küçük topa bir ışıldağı tahrip etmişlerdir⁽¹²⁾.

Aynı gün, Triumph zırhlısında görev yapan Miralay M. S. Fitzmaurice, Amiral Carden'e takdim etmiş olduğu raporunda, denizden gizli bataryalarla uğraşmakta bir fayda olmadığını ve Anadolu yakasındaki obüsleri susturmanın en iyi çaresi, Boğaz'ın Rumeli yakasına top ve obüs çıkarmak

¹¹ ATASE Arş., Klas.4669, Dos.H/10, Fih.1/8-9

¹² A. Oglander, a.g.c., s.94; Genelkurmay Başkanlığı, a.g.c.VIII., s.165

olduğunu arz etmiştir. Ancak denizden yapılacak saldırının başarılı olacağını savunan Amiral Carden ise 2 Mart'ta İngiliz Harbiye Nezareti'ne gönderdiği telgrafta, Marmara'ya girmek için onbeş günlük güzel bir havaya ihtiyacı olduğunu bildiriyordu⁽¹³⁾.

Carden'i böylesine büyük bir iyimserliğe iten sebep, 26 Şubat'tan itibaren girişilen beş günlük harekette, akıntıya karşı güçlkle ilerlemelerine rağmen bir tek mayına rastlamadan Boğaz'dan altı mil kadar içeriye girmeyi başaran mayın tarayıcıları ile, kıyadaki hareketli toplar tarafından şiddetle döğülen Müttefik Filo gemilerinin ciddi bir zayıat vermemiş olmalarıdır. Nitekim Carden'in raporu İngitere'de de büyük bir coşku yaratmış, ilk teredütler kaybolduğu gibi herkes harekattan bir pay kapmak için yarışa girmiştir. Hatta başlangıçta böyle bir teşebbüse karşı çıkarak istifa etmeyi dahi düşünen Lord Fisher⁽¹⁴⁾ bile Çanakkale'ye gelerek Boğaz'daki Türk tabyalarının esas kısmına taarruz işini bizzat idare etmekten bahsetmeye başlamıştı. Bu gelişmenin bir diğer yönü de artık Boğaz'ın açılmasının, dolayısıyla Rus buğdayının Avrupa'ya ulaşmasının kısa sürede mümkün olacağı yönünde doğan inançla Şikago borsasında buğday fiyatlarının birden düşmeye başlamasıdır⁽¹⁵⁾.

3 Mart günü saat 16.00'da onbeş kilometreden Dardanos'u ve İntepe'deki 12'lik bataryaları ateş altına alan Müttefik Filo, saat 18.20'de geriye çekilmiştir. Bu arada Seddülbahir'e çıkarılan küçük bir müfreze 15 Funtluk bir bataryayı tahrip etmiştir⁽¹⁶⁾.

¹³ A. Oglander, a.g.e., s.95.

¹⁴ Amiral Fisher, İngiliz donanmasından bazı gemilerin Çanakkale'ye ayrılmasını teklif etmiş, fakat daha sonra Çanakkale'ye karşı uygulanacak taarruz planının, donanmanın diğer görevlerini aksatacağını öne sürerek başka yerde toplu olarak kullanılmasını teklif etmiştir. 28 Ocak tarihli savaş meclisinin toplantısında teklifi kabul edilmeyen Fisher görevinden ayrılmaya teşebbüs ettiği sırada Kitchener ve Churchill'in ikna etmeleriyle vazgeçmiştir. Bkz. A. Moorehead, a.g.e., s.71.

¹⁵ A. Moorehead, a.g.e., s.60 vd.

¹⁶ ATASE Arş., Klas.4669, Dos.H/10, Fih.1/15

b. Müstahkem Mevki'nin Direnişi :

Müttefik filo'nun 25 Şubat'tan 3 Mart'a kadar sahildeki obüs bataryaları ile mayın hatlarını korumakla görevli olan tabyalara yaptığı taciz saldırıları üzerine, Müstahkem Mevki Kumandanı Cevad Paşa, 3 Mart 1914 günü birliklerine gönderdiği yazılı emrinde, Müttefik Filo gemilerinin Tenger obüs hattına kadar gece ve gündüz girip çıkmalarından dolayı, Anadolu ve Rumeli sahillerinin gözetlenmesi ve müdafaa edilmesi için alınması gereken tedbirleri şu şekilde bildiriyordu:

1. Rumeli sahili harbe ve çıkarmaya müsait olmamakla beraber, Kereviz deresi, Domuz dere, Tenger deresi, Soğanlı bölgelerinden geceleyin, keşif kollarının çıkması mümkün ve muhtemeldir. Bundan dolayı Rumeli'de 19.Fırka tarafından buralarda tertibat alınarak, munasip piyade kuvvetleri ile geceleyin kuvvetli bir şekilde işgal edilecek ve gündüz hafif kollarla gözetlenecektir.

2. Anadolu mıntıkası, 9.Fırka tarafından aynı şekilde, Kanlıtepe kuzeydoğusundan, Kumkale'ye kadar gözetlenecek ve müdafaa edilecektir.

3. Geceleyin düşman torpido ve mayın tarama gemilerinin mayın hatlarına yaklaştığı bir iki gündür görülüyor. Bunlara karşı ansızın bir baskın tarzında ateş açabilmek maksadıyla Rumeli'de Tenger deresine yerleştirilecek olan dört top ikinci liva tarafından gönderilecektir. Bu toplar geceleyin mevziye sürülecek ve gündüz geriye çekilecektir".

Ayrıca Çanakkale Müstahkem Mevki Kumandanı Cevad Paşa, mayın hatlarını tahribe maruz bırakmamak ve küçük harp gemilerini uzakta tutabilmek için Kepez'le Soğanlı arasındaki mıntıkada ateş takviye edilmesine lüzum görüyordu⁽¹⁷⁾. Bunun için:

"1. İki numaralı Dardanos'a yerleştirilmekte olan 15'lik Kızaklı büyük topların inşasına devam olunuyor.

2. Nara'ya yerleştirilecek olan altı adet 5.8'lik topların Akyarlar'a yerleştirilmesine karar verildi. Mevzilerinde büyük faaliyetle çalışılıyor.

¹⁷ ATASE Arş., Klas.4669, Dos.H/10, Fih.1/17.

3. Hamidiye'de bulunan iki seri mantelli, Akyarlar civarına nakledildi.
4. Geceleri torpidolara ateş etmek vazifesiyle Şişli cebel takımı Tenger'e sürülmüştür."⁽¹⁸⁾

Deniz hareketi başlayalı iki hafta olmasına rağmen, dış müdafaa hattını tahrip etmeyi başaran Müttefik Filo, ana müdafaa tertibatının tahribi ve mayın hatlarının temizlenmesinden ibaret olan ikinci safhayı gerçekleştirememiştir.

Müttefik Filo 4 Mart'ta havanın müsait olmasından istifade ile, medhal istihkamlarında sağlam kalan topları tamamen tahrip etmek ve tayyare meydanı yapılması için uygun bir bölgenin bulunması amacıyla tekrar karaya asker çıkarmaya teşebbüs etmişlerdir⁽¹⁹⁾.

4 Mart günü, Müstahkem Mevki Kumandanı Cevad Paşa, Usedom Paşa ile birlikte, bir sahra bataryasının kurulması ve mevzi tespiti için Kilibahir'de bulunduğu sırada⁽²⁰⁾, Müttefik Filo Kumkale ve Seddülbahir'e çıkarma yapmışlardır. Düşmanın bu teşebbüsü hakkında Müstahkem Mevki Kumandanı Cevad Paşa 5 Mart günü Başkumandanlık Vekâleti'ne gönderdiği raporunda şu bilgileri vermektedir:

"Düşman Seddülbahir ve Kumkale'den tard edilmiştir. Medhal'in vaziyeti icabı, düşman küçük büyük sekiz-on harp gemisi ile Kumkale'yi gayet yakından kuşatarak, piyadelerimizin bulunduğu bütün mıntıkayı önden arkadan ve her iki yandan ateş altına alabilmektedir. İstihkamlarımızın siperlerine kadar sokulan zırhlılar, mitralyöz ateşleriyle siperlerimizi dövmekte idiler. Harp gemileri sabahtan akşama kadar binden fazla mermi attılar. Bütün Kumkale sahası ateş içerisinde idi. Kumkale ve Yenişehir, atılan mermilerden yanmağa başladı. Bombardımanın şiddetine rağmen piyadelerimiz mevkielelerinden bir adım bile geri çekilmemek suretiyle kahramanca hareket ettiler. Düşmanın

¹⁸ ATASE Arş., Klas.4669, Dos.H/10, Fih.1/18-19,

¹⁹ A. Oglandcr, a.g.e., s.95

²⁰ U. İğdemir, Arıburnu Muharebeleri Raporu, Ankara 1968, s.6

çıkarma teşebbüsüne, civarda bulunan ağır topçu ve sahra bataryaları ile mukabele edilmiş ise de, mevkinin vaziyetinden dolayı düşmanın sandalları ile karaya çıkması engelenememiştir. Müteyakkız piyadelerimiz, sahile çıkan müfrezelere piyade ateşleri ve bombaları ile yetişerek ilerlemelerini imkansız bir hale getirmekte idi. Düşman müfrezelerini geriye çekmek mecburiyeti karşısında, kıtaat muhtelif harp gemilerinin mürettebatı ile devamlı olarak takviyeye mecbur olduğundan akşama doğru düşman kuvveti takriben üç-dört yüze yaklaştı. Askerlerimizin kahramanca müdafaası sayesinde yetmiş-seksen nefer telefât vererek zor durumda kalan düşman, akşama doğru bütün donanmasının devamlı ateşi himayesiyle askerini geriye çekebildi. Maktüllerinin ayağına taş bağlayarak denize attığı görülüyordu. Eğer düşman Kumkale'de kalabilse idi piyadelerimizin süngü hücumu ile hepsinin esir edilebileceği muhakkak idi. Fakat gündüz sahile yakın siperlerden çıkabilmek hemen hemen imkansızdır. Askerlerimizin gösterdikleri kahramanlık ve fedakarlık her türlü takdirin üzerindedir.

Seddülbahir istihkamında bulunan 26. Alayın üçüncü bölüğü çavuşlarından Mustafa oğlu Mehmet oraya çıkan altmış kadar düşman üzerine arkadaşları ile beraber süngü hücumu ile atılmış, silahının mekanizması işlemediğinden, taşla hücum ve mukabele etmiş, iki yerinden yaralandığı halde arkadaşlarına örnek olacak surette kahramanlık göstermiştir. Adı geçeninin süratle taltifini istirham ederim⁽²¹⁾.

Seddülbahir cihetinde iki şehit, yirmi bir yaralımız vardır. Yalnız Kumkale değil sahilin bütün bölgesi tarafımızdan işgal edilmiştir. Düşmanın karaya ayak basmamasını temin edecek her türlü tedbir alınmıştır. Fevkalâde şartlar dahilinde bir noktaya ihraca muvaffak olacak düşmanın bütün müdafaa kuvvetleri ile tard edileceğine itimad buyurulması arz olunur" (22).

Müstahkem Mevki Kumandanı Cevad Paşa'nın bu açıklamaları hareket hakkında tamamen objektif bir değerlendirme olup, ekleyecek herhangi bir şey

²¹ Mehmet Çavuş bu başarısından dolayı Harp Nişanı ile taltif edilmiştir. Bkz. İkdam 10 Şubat 330.

²² ATASE.Arş.,Klas. 4669, Dos. H/10, Fih.1/24.

bulunmamaktadır. Yalnız İngilizlerin, ilk iyimserliklerini devam ettirdiklerini söylemek pek mümkün değildir. Zira Türk savunması yeniden güvenini kazanmış, Kumkale ve Seddülbahir tekrar ele geçirilmiş idi. Aynı zamanda havan topları ile hareketli bataryalarının tesirinin de gün be gün artmaya başladığı görülmektedir. Ayrıca Cevad Paşa düşmanın bugünkü ihraç teşebbüsünü tekrar etmesi ihtimaline binaen Tenger'den obüs bataryalarından birini Eski Hisarlık'a sevk etmiştir. Bunun yanında Kumkale istihkamı önündeki 25-30 metre uzunluğundaki iskeleyi dinamit ile parçalayarak tahrip etmiştir⁽²³⁾.

Esasen Türk savunma birlikleri bu süre içerisinde, donanmanın bombardımanı sona erene kadar siperlerinde hiçbir harekette bulunmadan duruyorlar, sonra da başka bir siper geçiyorlardı. Öyle oluyordu ki çok kere sabah susturulduğunu sandıkları bataryalarla akşam üzeri yeniden uğraşmak zorunda kalıyorlardı. Savaş gemileri için bu bataryaların pek fazla etkisi yoktu. Ama mayın tarayıcılar için ciddi bir tehlike arz ediyorlardı. Özellikle geceleri geçidin hemen alt tarafında bulunan sularda çalışan mayın tarayıcılar birden bire parlayan ışıltıkların aydınlığında perişan edici bir ateşle karşı karşıya kalıyorlardı⁽²⁴⁾.

B. TÜRK KARA SAVUNMASININ GÜÇLENDİRİLMESİ

Müstahkem Mevki Kumandanı Cevad Paşa daha 29 Eylül 1914 tarihinde, İtilaf Devletleri'nin denizden girişecekleri hareketi, Boğaz tahkimatını arkadan vurmak gayesiyle karadan da bilhassa Kabatepe-Seddülbahir mıntıkasından ani bir taarruzla destekleyebileceklerine dikkati çekmişti⁽²⁵⁾. Bu ikazı başlangıçta yeterince dikkate almayan Başkumandanlık Vekaleti, 3 Kasım bombardımanını müteakip, Boğaz'ın her iki yakasında gelişebilecek bir kara harekâtına karşı savunmayı III. Kolordu'ya havale etmişti.

Boğaz önünde toplanan Müttefik Filo'nun, denizden 19 Şubat 1915'de ilk

²³ F. Kurtoglu, a.g.e., s.102

²⁴ A. Moorehead, a.g.e., s.71

²⁵ ATASE Arş., Klas.4669, Dos.H/3, Fih.1/43.

ciddi taarruzunu icra etmesini müteakip, muhtemel bir kara hareketının da başlayabileceği endişesi iyice artmıştı ve Başkumandanlık Vekaleti, böyle bir harekate karşı tedbirler alma ihtiyacı hissetmişti. Bu hususta Müstahkem Mevki Kumandanlığı'na gönderdiği 22 Şubat 1915 tarih, 2371/6 sayılı emrinde:

" 1. Müttefik Filo, bütün savunma araçlarına rağmen Boğaz'ı geçmeye muvaffak olması halinde dahi, Müstahkem Mevki gerek denizden ve gerek karadan Boğaz'ı koruma ve savunma görevine devam edecektir.

2. Müttefik Filo'nun Boğaz'ın arka tarafına vuku bulacak bir çıkarma hareketi şiddetle savunulacaktır. Eğer bütün çalışmalara rağmen düşman karada yerleşmeğe muvaffak olursa, kıyı bataryalarımızın arkasına ulaşmak için ileri yürüyüşün mümkün olduğu kadar geciktirilmesi ile takviye birliklerinin gelişi için zaman kazandırılacaktır. Buna ilaveten Müstahkem Mevki Birlikleri düşmanın ilerlemesini durdurmak için bütün mesaiyi sarfettikten sonra, kesin savunma bölgelerine çekilecekler ve bu bölge içinde karadan ve denizden kesin bir şekilde son ana kadar buldukları bölgeleri savunacaklardır.

Anadolu ve Rumeli tarafındaki kesin savunma bölgeleri Müstahkem Mevki Kumandanlığı tarafından tesbit edilecektir"⁽²⁶⁾ diyerek konu hakkında ne düşünüldüğünü bildirmişti. Aynı gün bir başka emirle de bu düşüncenin gerçekleştirilmesi yönündeki emir ulaştı.

a. 19. Fırka'nın Maydos'a Kaydırılması :

22 Şubat 1915 de Başkumandanlık Vekaleti'nden Müstahkem Mevki Kumandanlığına ulaşan ikinci bir emirle Tekirdağ'da teşkil edilmeye çalışılan 19. Tümen'in⁽²⁷⁾ Akdeniz Boğazı Müstahkem Mevki'nin umumî ihtiyatı olmak üzere Maydos'a gönderileceği bildirmiştir. O sebeple bu tümeni meydana getiren dokuz piyade taburu, bir süvari bölüğü ile bir topçu bataryasının istihdamı için gereğinin yapılması istenmekteydi. Ayrıca III.Kolordu

²⁶ ATASE Arş., Klas.4669, Dos.H/3, Fih.1/18.

²⁷ 19.Piyade Tümeni, I.Ordu Komutanlığının 21 Ocak 1915 gün ve 2076 sayılı emriyle 57, 58, ve 59.Alaylardan kurulmuş olup kumandanlığına Sofya Askeri Ateşesi Kurmay Yarbay Mustafa Kemal 23 Ocak 1915 tarihinde atanmıştır. Bkz.Alparsal Orhon, "Mustafa Kemal(Atatürk) Çanakkale'de" Askeri Tarih Bülteni, S.14, Ankara 1982, s.2.

Kumandanlığı'na bağlanan bu fırka, aynı zamanda Müstahkem Mevki Kumandanlığı'nın da emir verebileceği beirtilerek, söz konusu tümenin iki piyade alayının 23 Şubat'ta Maydos'ta olacak şekilde hareke geçirilmiş bulunulduğuna işaret ediliyordu⁽²⁸⁾.

Bu gelişme üzerine Cevad Bey aynı gün durumdan 9.Tümen Kumandanını haberdar ederek, Maydos'u tahliye etmesini istemekte ve emir kumanda ile tertip ve tanzim için ayrıca bilgi verileceğini belirtmekteydi⁽²⁹⁾. Bu arada Başkumandanlık Vekaleti'de, aynı tarihte III. Kolordu Kumandanlığı'na Gelibolu Yarımadası'nın kendi mıntıkası dahilinde bulunan kısmını denizden çıkarmaya karşı müdafaaaya devam etmesi ve Müstahkem Mevki Kumandanlığı ile devamlı olarak irtibatta bulunarak, birbirlerine yardımcı olmaları talimatını vermişti⁽³⁰⁾.

Müstahkem Mevki Kumandanı Cevad Paşa Başkumandanlık Vekaleti'nin emrine, 22 Şubat 1915 de verdiği cevabi yazısında, Müttefik Filo'nun denizden ve karadan saldırılarına şiddetle karşı konulacağını, Rumeli tarafında kesin müdafaa hattının 19. Piyade Fırkası'ne hazırlatılacağını, Anadolu ve Rumeli tarafındaki kesin müdafaa mevzilerinde depo edilmek üzere üç aylık erzağa ihtiyaç olduğunu bildirmişti⁽³¹⁾.

b. Cevad Paşa'nın Türk Birliklerinin Harekât Tarzlarını Belirleyen

Talimatı:

Müstahkem Mevki Kumandanı Cevad Paşa, 23 Şubat 1915 tarihinde Müttefik Filo'nun denizden ve karadan taarruzuna karşı alınacak tedbirleri açıklayan bir talimat göndermiştir. Bu talimat özet olarak şöyledir:

1. Düşman donanmasının Boğaz'dan geçmeyi başarabilme ihtimali olmamakla beraber, bütün savunmaya rağmen Boğaz'ı geçmeyi başardıkları

²⁸ ATASE Arş., Klas.4669, Dos.H/9, Fih.1/19.

²⁹ ATASE Arş., Klas.4669, Dos.H/9, Fih.1/20.

³⁰ ATASE Arş., Klas.4669, Dos.H/9, Fih.1/19.

³¹ ATASE Arş., Klas.4669, Dos.H/9, Fih.1/22.

takdirde dahi Müstahkem Mevki, gerek denizden ve gerek karadan Boğaz'ın ve müdafaa ve muhafazası vazifesine devam edecektir. Boğaz'dan girebilecek gemilerin arkasından diğer harp gemelirinin veya nakliye gemelirinin geçmesine manî olacak ve içeri giren gemiler tekrar Boğaz dışına çıkmak isterlerse imha edilmesine çalışılacaktır.

2. Düşmanın, Boğaz'ın arka tarafına asker çıkarmaya teşebbüs etmesi halinde, seyyar birliklerimizin taarruzu ile düşman geriye püskürtülecektir. Bütün çalışmalara rağmen düşman karada yerleşmeye muvaffak olursa birliklerimizin esas vazifesi, düşmanın sahil bataryalarımızı işgal etmesine engel olmaktır.

3. Herhangi bir bataryanın düşman birlikleri tarafından işgal edilmesi tehlikesi kesinleştiği takdirde, o batarya kumandanına Rumeli'de 19. Fırka Kumandanı tarafından, Anadolu'da 9. Fırka Kumandanı tarafından bilgi verilecektir. Emri verecek olan tümen kumandanının dikkat edeceği husus, bataryaların vaktinden evvel boşaltılmamasına dikkat etmeleridir. Bataryalarını tahliye eden ağır topçu kıtaatı taşınmaz büyük toplarını çalışmaz duruma getirerek, taşınabilir harp vasıtalarının geriye alınmasını temin ederek, en yakın seyyar kuvvet kumandanı emrine girmelidir.

4. Birliklerin son savunma mevzileri Anadolu'da; Ulupınar sırtları-Kurşunlu-Saraycık doğusu; Rumeli tarafında ise Çamburnu Tabyası- 200 rakımlı Tepe -230 rakımlı tepe mevzilerinin kuzeydoğu sırtlarıdır. Anadolu ve Rumeli mıntikalarında bir taraftan diğerine nakliyat yapılmasına lüzum kalmadan birliklerin az olmamak kaydıya üç aylık erzak, cephane ve sair ihtiyaçların temin edilip depolanması lazımdır⁽³²⁾.

1. 19. Fırka'ya Verilen Görev :

Çanakkale Müstahkem Mevki Kumandanı Mirliva Cevat Paşa, Başkumandan Vekili Enver Paşa'nın emirleri doğrultusunda, Müstahkem Mevki umumi ihtiyatı olarak gönderilen 19. Piyade Fırkasının ileride sahil müdafaasına iştirak edebileceğini düşünerek, fırkaya verilecek görev konusunda 3. Kolordu Kumandanlığı'na 878 sayılı şu teklifi yaptı:

³² ATASE Arş., Klas.4669, Dos.H/9, Fih.1/20-21.

"1. 19. Fırka, Maydos civarında toplu bulunduğu süre içerisinde, Kilitbahir grubu gerisindeki müdafaa hattının tahkimat ve gözetilmesi ile meşgul olacaktır.

2. 9. Fırka tarafından başlanmış olan Maydos-Kabatepe yolunun, Kabatepe tarafından yapımını 9.Fırka sürdürürken, Maydos-Kabatepe yönündeki bölümünü de 19. Fırka tamamlayacaktır.

3. Ciddi bir çıkarma başlar başlamaz Gelibolu Yarımadası'ndaki biriklerin emir ve komutası 19.Fırka Kumandanlığına verileceğinden, fırka kumandanı şimdiden alınan tertibatı ve kıtaatın vaziyetini tedkik ve teftiş yetkili olacaktır"⁽³³⁾.

Çanakkale Müstahkem Mevki Kumandanı Mirliva Cevad Paşa, 19. Fırka'nın kullanılması hususunda 24 Şubat 1915'de Başkumandanlık Vekaleti'ne yaptığı müracaatında:

" 19. Fırka'ya Boğaz'ın müdafaası hakkında tertibat talimatlarının tebliğine lüzum görülmektedir. Şimdilik gerekli emirler 3. Kolordu vasıtası ile tebliğ edilmekte ise de acil durumlarda emirlerin ulaştırılmasında gecikmelere neden olacağından, Fırka yine 3. Kolordu harp nizamında kalmak üzere hareket yönünden Müstahkem Mevki'ye bağlı olmasının yararlı olacağını" belirtmiştir⁽³⁴⁾.

Başkumandanlık Vekaleti 25 Şubat 1915 tarihinde Müstahkem Mevki Kumandanlığı'na gönderdiği cevabî yazısında:

" 19. Fırka'ya şimdiden arzu ettiğiniz talimatı tebliğ ve harp istihbaratı için temasta bulunabilirsiniz. Ancak fırka'nın ne şekilde istihdam edileceği belli olmadığından 3. Kolordu harp nizamında kalması gerekmektedir. Önceden de tebliğ edildiği üzere firkaya doğrudan doğruya emir ve 3. Kolorduya malumat verebilirsiniz" diyerek⁽³⁵⁾ konuya açıklık getirmiştir.

³³ ATASE Arş., Klas.4669, Dos.H/9, Fih.1/23.

³⁴ ATASE Arş., Klas.4669, Dos.H/9, Fih.1/24.

³⁵ ATASE Arş., Klas.4669, Dos.H/9, Fih.1/27.

Müttefik Filo 25 şubat 1915 tarihinde medhal istihkamlarına karşı giriştiği taarruzda başarılı olarak öğleye doğru bu tabyaları susturmuştu. Aynı gün 19. Fırka Karargahı Maydos'a gelerek göreve başlamıştı⁽³⁶⁾.

Mirliva Cevad Paşa 25 Şubat 1915 günü saat 18.00'de 9. ve 19. Fırka Kumandanlarının görev ve yetkilerini belirten şu emri verdi:

" 1. Belirecek duruma göre; 9. Piyade Fırkası'nın Gelibolu Yarımadası'ndaki birlikleri, şimdiden hareket yönünden 19.Piyade Fırkası Kumandanı'nın emrinde bulunacak, 19.Piyade Fırkası Kumandanı, Gelibolu Yarımadası'nın Çanakkale Müstahkem Mevki Kumandanlığı'nın sorumluluğuna verilmiş olan bölgenin emir ve komutasını üstlenecektir.

2. 9. Piyade Fırkası Kumandanı Anadolu bölgesinin gözetleme ve savunulmasıyla görevlidir"⁽³⁷⁾.

Çanakkale Müstahkem Mevki Kumandanı Mirliva Cevat Paşa'nın isteği ile Maydos'a getirilen Mustafa Kemal (Atatürk)'in kumandasındaki 19. Piyade Fırkası, Müttefik Filo'nun 3-4 Mart 1915 tarihlerinde yapacağı çıkartma hareketlerinde büyük başarılar kazanacaktır. Böylelikle Müstahkem Mevki Kumandanı Cevad Paşa, Müttefik Filo'nun ileride yapacağı çıkarma hareketlerine karşı önceden gerekli olan tedbirleri almış oluyordu.

C. DENİZDE SAVUNMANIN PEKİŞTİRİLMESİ

5 Mart'a kadar gelişen hareket İngilizlere amaçladıkları imkanı sağlamamıştı. Ancak bu durum harekattan kesin bir vazgeçişini gerektirmiyordu. Buna rağmen 6 Mart'tan itibaren Müttefik taarruzunun, ilk hızının geçtiği de bir gerçektir. Ayrıca çok zayıf görülen Türk direnişinin kırılmayışı da büyük bir inifal uyandırıyor. Artık mayınlar temizlenmedikçe savaş gemilerinin tabyaları susturacak kadar yakınına sokulamayacakları, tabyalar susmadıkça da mayın temizleyicilerin ilerleyemeyeceği ortaya çıkmaya başlamıştı. Böye bir durumda büyük destek verecek olan hava hareketine da

³⁶ ATASE Arş., Klas.4669, Dos.H/9, Fih.1/26.

³⁷ A. Orhon, a.g.m., s.9-10.

iklim şartları bir türlü müsaade etmiyordu. Bu hal Carden'i bir çıkmaza sürükleyip tereddüt etmesine ve geçikmelerin ortaya çıkmasına sebep olurken, Türklerin de denizde savunmalarını iyice pekiştirmelerine zemin hazırlamıştı. Her ne kadar 10 Mart'ta bu berkitmeleri bertaraf etmek üzere Roger Keyes iki defa girişimde bulunacaksa da bir netice elde edemeyecek ve 27 Şubat'ta Çanakkale-Değirmen Burnu arasında onuncu mayın hattını kuran Türkler, 7-8 Mart 1915'de büyük ölçüde istikbali tayin edecek bir girişimi tamamlayacaklardır.

a. Erenköy Koyu'nun Mayınlanması (7-8 Mart 1915) :

Müstahkem Mevki Kumandanı Cevad Paşa, 20 Eylül 1914'de Çanakkale Boğazı'nın savunulması hakkındaki görüşlerini açıkladığı raporunda: "Girişten girmeyi başaracak donanma, ister zorla Boğaz'dan geçmek istesin, ister düzenli bir saldırıyla giriş bataryalarını susturmuş bulunsun, her halde iç istihkamlarımızın menzil ve etkisi dışında kalmış olan Karanlık Liman'da toplanmaya ve istihkamlar tarafından savunulan ve korunan torpil hatlarını ya tamamen veya kısmen yok etmeye mecburdur" diyerek⁽³⁸⁾ Erenköy Koyu'nun önemini işaret etmekteydi.

Erenköy Koyu askeri bakımdan ayrı bir özellik taşımaktadır. Bu Koy Merkez Tabyalarının en güçlüsü Anadolu Hamidiye'sinin ölü alanında kaldığı gibi, Tenger Deresi ve Erenköy kesimindeki obüsler tarafından ateş altına alınamıyordu. Bu zayıf durumdan yararlanmak isteyecek Müttefik Filo gemilerinin, buraya sığınıp Türk topçusunun ateşlerinden korunmalarının önlenmesi gerekiyordu⁽³⁹⁾.

Bu durumu barış zamanında farkederek, ileride acı sonuçlar doğurabileceğini düşünen Müstahkem Mevki Kumandanı Cevat Paşa, 20 Eylül 1914'de Başkumandanlık Vekâletine gönderdiği raporunda; Müttefik Filo'nun Erenköy Koyu'na gelerek Nara Burnu ile Dardanos arasındaki Anadolu istihkamlarının

³⁸ ATASE Arş., Klas.4669, Dos.H/2, Fih.1/22: ATASE Arş., Klas.4669, Dos.H/3, Fih.1/30.

³⁹ Ş. Erkal, "Birinci Dünya Savaşında Çanakkale Cephesi Deniz Harekatı", Çanakkale Muharebeleri 75.Yıl Armağanı, Ankara 1990, s.55.

ateşinden etkilenmeden Merkez Tabyalarını susturmasına mani olmak maksadıyla bu koyun obüs bataryaları ile korunması ve mayınlanması teklif etmiş⁽⁴⁰⁾ ayrıca bu bölgede yerleştirilmek üzere 24 adet 15.cm.'lik obüsten oluşan ağır topçu taburu talebinde bulunmuştur⁽⁴¹⁾.

Başkumandanlık Vekaleti aynı gün gönderdiği cevabî yazısında, Birinci Ordu'ya mensup ve 24 adet 15. cm.'lik obüsten oluşan bir ağır topçu taburunu Müstahkem Mevki emrine verildiğini bildirerek, bunların Halileli ve Rumeli tarafına yerleştirilmesini istemiştir⁽⁴²⁾.

Müttefik Filo' 25 Şubat 1915 bombardımanı sonucunda medhal istihkamlarını susturmayı başarmıştı. Bundan sonra Boğaz'ı geçme planının ikinci safhasına geçerek, medhal ile Merkez İstihkamları arasındaki iç savunmanın tahrip edilerek, mayın hatlarının temizlenmesini amaçlıyorlardı.

26 Şubat- 7 Mart 1915 tarihleri arasında planlarını tam olarak uygulayamayan Müttefik Filo, planlarının üçüncü safhasına geçerek merkez tabyalarını uzak mesafeden yapılacak olan atışlarla tahrip etmeyi düşünüyorlardı⁽⁴³⁾.

Müttefik Filo, bu düşünce doğrultusunda 7 Mart 1915 günü, altı zırhlısı ile saat 10.30'dan 16.00'ya kadar merkez istihkamlarını bombardıman etmiş ve her zaman olduğu gibi manevra alanı olarak Erenköy Koyu'nu kullanmıştır⁽⁴⁴⁾.

Müstahkem Mevki Kumandanı Mirliya Cevad Paşa, Müttefik Filo'nun 25 Şubat 1915'den bu yana Erenköy Koyu'nda yaptığı manevraları farkederek, bu bölgenin mayınlanmasına karar vermiştir.

⁴⁰ ATASE Arş., Klas.4669, Dos.H/2, Fih.1/23: ATASE Arş., Klas.4669, Dos.H/3, Fih.1/31.

⁴¹ ATASE Arş., Klas.4669, Dos.H/3, Fih.1/29

⁴² ATASE Arş., Klas.4669, Dos.H/3, Fih.1/29.

⁴³ F. Kurtoğlu, a.g.c., s.102

⁴⁴ ATASE Arş., Klas.4669, Dos.H/11, Fih.1/7.

Mirliva Cevad Paşa 2 Kasım 1914 tarihinde Başkumandanlık Vekâleti'ne müracaatla Çanakkale Boğazı'na tahsis edilmesini istediği Nusret vapuru⁽⁴⁵⁾ ile 2 Mart 1915'de Donanma Kumandanlığı tarafından Çanakkale'ye gönderilmiş olan 26 adet karbonit mayının, Erenköy Koyu'na yerleştirilmesini düşünüyordu⁽⁴⁶⁾.

Müstahkem Mevki Kumandanı Mirliva Cevad Paşa bu düşünce ile Müstahkem Mevki Grup Kumandanı Binbaşı Nazmi Bey'i karargaha çağırarak eldeki mevcut mayınların Erenköy Koyu'na, kıyıya paralel olarak atılmasını emretmiştir⁽⁴⁷⁾. Müttelik Filo'nun Erenköy Koyu'na böyle bir mayın hattının kıyıya paralel tarzda bulunmasına ihtimal vermeyeceğini belirten Mirliva Cevad Paşa, bu mayın hattının döşenmesine gerekçe olarak:

" Bu akşam Erenköy Koyu'nda yine aynı pandomimima cereyan etti. Hatlara sokulamadılar...Yalnız bu gemilerin Erenköy Koyu'nda böyle pervasızca dolaşmaları asap bozuyor" şeklinde açıklıyordu⁽⁴⁸⁾.

Müstahkem Mevki Kumandanı Mirliva Cevad Paşa, Binbaşı Nazmi Bey ile Karargahta bulunan Boğaz haritası üzerinde gerekli incelemeyi yaptıktan sonra, mayın hattının kurulacağı mıntıka hususunda mutabakata varılmıştı. Bu bölge Müttelik Filo gemilerinin en fazla geldikleri nokta olan Akyarlar mıntıkası idi. Mirliva Cevad Paşa'nın "Cenab-ı Hak muvaffak etsin, her türlü muhâtaradan muhafaza buyursun" temennisinden sonra Binbaşı Nazmi Bey Nusret mayın gemisi ile hareket etmiştir.

⁴⁵ ATASE Arş., Klas.4669, Dos.H/2, Fih.1/73: Nusret mayın gemisi mayın dökmek için özel şekilde Almanya'da inşa ettirilmiş olup, teknesi uzunluğuna nazaran daha geniş olduğundan dar mahallerde kolayca manevra yaptığı gibi, az su çektiğinden dolayı mayın hatları üzerinde emniyetle dolaşabilirdi. Bilahare güvertelerinde tadilat yapılmak suretiye torpil hizmetine tahsis edilmiş olan diğer vapurlar bu özelliklerden mahrum idiler. Bkz. F. Kurtoglu, a.g.e., s.33.

⁴⁶ Genelkurmay Başkanlığı, a.g.e. VIII, s.173.

⁴⁷ Cevat Çobanlı, "Çanakkale ve Mehmetçik", Kemalizm, Yıl: 14, S.164, Mart 1976, s.2'de: Cevat Paşa bu makalesinde mayın adedini sekiz, tarihini de 17 Mart olarak açıklamaktadır.

⁴⁸ G. Yetkin, a.g.e., s.115; N. Hakkı Uluğ, Çanakkale Destanının 50.Yılı, Ankara 1965, s.16-17; N. A. Banoğlu, Çanakkale Zaferinin Altın Sayfaları, Ankara 1982, s.56; F. Muhasipoğlu, Çanakkale 60.Yıl, Mart 1975, s.32.

Sabah saat 5.00 de yağmurlu ve sisli bir havada hareket eden Nusret mayın gemisi Karanlık Liman'a⁽⁴⁹⁾ giderek yüzer metre aralıklarla olaysız bir şekilde 26 mayın dökerek, saat 7.30'da geri dönmüştür⁽⁵⁰⁾.

Nusret mayın gemisi ile Erenköy Koyu'nda tesis edilen bu mayın hattı tarihi bir önem taşır. 18 Mart günü muharebenin seyrini değiştirerek Türk Milleti'ne büyük bir zafer kazandırarak, İngiliz ve Fransızları büyük bir hayal kırıklığına uğratacaktır.

Müttefik Filo 18 Mart'a kadar devamlı olarak yaptıkları keşiflerde bu mayınları tespit edememiştir. İngiliz belgelerine göre, Bozcaada yakınına demirleyen Ark Royal uçak gemisinden kalkan uçaklar, yaptıkları keşif uçuşları sonucu raporlar hazırlamış, Boğaz ve Türk mevzileriyle ilgili gelişmeleri günü gününe izlemişlerdir. Hatta bu keşif uçuşlarının sonuncusu da, büyük saldırıdan bir gün önce, 17 Mart'ta yapılmıştır. N. S. Douglas ve B. J. Brady adlı pilotların yönetimindeki 922 numaralı uçak, sabah 10.50 de kalkıp, 12.11'de dönmüş, verdiği raporunda: "Kepez Burnu, Sarısığlar Körfezi ve Soğandere açıklarında, daha önceki uçuşlarda da görülen ve henüz temizlenemeyen birkaç mayın gene tesbit edilmiş olup, bunların ayıklanması gerekmektedir" denilmektedir⁽⁵¹⁾.

Bu mayın hattının Müttelik Filo tarafından tespit edilememesinin nedeni, Müstahkem Mevki Kumandanı Cevad Paşa'nın da açıkladığı gibi suyun akışına dikey değil, paralel olarak döşenmesi düşünülebilir.

Nusret mayın gemisinin bu mayınlama hareketi tarihi bir önem taşıyıp 18 Mart deniz zaferinin kazanılmasında da en önemli başarı unsurlarından birisi olarak görülecektir.

⁴⁹ Müstahkem Mevki Kumandanlığı'nın 11 nolu harp ceridesinde yanlışlıkla Karanlık Liman denilmiştir. Karanlık Liman Kumkale ile Menderes bankının en çıkık yeri arasındadır ve Boğaz'ın hemen yakınındadır. Erenköy koyu ise, Kumkale'nin iki mil doğusundan başlayarak Kepez Burnuna kadar uzayan, yedi mil boyundaki koydur. Bkz. Genelkurmay Başkanlığı, a.g.e VIII, s.174, nu:1.

⁵⁰ ATASE Arş., Klas.4669, Dos.H/11, Fih.1/10: ATASE Arş., Klas.4669, Dos.516-A, Fih.1/3.

⁵¹ A. M. Tunçoku, "İngiliz Gizli Belgelerinde 18 Mart Zaferi ve Çanakkale Muharebeleri," Çanakkale Muharebeleri 75. Yıl Armağanı, Ankara 1990, s.31.

V. BÖLÜM

(ÇANAKKALE BOĞAZI MUHAREBESİ: 18 MART 1915)

A. MÜTTEFİKLER ARASINDA ÇEKİŞME

İtilaf Devletleri, bir taraftan askeri harekâtı geliştirmekle meşgul olurken öte yandan da siyasî gelişmelerle uğraşmak zorunda kalmışlardır. Daha Çanakkale teşebbüsünün kesin karar safhasının akabinde Fransızlarla İngilizler arasında ortaya çıkan çekişme daha önceki bölümde yeterince sözkonusu edilmişti. Ancak çok uygun düşmesine rağmen bu bölümde sözkonusu çekişmeyi tekrarlamaktan kaçınılmıştır. Ancak müttefiklerini Osmanlı Devleti üzerine kıskırtan Rusya'nın geliştirmek istediği hareketin uygulama safhasında bir takım problemlere sebep olduğu görülmektedir. Bu problemlerin de temelinde yatan esas tarihi Rus emelleri ile Yunanistan'ın işe bulaşmasıdır. Ayrıca bu çekişmeler, müttefiklerin birbirlerine ne ölçüde güvendiklerini göstermesi bakımından olduğu kadar, "Milletlerin dostu yoktur, menfaatleri vardır" hükmüncü de büyük bir öneme sahiptir.

a. Rusya'nın Endişeleri:

Müttefiklerin Boğaz'a yönelik hareketleri geliştikçe Rusya bundan huzursuzluk duymaya başladı. Başlangıçta tarihi emellerini gizleyip, Osmanlı Devleti'nin toprak bütünlüğüne saygı gösterilmesini, ancak Boğaz'da yeni bir rejim kurulmasını isteyen, bunu da hayati ehemmiyeti haiz, tehir edilmez bir mesele olarak telakki eden Rusların⁽¹⁾ bu huzursuzluğu İngiltere ve Fransa'nın İstanbul'a sahip olabileceklerinden duyduğu kuşkudan kaynaklanmaktaydı. Halbuki Rusya, İngiltere ile İran ve Boğazlar hususunda daha Eylül sonlarında anlaşmış, 9 Kasım 1914'de İngiltere, Almanya ezilirse Boğazlar sorununu Rus menfaatlerine

¹ A.İ.Sabis, a.g.e.II, s.48

uygun bir şekilde halledeceğini bildirmişti. 19 Kasım'da da İngiltere Kralı V. George Rus elçisine İstanbul sizin olmalıdır derken, Ruslar'da İngiltere'nin Mısır'ı ilhak etmesini kabul ettiklerini bildirmişti⁽²⁾.

İngiltere Çanakkale teşebbüsünü benimseyip, ama tam karar vermedikleri bir sırada, 19 Ocak'ta Churchill vasıtasıyla tasarladıkları harekattan Rusları haberdar etmişler ve bunu sonuna kadar götürmeye kararlı olduklarını da bildirmişlerdi⁽³⁾. Bu teşebbüs 28 Ocak'ta Fransızlara da kabul ettirildikten sonra Ruslara da kesin karar bildirilmiş olmalı ki, Grandük Nicola 14 Şubat 1914 tarihinde Başnazırı Goremikin'e gönderdiği bir yazıda "Batılı komşularla (Almanya, Avusturya) hesap gördükten sonra, ancak Boğazlar meselesinin ele alınabileceğini" belirtmektedir⁽⁴⁾. Fakat Fransızlar kuvvet yönünden Çanakkale'de ağır basan İngiltere'nin diplomatik gücünü biraz olsun azaltmak için Rusya'nın da bu harekate fiilen katılmasını istediler.

20 Şubat'ta Rusya'nın Paris Büyükelçisinin, hükümetine gönderdiği yazıdan Çanakkale teşebbüsünün başladığı ve bütün hareketin üç, dört hafta süreceği anlaşılmaktaydı. Ayrıca bu yazıda Rus donanmasının İstanbul Boğazı önünde bir harekât düzenlenmesi istenmekte ve üç büyük devletin donanmasının birden gözükmelerinin özellikle politik yönden önemli sonuçlar doğuracağı belirtilmekteydi⁽⁵⁾.

Rusya, bir süreden beri ele geçirmek istediği ve bir takım teşebbüslerde bulunduğu İstanbul ile Boğaz'lar üzerindeki amaçlarına her defasında engel olan İngiltere ve Fransa'nın kendi hedefine doğru ilerlemelerini kışkırtıcı ve kuşkulu gözlerle izlemeye başladı. O, Fransa ve İngiltere'yi Osmanlı üzerine yönlendirirken, Makedonya veya Suriye'de büyük bir hareketin gelişmesini arzu

² F.Belen, XX.Yüzyılda..., s.254

³ G.H.Cassar, a.g.e., s.109

⁴ A.N.Kurat, a.g.e., s.306

⁵ G.H.Cassar, a.g.e., s.141 vd.

ediyordu⁽⁶⁾. Halbuki Şimdi Boğazlar, güçlü Avrupa devletlerinin eline geçmek üzereydi. Bunu önlemenin en iyi yolu ise, buraları bir an evvel işgal etmekte, ama Rusya'nın buna gücü yoktu.

Bu durumda alınacak tedbirleri görüşmek üzere 21 Ocak 1915 tarihinde Hariciye Nezareti'nde Sazanoff başkanlığında Boğazlarla ilgili bir toplantı yapıldı⁽⁷⁾. Bu toplantıda Rus Başkomutanlığı, Müttefiklerin donanmalarıyla Boğaz'ı aşmak istemeleri imkansız bir deneme olarak nitelenmiş ve onların "Boğaz'ı aşıp Türk donanmasını yok ederek imparatorluğun başkentini tehdit etseler bile, şehri ele geçiremeyeceklerdir. Çünkü, gönderecekleri hiç bir çıkarma birliği Türk ordusunu yenecek kadar güçlü olamaz" sonucuna varmıştı⁽⁸⁾. Ayrıca Rusya için bu hareket yararlı da olabilirdi ve İngiltere'ye bu teşebbüslerinde cesaret vermekle hiçbir rizikoya da girilmediği kanaati hakimdi. Böylelikle aynı zamanda Osmanlı Devleti üzerindeki köklü İngiliz-Fransız rekabetinin körüklenmesi de mümkün olursa Rusya için büyük avantaj elde edilmiş olurdu.

Rusya'nın bu iyimserliği fazla sürmedi.25 Şubat 1915'de Müttefik Filo'nun Çanakkale girişindeki istihkamları susturması bütün Avrupa'da büyük bir ümit yaratmış, İtalya'nın bile İtilâf Devletleri safında yer alacağına dair bilgiler gelmeye başlamıştı. Bu durumda Rusya ezeli amacının geleceği üzerine telaşa düştü. Hele Yunan Hükümetinin Gelibolu'da kullanılmak üzere asker göndereceğinin 1 Mart 1915'de öğrenilmesi⁽⁹⁾ bu devleti hemen harekete geçirmeye yetti. Dolayısıyla Rusya 1 Mart'ta İstanbul Boğazı'na karşı bir harekâta girişeceğini müttefiklerine bildirirken aynı zamanda siyasî görüşmeleri de başlattı. Artık İtilâf Devletleri'nin Balkan devletlerini birleştirmek için uyguladıkları genel strateji zincirinin ilk halkası tamamlanmak üzereydi.

⁶ G.H.Cassar, a.g.e., s.143.

⁷ A.N.Kurat, a.g.e., s.306

⁸ G.H.Cassar, a.g.e., s.144

⁹ A.Moorehead, a.g.e., s.101

Yunanlıların eğilimini çok iyi bilen Ruslar, onların bir daha hiç çıkarılamayacaklarının da şuurundaydılar ve ne zamandan beri devam eden İngiliz, Yunan yakınlaşmasından da kuşku duymaktaydılar. Dolayısıyla işin içine Yunanlıların karışmasını, donanması güçlü olan İngilizlerin İstanbul’u hakim olmak için çevirdikleri bir oyun olarak gördüler. Bu yüzden Sazanoff 2 Mart’ta müttefiklerine hiçbir zaman İstanbul’da Yunan kuvveti görmek istemediğini bildirdi⁽¹⁰⁾. Bu durumda telaşa düşen İngilizlerin Rusları ikna etmek için yaptıkları girişimlerde dışlandığı duygusuna kapılan Fransızlar tepki göstermekte gecikmediler. Haliyle Yunanistan’ın yardım teklifi çok nazik bir durum yaratmış ve müttefikler arasında sıkıntılı geçen bir dizi görüşmenin başlamasına sebep olmuştur.

b. İstanbul Anlaşması :

Tam Osmanlı İmparatorluğu’nun yıkılması yaklaşırken Yunanistan’ın sebep olduğu karışıklık Ruslar’ı artık İstanbul ve Boğazlar meselesini kesin bir karara bağlamak için harekete geçmeye sevk etti. 4 Mart’ta, Ruslar Müttefik Devletlerin başkentleri arasındaki siyasî temasların bütün hızıyla devam ettiği sırada bu temaslarda görüş birliği sağlanan hususların bağlayıcı bir anlaşma haline getirilmesini isteyen bir muhtıra verdiler⁽¹¹⁾. Rus Millet Meclisi (Duma)’nin bir kararı olarak ortaya çıkan ve Rusların savaş hedeflerinin İstanbul olduğunu, ancak bununla yetinmeyip Boğaz’larla birlikte İmroz, Bozcaada ve Trakya’da Enez-Midye hattının doğusunda kalan topraklarla İstanbul Boğazı’ndan Sakarya nehrine kadar uzanan yerleri isteyen bu muhtıra,⁽¹²⁾ Müttefiklerde büyük bir hoşnutsuzluk yarattı.

İngiltere ve Fransa Rusların şartlarını kabul ettikleri takdirde Rusya

¹⁰ G.H.Cassar, a.g.e., s.147

¹¹ G.H.Cassar, a.g.e., s.153

¹² Y. T. Kurat, Osmanlı İmparatorluğu’nun paylaşılması, Ankara 1987, s.17 .

Akdeniz'de büyük bir güç haline gelerek bütün Yakındoğu'nun hakimiyetini ele geçirecekti. Bir başka nokta ise, politik gelişmeler yanına Rusya'ya istediklerinin verilmesi onun savaşa olan ilgisini azaltabilirdi. O yüzden Fransa 8 Mart'ta verdiği karşılıklı, bütün meselenin barış sağlandıktan sonra çözüme kavuşturulmak üzere şimdilik ertelenmesini teklif etmekteydi. İngilizler de Rusya'yı olumsuz yönde etkilememek için ılımlı bir tavır sergilemekteydiler⁽¹³⁾. Fakat bu politikalar hem Fransa hem İngiltere'de siyasîler arasında oldukça büyük fikir ayrılıklarını ortaya çıkarmıştı.

Neticede Rus muhtırasına 12 Mart'ta İngiltere, 10 Nisan'da da Fransa olumlu cevaplar vermişlerdir. Bu hadise Ruslar için büyük bir siyasî başarı idi. Zira, İstanbul Boğazı'na saldıracağına dair verdiği sözden başka hiçbir vaadde bulunmamıştı, ama çok şeyler kopararak, az bir çabayla büyük bir imkan elde etmiş oluyordu. Böylelikle İngiliz ve Fransızlar da Boğaz'ın giriş istihkamlarını susturmalarını usta manevralarla propaganda vasıtası olarak kullanmanın⁽¹⁴⁾ bedelini ödemiş oluyorlardı. Aslında Müttefiklerin bu başarısının savaşın gidişatında fazla bir etkisinin olmayacağını Müstahkem Mevki Kumandanı Cevad Paşa önceden görmüş ve raporunda bu hususu belirtmişti⁽¹⁵⁾. Nitekim Rusya müttefikleriyle Londra'da başlattığı görüşmeler neticesinde isteklerini kabul ettirilmesiyle ortaya çıkan ve İstanbul Anlaşması diye anılan, bu anlaşmayla müttefiklerine vaad ettiği kırkbin mevcutlu bir orduyu ⁽¹⁶⁾ hiçbir zaman göndermemiştir. Esasen bu sırada Rus donanması da İstanbul'a karşı herhangi

¹³ İngilizler Rusya'ya, Boğazlar ve İstanbul hakkında teminat vermek düşüncesindedirler. Hattızaunda İngilizler Boğazlar'ın herhangi bir kısmının Yunanistan'a katılmasını hiçbir zaman düşünmemişlerdir. İngiltere şunu iyi bilmektedir ki, Çanakkale'de başlatılmış olan hareket Rusya'nın buradaki iddiaları bakımından İngiltere'den daha ziyade Rusya'nın menfaatine olacaktır. İngiltere'nin bu mealdeki düşüncelerini Dışişleri Bakanı Grey vasıtasıyla öğrenen Sazanoff bu bilgileri Çar'a sunmuştur. Bkz.Y. H. Bayur, a.g.e., s.218-219.

¹⁴ Y.H.Bayur, a.g.e., s.63

¹⁵ ATASE Arş. Klas.4669, Dos.H/2, Fih.1/23

¹⁶ A. Ogländer, a.g.e., s.107

bir harekate girişebilecek durumda değildir.

B. ÇANAKKALE DENİZ ZAFERİ

Osmanlı Devleti'nin karşısında kendisini yok etmek üzere İngiltere, Fransa ve Rusya'yı bulması önceki yüzyılların örnekleriyle hiç bağdaşmıyordu. Ancak böyle bir sonucun ortaya çıkması müttefiklerin savaş stratejilerinin tabii bir neticesi sayılmalıdır. Esasen müttefiklerin sonuç almak için tayin ettikleri sürenin dörtte üçü geçtiği halde, bu süre için planlanan hedeflere ulaşamaması da tedirginlik yaratmaktaydı. Bu husus Carden ile Churchill arasındaki yazışmalarda açıkça görülmektedir⁽¹⁷⁾. Yalnız Amiral Carden Boğaz'ın iki yakasındaki Türk bataryalarının yerlerinin kesin olarak tesbit edilmeden yapılacak bir hareketin başarılı olamayacağını anlamış ve bunun için yeterli kara uçağı gönderilmesini istemiş bulunuyordu. Bundan başka uzaktan yapılan bombardımanların sonuç vermediği ve bütün çabaların gemilerin daha yakına sokulmalarını sağlayacak olan mayın arama tarama işine sarfedilmesi gerektiği de görülmüştür. Londra'dakiler ise bu işin ne pahasına olursa olsun muhakkak en kısa süre içerisinde bitirilmesini istemekteydiler. Onları endişelendiren en önemli husus ise Almanya veya Avusturya'dan gönderilebilecek denizaltıların muhtemel müdahalelerinin yaratacağı muhtemel durumdur. Onun için de zaman çok değerli görünmektedir⁽¹⁸⁾.

Müttefik Filo Kumandanı Carden, bu değerlendirmeye bütünüyle katılıyor, mümkün olduğu kadar çabuk bir şekilde son darbeyi vurmak üzere harekete geçeceğini bildiriyordu. Muhtemelen hareket günü 17 Mart 1915 olarak tesbit edilmişti. Bu süre içerisinde Boğaz'ın mayından arındırılması hususunda bütün güçlüklerle rağmen büyük bir çalışma gerçekleştirilmiş, fakat istenilen netice elde

¹⁷ Bu yazışmalar için Bkz. A. Moorehead, a.g.e., s.74 vd.

¹⁸ A.Moorehead, a.g.e., s.75

edilememiştir. Ayrıca 27 Şubat'tan sonra gerçekleştirilen taarruzlarda gündüzleri iki üç düşman zırhlısı giriş hattına geliyor. Ertuğrul ve Morto Limanı civarındaki piyade siperlerine ateş ediyor. İntepe ve Halileli bataryaları ile karşılıklı olarak bir kaç mermi atılıyor, geceleri de bir kaç torpido muhribi ve torpil tarayıcı gemi mayın hatlarına yaklaşmaya teşebbüs ediyordu. Ancak bu teşebbüsler istenilen neticeyi vermedi⁽¹⁹⁾.

16 Mart'a gelindiğinde Amiral Carden'in emrinde Boğaz'a yapılacak büyük taarruzda kullanılacak deniz kuvveti tamamlanmıştı. Kara kuvvetleri de en geç 17 Mart'ta savaş alanına yetiştirilmiş olacaktı. Ancak beklenmeyen bir hadise oldu ve sağlık durumu iyice bozulan Amiral Carden yerini durumu çok iyi bilen Amiral de Robeck'e bırakmak zorunda kaldı⁽²⁰⁾. Robeck, Carden'in planını uygun gördüğü takdirde hemen harekete geçmesi yolunda emir almıştı. O da hava şartları müsaade ettiği takdirde ertesi günü harekete geçeceğini bildirmekte tereddüt etmedi. Bu sırada Boğaz'daki kara birliklerinin kumandanlığına atanan Akdeniz Sefer Kuvvetleri Komutanı General Ian Hamilton da Bozcaada'ya gelmiş bulunuyordu⁽²¹⁾.

a. Müttefik Filo'nun Harekat Planı :

17 Mart'ta Queen Elizabeth zırhlısında Amiral de Robeck, General Ian Hamilton Komodor Roger Keyes, Fransız filosu Komutanı Amiral Queprat, General d'Amade, Amiral Wemyss ve Albay Pollen'in katıldığı toplantıda 18 Mart taarruzu ile ilgili bir toplantı yapılmıştır. Bu toplantıda Amiral de Robeck

¹⁹ F.Kurtoğlu, a.g.e., s.115

²⁰ Robeck'den daha kıdemli olan Wemyss'in atanması gerekirdi. Ama kendisi hemen, harekatın başından beri içinde bulunmuş olan Robeck'in lehine feragat ettiğini bildirdi. Mart'ın 17'sinde Churchill, kendisine bunu kabul ettiğini bildirmiştir. Bkz. A. Moorehead, a.g.e., s.77.

²¹ A. Orhon, "Çanakkale Boğazı Muharebesi", Askeri Tarih Bülteni, S.10, (Ankara 1980), s.64-65.

Boğazın iki yakasındaki seyyar topçu birlikleri ile Obüs bataryalarının mayın arama tarama işini engellediklerini kabul etmekle birlikte, Kara birliklerinin yardımı ile Boğaz'ı geçebileceğini söylemiştir. Fakat, Ian Hamilton Filo'nun yalnız başına Boğaz'ı geçmesi için bütün imkanlar harcanmadan Kara birliklerinin kullanılmasını istemesi üzerine, 18 Mart'ta filo ile denizden yapılacak saldırının sonucunun beklenmesine karar verilmiş⁽²²⁾. Eğer donanma bu işi başaramazsa, bütün kara birliklerinin de toplanmasını bekledikten sonra geniş bir askeri harekate girişilecekti⁽²³⁾.

18 Mart'ta yapılacak olan, büyük deniz hücumuna ait plan Boğaz'ın dar kısmındaki istihkamlarla Kepez'deki mayın tarlasını koruyan bataryaları hep birden susturmaktı. İstihkamlar, tesir altına alınır alınmaz, mayın tarayıcılar işlerine gece dahi devam etmek suretiyle mayın tarlasından bir geçit açacaklardı. Ertesi günü donanma Sari sığlar koyuna ilerleyerek yakın mesafeden dar kısımdaki istihkamları tahrip edecek bundan sonra da bu kısımdaki mayın tarlası temizlenecekti.

Bütün bu projenin esasını muharebe gemilerinin, ancak temiz(mayınlanmamış)olduğu anlaşılan sularda kullanılacak olması teşkil ediyordu⁽²⁴⁾.

Bu taarruz için Müttefik filosu "Dördüncü Kuruluş" adı verilen kuruluşu uygulamaktaydı⁽²⁵⁾. Bu kuruluşu göre, onbir İngiliz muharebe gemisiyle bir muharebe kruvazörü ve dört Fransız muharebe gemisi üç gruba ayrılmıştır.

I. Grup : Amiral de Robeck'in kumandasında; Queen Elizabeth Agamemnon, Lord Nelson, Inflexible.

II. Grup : Albay Heyes Sadler kumandasında; Ocean, Irresistible, Albion, Vengeance, Swiftsure, Majestic, Conopus, Carnwallis.

²² Ian Hamilton, Gelibolu Günlüğü (Nşr.Osman Öndeş), İstanbul 1972, s.21.

²³ G.H.Cassar, a.g.e., s.138

²⁴ A. Oglander, a.g.e., s.111-112

²⁵ A.Orhon, a.g.m., s.65

III. Grup : Fransız Amiral Guepratte kumandasında; Suffren,, Bouvet, Gaulois, Charlemagne, Triumph, Prince George, muharebe gemilerinden oluşuyordu⁽²⁶⁾.

Amiral de Robeck bu mevcut filo ile taarruzu iki hat üzerinde düzenlenmeyi düşünüyordu. Birinci hatta, birinci grubu teşkil eden gemiler Çanakkale'den 14.000 yarda (12.800 m.) mesafeden merkez tabyalarını bombardıman ederek vazifesini yapacak, ikinci hatta, üçüncü grubu teşkil eden Fransız gemileri 8.000 yarıya kadar sokularak tahkimatı yakından tahrip edecektir.

Muharebe başladıktan dört saat sonra üçüncü grup gemileri, ikinci hattaki Fransız gemilerini değiştirerek onun vazifesini yapacaktır. Mayın tarama işine, bombardımanın başlamasından iki saat sonra başlanarak 900 yarda(820 m) genişliğinde bir kanal açılacaktı. Bu esnada, altı taşıt gemisine bindirilmiş olan İngiliz deniz tümeni ile Gelibolu yarımadasının batı kıyılarında bir çıkarma gösterisi yapılacaktı⁽²⁷⁾.

b. 18 Mart 1915 : "En Şerefli Gün"

Müstahkem Mevki Kumandanı Cevad Bey, Başkumandanlıktan, kıyı gözetleme postalarından ve Gonca suyu telsiz merkezinden birkaç günden beri alınan bilgiler sayesinde İngiliz ve Fransızların Çanakkale Boğaz'ına karşı büyük bir taarruza geçeceklerini tahmin ediyordu⁽²⁸⁾. Bundan dolayı geceleri karargahtan ayrılmıyordu⁽²⁹⁾.

Havanın güneşli ve denizin durgun olduğu⁽³⁰⁾ 18 Mart 1915 günü erkenden kalkan Cevad Paşa, Gelibolu'ya gelmiş olan III. Kolordu Kumandanı Esat Paşa'yı

²⁶ F. Belen, Çanakkale Savaşı, İstanbul 1935, s.19

²⁷ Genelkurmay Başkanlığı, a.g.e.VIII., s.176-177

²⁸ A.Orhon, a.g.m., s.76

²⁹ S.Adil, a.g.e, s.220

³⁰ ATASE Arş., Klas.4669, Dos.H/13, Fih.1/8

ziyaret ve Bolayır istihkamlarını teftiş etmek üzere hareket ederken, Kurmay Başkanı Selahattin Adil Bey'den sabahın erken saatlerinde bir hava keşfi yapılmasını istedi⁽³¹⁾.

Bu emri alan Selahattin Adil Bey, Binbaşı Şinayder ve Kıdemli Yüzbaşı Zernov'a yaptırdığı hava keşfi sonucunda Müttefik Filo'nun saldırı için hareket halinde olduğunu öğrenmiş ve savunma hazırlıkları için bütün bataryalara gerekli talimatı vermiştir. Ayrıca durumdan Cevad Paşa'yı da haberdar etmiştir⁽³²⁾.

18 Mart sabahı, 9. Fırka Kumandanlığı'nın hazırladığı rapora göre: bir düşman deritnotunun İmroz Adası'nın güneyinde dolaşmakta olduğu ve dört torpidonun da Boğazı tarassut ettiği belirtiliyor, aynı zamanda saat 10.30'da altısı ileride dördü geride olmak üzere on zırhlının Boğaz'a doğru ilerlemekte olduğu sahil postlarından ihbar ediliyordu.

Nihayet saat 11.05'e doğru Seddülbahir cihetinden düşman harp gemileri görülmeye başladı. En önde Triumph daha sonra sıra ile Agamemnon, Lord Nelson, Queen Elizabeth, Inflexible, Prince George zırhlıları ve bunları takiben beş torpedo birer birer Seddülbahir önünden çıkarak Kumkale'ye doğru Boğaz'ın girişinde bir hat teşkil ettikten sonra bunlardan altı gemi Boğaz'da ilerlemeye başlamışlardı. Diğer gemiler sola dönerek Seddülbahir bölgesinde kaldıktan sonra ilerleyerek Hisarlık, Domuz Dere bölgelerini işgal etmişlerdir⁽³³⁾.

Bu esnada keşfe giden Türk tayyareleri döndüklerinde Boğaz haricinde Bozcaada civarında onbeş İngiliz ve dört Fransız olmak üzere ondokuz düşman zırhlısı ve üç kruvazör ile değişik torpedo, tahrip ve nakliye gemilerinin

³¹ Bu şanlı günün sabahını zaferin kahraman Kumandanı Cevad Paşa şöyle anlatıyor: "O sabah Kilitbahir'deki kıtaatım teftişe gidecektim..Karargaha geldim. Karşıma emir çavuşu Bekir çıktı: Paşam ileri tarassutun telefonda maruzatı varmış, haberini verdi. İçeri girdim. Nöbetçi tarassut zabiti Bozcaada önlerinde birkaç düşman gemisinde bazı faaliyet müşahade edildiğini bildirdi. Erkan-ı Harbim Selahattin Adil Beyi bularak bu havalide bir tayyare keşfi yaptırmasını, karşıya geçip Kilitbahir'e teftiş" için gideceğimi bildirdim ve motorla hareket ettim". Bkz. G. Yetkin, a.g.e., s.118.

³² G. Yetkin, a.g.e., s.118-119

³³ ATASE Arş. Klas.4116, Dos.516-A, .Fih.19/3.

bulunmakta olduğunu haber veriyorlardı.

Saat 11.15'de Triumph muharebe gemisi Halileli sırtlarına ilk mermiyi atmış, İntepedeki 12cm.'lik Türk bataryaları da mukabeleye başlamışlardı⁽³⁴⁾.

Sabah erkenden Gelibolu'ya geçen Müstahkem Mevki Kumandanı Cevad Paşa, 19. Fırka Kumandanı Mustafa Kemal Bey ile buluşmuş ve birlikte Kilitbahirdeki tabyaları teftiş etmişlerdi. Buradan Kirte'ye hareket eden⁽³⁵⁾ ve düşman gemilerinin Boğaz'a yaklaşmakta olduğunu gören CevaPaşa Paşa bu dakikaları şöyle anlatmaktadır:

"... Gemilerin almış olduğu tertibata nazaran bunun alelâde bir hareket olmadığına kani olarak hemen Alçitepe'ye doğru geri döndük. Bu anda ilk taarruz mermisi başımızın üzerinden geçerek Alçitepe'ye saplandı. Hemen Maydos'a hareketle Mustafa Kemal Bey'den ayrılarak Çanakkale'ye döndüm"⁽³⁶⁾.

Saat 11.30'da dört Fransız zırhlısı da Seddülbahir önünden çıkarak Boğaz'a girmeye başlamışlardı. Bu suretle Boğaz dahilinde altısı İngiliz ve dördü Fransız olmak üzere on zırhlı bulunuyordu. İngiliz harp gemileri Tenger Deresi ve Halileli sırtları hizasına kadar ilerlemiş ve Fransızlar ise Boğaz'ın orta hattından harp sahasına doğru ilerlemeye başlamışlardı. İngilizlerin Triump zırhlısı Anadolu sahilini, Prince George ise Rumeli sahilini yakından takip ederken Inflexible, Agamemnon ve Lord Nelson ile Queen Elizabeth'ten oluşan zırhlılar ise Boğaz'ın ortasında seyr etmekte idiler. Bu arada birkaç torpidodan oluşan bir kafile de merkezde kümelenen bu harp gemilerinin etrafında mütemadiyen dolaşarak, zırhlıları torpillere karşı korumaya çalıştıkları görülmekte idi.

Müttefik Filo'nun vaziyetinden, yanlarda bulunan gemilerin obüsleri ateş altına alacağı, ortadaki en kuvvetli zırhlıların merkez bataryaları ile harp edeceği anlaşılıyordu. Obüs bataryalarının bilhassa ortadaki deritnotları ateş

³⁴ ATASE Arş. Klas.4669, Dos.H/13, Fih.1/8.

³⁵ U.İğdemir, a.g.e., s.8

³⁶ G. Yetkin, a.g.e., s.119-120

altına almaları ve merkez grubuna karşı düşman ateşlerini ihlal etmeleri hususunda talimat verildi.

Saat 11.40'da Inflexible Rumeli Mecidiyesine, Queen Elizabet, Anadolu Hamidiyesine ateş ediyordu. Mesafe uzak olduğundan Türk bataryaları tarafından karşılık verilemiyordu. Müttelik Filo'nun taarruzu ciddi bir şekilde alarak merkez bataryaları ile mücadelesi önem kazanınca Mesudiye ve Dardanos bataryalarının da ateşe iştirakle merkez grubuna eşlik etmeleri hususunda liva Kumandanlığına talimat verildi. Öyleki, saat 11.40'da Queen Elizabeth'in bir mermisi Çanakkale'de gümrük binasının arkasına düşerek yangın çıkardı. Saat 12.00'de İngiliz harp gemilerinin ateş taksimi şöyleydi:⁽³⁷⁾

Prince George: Tenger ve Baykuş bataryalarına,
Queen Elizabeth : Anadolu Hamidiyesine,
Agamemnon, Lord Nelson : Kilitbahir tabyalarına,
Inflexible : Dardanos Bataryası.

Saat 12.20' de Queen Elizabeth'in bir mermisi Çimenlik cephaneliğine isabet ederek dumansız barut hartuğlarının tutuşup yanmasına sebep olmuştur. Beş dakika sonra da Anadolu Hamidiyesi'nin kışlası harap oldu. İngiliz zırhlılarının tamamı ağır ve muntazam bir ateşle merkez gruplarını ve kısmen Dardanos Bataryası ile obüs gruplarını bombardıman ediyordu.⁽³⁸⁾

Bir müddet sonra ikinci hattaki dört Fransız gemisi, ikisi sağ, diğer ikisi sol kanattan süratle birinci hatta vararak bunu geçtiler.

Saat 13.00'de bombardıman şiddetini arttırmıştı. Rumeli tarafındaki Fransız gemileri ilerlerken Mecidiye'nin açtığı ateşe Baykuş ve Dardanos da iştirak etti. ⁽³⁹⁾ Bu sırada Kumkale ve Yenişehir arkasından gözükken baca dumanları yeni bazı gemilerin muharebe sahasına gelmekte olduğunu

³⁷ ATASE Arş. Klas.4669, Dos.H/13, Fih.1/8

³⁸ ATASE Arş. Klas.4116, Dos.516-A, Fih.19/4

³⁹ ATASE Arş., Klas.4669, Dos.H/13, Fih.1/9

gösteriyordu. Nitekim, saat 13.15'te Albay Hayes Sadler'in kumandasındaki⁽⁴⁰⁾ altı İngiliz muharebe gemisi (2. Tümen) Boğaz'a girmeye başlamıştı.⁽⁴¹⁾

Saat 13.20'de Anadolu Hamidiyesi, Dardanos'a yaklaşmak isteyen Bouvet zırhlısına ateş açtığı sırada bir düşman tayyaresinin tabyalar üzerinde keşif uçuşu yaptığı müşahade olundu.⁽⁴²⁾

Ateş her iki tarafta pek şiddetlenmişti. İngiliz donanması muntazam ve devamlı bir ateşle gayet kesin bir şekilde ilerlemekte idi. Her iki sahilde harp bölgesine giren Fransızlar büyük bir faaliyetle ileriye sokuluyor ve şiddetli bir şekilde grup ateşleri icra ediyorlardı. Rumeli Merkez Grubu (Mecidiye, Hamidiye, Namazgâh) kuvvetli bir düşman ateşi altında idi. Düşman mermilerinin büyük bir kısmı tabyalar dahiline düşmektedir. Bu arada Çanakkale'ye düşen mermiler yer yer yangınlar çıkarıyordu. Mevcut telefon hattı bozulmuş, Çanakkale ile Kilitbahir arasındaki kablolar kopmuştur. İngiliz ve Fransız harp gemileri tabyaları mütemadiyen ateş altında bulundurulmakla beraber, Kilitbahir sırtlarını ve Gonca suyundaki telsiz telgraf istasyonunu ateş altına alıyordu. Bilhassa Anadolu Hamidiyesini dövmeye devam eden Queen Elizabeth'in büyük mermileri 10-12 metre çapında ve üç, dört metre derinlikte kuyular açmakta, denize düşenler ise 20-30 metrelik su sütunları kaldırmaktadır.

Aynı suretle Dardanos, Mesudiye bataryaları ile Soğanlı mıntıkları düşmanın şiddetli ateşleri ile dögülüyordu. Bataryalardaki efradın sükunet ve gayretleri hakkında Müstahkem Mevki Kumandanı Cevad Paşa şöyle demektedir: (43)

⁴⁰ Bu gemiler daha sonra Bouvet'in batması ile Boğazda kaçmaya başlayan Fransızların yerini alacaktır. Bkz. G. Yetkin, a.g.e., s.136.

⁴¹ Genelkurmay Başkanlığı, a.g.e.VIII, s.178

⁴² ATASE Arş., Klas.4116, Dos.516-A, Fih.19/4.

⁴³ ATASE Arş., Klas.4669,Dos.H/13,Fih.1/9.

"Büyük toprak başındaki efrad, ancak hedeflerinin uzaklaşması ile veyahut siperlerden yıkılan topraklarla toprakların hareketsiz kalması üzerine ateş kesmeye mecbur oluyorlar ve mütemadi bir gayret ve fedakarlıklarla top başında vazifelerine devam ediyorlar. Toprakları temizlemeye ve topraklarını ateş ettirmeye çalışıyorlardı. Efradın vazifelerini yerine getirmeliri hususundaki şevk ve gayretleri, bataryaların ateş sürati barış zamanındaki talimlerine nazaran harikülade olarak yarı yarıya çoğalmıştı."

Müstahkem Mevki Kumandanı Cevad Paşa, sabahleyin Gelibolu'ya geçmiş olduğundan, dönünceye kadar muharebeyi Kurmay Başkanı Selahattin Adil Bey sevk ve idare etmiştir.⁽⁴⁴⁾ Müttefik Filo'nun ateşinin yoğunlaştığı saat 13.40'da Kilitbahir'den kalkan ve yüzlerce mermi yağın Çimenliğin Paşa İskelesine bir motörle gelen Cevad Paşa gayet sakin ve telaşsızdır. Herzaman yaptığı gibi cebinden çıkardığı gümüş mecdiyeyi motörü yanaştıran bahriye neferine vererek:

"Bununla helva alın çocuklar diyerek iskeleye yürür. Nizamiye kapısında bekleyen beyaz atına sokularak onu okşar ve yanına gelen istihkam binbaşı Osman Aşkı Bey'e:

-Vaziyet nasıl diye sorduğunda, binbaşı,

-Mühim bir hasar yok paşam. Burası mālumu âlileri plan dışıdır.

-Ben karargaha gidiyorum, diyerek atına bindiğinde Osman Aşkı Bey:

-Arka yoldan geçseniz Paşam çarşı ve Hamidiye ateşe pek maruz.

Kahraman Cevad Paşa bu tavsiyeye gülümseyerek:

- Asker herzamanki yolundan gider... diyerek karargaha doğru hareket etmiştir"⁽⁴⁵⁾.

Bu sahnenin yaşandığı zamanlarda bataryaların ateşinde bir azalma olmuştur. Siperlerden dökülen topraklar döşemeleri istila etmiş, bazı kamalar

⁴⁴ F. Belen, a.g.e.II., s.147.

⁴⁵ G. Yetkin, a.g.e., s.128.129.

çıkış, efradın gayretlerine rağmen yıkılan topraklar temizlenemeyecek bir duruma geldiğinden, kısmen toprak birkaç saatlik temizliğe lüzüm göstermeye başlamış idi. Muharebenin gürültüsüne tabyalarda okunan ezan sesleri karışmakta, mestur mahallelerde ise Fetih suresi okunmakta idi.⁽⁴⁶⁾

Bu sırada Anadolu Hamidiyesi'nin Fransız savaş gemisi Bouvet üzerinde bir isabet kaydettiği görüldü. Birden bire zırhlıda hafif bir duman müşahade olundu. Zırhlı yan tarafa yatmaya başladı ve üç dakika içerisinde battı.⁽⁴⁷⁾ Olayı, Fransız gemilerinin geri dönmekte ve ikinci tümen gemilerinin bunların yerini almakta olduğu bir sırada meydana gelmişti.⁽⁴⁸⁾ Saat 14.30'da altı balıkçı gemisi olay bölgesine gelerek torpil tahribine çalıştıkları görülmüyordu. Hemen yarım saat tereddütten sonra müttefik filosu tekrar ateşe başlamış idi.

Fransız harp gemisi Bouvet'in batmasından birkaç dakika sonra gözetleme yerine gelen Müstahkem Mevki Kumandanı Cevad Paşa, muharebenin sevk ve idaresini üstlenmiştir.⁽⁴⁹⁾ Bouvet'in battığını kurmay başkanı Selahattin Adil Paşa'den öğrenen Cevad Paşa, bu konudaki duygu ve düşüncelerini :

"Bouvet'in batışı ve Fransız filusunun perişan vaziyeti bütün kale mensuplarının maneviyatını yükseltti. Onlara yeni bir kuvvet ve kudret verdi"⁽⁵⁰⁾ diyerek dile getirmektedir.

Kötü gelişmeleri yakından takip eden Amiral de Robeck, geride bekleyen ikinci tümene, hasara uğrayan Fransız gemilerini (3. tümen) değiştirmesi için ilerleme emrini verdi. Bu emir üzerine ikinci tümen de saat 14.40' da öne geçerek,

⁴⁶ ATASE Arş., Klas.4669, Dos.H/13,Fih.1/10

⁴⁷ ATASE Arş., Klas.4116. Dos.516-A, Fih.19/8

⁴⁸ Genekurmay Başkanlığı, a.g.e. VIII. s.179.

⁴⁹ S. Adil, a.g.e., s.227-228

⁵⁰ G. Yatkin, a.g.e., s. 129

üçüncü tümenin yerini aldı⁽⁵¹⁾

Burada önemli bir nokta üzerinde durmak gerekmektedir. Muharebenin başlamasından dört saat sonra üçüncü tümen'in ikinci tümenle değiştirilmesi planlanmıştı. Muharebenin başlama saati 11.30 olduğuna göre bundan dört saat sonra, yani 15.30'da bu değişikliğin yapılması gerekirken, muharebenin başlamasından birbucuk saat sonra değiştirme mecburiyetinde kalınmıştır. ⁽⁵²⁾ Bu durum boğazdaki Türk topçularının etkinliğini göstermektedir.

Fransız filosunun yerini alan, Albay Hayes Sadler komutasındaki Ocean, Irresistible, Albion, Vengeance ve Majestic muharebe gemileri Kepez'e kadar sokularak, birinci tümen gemileri ile birlikte merkez tabyalarını müthiş bir şekilde bombardıman etmeye başladı.⁽⁵³⁾ Bu bombardımandan genellikle Anadolu Hamidiyesi, Rumeli Hamidiyesi ve Çimenlik tabyasını etkisi altına almakta idi. ⁽⁵⁴⁾

Bu yoğun ateş altında en fazla isabet alan Çimenlik tabyasının durumunu merak eden Müstahkem Mevki Kumandanı Cevad Paşa, karargahından telefonla bu tabyayı aramıştır. Telefona çıkan İnzibat başçavuşu Edremitli Mehmet Efendi ile Cevad Paşa arasında şu konuşma geçmiştir.

-Mevki Müstahkem Karargahı Mirliwa Cevad. Kimsiniz?

-Burada vazifeli inzibat başçavuşu Mehmet İsmail Edremit. Emredin Paşam.

-Düşman mermileri nereye düştü.

-Birinci mermi kale gediklerinden birini yıktı. İkincisi kale duvarına girdi saplandı. Üçüncü mermi talimhane meydanına büyük bir çukur açtı. Az evvel bir mermide denize düştü. Kaldırdığı sular buralara kadar geldi.

Bu konuşma esnasında ıslıklar çalarak gelen bir 38'lik mermi iskeleye düştüğünde, kaldırdığı enkaz, santralın bulunduğu binanın çinko damına düşüp

⁵¹ Ş. E. Arkal, a.g.m., s.62.

⁵² A. Orhon, a.g.m., s.79

⁵³ S. Bilbaşar, a.g.e., s.92.

⁵⁴ ATESE Arş. Klas. 4116, Dos. 516-A, Fih. 19/6.

gürültüler yapmıştır. Bu sesleri duyan Cevad Paşa:

-Bu gürültü ne?

-Paşa iskelesi berhava oldu paşam.

-Senden başka kim var orada?

-Kimseler yok paşam. Santral memuru sizlere ömür, şehit oldu, yerini ben aldım. Efrad sığınakta ... Burada aynı zamanda emir nöbetini de tutuyorum Paşam.

-Durma orada artık evladım. Sende çekil git, ateş kesilinceye kadar emin bir yer bul kendine..

-Başüstüne paşam.

Bu ateş sağanağı kırk dakika kadar sürmüş ve müttelik Filo ateşini Rumeli Mecidiyesine kaydırmıştı. Az bir zaman sonra Çanakkale'nin yanmakta olan kapalı çarşısı tarafından, beyaz atının üzerinde, biraz önce berhava olan Çimenlik cephaneliğine gelen Müstahkem Mevki Kumandanı Cevad Paşa'nın buradaki incelemesini Edremitli İsmail Efendi şu şekilde dile getirmektedir:

"Kaleye giren Cevad Paşa her tarafı gezdi. İcab eden emirleri verdi. Askerleri teselli etti. Yüzünden kan sızan bir erin yarasını su ile temizleyip mendiliyle sardı. Hepsinin gönlünü aldı. Sonra tekrar atına binerek karargahına döndü"⁽⁵⁵⁾.

Saat 15.00'den beri şiddetini muhafaza eden muharebede, Namazgâh kalesine isabet eden bir mermi kışlanın çatısını uçurmuş, boğucu siyah bir duman ve alev sütunu yükselmiş idi. Bu sıralarda Agamemnon'u ateş altına almış olan Anadolu Hamidiyesi, ateşini Irresistible üzerine kaydırmıştır. ⁽⁵⁶⁾ Anadolu Hamidiyesi'nin ateşlerini Irresistible üzerinde topladığını fark eden Amiral de Robeck, ikinci tümene, muharebe gemilerine Türk tabyalarının etkili ateşlerinden

⁵⁵ G. Yetkin, a.g.e., s. 137-138.

⁵⁶ ATESE Arş., Klas. 4669, Dos. H/13, Fih 1/10

kurtulması için saat 15.30'dan itibaren mesafeyi açmalarını emretti. (57)

Saat 16.30'da, ikinci tümen gemilerinin geriye çekilmesi esnasında Irresistible zırhlısı iskele tarafına yatarak duman içerisinde kaldı. Bacalardan beyaz duman çıkmaya başladı. Bu gemi ne hareket ne de ateş edebiliyordu. Suların akışıyla evvela Karanlık Liman'a doğru, sonra Dardanos'a doğru batar bir surette çalkalanmaya başladı. Amiral de Robeck'in yardıma gönderdiği Ocean muharebe gemisi de Irresistible'nin yanında sancak tarafına çarpıldı. Torpidolar, önce Irresistible'nin yanına geldiler. Fakat obüslerin ateşinden tekrar uzaklaşarak Ocean'ın yanında toplandılar. İki geminin personelini de tamamen kurtardılar. (58)

Ocean ve Irresistible zırhlılarının hasarlarının derecesi tamamen bilinmemekle beraber gemilerin hareketsiz kaldığı ve bir tarafa yattığı görülmüyordu. (59)

Bu sahnenin geçtiği sıralarda Cevad Paşa, beyaz atı ile tekrar Çanakkale'ye gelerek, motorla Kilitbahir'e hareket eder. Bu yolculuk esnasında düşman ateşi devam ediyor, mermiler bazen motorun etrafına düşüyordu. Paşa mahiyetindeki Osman Zati Bey'e gülererek:

"-Şimdi bize bir mermi isabet etse ne yaparsınız?

-Önce sizi kurtarmaya çalışırım paşam.

-Teşekkür ederim, ben yüzerim.

-O halde daima buradakilere faydalı olmaya çalışırım paşam.

-Güzel... Tam bu sırada bir merminin kaldırdığı suların serpintisi motora kadar gelir. Zati Bey hemen motorun tentesinden bir parçayı kaldırarak Paşa'ya siper eder. Zati beyin bu hareketi karşısında Paşa gülererek:

⁵⁷ M. Ş. Yazman, a.g.e., s.33

⁵⁸ ATESE Arş., Klas. 4116, Dos. 516-A. Fih 19/8

⁵⁹ Bu zırhlılar akşama doğru Kumkale dolaylarında akşama doğru topçu ateşiyle batırılmışlardı. Bkz. Genel Kurmay Başkanlığı, a.g.e.VIII, s. 179.

-Teşekkür ederim oğlum. Yardımına şimdiden başladın. Ama merak etme biz devamızda haklıyız. Cenabıhak bizi muhafaza buyuracak. Düşman bize saldırıyor. Biz yurdumuzu muhafaza gayret ediyoruz.. demişti".⁽⁶⁰⁾

Sabahtan beri muharebenin en şiddetli anlarında iki sahil arasında gidip gelmekten çekinmemiş olan Cevad Paşa Kilitbahir'e çıktuktan sonra doğru Mecidiye Tabyasına gitti. Bu tabyada yaşanan bir olayı Cevad Paşa şöyle anlatmaktadırlar:

"Vaka yerine gittim. Berhava olan cephaneliğin tahribatı müthişti. Bugünün en büyük zaiyatını burada vermiştik. Ondört şehitimiz vardı. Bir ağacın altında bir nefer uzanmış yatıyordu. Kendisine seslendim:

-Nen var evladım? diye sordum. Hemen yerinden fırladı ve bana bakmıyarak vaziyet aldı.

-Vah vah yavrum. Yoksa gözlerinden rahatsızsımsın? dedim. Bu teessürümü hissedince:

-Merak etmeyin, üzülmeyin efendim.. Ben gözlerimi, göreceğimi gördükten sonra kaybettim.. diyerek beni ağlattı."⁽⁶¹⁾

Kilitbahir'den karargaha dönen Müstahkem Mevki Kumandanı Cevad Paşa, akşam yaklaştığından karanlıktan istifade ile Müttefik Filo'nun hasarzedede olan gemilerini çekmesine engel olmak düşüncesiyle, ateş kesmiş olan Dardanos'a,⁽⁶²⁾ mümkün olduğu takdirde derhal Irresistible zırhlısına ateş açtırmak üzere karargahtan mülazim Ali Efendi'yi göndermiş ve ateş açtırmış idi.

Dardanos Bataryası'nın bu suretle yeniden ve bütün topları ateşe başlaması müttefik donanmasında hayret ve şaşkınlık yaratmış idi. Bunun üzerine müttefik

⁶⁰ G. Yetkin, a.g.e., s. 147.

⁶¹ S. Bilbaşar, a.g.e., s. 98, G. Yetkin, a.g.e.,s.147.,

⁶² Dardanos Bataryası 18 Mart 1915 günü düşman ateşi ile üç defa toprak altında kalarak ateş kesmek mecburiyetinde kalmıştır. Her defasında temizlenerek ateşe başlamıştır. Bkz. G. Yetkin, a.g.e., s.150.

donanmasının muharebe gemileri Dardanos Bataryasını ateş altına aldı. Dardanos Bataryası büyük bir ateşle mermilerini hasarзде Irresistible gemisi üzerine topluyor ve geminin tahribini ikmal ediyordu.⁽⁶³⁾ Bu ateş altında, Dardanos Bataryasının telefon mevkiine düşen bir mermi batarya kumandanı Üsteğmen Hasan Paşa ile takım subayı Teğmen Mehmet Mevsuf Bey'in ve dokuz erin şehit olmalarına neden olmuştur.⁽⁶⁴⁾ Civardaki topçu subaylardan birinin emrine verilen bu batarya ateşe tekrar başlamıştır.

Saat 17.00'ye doğru İngiliz ve Fransız harp gemilerinden beş tanesi Bozcaada'ya çekildiler. Bunun üzerine Müstahkem Mevki Kumandanı Cevad Paşa, Başkumandanlığa şu şekilde rapor vermiştir:

"Düşman donanmasından bir kısmı çekildi. Sekiz İngiliz harp gemisi fasıllı olarak bombardımana devam ediyorlar. Bir torpido batırılmış, Irresistible hareketsiz kalmış ve bir gemi hasara uğrayarak hattan çekilmektedir"⁽⁶⁵⁾.

Saat 18.00'de Müttefik Filo'nun ateşi keserek çekilmeye başladığı sırada, Dardanos Bataryasında bulunan Cevad Paşa, Kumandanları ile beraber bir tepenin üzerinde, uzaklaşan gemileri seyretmekteydiler. Kayıplardan dolayı üzüntülü, başardıkları büyük iş dolayısıyla gururluydular. Gözleri buğulu Cevad Paşa : " Gittiler geçemediler, geçemeyecekler" diyerek⁽⁶⁶⁾ sevinç ve kararlılığını dile getirmiştir.

⁶³ ATASE Arş., Klas.4669, Dos. h/13 Fih.1/10; ATASE Arş., Klas. 4116, Dos. 516-A. Fih.19/5: Tabyanın ateşe başladığını gören Cevad Paşa muhaberenin temin edilmesinden sonra batarya komutanı Hasan Bey'e: Sağol Kahraman evladım. Cenabı hak hepimizi bu millete bağışlasın diye iltifatta bulunmuştu. Bkz. G. Yetkin, a.g.e.,s.150.

⁶⁴ ATASE Arş. Klas. 4669, Dos. H/13 Fih.1/10

⁶⁵ ATASE Arş. Klas.4669,Dos.H/13. Fih.1/11.

⁶⁶ S. Bilbaşar, a.g.e.,s.95: G. Yetkin, a.g.e.,s.153

I-Dardanos Bataryası:

18 Mart muharebesinde Müstahkem Mevki birliklerinin hepsi üzerlerine düşen görevlerini en iyi şekilde yerine getirmiştir. Fakat bunlardan Dardanos Bataryası, muharebe esnasında düşman gemilerine en çok hedef olmuş ve verdiği şehitlerle bu büyük zaferin sembolü haline gelmiştir. O sebeple bu batarya savaş hakkında genel bir fikir verebilmesi bakımından örnek olarak seçilmiştir.

Dardanos Bataryası, Çanakkale'nin 5 km. güneyinde, Kepez köyü sınırları içinde⁽⁶⁷⁾, kıydan yaklaşık olarak dört yüz metre mesafede Boğaz'a hakim olan 45 rakımlı bir tepenin doruğuna kurulmuş ⁽⁶⁸⁾ ve bir metre yüksekliğindeki tümseği kendisine siper etmiştir. Topçuların emniyeti ise topların küçük çelik kalkanları ile sağlanmıştı.⁽⁶⁹⁾

Dardanos Bataryası Kumandanı Üsteğmen Hasan Hulusi Bey ⁽⁷⁰⁾ olup, gözetleme subayı ise Teğmen Mehmet Mevsuf Bey⁽⁷¹⁾ idi. Ayrıca bataryada birinci takım kumandanı Teğmen Adil ve ikinci takım kumandanı Edremit'li Asteğmen İsmail Hakkı beyler ile nişangah çavuşu Yunus, takım çavuşu Yozgatlı Yunus bulunmuyordu. Bunların haricinde isimleri tespit edilemeyen diğer mürettebat

⁶⁷ Ş. Çamoğlu, Çanakkale Boğazı ve Savaşları, İstanbul 1962, s.33

⁶⁸ A. Orhon, a.g.m., s.84

⁶⁹ J. Pomiankowski, a.g.e., s.107-108

⁷⁰ Hasan Hulusi 1886 yılında Kilitbahir'de doğdu. Harp Okulunu 1906'da bitirdi. Bir senede Mühendishane-i Hümayun'da okudu. Bkz. F. Günesen, a.g.e., s.76: Ayrıca Cevad Paşa'nın Hasan ve Mevsuf Beylerin şehit olmaları dolayısıyla hazırladığı raporda yaptığı açıklamada Mülazım Hasan efendi, vazife ve mesleğine bir aşk-ı iman ile bağlı, çalışkan, sakin bir zabıt idi. Dardanos'un bulunduğu mevkinin önemi dikkate alınarak bu bataryanın fedakar bir elde bulunması arzusuyla mümaileyh sekizinci obüs alayından alınarak buraya verilmiş; toplarına muhabbeti, vazifedeki hüsn-ü gayreti, mesleğindeki liyakat ve iktidarı ile cebren pek büyük hizmetler etmek idi" şeklinde bahsetmektedir. Bkz. ATASE Arş., Klas.4669, Dos.H/13, Fih.1/11.

⁷¹ Teğmen Mehmet Mevsuf 1893 yılında Trablusgarp'da doğmuş olup, 1914'de Harp Okulu'ndan mezun olmuştur. Bkz. F. Günesen, a.g.e., s.76: Cevad Paşa hazırladığı raporda Mehmet Mevsuf Bey ile ilgili yaptığı açıklamada ise" Mülazım Mevsuf Efendi de en şiddetli ateş altında toptan topa koşmak, en buhranlı zamanlarda maiyetinin maneviyatını yüksek bulundurmak hususunda cesaret ve gayret göstermiş genç bir zabıt bulunuyordu." Şeklinde belirterek onun askeri şahsiyeti hakkında bize bilgi vermektedir. Bkz. ATASE Arş., Klas, 4669, Dos. H/13 Fih.1/11.

vardı.⁽⁷²⁾

Dardanos Bataryası'nın vazifesi ise, Çanakkale Boğazı'ndaki mayın hatlarını düşman mayın tarayıcılarına karşı korumaktı.⁽⁷³⁾ Bu amaçla mayın hatlarının tahrip edilmesi için küçük harp gemilerini uzak tutmak suretiyle Kepez ile Soğanlı arasında bir ateş hattı oluşturması düşünülmüştü⁽⁷⁴⁾. Bunun için de Dardanos'a yerleştirilmekte olan 15'lik kızaklı topların suratlle inşasına gayret edildiği ve topların Ulupınar'dan indirildiği 3 Mart 1915 tarihinde başkumandanlığa bildirilmişti⁽⁷⁵⁾. Daha önceden de 16 - 17 Ağustos 1914 tarihinde Başkumandan Vekili Enver Paşa'nın direktifleri ile Asar-ı Tevfik zırhlısından çıkarılmış olan 15'lik seri ateşli üç top ise yukarıda bahsedilen topların bulunduğu mevkiin sağında mevzilendirilmişlerdi. ⁽⁷⁶⁾ Bu suretle tahkim ve techiz edilen Dardanos Bataryası göreve hazır bir hale getirilmişti.

Müttefik Filo 25 Şubat 1915 tarihinde medhal istihkamlarını susturduktan sonra, Boğaz'daki bütün saldırılarda Dardanos Bataryası'nı hedef almıştır. Dardanos Bataryası da bütün bu saldırılarda üzerine düşen görevi yerine getirmiştir. Fakat 18 Mart Muharebesinde akşama doğru, bataryanın telefon mevkiine düşen bir mermi, batarya kumandanı Üsteğmen Hasan Bey ile, takım subayı Teğmen Mehmet Mevsuf Bey'in ve dokuz erin şehit olmasına neden olmuştur.⁽⁷⁷⁾ Civardaki topçu subaylardan birinin emrine verilen bu batarya tekrar

⁷² Osman Ancın, "18 Mart 1915 Çanakkale Zaferinin 61. Yıldönümünü Anarken Zaferin Ölümsüz Kahramanları Hasan-Mevsufa sesleniş". *Hava Kuvvetleri Dergisi*, C.55, S.261, s.4-5.

⁷³ F. Güncen, a.g.e.,s.76

⁷⁴ ATASE Arş.,Klas. 4669, Dos.H/10, Fih.1/8

⁷⁵ ATASE Arş., Klas. 4669, Dos.H/10, Fih.1/19

⁷⁶ ATASE Arş., Klas.4669. Dos. H/1, Fih.1/54

⁷⁷ ATASE Arş., Klas. 4669. Dos. H/13 Fih.1/13:"Üsteğmen Hasan Hulisin'in babası Emekli Yüzbaşı İsmail Bey'e verilen bilgiye göre olay şöyle oldu: Bouvet'in batısından sonra gözetleme yerindeki batarya komutanına Telefona çağrıldığı bildirildi. Çağırın tabur komutanı Nihat Bey'di. Telefonun bulunduğu siper, gözetleme yerinden biraz uzakta ve o anda düşman mermilerinin fazlaca düştüğü bir yerdi. Üsteğmen telefona giderken arkasına takılan Mevsufa niçin geldiğini sorar. Üstü başı toz

ateşe başlayarak önce Queen Elizabeth'e ve daha sonra Lord Nelson'a isabetler kaydederek geri çekilmelerini sağlamıştır.

Dardanos bataryasının durumunu telefonla öğrenen Cevad Paşa, biraz sonra bataryaya gelerek şehitleri ziyaret etmiş ve onlara hitaben : "Fedakar evlatlarım. Büyük rütbeyi aldınız. Ruhunuz şad olsun" diyerek kısa bir konuşma yapmıştır.⁽⁷⁸⁾ Müstahkem Mevki Kumandanı Cevad Paşa'nın, 18 Mart 1915 günü hazırlanmış olduğu muharebe raporunda, Hasan Hulusi ve Mehmet Mevsuf beylerin şahadeti ile ilgili tefferruatlı bilgi bulmak mümkündür. Burada bu iki mümtaz subaydan sitayişle bahsederken "Dardanos Bataryasında telefon mevkiine tam bir isabetle burada bulunan batarya kumandanı Mülazım-ı evvel Hasan Efendi ile takım zabiti Mevsuf efendinin ve bir iki neferin şahadetini neticelendirmiştir. Bugünkü zayıyatımız arasında en büyük kayıp bu iki genç arslan yavrusunun şahadetidir. Cenab-ı hak bu muhterem şehitleri yüce makamlara mazhar ve Osmanlı milletini mesud ve muzaffer buyursun" demek suretiyle⁽⁷⁹⁾ hissiyatını da dile getirmiştir.

Şehitleri ziyaret eden Cevad Paşa, daha sonra yaralıları da ziyaret ederek onların maneviyatını yükseltmek için şöyle bir konuşma yapmıştır: " Başımız sağolsun evlatlarım. Kahraman arkadaşlarımız, en büyük mertebeye erdiler. Onlar yattıkça Cenab-ı hak sizlere ömür ihsan buyursun. Onların intikamını aldınız evlatlarım."⁽⁸⁰⁾

Büyük zaferin ertesi günü Cevad Paşa, subaylar ve üçbin er ve büyük bir halk topluluğunun katıldığı sade bir törenden sonra 18 Mart şehitleri Çanakkale Değirmenlik mezarlığında toprağa verildi. Zaferin büyük kumandanı Cevad Paşa

toprağa bulanmış Mevsuf'da çok susadığını söyler. İkiside telefonun bulunduğu siper girer girmez bir düşman şalvosu siperin önündeki toprağı kaldırır ve üzerlerine yağar. Topraklar elden geldiği kadar çabuk kaldırılrsa da altında kalanlar artık yaşamamaktadır." Bkz. F. Günesen, a.g.e., s.76.

⁷⁸ Bkz. F. Günesen, a.g.e., s.76

⁷⁹ ATASE Arş., Klas. 4669. Dos.H/13, Fih. 1/11

⁸⁰ G. Yetkin, a.g.e., s.154

Üsteğmen Hasan Hulusi'nin mezarı başında yaptığı konuşmayı şu sözlerle bitiriyordu.

"-Askerler!... Burada Hasan adında bir arkadaşımız yatıyor. Fâni mevcûduyetinden daha çok işler beklenirken şehitlik mertebesine erişip ebediyete intikal etti. Elbette bu zaferler bizi şerefli bir sulha kavuşturacak, hepimiz birer gazi olarak evinize döneceksiniz. Komutanınız ve silah arkadaşınız olarak sizlerden talep ediyorum: ilk doğacak çocuğunuzun adını "Hasan" koyun ki onun içimizde yaşayan kahraman ruhu ile beraber ismini de ebediyen yaşatalım."⁽⁸¹⁾

Çanakkale Müstahkem Mevki Kumandanı Cevad Paşa 7 Nisan 1915'de Başkumandanlığa gönderdiği yazıda da şehit Hasan Hulusi Bey'in mezarı başında yaptığı konuşmanın ruhuna uygun olarak buradaki şehitlerin unutulmaması, tarihe mâl olması ve yeni nesilleri milli benliklerini muhafaza etmelerine büyük katkısı olan şu teklifi sunmuştu:

"25 Şubat'tan beri devam eden Boğaz muharebelerinde ve bilhassa 18 Mart'ta düşmanın pek şiddetli ateşine maruz kaldığı halde soğuk kanlılık ve kahramanlık ile görevini yaparak düşmana birçok zarar vermeyi başaran ve bu uğurda adı geçen 18 Mart muharebesi sona ermesine yakın düşmanın tek hedefi olarak bataryası başında şehit düşerek kalplerimize gömülen Dardanos bataryası kumandanı üsteğmen Kilidilbahirli Hasan ve takım subayı teğmen Trablusgarp'lı Mevsuf Efendilerin bu uğurda gösterdikeri fedekarlığa karşılık olmak üzere mezkur Dardanos bataryası'nın şanları müdafaa-yı vatan uğrunda böyle muvaffakiyetli harplerde fedekarlık eseri göstererek gelecektekilere cidden özenilen örnek olacak kahramanlık örneği gösteren fedekaran-ı ümmete pek münasip bir tarihe geçme sebebi olacağı düşünülmüş ve burada o suretle tesmiyesi kararlaştırılarak tebliğ edilmiş olmakla ,makamınızca uygun görülmesinden şüphe edilmeyen bu suret-i tesmiyenin lütfen kabulüyle resmen emir ve tebliğine

⁸¹ F. Günesen, a.g.e., s.77-78

izin verilmesi arz olunur"⁽⁸²⁾.

Cevad Paşa'nın bu teklifinin "Osmanlı Ordu-yu Hümâyanu Başkumandanlık Vekâleti'nin 16 Mayıs 1915 tarihli cevabî yazısında kabul edildiği belirtilmiş ve Dardanos Bataryası " Hasan Mevsuf Bataryası" ünvanını almıştı.⁽⁸³⁾

2- Kayıplar ve Kazançlar

Daha 17 Mart günü komutayı ele alan Amiral De Robeck , herşeye rağmen taarruza karar vermiş, tekliflerini de bütün komuta heyetine kabul ettirmişti.⁽⁸⁴⁾ 18 Mart akşamı önce mağlubiyeti kabul etmek istemiş, muharebenin neticesini not ederken de filonun hemen taarruz hazırlıklarında bulunduğunu bildirmiştir. Korktuğu her şey serseri mayınları idi. Bundan dolayı hareket planını yeni baştan hazırlamak gerektiğini vurguluyordu. ⁽⁸⁵⁾

Halbuki muharebenin neticesi hiç de Amiral de Robeck'e hak verilecek cinsten değildir. Akdeniz Seferî Kuvvetler Başkumandanı Ian Hamilton ise neticeyi daha farklı değerlendiriyordu: " Irresistible, Ocean ve Bouvet battı Diyorlarki Bouvet banyoya fırlatılmış bir fincan tabağının kayarak batışı gibi denizde kaybolmuş..." diyerek Kitchener'e yazdığı mektupta bir notla bildiriyordu. ⁽⁸⁶⁾ Müttefik filosu batan üç gemisiyle beraber Inflexible, Golva ve Soufren muharebe gemilerini de ağır yaralı şekilde havuza almak mecburiyetinde kalmış, böylece gücünün üçte birini kaybetmiştir. Ölü ve yaralı sayısı 800'ü bulmuştur. İngiliz genareli Ogländer hareket hakkında şu mühim ifadeleri kullanmıştır:

⁸² Askeri Tarih Belgeleri Dergisi, S. 88, Ağustos 1989, s.16

⁸³ A.T.B.D. S. 88, Ağustos 1989, s.62: 18 Mart zaferinden üç yıl sonra Hasan Hulisi, Mehmet Mevsuf ve diğer dört şehidin naaşları Değirmenlik Mezarlığından alınarak Hasan-Mevsuf tabyastının bulunduğu tepenin arka yamacına defnedildi ve buraya "Hasan-Mevsuf Şehitliği" denildi. Bkz. F. Günesen, a.g.e., s.78

⁸⁴ G. H. Cassar, a.g.e.,s.137-138

⁸⁵ A. Ogländer, a.g.e., s.113-114

⁸⁶ Ian Hamilton, a.g.e., s.32

Oldukça iyi başlamış gün, mechul mayın hattının fevkalade ve netice verici olması yüzünden tam bir başarısızlıkla sona ermiştir.⁽⁸⁷⁾

Muharebenin neticesi hakkında galibiyetin faillerinden birisi olarak Müstahkem Mevki Kumandanı Cevad Paşa tarafından, Başkumandanlık Vekaleti'ne 18 Mart 1915 akşamı geç saatlerinde şu mealde bilgiler verilmiştir. İtilaf Devletleri'nin kayıpları rapor edilmiş, bombarduman da bataryalarımızın göstermiş olduğu maharet ve metânet takdir edilmiş, bütün zabitan ve efrada başarılar için niyaz edilmiştir. ⁽⁸⁸⁾ Ertesi gün Başkumandanlık Vekaleti'ne, şifreli raporunda Müstahkem Mevki kumandanı Cevad Paşa 18 Mart günün değerlendirilmesini de teferruatlı bir şekilde arz etmiştir:

Anadolu Hamidiyesi'nde, 6 tane 24'lük top harap olmuş, kışla tamamen yıkılmıştır.

Çimenlik istihkamında, cephaneliklerden biri infilak etmiş, bir kısım 24'lük top tahrip edilmiştir. Bütün bataryalarımız tamamen faaliyettedir. Siperlerde meydana gelen hasar sabaha kadar yeniden tanzim edilmiştir.

Rumeli Namazgah'da kısa 21 ve 24'lük birer top tahrip olmuş, kışla tamamen yanmıştır.

Rumeli Hamidiyesi'nde iki topun döşeme rayı ve irtifa çarkları kırılmıştır. Çimenlik'teki uzun 35.5'lük topların malzemesiyle bu toplar birkaç günde tamir edilecektir.

Dardanos Rumeli Mecidiyesi , Yıldız ve Anadolu Hamidiyesi bataryalarında toplam iki zabıt, iki zabıt vekili, yirmi nefer, şehit, iki zabıt, 59 nefer yaralı vardır. Kasabaya (Çanakkale) düşen mermilerden bir zabıt ve bir nefer şehit olmuştur. Anadolu Hamidiyesi'ndeki Alman efradından 14 neferle bir zabıt yaralı, üç nefer telef olmuştur. Diğer bataryalarımız da hiçbir zaiyatımız yoktur. ⁽⁸⁹⁾

⁸⁷ Genelkurmay Başkanlığı, a.g.e.VIII, s.184-185

⁸⁸ Ş. Tunççapa, a.g.e.,s.16

⁸⁹ ATASE Arş., Klas 4669, Dos. H/10, Fih.1/17,

18 Mart gününün Alman cephesindeki aksi II. Wilhelm'in Başkumandan vekili Enver Paşa'ya yazdığı 20 Mart 1915 tarihli telgrafnamede "Dün ve evvelki gün Çanakkale müdafaası esnasında ihraz olunan parlak muvaffakiyetlerinden dolayı samimi hass-ı tebrikatımı beyan eder, iş bu tebrikatımızın cesur kumandanı Cevad Paşa'ya kendi namına tebriğini rica ederim. Cenab-ı Hak bundan böyle dahi silahlarımızı tevfiyat-ı rabbaniyesine mazhar buyursun" şeklinde manalı ifadelerle belirtilmiştir.⁽⁹⁰⁾

Başkumandan Vekili Enver Paşa aynı gün tebriği Müstahkem Mevki Kumandanı Cevad Paşa'ya iletmiştir. Cevad Paşa da emrindeki birliklere bildirmiştir.⁽⁹¹⁾

18 Mart deniz hareketinin herhalde en manidar cümleleri Cevad Paşa'nın o günü değerlendirirken sarf ettiği " İşte Çanakkale Mevki-i Müstahkemin en şerefli günü bu olmuştur " cümlesidir.⁽⁹²⁾

Bütün bu gelişmelere rağmen Amiral de Robeck "Ayın onsekizindeki savaşı kesin bir savaş olarak kabul etmemekteyim" diyordu. Ancak Robeck'in bu fikirleri General Hamilton'la cephenin son durumuyla ilgili istişare ettikleri zamana kadar sürmüştür. Daha sonra görüşlerinde değişmeler olmuştur. Diğer taraftan savaşın 18 Mart, günündeki mücadelesi Türklerin zaferiyle bitmiştir. İngiliz ve Fransızlar bu yenilgiyi kabullenemiyorlardı. Onlara göre kayıplar önemli değildi. Bu sırada Avrupa cephesindeki gelişmelere paralel olarak İngilizler gerektiğinde Boğaz'a gönderilmek üzere dört tümen hazır bulunduruyorlardı. Fakat zamana ihtiyaç vardı. Zaman ilerledikçe zafere daha yakın olabileceklerini düşünüyorlardı.⁽⁹³⁾

İngiliz Bahriye Nazırı Churchill ise neticenin bir an evvel alınabilmesi için derhal faaliyete geçilmesinde ısrar etmiştir. Fakat cepheden de Robeck'in

⁹⁰ Tanin, 24 Mart 1915

⁹¹ Halis. a.g.e., s.99-100

⁹² G. Yetkin, a.g.e., s.111

⁹³ F. Belen, a.g.e., s.237

bildirdikleri, zamana olan ihtiyaç hususunda Churchill'i de ikna etmiştir. Gerçi Robeck, tek korkusunun mayınlar olduğunu sanıyor ve İngiltereye yazdığı telgraflarda da mayınlardan geçmek için zamana ihtiyacı olduğunu savunuyordu. Aslında bu görüş Osmanlı Devleti yetkililerinde de bulunmaktadır. Enver Paşa'ya göre " Eğer İngilizler Çanakkale Boğazı'nı daha çok gemiyle zorlamaya cesaret etselerdi İstanbul'a ulaşabilirlerdi."

İngilizlerin bir başka hesabı da savaşın siyasî cephesidir. 1908'den sonra itihatçıların başarısızlığı düşünülerek İstanbul işgal edilebilirse ihtilâlle halihazırdaki yöneticiler iktidardan uzaklaştırılabilirdi. Diyelim ki İstanbul işgal edildi, halkın sevmediği itihatçılar bir ihtilale iktidardan uzaklaştırılabilir miydi? Böyle bir ihtilale ne kadar güvenilebilir idi. İstanbul'dan geriye dönmek ihtimal dahilinde düşünülürse nasıl dönülebilirdi? Marmara Denizindeki mevcut toplar bu dönüşü müsaade ederler miydi? Ayrıca İngilizler, yeni planlarına yeteri kadar güçle katılmadıkları için Fransızlara bu safhada fazla yer vermemişlerdir. Bu safhanın en önemli özelliği taksim planlarıdır. Ne varki sir Gerald Ellison'un ifadesiyle "Aslında planın temel fikri bile hayal ürünüydü" görüşü çok isabetliydi. ⁽⁹⁴⁾

Çanakkale'de Müttefiklerin başarı sağlayamadıkları haberi bütün yurta ve Ordu birliklerinde büyük bir sevinc yarattı. Çanakkale Muharebeleri sırasında Kafkas Cephasinde bulunan Ali İhsan (Sabis) Paşa, birkaç İngiliz ve Fransız zırhlısının Türk topçularının ateşiyle ve mayınların etkisiyle batmış olduğunu ve düşman filosunun başarı ümidini kaybederek geri çekilmiş olduğunu haber aldıklarını, bu haberin neşelerini artırdığını ifade etmiştir. ⁽⁹⁵⁾

Bu sırada Amiral de Robeck kuvvetleriyle Çanakkale mevzilerine ikinci bir saldırıyı göze alamayınca ortaya iki ihtimal çıkmıştır. Ya hareket yarım kalacak ya da Gelibolu'ya asker çıkarılacaktır. Harekatın yarım bırakılması İtilaf Devletleri'nin prestijini sarsacağından bu yol kabul görmemiştir. Karaya asker

⁹⁴ G. H. Cassar, a.g.e., s.159 vd.

⁹⁵ A. İ. Sabis, a.g.c.II, s.387

çıkarma düşüncesi, ne pahasına olacak olursa da tercih edilmiş, 25 Nisan 1915'de İngiliz ve Fransız birlikleri Arıburnu ve Seddülbahir bölgelerine asker çıkarılarak kara hareketi başlatılmıştır.⁽⁹⁶⁾

Daha sonra Çanakkale Deniz Muharebelerinin Muzaffer Kumandanı, Müstahkem Mevki Kumandanı Cevad Paşa, İngiliz ve Fransızların kara hareketlerine karşı teşekkül ettirilmiş olan V. Ordunun⁽⁹⁷⁾ cephane ve diğer ihtiyaçlarını sağlayacak, bölgede yaptığı hizmet süresince de bilgi, beceri ve kabiliyetleriyle üstün hizmetler yapacak, savaşın neticesinde maddi ve manevi büyük hizmetler ifâ edecektir.

⁹⁶ G. H. Cassar, a.g.e., s.173

⁹⁷ ATASE Arş., Klas. 4669, Dos. H/10 Fih, 1/24

SONUÇ

Çanakkale Boğazı tarihin hemen hemen her devrinde stratejik bir önemi haiz olup, M.Ö. XIII. yüzyıldan itibaren büyük devletler arasında bir mücadele sahası olmuştur.

Doğu Roma İmparatorluğu döneminde Boğaz'ın korunabilmesi için önemli tahkimatta bulunulmuştur. Asıl amaç, Bizans'ın başşehri olan Konstantinapol (İstanbul)'un muhafazası ve Karadeniz-Avrupa ticaretinin kontrol altında bulundurulması idi. Çanakkale Boğaz'ı aynı zamanda Anadolu'ya geçişi temin eden bir konumdadır. Türk-Bizans mücadelesinde Çaka Bey'den önce Çanakkale Boğazı'na yönelik önemli faaliyetleri ve tehditleri bilinmektedir. Daha sonra Orhan Gazi'nin kuvvetleri ile Boğaz'dan geçtiği ve Osmanlı'nın Boğaz'ın Anadolu yakasına hakim oldukları malumdur.

1356 yılında Süleyman Şah idaresindeki Türk kuvvetlerinin Gelibolu'yu fethetmeleri ile Çanakkale geçiş noktasına Türklerin hakim olmasını istemeyen Bizans ile Osmanlılar arasında Boğaz bölgesinde, Osmanlıların güçlü bir donanmaya sahip olup Akdeniz hakimiyetini sağlayıncaya kadar ve tabii ki İstanbul'un fethine kadar bir çok deniz muharebeleri olmuştur.

Çanakkale Boğazı'nın önemini çok iyi bilen Fatih Sultan Mehmet buranın tahkimatı için Anadolu ve Rumeli yakalarına iki büyük kale yaptırmış, Kilitbahir ve Kal'a-i Sultaniye denilen bu kaleleri toplarla da takviye etmişti. Fatih'in yaptırdığı bu tahkimatın İstanbul'un fethinde önemli bir rol oynadığı bilinmektedir.

Osmanlı hakimiyetindeki Çanakkale Boğazı, başta Ruslar olmak üzere pek çok devletin hedefi ve tehdidi altında olmuştur. Yunanistan'ın Megalo İdea çerçevesinde eski Bizans'ı diriltme hülyasıyla İstanbul'u elde etme niyet ve gayreti, Rusya'nın sıcak denizlere inebilme hülyasıyla Boğazlara hakim olma emeli, bölgede güçlü bir Türk devleti bulunmasını istemeyen diğer Avrupalı devletlerin politikalarında da bariz bir şekilde görülmüştür. XVII. yüzyılda Rusların

Akdeniz'e inme istek ve teşebbüsleri Osmanlı Devleti kadar Avrupa'nın büyük devletleri için de "Boğazlar Meselesi" denilen bir anlaşmazlık konusu ortaya çıkarmıştır. Özellikle Rusya'nın Akdeniz'e inmesini istemeyen İngiltere'nin faaliyetleri neticesinde Boğazların yönetimi ve müdafaası milletler arası bir mesele haline gelmiştir.

Balkan Harbi sırasında Çanakkale Boğazı ilk ciddi bir tehlikeyle karşı karşıya kalmıştır. Bulgar ordularının Gelibolu Yarımadası'ndan güneye doğru inmek istemeleri akâmete uğratılmışsa da Yunan donanmasının Çanakkale Boğazı çıkışını abluka altına alması ve dolayısıyla Makedonya'daki Osmanlı birliklerine gönderilecek yardımın engellenmesine mani olunamamıştır.

Birinci Dünya Harbi'ne kadar Rusya'nın Boğazlar üzerindeki ilgisi devam etmiştir. Birinci Dünya Harbi'nde ise 10 Ağustos 1914 günü Osmanlı Devleti'ne sığınan ve Çanakkale Boğazı'ndan Marmara'ya giren Goeben ve Breslau adlı Alman harp gemilerinin başlattığı olaylar, İngilizlerin Çanakkale Boğaz çıkışını abluka altına almasıyla kalmamış, Osmanlı Devleti'nin başlangıç safhasında, 2 Kasım 1914'de Kafkas Cephesinden saldırıya geçen ordularının ağır kayıplar vermesi üzerine, Rusların yardım talebinde bulunmaları Çanakkale Deniz Muharebeleri'nin başlamasıyla sonuçlanmıştır.

Cevat Paşa'nın Müstahkem Mevki Kumandanlığı'na atanması ve Osmanlı Devleti'ni böylesine büyük bir hesaplaşmanın içerisine sokacak olan Alman gemilerinin Marmara'ya girmesiyle birlikte Çanakkale Boğazı'ndaki Türk savunmasının hazırlanıp geliştirilmesi yeni bir safhaya girmiştir. Özellikle Almanların Osmanlı Devletini bir an önce harbe sokmak istemeleri, Çanakkale'deki tahkimat hazırlıklarının hızlanmasına sebep olmuştur.

Boğazlardaki tahkimatı yeterli hale getirmek ve tahkimat hazırlıklarını kısa sürede tamamlamak amacıyla Almanya'dan bir "Askerî Islah Heyeti" İstanbul'a gelmiş, Heyette bulunan uzmanlar Çanakkale Boğazı'nda yapılacak tahkimatla ilgili programı hazırlamaya girişmişlerdir. Heyet 28 Haziran 1914'de Osmanlı Hükümeti'ne sunduğu raporunda, Deniz üstünlüğünü korumak için, Boğaz'ın

Girişinde ağır toplarla donatılmış kuvvetli tabyaların, içeride liman filoları ve dar yerlerde set bataryalarının kurulmasını teklif etmiştir.

Bu sıralarda Osmanlı Devleti Boğazlarda kısmî seferberlik ilân etmişti. Boğaz önündeki Yunan harp gemilerinin faaliyetleri de Boğazlarda ciddi tedbirler alınmasını gerekli kılıyorlardı. Önceleri keşif mahallerinde Türk gemilerinin, yabancı harp ve ticaret gemilerine karşı, Osmanlı sahillerine ve Boğaz'a karşı herhangi bir tecavüzde bulunulmadığı sürece bir harekette bulunmamaları istenmişse de daha sonra Boğaz sadece ticaret gemilerinin geçişini serbest bırakmak kaydıyla harp gemilerine kapatılmıştı. Boğaz'da bu tedbirin alınması Osmanlı Devleti ile Almanya arasında 2 Ağustos 1914'de yapılan anlaşma mucibindedir.

1912-1913 Balkan Harbi'nden önce, ordu'nun çeşitli kademelerinde görev almış, resmi görevlerle de Lahey Silahsızlanma Konferansı'na katılmış, Almanya ve Londra'ya da gönderilmiş olan, Balkan Harbinde Doğu Ordusu Kurmay Başkanlığı, Çatalca Ordusu Topcu Kurmay Başkanlığı görevlerini de ifâ etmiş olan Cevat (Çobanlı) Paşa 10 Ağustos 1914 tarihinde Çanakkale Müstahkem Mevki Kumandanlığı'na atanmıştır. Bu Tarihten itibaren askerî tecrübesini çok iyi değerlendiren bir komutan olarak Cevat Paşa, Alman Islâh Heyeti adına Amirâl Schack tarafından verilen Boğaz'ın tahkimatı konusundaki raporunu ciddi bir şekilde tenkid etmiş, raporda önerilen hususların uygulanması halinde herhangi bir fayda sağlanamayacağını belirtmişti. Nitekim daha sonra gelişen hadiseler Cevat Paşa'yı haklı çıkarmış ve onun askerî dehasını göstermiştir.

Cevat Paşa Müstahkem Mevki Kumandanlığı'na atandığı sıralarda, İngiliz gemileri Boğaz'dan geçmeyi düşünmüyorlardı. Ancak Cevat Paşa Müttefik gemilerin Boğaz'dan geçme ihtimaline karşı gerekli tedbirleri almaya çalışmış, bu amaçla Erenköy Koyu'nda bir mayın hattı kurulmasına önem vermiştir. Dardanos Tapyası'nın tahkim edilmesi gündeme getirilmişse de gerçekleştirilememiştir.

Başta Amirâl Souchon olmak üzere Boğaz'da görevlendirilen Alman Amiral

ve subaylarının Osmanlı Devleti'nin tarafsızlığını bozarak Birinci Dünya Harbine sokmak amacıyla yaptıkları çalışmalar, Osmanlı Devleti'nin savaşa girmemesi ve tarafsız kalmasını isteyen Cevad Paşa'yı endişelendirmiş ve konuyla ilgili olarak Başkumandan Vekili Enver Paşa'yı da uyarmıştır. Enver Paşa ise Cevad Paşa'nın uyarılarına net bir cevap vermemiş ve Osmanlı Devleti'nin tarafsızlığını koruduğu manasında açıklamalarla yetinmiştir. Halbuki 2 Ağustos'da Almanlarla yapılan ittifak anlaşması Osmanlı Devleti'nin savaşa gireceğini gösteriyordu. Bu anlaşmadan habersiz olan Cevad Paşa, Osmanlı'nın tarafsız kalması konusunda ısrar ediyor, savaşa girmesi ihtimaline karşı da Boğaz'da gerekli tedbirleri almayı da ihmal etmiyordu.

Cevad Paşa daha önce Amirâl Schack'a hazırlattırılan ama fazla bir tatbik kabiliyeti olmadığı için uygulanamayan projenin yerine Boğaz'ın korunması ile ilgili görüşlerini bir rapor halinde Başkumandanlık Vekâleti'ne sunmuştur. İtalya ve Balkan savaşından sonraki silâh, cephane vb. imkânsızlıkları da göz önünde bulundurarak Boğaz savunmasının en kısa sürede nasıl düzenlenmesi gerektiği gerçekçi bir şekilde değerlendirilerek hazırlanan bu rapor bir savunma planı niteliğinde idi. Bu rapor aynı zamanda Türk savunmasının temelini teşkil etmiştir.

Osmanlı Devleti'nin Birinci Dünya Harbine giriş sebebi olarak gösterilen Goeben ve Breslau adlı Alman gemilerinin Boğaz'dan girmelerini müteakip, İngilizlerin bu konudaki hassasiyetleri, daha sonra keşfe çıkan Akhisar torpidobotunun İngilizler tarafından çevrilmesi fiilî bir durum ortaya çıkarmıştı. Bu fiilî durum İtilâf Devletleri'nin hazırlıklarını tamamladıklarını ve Boğaz'a karşı girişecekleri harekâta kendilerini güçlü hissettiklerini göstermekteydi. Bu hususu değerlendiren Cevad Paşa İngiliz donanmasının Boğaz'a karşı saldırı ihtimalinin öğrenildiğini, Akdeniz Boğazı'nın bütün gemilere kapatılacağını Başkumandanlık Vekâleti'ne bildirmiş ve Boğaz'ın tamamen kapatılmasını da Torpil Kumandanlığı'na emretmiştir.

Yukarıda bahsi geçen Cevad Paşa'nın raporu göz önünde bulundurarak Boğaz'a muhtemel bir saldırıya karşı, Boğaz'daki tahkimatın güçlendirilmesine

çalışılmış, bu amaçla kıyı bataryalarının tesisi sağlanmıştır. Çanakkale Deniz Muharebeleri'nin kaderini etkileyecek olan mayın hatlarının döşenmesine ve imkanlar ölçüsünde Denizaltı engellerinin tesisine önem verilmiştir. Ayrıca Cevad Paşa, denizle birlikte karadan yapılabilecek bir saldırı ihtimaline karşı da yakın savunma tertibatının alınması yönünde hazırlıklar yaptırmıştır.

Başkumandanlık Vekâleti denizden yapılabilecek taarruzlara karşı bir savunma planı hazırlamak üzere, aralarında Miralay Cevad Bey'in de bulunduğu bir komisyon teşkil etmiştir. Bu komisyonon hazırladığı savunma planının, Cevad Paşa'nın fevkâlade isabetli görüş ve çalışmalarının sistemleştirilmiş bir hali olduğu görülür.

Boğazlardan geçen ve daha sonra Osmanlı Devleti'nin satın aldığı açıkladığı Yavuz ve Midilli gemileri 29 Ekim 1914'de Karadeniz'e açılarak bazı Rus limanlarını bombalamalarından üç gün sonra müttefiklerin Boğaz'a karşı harekâtı fiilen başlamıştır. Dolayısıyla Osmanlı Devleti de Birinci Dünya Harbine fiilen girmiş oluyordu.

Boğaz girişinin bombalanmasından hemen önce Cevad Paşa, birliklerine , hükümetin, Türk Ordusu'nun ve donanmasının kalpgahı durumunda olan İstanbul'un savunulması açısından Çanakkale Boğazı'nın hayatî bir önemi haiz olduğunu Türk Milleti'nin ecdadının yeni kahramanlıklar beklediğini, bunun için herkesin görevini bihakkın yapması gerektiğini bildiren anlamlı bir bildiri yayınlamıştır.

3 Kasım'da vuku bulan bu bombardıman hadisesi Cevad Paşa'ya bir uyarı olmuştur. Cevad Paşa bunun üzerine savunma tedbirlerinin takviyesine çalışmıştır.

13 Aralık 1914 tarihinde, çok iyi techiz edilmeyen Mesudiye Zırhlısı batırılmıştır. Bu hususta sahil Umum Müfettişi Usedom Paşa, Başkumandanlık Murahassı Merten Paşa, Başkumandan Vekili Enver Paşa ile Müstahkem Mevki Kumandanı Cevad Paşa mesul durumdadırlar.

Birinci Dünya Harbi'nin daha ilk günlerinde savaşın seyrine daha geniş bir

zaviyeden bakıldığında, doğuda önemli darbeler yiyerek oldukça büyük kayıplar veren Ruslara yardımda bulunmak isteğinin Müttefiklerin başlıca düşünce ve gayesi olduğu görülür. Kafkas Cephesinde, Sarıkamış'ta sıkışan Ruslar, 2 Ocak 1915'de İngiltere'ye müracaat ederek ikinci bir cephe açılmak suretiyle, Türk ordularının ilerleyişinin durdurulması yönündeki istekleri üzerine İtilâf Devletleri harekete geçerek, Boğaz'dan geçmeyi kararlaştırdılar. İngiliz Bahriye Nezareti önce Çanakkale'nin Boğaz'dan zorlanarak geçilmesinin mümkün olup olmadığı konusunu araştırmış, Müttefik Filo Komutanı Amirâl Carden bu hususa mufassal bir raporla cevap vermiş, Çanakkale'deki Türk tahkimatını aşmak için bir takım önerilerde bulunmuştur. Fransızlar Müttefik Filo'nun taarruzu konusundaki İngiliz projesinin bir oldu bitti ile ortaya çıkmasına, özellikle Fransa'nın Akdeniz'deki çıkarlarını göz ardı ettiğini düşünerek karşı çıkmışlarsa da, daha sonra iknâ edilmişler ve İngilizlerin yanında yer almışlardır. Yine bu aşamada Müstahkem Mevkî Kumandanı Cevad Paşa yapılmakta olan savunma hazırlıklarının bir an önce bitirilmesi için birliklerine gizli bir emir göndermiş, 19 Şubat 1915 tarihine kadar yoğun bir çalışma sonunda Müstahkem Mevki'nin eksikleri büyük ölçüde tamamlanmıştı.

Müttefik Filo Kumandanı tarafından hazırlanan ve Fransızların da desteğini alan taarruz plânını uygulamaya koyan müttefikler 19 Şubat 1915 günü, bahsi geçen plânın birinci safhasını başlatmışlardır. Yapılan bu taarruzda istedikleri neticeyi alamayan Müttefik Kuvvetler 25 Şubat'taki ikinci taarruzlarında Giriş İstihkâmlarını susturmayı başarmışlardır. Müttefiklerin bu başarısının devamı payitahtın ablukası anlamına geleceği için Türk makamlarını telaşlandırdı. Esasen Başkumandanlık Vekâleti'ndeki panik 18 Mart Zaferi'ne kadar sürmüştür. Bu paniğin, Boğaz'ı zorlayan Müttefik Donanmasının gücünün herkesce kabul edilmesinden ileri geldiği söylenebilir. Ancak Cevad Paşa hiçbir karışıklığa meydan vermeden gerekli tedbirleri almaya devam etmiştir. Nitekim Cevad Paşa 25 Şubat günü birliklerine gönderdiği emrinde giriş İstihkâmlarının muharebe edemeyecek şekilde hasara uğradığını açıklayarak

alınması gereken bir dizi tedbiri bildirmiştir.

Müttefik Filo'nun 19 Şubat'tan itibaren devam eden icraatından alınan sonucun bir değerlendirmesini yapan Cevad Paşa'nın, bu değerlendirmedeki görüşlerinin 20 Eylül 1914 tarihinde Çanakkale Boğazı'nın savunulması hakkında Başkumandanlık Vekâleti'ne sunmuş olduğu raporunda ve 8 Kasım 1914'de komisyon tarafından hazırlanan savunma plânında ifade edilen hususların doğruluğunu teyid ettiğini görmekteyiz.

Boğaz'ın girişindeki İstihkamların susturulmasının Müttefik gemilerin Boğaz'dan geçişini sağladığı görülmektedir. Müttefikler, geçişleri daha emniyetli hale getirmek için, giriş bölgesinde sağlam kalan topları tahrip etmek, Anadolu ve Rumeli yakalarında üs tutabilmek amacıyla karaya da asker sevk ediyorlardı. Ayrıca daha ileri gidebilmelerini engelleyen mayınların temizlenmesine çalışıyorlardı.

Müttefik kuvvetlerin bu teşebbüslerine karşılık Cevad Paşa, Boğaz'ın en dar ve Merkez İstihkâmlarının yer aldığı Çanakkale-Kilidbahir muntikasının karadan ve denizden gelebilecek tehlikelere karşı güçlendirilmesi için birçok tedbir almaya çalışmıştır. Bu amaçla 19. Tümen'in Maydos'a kaydırılması sağlanmıştır. Böylece Çanakkale-Kilidbahir muntikasına yapılacak bir kara saldırısı için tedbir alınmış oluyordu. Nitekim daha sonra cereyan eden kara savaşlarında, buradaki Türk Kuvvetlerinin büyük yararlılıklar gösterdikleri bilinmektedir.

Çok iyi bir askerî gözlemci olan Cevad Paşa Boğaz'dan giren Müttefik gemilerinin Erenköy Koyu'nda manevra yaptıklarını tespit etmiş, bunun üzerine bu limana döşettiği mayın hattı sayesinde düşmana büyük zayıatlar verdirilmiştir. Ayrıca burada döşenen mayın hattı, 18 Mart'ta vuku bulan " Çanakkale Boğazı Muharebesi "nin bir anlamda kaderini belirlemiştir.

Boğaz'dan girmeyi başaran Müttefik Filo harekât plânında son darbeyi vurmak üzere 18 Mart gününü tespit etmişti. Hazırlanan plana göre hareket eden Müttefik Filo gemileri Cevad Paşa'nın önemle tahkimatta bulunduğu Çanakkale-

Kilidbahir bölgesine geldiler. Bu bölgede cereyan eden şiddetli deniz muharebesinde, bütün imkansızlıklara rağmen vatanlarının müdafaası için canlarını vermekte tereddüt etmeyen Türk askerlerinin kahramanca direnişleri, Müttefikleri hayal-i inkisâra uğratmış, Düvel-i Muazzamanın muazzam kuvvetleri çekilmek zorunda kalmışlardır.

Bu gün, Cevad Paşa'nın deyimiyle Türkler için "En şerefli gün " olmuştur. Bu zafer, Çanakkale Harbi'nin ilk deniz zaferidir. Tarihinde Preveze gibi büyük deniz zaferleri kazanmış olan bir milletin ahvadı, en güçsüz olduğu bir dönemde yine, en güçlü devletlere karşı ecdadını utandırmayacak, tarihe altın harflerle yazılacak bir zafer kazanmıştır.

Bu zafer, "Büyük Çanakkale Harbi Zaferi " nin müjdecisi olmuştur. Batı'nın hasta adam gözü ile baktığı Osmanlı Devleti'nde daha nice muzaffer kumandanların bulunduğunu göstermesi bakımından da dikkate şayandır. Mustafa Kemal Paşa ile aynı idealleri paylaşan, daha sonraki Çanakkale muharebelerinde ve Milli Mücadele döneminde çok büyük görevler üstlenen Cevad Paşa, bu muzaffer Türk kumandanlarından biridir.

E K L E R

ÇANAKKALE TAHKİMATI HAKKINDA AMİRAL SCHACK'IN

RAPORU *

(Deniz Uzmanı Alman Amirali Schack'ın Harbiye Nezaretine Verdiği 15 Haziran 1330 (28.6.1914) Tarihli Raporun Özeti)

I. Harp Durumu :

Boğazların harp görevi bir sözle, Marmara Denizi'nde deniz üstünlüğünü elde bulundurmaktır. Boğazların kapadıkları sular, yalnız kendi filomuzun seyrine ait olmalı, düşman buralara girememelidir. Türk filosunun esas dayanağı ve harekât üssü Marmara denizi'dir, orada donanır ve açık deniz savaşlarına oradan gider.

Düşman, derin kolda hareket eden Türk filosunu karşılamak için geniş bir cephe ile Boğazlar'ın önünde yayılmasını ve savaş durumuna geçebilmesi için gerekli zaman ve sahayı sağlamak ister ve bunu önlemek de Boğaz topçularının ve kıyı bataryalarının görevidir.

Cesur ve girişken bir düşman (seferberliğini tedirgin edeceğini ümit ederse) Türk filosunun dayanağına, harekât üssüne nüfuz ederek basmak ister. İlk günlerde yapılan böyle bir baskın ona en büyük ve semereli başarıyı sağlar. Türk filosu ne kadar büyük olursa bu görevde o kadar çekici, azim ve şiddet de tabii olarak o kadar kuvvetli olur.

Boğazlar'ın ağır topçu bataryaları yalnız saf gemilerine, fakat ancak gündüz etki yapabilirler. Bu gemiler Türk filosunun karşı koymasına tesadüf etmedikçe geceleyin yalnız torpidolar ve set bataryaları önünde dururlar.

Küçük ve süratli harp gemilerine gelince: Bu çeşit gemiler yalnız geceleyin yapacakları girişimlerde bir etki ve başarı beklerler. Bunlara karşı tek bir karşı

* Genelkurmay Başkanlığı, a.g.e. VIII, s. 497-503.

koyma mevcut olup, o da ışıdıklarıyla beraber seri ateşli toplardır. Bu savunma araçlarının bütün Boğaz sularına hakim bir kıydan diğerine kadar etkili olması gereklidir.

2. Deniz üstünlüğünü korumak için gerekli olan araçlar:

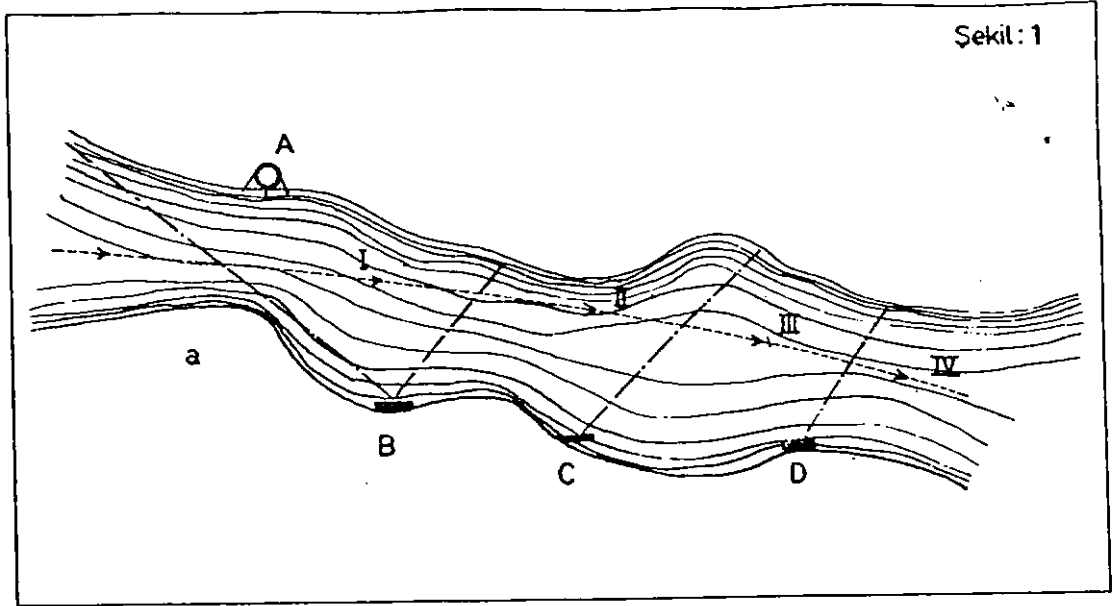
- a. Girişlerde ağır toplarla donatılmış kuvvetli tabyalar.
- b. İçeride liman filoları.
- c. Dar yerlerde set bataryaları.

(a) Hakkında düşmanı mümkün olduğu kadar uzaktan (ve hattâ kendi bataryalarımıza zarar verecek mesafeye sokulmazdan önce) ateş altına almak için, girişte mümkün merteye ileriye sürülmüş uzun ve ağır toplara ihtiyaç vardır. Ufukta gözüken düşman gemilerinin hedefleri karadan pek güzel keşfedilir ve görülür. Karadaki toplar ise, aksine denizden gayet az görünür veya hiç görünmez. İdaresi yolunda ve düzenli olan her batarya, dakikada bir hedefin hakkından gelebilmelidir. Karada bir top, denizde bir gemiye eşittir (eski Ata sözü). Bugün bile, eşit değer ve etkideki malzeme ile harp gemilerinin kıyı istihkamlarına karşı başarılı savaş yapılmasını imkânsız duruma getirmek bugün dahi önemini korumaktadır.

Eğer dış bataryalarla set bataryaları arasında, ağır topların ateş menziline hariç ve düşmanın geceleyin karşı koymadan yanaşıp durabileceği bölgeler mevcutsa, dahile doğru diğer kuvvetli tabyalara ihtiyaç vardır.

(b) Hakkında : Liman filosunun görevi, gemilerin gelip geçmelerini gözetlemek ve karadan keşfedilemeyen şeyleri haber vermektir. Bu filoların, kesinlikle savaş kudretini haiz olmaları şart değildir.

(c) Hakkında : Çanakkale gibi en dar yerde geceleyin bile düşmanın ilerlemesi önlenmelidir. Girişten ortalama 22 km. gerideki (Çanakkale - Kilitbahir) mevkiinde Boğaz'ın genişliği 1400 metre olup, iyi ışıdıklarıyla tam olarak aydınlanabileceği için, bu durdurma işi mümkündür ve bu en çok amaca uygun olarak şu şekilde yapılabilir.

(şekil: 1)'deki gibi A mevkiinde bir ışıldak B, C, D mevkiilerinde de birer çabuk ateşli batarya ve bir torpido bataryası bulunur. A ışıldığı, daima sabit olarak (a) bölgesi istikametini aydınlatır. B bataryası, hedefi I noktasında görür görmez ışıldak ve çabuk ateşli bataryası ile takip ederek II mevkiinde C bataryasına ciro eder ve yeni hedefini I'de aramaya başlar. Aynı hedefi C Bataryası II., III'ncü bölgeler arasında izledikten sonra III ve IV bölgesinde D bataryasına devreder. Pek iyi ışıldaklarla 2.000 - 2.500 metre uzaklara kadar iyi aydınlatmak mümkün olduğu hesap edilerek set bataryalarını ortalama olarak 1.500 - 2.000 metre kadar birbirinden uzak koymak gereklidir. O halde üç set bataryasının ışıldakları 20 mil süratinde hareket eden gemilerin 500 -600 saniyede gidebilecekleri 5.000 - 6.000 metre genişliğinde bir bölgeyi aydınlatırlar. Halbuki her batarya bu koşullar ve haller içinde 40 saniyede bir hedefi tahrip edebileceği için düşman gemilerinin geçebilmeleri imkânsızdır. Burada asıl şart, ışıldakların gayet iyi, en azından 150 cm. çapında olmalarıdır.

Torpido bataryaları ile çabuk ateşli bataryalar, eğer kullanılmayacaklarsa, gündüzden geride gizli yerlerde tutulmalıdırlar.

Bütün set bataryalarının yalnız bir kıyıda veyahut her iki kıyıda bulunması eşit olup, bundan dolayı önemsizdir.

3. Teşkilat: Ağır topların tek başına hakim oldukları zamanlar artık geçmiştir. Çabuk ateşli silahlar, torpido bataryaları, ışıldak (belki yakında hava araçları), aynı değere sahiptirler.

Kıyı istihkamları, bugün birinci derecedeki sınır istihkamları kadar, gerek subay ve er, gerekse gereç yönünden savaşa hazırlık dereceleri yüksek ve ileri olmalıdır. Kıyı istihkamlarının görevleri belirli ve sürekli bir birlik tarafından yerine getirilmesi ve birliklerin yalnız bir makama (topçusu Harbiye Nezaretine, mayını Bahriye Nezaretine değil) bağlı bulunması gereklidir. En çok düşünülecek ve esaslı nokta, bütün savunma kuvvetlerinin bir elde toplu bulunması, hazar ve seferde kıyıyı ilgilendiren hususlar için yalnız bir arzu ve emelin hakim olmasıdır. Müfettiş gibi, tugay komutanı gibi komutanlıklar gereksiz ve bunların çokluğu mantıksızlıktır. Hazar ve sefer hizmetlerinin yalnız ve daimi bir komutana verilmesi arzu edilir.

İleride kıyı istihkamlarının komutanları kıyı topçularından seçilerek atanmasını öneririm. Pek önemli olan bu teşkilatı mükemmelle mıntıkayı hali hazırda mefkuttur.

4. Girişte Ağır Topçu Sahil İstihkamları :

Bugün Boğaziçi ve Çanakkale'de mayınlarla beraber mevcut olan istihkamlar ve savunma araçları, benim fikrimce, cesur ve girişken bir düşmanı Boğazlardan geçerek İstanbul'a girmekten alıkoyamazlar. Çünkü burada, toplar ile tabyaların sayısı değil tabyaların kudret ve sağlamlığı, toplarla cephanenin cinsi ve nitelikleri, subay ve erlerin terbiye ve ustalığı ve özellikle berkitme yönteminin izlediği gaye ve ulaştığı olgunluk derecesi önemli ve etkilidir.

Halihazırda her tabya, kullanılışa elverişli ve elverişsiz topların biraraya gelmesiyle bir müze halini almıştır. Ateş idaresi kıttır; bundan dolayı yalnız ses ile mümkündür. Tabyaların komuta yerleri ile bağları yoktur. Bu haller sonucunda, düşmanın bir zorlu baskını halinde ona yetişebilen veya yetişebileceğ-

ini ümit eden bütün toplar ve tabyalar hedef bölümlenmesini düşünmeden ve bir plana uymadan ateşlerini gelişi güzel düşmana çevirecekler ve fakat zaruri olarak hiçbir hasar yapmaya muvaffak olamayacaklardır. Çünkü aynı bataryadaki çeşitli çap ve uzunluktaki toplar birbirini ateş intizamını güçleştirirlerse, çapları, uzunlukları ve hatta kumanda ve eğitimleri çeşitli olan bataryaların birbirini ne kadar taciz edecekleri düşünülmelidir.

Bundan dolayı en önce düşünülecek nokta, kendilerinden bir hizmet ve yarar umulmayan bataryaları hemen kuruluştan kaldırmak, bunların subay ve erlerini etkili bataryalara vermek, bazı topların yerlerini değiştirerek hiç olmazsa her bataryanın toplarını aynı cinsten düzenlemek gerektir. Bundan sonra da yeni tahkimat için elde bulunan toplardan kaçından ve hangilerinden yararlanılabileceğini belirlemek gerekir.

Çanakkale Boğazı'nda elde bulunan çeşitli toplar arasında methal savunmasına elverişli olanlar, yalnız 35 çap uzunluğundaki 24 cm. lik toplar ve yine 35 çap uzunluğundaki 35,5 cm. lik toplardır. Bununla beraber bunların dahi sürat, dolduruş ve çabuk nişan alma tertiplerinde bazı önemli değişikliklere ve yeniliklere ihtiyaç vardır. Gerek 35,5'lükler, gerek 24'lükler, şimdi olduğu gibi yine döner kundaklı olarak kalacak olurlarsa ancak sınırlı bir etki bölgesine sahip olurlar.

Buna karşılık, Boğazlar'daki topların adedini ve koruyucularını çoğaltmak gerektir. Halbuki merkezi kundak üzerine konmuş ve döner olarak değiştirilince, gerek malzeme ve gerekse erlerden tasarruf etmek ve daha geniş bir etki bölgesine sahip olmak imkanı daima mevcuttur.

Herhalde Boğaz girişinde bir büyük istihkam meydana getirmek ve kıyıların her iki tarafını berkitmek ihtiyacı vardır.

Çanakkale boğazı için en büyük değer ve önemi, Gelibolu yarımadasının güney köşesine atfetmek, tahkim ederek elde bulundurmak, amaca daha uygundur. Çünkü orada toplar daha büyük ve geniş bir atış sahasına sahip olurlar. Düşmanı oradan daha çabuk ve daha erken yakalayabilirler. Kumkale daha zayıf bir tabya

halinde kalabilir. Çanakkale Boğazı'nda Seddülbahir, aşağıda gösterilen şekilde tahkim edilecek olursa her hale karşı yeterli bir kuvvete sahip olur :

4 adet 30,5'lük obüslü bir batarya,

3-4 adet 35,5'lük toplu bir batarya (bu topların 360 derecede bir tesir sahası ile döner bir hale konması imkanı olursa),

8 adet 24'lük toplu bir batarya,

Eğer 35,5 cm. lik topların döner bir hale getirilmesi mümkün olmazsa, bunlardan mevcut olan beşi Çanakkale'ye, ikisi Karadeniz Boğazı'na konmalı; Çanakkale için de çifte zırhlı kule içinde 4-30,5 cm.lik top satın alınması gereklidir. (22 km. ye atış yapan bu toplar İmroz adası ve gerisindeki limanları döverler.)

30,5'lük obüsler tamamen görmeyerek ateş edecek ve denizden görünmeyecek bir sürette tabiye edecektir.

Obüslerin yanına 30,5'lük toplar konacak olursa, bunların mesafeleri 22 km. olduğundan nazik makinalara ve sakıncalı cephane nakil düzenlerine muhtaç olan ağır zırhlı kulelere ve bunların altındaki cephane depolarına ihtiyaç kalmayacaktır.

35 çap uzunluğundaki 24'lük topların kıymet ve nitelikleri göz önüne alınarak, şimdiye kadar olduğu gibi yalnız açık ve adi toprak tabyalar yeterlidir. Kumkale'de bulunacak olan 8/24'lük toplara da aynı surette açık ve adi toprak tabyalar yetişir.

Kara cephesi içinde mevcut olan kıyı tabyalarını 9 ve 15 cm.lik toplarla donatmak amaca uygun olur.

5. Liman Filosu : Şimdiye kadar her tarafta düşünülen ve uygulanan planlar, düşman filosunu uzak tutmak için mayınların yeterli olacağını kabul etmişlerdi. Fakat ben her iki Boğazın ve buralardaki mayın gereçlerinin durumlarını çok dikkatle tetkik ve inceledikten sonra, Boğazların etkili bir mayın savunmasına elverişli olmadıkları kanısına vardım. Çünkü Boğazlar pek derindir; akış sürati her zaman şiddetini değiştirir. Ve bu durum her mayında kendini gösterir ve

bazen etkili olamayacak surette faaliyet güçleri üzerinde etki yapar.

Mayın hergün muayene edilemediği ve her muayene için yukarı alınmak zorunluluğu olduğu için tehlikeli ve dolayısıyla güvenceli değildir. Halbuki mayın, hudutsuz bir sağlamlığa malik olmadığı için daima muayeneye ihtiyaç gösterir. Denize konması ve döşenmesi günlerce sürer. Her türlü hava durumunda mümkün olmaz. En son olarak, mayınlar kendi filomuzun da kendi sahalarından önemli bir surette yararlanmalarını güçleştirir. Eğer düşman, mayınları kesinlikle toplama kararını vermişse adı geçen hatların şimdiki şartlar altında yeterli derecede göz altında tutulması ve özellikle geceleyin ateşle savunulması mümkün değildir. Mayınlar şimdiye kadar fayda yerine zarar vermiştir. Bundan dolayı Çanakkale ve Karadeniz boğazlarında bundan böyle mayın savunmasını kullanılmamasını ve bunun yerine boğazların en dar yerlerinde torpido silahını öneririm. Bunların en önemli faydası, atış yapacağı zamana kadar savunma yapan tarafın elinde kalması ve aynı barut hakkıyla atış yapıldığı zaman mayın kadar etkili olmasıdır.

Giriş yeri ile en dar yerler arasındaki deniz kısmı liman filosuna bırakılmamalıdır. Şimdilik Çanakkale için sekiz gemiyi yeter görüyorum. Hava ve deniz izin verdiği sürece asıl dayanak noktası Seddülbahir'de bulunacak ve bazı hallerde dar yerlerde de bir sığınak kurulacaktır.

6. Dar Yerlerde :

a. Giriş yerindeki bataryalar ile Boğaz kısmı yeter derecede ateş altına alınamazsa bazı ağır bataryalar.

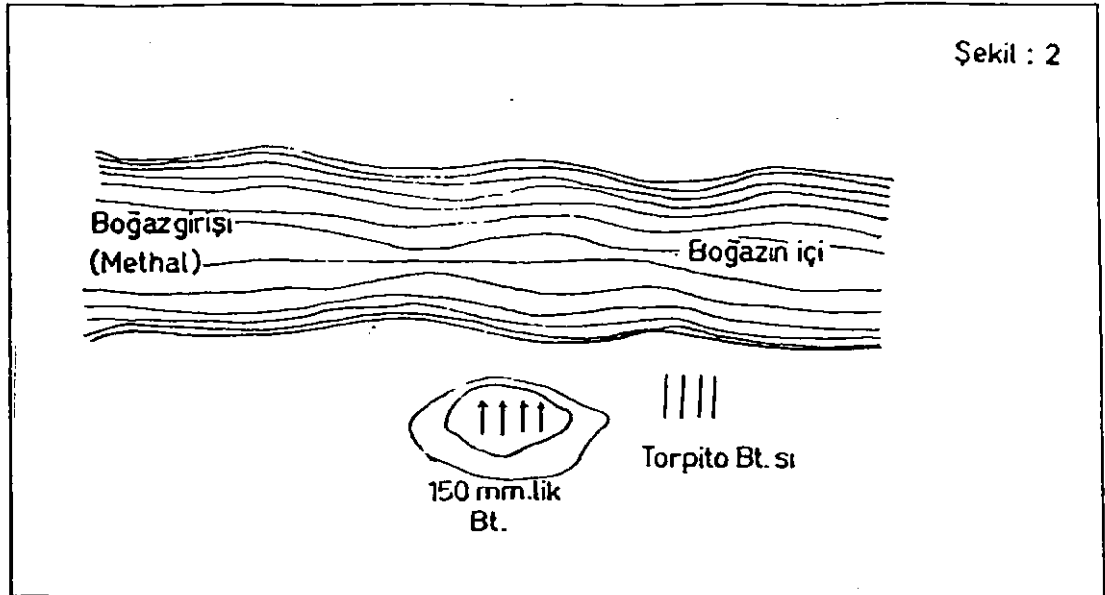
b. Işıldaklar ve set bataryaları.

a. Hakkında : Boğaziçinde bataryalar gereklimi değil mi? Bunun giriş yerindeki bataryaların tesisinden sonra kesin olarak tayin etmek imkanı vardır. Kilitbahirde'ki bataryalardan biri toplarının mevkii değiştirildikten sonra bu amaca yetecek gibidir.

b. Hakkında : Dıştaki ışıldaklarla daha geride set bataryalarının mevkileri için aşağıdaki yerler uygun görülmektedir:

(1) Dış ışıldaklar yalnız 1.200- 1.500 metre genişliğindeki deniz sahalarını aydınlatmaya mecbur oldukları için Çanakkale'de Kilitbahir mevki.

(2) Set bataryaları için mevkiiler, Çanakkale, Mecidiye, Köseburnu. Torpido bataryaları için en elverişli atış mevzileri, deniz kenarındaki toprak veya taş siperli tümseklerdir.

7. Torpido Bataryaları(Şekil: 2):

Çanakkale'de torpidolar depo edilir. Savaş halinde atışa hazırlanır. Bir gemi ile istasyonlara taşınır. Burada torpido atıcı kovanlara yerleştirilerek raylar üzerinde mevzilerine getirilir ve muharebe başlıkları konur.Fünyeleri ise, son dakikada kullanılacakları zaman dışından vidalanır. Atış mevziinde torpido bataryaları, çabuk ateşli top bataryalarının yanbaşıında bulunurlar. Fakat mümkün olduğu kadar alçakta ve su kenarında, harice karşı çabuk ateşli top bataryalarının kendilerine göre yüksek olan mevzii ve siperiyle gizli olarak bulundurmak pek uygundur.

Torpidoların çıkış anında suyun başındaki derinlikleri 6-8 metre olmalıdır. Her torpido bataryası için dört torpido kovani ve sekiz torpido

yeterlidir. Her bir torpidoya 80 kg. imla hakkı kafidir.

8. Işıldaklar :

150 cm. çapında sekiz adet ışıldak kullanılacağı gibi, iki adedinin de yedek olarak tutulması gereklidir. Işıldakların konacağı yerlerin en iyisi, bataryaların 100 metre yakınıdır. Ya batarya buradan veya ışıldak bataryadan idare olunur.

9. Çabuk Ateşli Toplar :

Boğaz 'da 4 adet 40 çap uzunluğunda 15 cm. lik çabuk ateşli toplardan altı bataryaya ihtiyaç vardır. Bu çeşit topolar birinci derecede gece atışlarına mahsus oldukları için düzenleri ona göre olmalıdır. Bunlarda yarı barut hakkı ve tahrip danesi kullanmak tavsiye edilir. Çünkü, büyük barut hakkıyla atışta fazla alevden erlerin gözlerin fazla kamaşacağı gibi, namlunun fazla etkilenmesinden vuruş ihtimali azalır.

Amiral Schack

28 / 6 / 1914

(15 Haziran 1330)

AKDENİZ BOĞAZI MÜSTAHKEM MEVKİİNİN

SAVUNULMASI HAKKINDA, AKDENİZ BOĞAZI KOMUTANININ
DÜŞÜNCEİ VE ALINAN TEDBİRLERİ KAPSAYAN RAPORU *

7 Eylül 1330 (20 Eylül 1914)

Not: Bu rapor ve projeler, ayın tarihte Müstahkem Mevki Kurmay Başkanı eliyle Başkumandanlığa götürülmüş ve bilgi verilmiştir.

Akdeniz boğazı bir kaç seneden beri seferber halde hazır bulunmuş ve Boğaz'ın berkitilmesi ve savunması için birçok kurul ve komisyonlar tarafından incelemeler ve değişiklikler yapılmışsa da ne yazık ki Boğaz'ın berkitme ve savunması hakkında karar kılınan şekil ve düşünceye uygun, düzgün bir proje hazırlanmamış olduğu gibi Mevkii Müstahkem evrakı arasında da gerek İtalya ve gerek Balkan Harbi esnasında ne amaç ve ne şekilde tedbirler alınmış olduğu ve Boğaz'ın savunma şekli hakkında ne düşünüldüğü ne yapıldığına dair hiç bir proje veya harp ceridesi bulunamamıştır. En son olarak Alman müfettişleri tarafından bataryalardan büyük bir kısmının kaldırılması suretiyle kabul edilen şekil ve berkitilmesine esas olan fikir ve düşüncenin malum olmaması dolayısıyla bugün Boğaz'ın savunma şekli hakkında geçmiş denemelere göre hazırlanmış bir projeye dayanarak karar vermek ve kazırlık yapmak imkanı bulunamamıştır. Bundan dolayı Boğaz dahilinde gerek hazır bulunan tahkimata göre bölgelerin tayini görevi ve gerek son günlerde gönderilen uzun topların mevzilerindirilmesi konusunda başlıca kabul edilen fikirlerin Akdeniz Boğazı'nın şimdiki önemi ve bunun devam ettirilmesi maddi ve manevi sorumluluğunun büyüklüğü gözönüne

* Genelkurmay Başkanlığı, a.g.e.VIII, s.509-516. Ayrıca bu belge için Bkz. ATASE Arş., Klas. 4669, Dos. H/2, Fih.1/22-23-24-25: ATASE Arş., Klas. 4669, Dos. H/3, Fih.1/30-31-32-33.

alınarak sunulması mecbur görülmüştür:

Boğaz'a karşı kesin bir taarruza dek verilen kuvvetli bir donanmanın iki şekilde hareket etmesi ihtimali vardır:

1. Boğaz'a karşı düzenli bir taarruz yöntemi izleyerek önce girişi susturur.Boğaz'dan içeri girdikten sonra birer birer berkitilmiş mevzileri susturmağa ve mayınları toplayıp yok etmeğe çalışır. Sahil bataryalarına karşı üstünlük ve başarı kazanarak mayın engellerini yok ettikten sonra içeriye güvenle girer. Bu şekilde hareket, uzun bir zaman kaybını ve sonucu kuşkulu büyük bir topçu muharebesini doğuracağından pek olacak şey değildir.

2.Bir kısım donanması ile giriş yerini şiddetli bir ateş altında, diğer bir kısım kuvvetini zorla girişten içeriye sokmaya çalışır. Bu suretle zorla girişten geçen donanma her halde mayın hatları ve iç istihkamlar karşısında pek az durmakla bir taraftan istihkamları bombardıman diğer taraftan çeşitli araçlarla kısmen mayın hatlarını tahrip edip bir geçit bularak süratle geçmeğe çalışır. Bu iki ihtimalin, Boğaz'a bir taarruz yapılmasını zannetmediğim gibi, düşmanın, torpillerin varlığını ve kuvvetli siperlerin etkisini göz önüne almaksızın büyük gemilerin Boğaz içerisinde durmadan sıkı bir saldırı ile Boğaz'ı geçmeyi deneyeceğini ümit ediyorum. Bundan dolayı, Boğaz'ın eldeki imkanlarla berkitime ve kuvvetlendirilmesinde ve bölgelerin savaş görevlerinin belirtilmesi ve sınırlandırılmasında yukarıdaki iki ihtimal göz önüne alınmakta;buna göre gerekli düzen alınmaktadır.

Gerek düzenli bir saldırı ile ve gerek kuvvetli bir ateş altında bulundurulacak diğer bir kısım donanma ile Boğaz'ın giriş yerinden içeri girilmesi daima mümkün olacağı fikir ve düşüncesindeyim. Çünkü girişin şimdiki tahkimatı, uzaktan savaş yapabilecek 4 toptan oluşmuş olup kuvvetli bir filonun bu bölgeye yöneltebileceği 40 - 50 büyük çaplı topun etkisi altında her zaman girişten geçmesi mümkün olacağı gibi, gelecekte girişte meydana getirilecek tahkimatın cins ve çeşidi ne olursa olsun,bu özür artık devamlı kalacaktır. Düşmanın karaya asker çıkarmasına karşı ise, girişteki tahkimatın sürekli olarak tehdit altında

bulunacağı ve Boğaz içerisinde bulunacak istihkâm gerilerinin daha koaylıkla ve güvenle savunulacağı doğaldır.

Seddülbahir ile Kumkale arasında mayın hatları kurulması ile sıkı saldırılara engel olunması da akla gelir ise de böyle bir hattın baskınlara uğraması dolayısıyla pek az bir fedekarlık karşılığında yapılması kolaydır. Girişten girmeyi başaracak donanma ister zorla Boğaz'dan geçmek istesin, ister düzenli bir saldırıyla giriş bataryalarını susturmuş bulunsun, her halde iç istihkâmlarımızın menzil ve etkisi dışında kalmış olan Karanlık liman'da toplanmaya ve istihkamlar tarafından savunulan ve korunan torpil engellerini ya tamamen veya kısmen yoketmeye mecburdur. Bundan dolayı kesin sonuç girişte değil, Boğaz içinde kuvvetli bulunmak, özellikle düşmanın en önemli tahkimatı içine alan Anadolu, Hamidiye ve Kilitbahir istihkamlarına karşı ateş açtığı sırada buna etkili olabilecek mevzilerin berkitilmesi ile gereken yarar sağlanacaktır.

İşte bu düşünceden dolayı, daha uzun menzilli ve çaplı ateşli silahların elde bulunmaması nedeniyle bu kez gönderilmiş olan 15.lik uzun toplar Dardanos'a tabiye edildiği gibi, obüs takımı da keza Dardanos civarına yerleştirilmiş bir havan bataryası Karanlık burnuna taşınmıştır. Mesudiye'nin 15'likleri çıkarıldığı halde, bunların soğanlı kuzeyine tabiyesi kararlaştırılmıştır.

Boğaz'ın bütünü ile yeni bir proje gereğince berkitilmesine hemen başlandığı halde dahi methal bölgesi tahkimatından çok, Boğaz'daki tahkimata önem verilmesi ve açık deniz gibi düşman donanmasının her türlü harekât ve davranışında serbest olamayacağı Boğaz dahili gibi, savunmaya elverişli bir kısmının berkitilmesi ve esas savunma hattının Dardanos, Hamidiye ve Soğanlı, Mecidiye arasında kurulması ve Karanlık limanının giriş yerinden gelecek düşman filosuna sığınma yeri olamayacak şekilde top menzili içinde bırakılması ve mayınlar ile tehlikeli bir duruma konması gerekir. Seddülbahir ve Kumkale'de Boğaz'ın içine bakan kısımda yerleştirilecek bataryalar, hem dışarıdan yapılacak bombardımanlardan etkilenmez, hem de methalden giren ve içteki istihkamların

ateşine ve mayın hatlarına rastlayarak durmak zorunda olan gemilere arkadan ateş edilebilir. Tahkimatın bu şekilde yapılması halinde methalden giren düşman, gayet tehlikeli ve manevra yapamayacak bir halde bulunur.

Sonuç : Boğaz'ın birinci bölgesi hafif bırakılabilir; esas savunma hattı içeride kurulmalıdır.

Kıyı Savunma Bataryaları:

Kıyı savunma bataryalarının mavziler ile topların cins ve miktarları 1 nolu krokide* gösterilmiştir.Savunma düzeninin tamamlanması görüşünden yapılmakta olan tahkimat şunlardır:

a. Düşman donanmasının karanlık limana girip Nara -Dardanos Anadolu sahil bataryalarının ateşinden korunmuş olarak merkez istihkâmlarını susturabilmesine engel olmak için, Edirne'den 8 nci Ağır topcu alayı ile İstanbul'dan Ağır Topçu Numune Taburu gönderilmiş ve bunlardan bir tabur Domuzdere sırtlarına, iki tabur da Erenköy ve Halilili sırtlarına yerleştirilecektir.

b. Dardanos'ta iki toplu 15'lik batarya, Asârıtevfik zırhlısından çıkan 3 top daha ilavesiyle, beş toplu bir batarya haline getirilmektedir.

c. Soğanlı'nın kuzeyinde, Mesudiye zırhlısından çıkarılacak toplarla 15'lik yeni batarya teşkil edilecektir.

d. 5 adet 10,5'luk obüsler gelince, mayın savunması için mantellilerin yerine kullanılacaktır.

e. Karanfil burnuna, daha önce kadro dışına çıkarılıp Rumeli Mecidiye istihkâmuna indirilmiş olan üç havan yereleştirilmiştir. Birisi onarılmakta olup bitirildiğinde yerinde kalacaktır.

f. Seyyar kuvvete bağlı sahra topçu taburunun da gerektiğinde torpil hattı savunmasında kullanılması kararlaştırılmıştır.

Kıyı Bataryalarına Verilen Görev:

* Krokisi çıkmamıştır.

1. Giriş Bölgesi: Düşman savaş gemilerini Boğaz girişinden uzak bulundurmamak, gemiler giriş yerine dahil olduğu halde bile uzun süre ateşe devam ederek düşmanın Boğaz'dan geçişini geciktirmek ve baskından diğer bölgeleri haberdar etmek.

2. Kepez - Havuzlar Bölgesi: Bu bölge özellikle geceleyin düşmanın torpidolarıyla bir hücumuna karşı savunma ve torpil hattının korunması göreviyle yükümlüdür. Torpido hücumuna karşı yalnız bölgedeki küçük çaplı toplar katılacak ve bölgede bulunan havan obüsü ve uzun 15'lik toplar, düşmanın Boğaz'ın giriş yerinden girmiş olan büyük gemilere karşı üçüncü böge ile birlikte düşman donanmasına karşılık vermek ve düşman donanmasının medhale gelişinden sonra da, girişinden sonra da üçüncü bölgeden uzakta durduracaktır. Mesudiye zırhlısı da seçtiği ve demirlediği yerden bu bölgeye yardım edecektir.

3. Çanakkale-Kilitbahir Bölgesi: Bu bölgede Boğaz içinde düşman savaş gemilerinin her türlü hareketine karşı Boğaz'ı kapamak göreviyle yükümlü esas savunma hattını oluşturmaktır.

4. Bolayır Bölgesi: Savunma açısından Bolayır'daki topçu taburu, korunması 27 nci Alaya verilen Gelibolu bölgesi komutanının emri altına verilmiştir. Bu tabur, piyade birlikleriyle birlikte yarımadanın kuzeyden korunması göreviyle yükümlüdür.

Bataryaların Yakından Savunması: Her batarya veya grup, tahrip gereçleri ile donanmış keşif kollarına karşı, yakından savunma ve korunmasını kendisi düzenleyecek ve yapacaktır. Yalnız Seddülbahir ve Kumkale gruplarına birer piyade bölüğü ayrılmıştır. Ve kıyı bölgesinin gözetlenmesi, bataryaların bir çıkarmaya karşı kara tarafından savunulmaları görevi, jandarma birlikleriyle 9 ncu Tüme'ne verilmiştir.

Ağır topçu birliklerinin kuruluşu 2 Nolu cetveldedir.

Aydınlatma: Boğaz'daki projektörlerin sayı, cins ve yerleri 1 Nolu krokide gösterilmiştir. Aydınlatma hususundaki yönerge özetle şudur:

1. Giriş Bölgesi: Bu bölgede 4-90'lık ve 1-40'lık, beş projektör vardır.

Seddülbahir ve Kumkale'de bulunan projektörlerden birisi kesinlikle methal ağzında bir ışık engeli meydana getirecek şekilde sabit olarak bulundurulacak, sıra ile arama görevini yapacaktır. Ertuğrul ve Orhaniye bataryalarına birer batarya projöktörü tahsis edilmiştir. 40'lık projöktör Tekeburnu civarını özellikle o yönden karaya asker çıkarmak hususunda yapılacak girişimleri vaktiyle görebilmeğe ve sonra da piyadeye ait savunma hattının gereken kısımlarını aydınlatmaya ayrılmıştır.

2. Boğaziçinin Aydınlatılması: Soğanlı ve Kepez'de 60'lık birer projektör vardır. Bunlar torpido hücum bataryalarının ilerisinde sabit bir ışık engeli teşkili ile görevlidir. Bu ışık engelinden itibaren Boğaz içerisinde ve Anadolu- Rumeli taraflarında bulunan projektörler, ışık engeline gelecek hedefleri sıra ile teslim alarak birbirlerine teslim etmek görevi almışlardır. Bununla beraber mevcut projektörlerin çoğunluğu onarılmaya ve düzeltilmeye muhtaç olup muntazam aydınlatma yapamıyorlar. Bunların görevi hakkında açık bir yönerge düzenlemek için esaslı bir tatbikat yapmak ve alınacak sonuca göre kendilerine görev verilmek gerekli ise de, tamamı işler duruma konulamadığından bu konu ele alınacaktır.

Mayın Savunmaları: Halen 1, 2 ve 3'ncü mayın hatları teşkil edilmiştir. Mayın hatlarının durumu ve gemilerin gidiş geliş istikameti, 1 nolu krokide gösterilmiştir.

1 nci hatta 38 mayın vardır. Yalnız Anadolu cihetinde pek dar bir geçit bırakılmıştır.

2 nci hatta 30 mayın mevcut olup keza Anadolu cihetinde genişçe bir geçit bırakılmıştır.

3 ncü hatta 43 mayın vardır. Yalnız Rumeli cihetinde genişçe bir geçit bırakılmıştır.

Gerektiğinde kullanılmak üzere İntibah vapurunda 56 mayın, Samsun gemisinde 24 mayın mevcut olup bunların aşağıdaki şekilde kullanılması kararlaştırılmıştır.

a. Anadolu cihetinde bir giriş bırakılmak üzere 40 mayın ile Soğanlı

güneyinde dördüncü bir hat teşkil edilecektir.

b. Dört mayın hattıyla üçüncü hattın geçiti, 9 mayınla 1 nci ve 2 nci hatların geçitleri kapanacaktır.

c. Elde kalacak 18 mayının 30'a çıkarılmasına teşebbüs edilmiştir. 30 mayın tamam edildiği halde, bununla en son zamanda Kilitbahir ile Çanakkale arasında bir hat teşkil edilecektir. Bu hat krokide gösterilmiştir.

Bunlardan başka, 23 adet serseri mayın mevcuttur. Bu mayınların son zamanda düşmanın taarruz eden ve methalden girmeyi başaran savaş gemilerine karşı akıntıya atılması kararlaştırılmıştır.

Hatıra: Birinci ve ikinci hatlardaki geçitlerin her türlü şartlar altında kapatılması sağlanabilmekte ise de üçüncü hat ile dördüncü hat geçitlerinin son zamanda kapanabilmesi ihtimali şüpheli görülüyor. Bundan dolayı, elde gereği kadar gözetlemeli gereken (Rasadi) mayın bulunursa, bunlarla geçitlerde şimdiden birer hat meydana getirilmesi faydalı olacağından bu konuda girişimlerde bulunulmuştur.

Donanma'nın Görevi: Müstahkem Mevki Komutanlığı emri altında Pelengiderya, İsareis (gambot) ve Draç, Kütahya, Akhisar torpidoları bulunmaktadır. (Mesudiye'nin görev ve yeri kıyı savunması maddesinin 1 nolu krokisinde gösterilmiştir.)

Hafif filoya verilen yönerge şudur:

1. Her gün Savaş gemilerinden biri öğleyin Boğaz'ın girişinde değiştirilmek üzere, 24 saat giriş yerinde gözetleme görevini yapacaktır. Gözetleme, girişten uygun bir bölge dahilinde uzaklaşarak yabancı gemilerin çeşit ve miktarı ile hareket ve durumlarını izlemek ve araştırmak, telsiz, telgraf, helyosta veya flamalarla Kilitbahir veya Seddülbahir istasyonları ile haberleşerek durumdan Komutanlığı haberdar etmek ve özellikle denizaltılar hakkında bilgi elde etmektir. (Arasıra nöbetteki gemilere karargâhtan gözetleyici subay atanarak Bozcaada, Midilli ve İmroz'a yaklaşılarak yakından keşifler yaptırılmakta ve gözetleme bölgesi genişletilmektedir.

2. Düşmanın bir girişimi ve Boğaz'ın tamamen kapatılması halinde savaş gemileri şu durumu alacaklardır:

a. Girişte gözetlemede bulunan gemiler, ancak zorunluluk halinde girişten çekilerek Dardanos bataryasının altına gelecek projektörler ve silahları ile bataryalara yardım edecek, torpido kovanlarını kullanacaklar ve durum hakkında Komutanlığa bilgi vereceklerdir.

b. Limanda kalan gemilerden iki torpido, Çamburnu'na gidecek, geri kalan gemiler Anadolu Mecidiyesi ile Çanakkale arasında uygun bir mevzi alarak, keza silahları ve projektörleriyle üçüncü bölge ile işbirliği edecektir.

Baskın Tedbirleri:Boğaz'a karşı yapılacak bir girişimden bütün bataryaların vakit ve zamanı ile haberdar edilebilmesi için alınan tedbirler aşağıda olduğu gibidir.

1. Gözetlemede bulunan gemiler kuşkulu durumla karşılaştıkları zaman, geceleyin işaret tabancalarıyla, gündüz işaret ve flama ile derhal giriş yerine veya gözetleme postalarına haber verecektir.

2. Baskından bataryalar şu şekilde haberdar edilecektir:

Geceleyin: Seddülbahir, Kumkale, Dardanos, Kepez, Soğanlı, Yıldız ve Sarıkule'de gözetleme postaları vardır. Düşmanın bir girişiminden haberdar olan merkez, derhal devamlı kırmızı muharebe fişeği ve havai fişek yakacaktır. Baskın işaretini gören bataryalar personeli derhal yerlerine alacaklar ve projektörler derhal faaliyete geçecektir.

Gündüzün:Düşmandan haberdar olan postalar telefon santralına "Hucum var!" diye haber verecekler ve durum gereği derhal ateş açmaya zorunlu olmayan bataryalar üç atış yapılması ile içerideki istihkamları haberdar edecektir.

Geçitlerin Torpillerle Süratle Kapatılması İçin Alınan Düzenler:

Gece:

1. İşaret kulesinden geceleyin iki kırmızı fener çekildiği,
2. Gözetleme yerlerinden baskın işareti verildiği,

Gündüz:

1. İşaret kulesinden q flamasının çekilmesi.

2. Gözetleme yerlerinden baskın işaretinin verildiği zaman, torpil gemilerinin hemen hazırlıklarını tamamlayarak yerlerine gidecekler ve işaret kulesinden gündüz (q) flaması gece bir kırmızı, bir beyaz fener gösterdiği zaman geçiti kapayacak ve dördüncü hattı dönecektir. Soğanlı önünde bulunacak torpil gemisi Sarıkule'den verilecek işareti ayırt edememesi ihtimalinden dolayı yalnız bu gemiye özgü olmak üzere aşağıdaki tedbirler alınmıştır.

Soğanlı'da bulunan Mantelli bataryasından gece iki beyaz fener sallanması, gündüzün kırmızı bir flamanın sallanması, "hemen göreve başla" demektir.

Kıyı Savunması Hakkında Düzen :

Müstahkem Mevkiin gözetleme ve savunması ile görevli olduğu kıyı bölgesi, Muariz körfezindeki Karaçalı mevkiinden Edremit körfezindeki Akçay iskelesine kadar uzanmaktadır. Bu kısım sahilinin korunması için 9 ncu Nizamiye Tümeni ile Karası, Bursa, Gelibolu ve Çanakkale Seyyar Jandarma Taburları mevcuttur. Bunlardan başka gerektiğinde Bandırma'da bulunan 4 ncü Kolordu ve Tekirdağ'da bulunan 3 ncü Kolordudan bile ihtiyat kuvvetleri getirilecektir.

Karaçalı-İnoz bölgesi 2 nci Kolordu, Akçay güneyindeki Adalar denizi kıyısı da 4 ncü Kolordu tarafından gözetlenmektedir.

Gözetleme ve Savunma konusunda kıyının bölgelere bölünmesi aşağıdaki gibidir:

a. Gelibolu Bölgesi :

Sınırı :

Karaçaeli'den Saz limanına (dahil) kadar :

Birlikleri :

27 nci Piyade Alayı, 9 ncu Sahra Topçu Alayı 2 nci Tabur, Gelibolu Seyyar Jandarma Taburu, bir süvari takımı ve Bolayır Ağır Topçu Taburu.

b. Maydos Bölgesi :

Sınırı :

Sağ yanı Saz limanından başlayarak Yarımada'nın güney kısmını kapsar.

Birlikleri :

26 ncı Piyade Alayı, 9 ncü Sahra Topçu Alayı, 3 ncü Dağ Topçu Taburu, Bursa Seyyar Jandarma Taburu, istihkam takımı ve süvari takımı.

c. Anadolu Bölgesi :

Sınırı :

Çanakkale'den başlayarak Edremit körfezinde Akçay İskelesinde son bulur.

Birlikleri :

25 nci Piyade Alayı, 9 ncü Sahra Topçu Alayı 1 nci Tabur, Kale Jandarma Alayı, istihkam bölüğü (bir takım noksan) ve iki takım süvari (bir kısım noksan).

Piyade birlikerinin konusu ve kıyının gözetlenmesi bölgelerin bölümlenmesi 3 No.lu krokide gösterilmiştir. Muharebe ağının şimdiki durumu 4 No.lu kroki üzerinde gösterilmiştir. Müstahkem Mevkii Komutanlığının Genel Kuruluşu 5 No.lu cetvelde gösterilmiştir. *

Bahrisefid (Akdeniz) Boğazı Kumandanı

Miralay Cevad

* Kroki ve şemalar çıkmamıştır.

EK 3

MÜSTAHKEM MEVKİİN DENİZ MUHAREBESİNE KARŞI

SAVUNMA PLANI '*

26/Teşrinievvel/1330

(8 Kasım 1914)

Başkomutanlık Vekâletinin emriyle teşekkül eden kurul tarafından Boğaz'ın savunulması hakkında düzenlenen ve bir sureti Kıyı Birlikleri Müfettişliği aracılığı ile Başkumandanlığa takdim edilen deniz muharebelerine karşı Mevkii Müstahkemin Savunma planı.

Çanakkale'nin savunma planı, Dört Bölgeye Göre Yapılmıştır:

1 nci Bölge :

Anadolu yakasındaki Kumkale, Orhaniye ve Rumeli yakasındaki Seddülbahir ve Ertuğrul tabyalarından meydana gelir.

Bu tabyalar, düşmanın methalden girmesine engel olacaklardır.

2 nci Bölge :

Methalden girmeyi başaran düşmanın, büyük topların ateşinden etkilenmeyerek Erenköy koyunda demirlemesini veyahut bu koyu hareket üssü kabul ederek bazı girişimlerde bulunmasına engel olmakla görevli olan obüs bataryalarından meydana gelir.

3 ncü Bölge :

Set bataryaları ile savunulan torpil hatlarından meydana gelir. Bu bataryalar, düşmanın serbestçe hareketine engel olarak ya torpillerin toplanması gibi uzun ve güç bir harekâta zorlarlar veyahut torpil hatlarından bir yol açmak için ileri süreceği gemilerin çalışmalarını engeller.

* Genelkurmay Başkanlığı, a.g.e. VIII, s.525-532: Ayrıca bu belge için Bkz. ATASE Arş., Klas. 4669, Dos. H/2, Fih. 1/82-83-84-85.

4 ncü Bölge :

Düşmanın Marmara havzasına girişini engelleyen ve en büyük bir savaş kudretine sahip olan Anadolu Hamidiye ve Kilitbahir tabyalarından meydana gelir. Biraz daha geride Boğaz'ın dar yerine hakim olan Anadolu Mecidiye, Değirmenburnu ve Nara bataryaları gelir.

1 nci Bölge :

1. Düşman, ya düzenli bir plana göre giriş bataryalarını susturacak ve tahrip edecek veyahut orasını zorlayıp girmek isteyecektir. Zorlamak isterse derin kolda gelecek ve azami süratinden yararlanacaktır. Yüksek mevkiilerde bulunan Orhaniye ve Ertuğrul bataryaları, kendi mermilerinin durumunu pek iyi gözetleyebileceklerinden azami menzillerinden yararlanarak yaklaşık 13 bin metreden ve Orhaniye birinci ve Ertuğrul ikinci gemiye karşı ateş açacaklardır ve sıra ile ilkönce sarı tahrip sonra mavi külahlı ve daha sonrada beyaz ve nihayet kırmızı çelik ve sert döküm daneler atacaktadırlar. Dumansız barut elde bulundukça onunla atış yapılacaktır. Kumkale ve Seddülbahir tabyalarının denize yönelik olan topları, düşman kendi menzillerli içine (6500) metreye girer girmez katılarak Kumkale birinci ve Seddülbahir ikinci gemiye ateş ederler. Bu esnada çatal yaylımı ile veyahut çatalın kısa mesafesine yaylımla atılacak ve düşmanın hareket süratine bağlı olan az veya çok yaklaşmasına göre mesafeden gerektiği kadar geri gidilecektir. Bu iki tabyanın (Seddülbahir, Kumkale) içe yönelmiş olan topları yaklaşık 3.000 metreden hedefi görebileceklerinden hemen muharebeye katılacak ve fakat mesafenin küçüklüğünü göz önüne alarak her bir mermiyi isabet ettirmek zorundadırlar. Şüphesiz buraya kadar sokulup giren düşman, olanca süratinden yararlanacağından bu bataryaların da azami bir süratle atış ile faaliyet göstermeleri ve bu esnada sert döküm ve çelik daneler kullanmaları gerekmektedir.

2. Eğer düşman giriş bataryalarını düzenli bir plana göre düşünmek ve tahrip etmek isterse, o zaman Boğaz'ın giriş yönü önünde geniş bir cephe (saffi harp) alacak ve toplarının mümkün olduğu kadar büyük bir kısmından yararlanabilmek için bir yerde durmayacak öteye beriy hareket edecektir. Bunda

da iki ihtimal vardır : Ya kuvvetlerini bvlr ve her kısımla bir tabyayı bombardıman eder veyahut kuvveterini bölmeyerek geniş bir cephe ile öteye beriye hareketle herhangi bir kısım ile bir tabyayı sürekli ateş altına alır. Birinci halde her tabya, kendisine ateş eden düşman kuvvetlerinin en yakın olan gemisini topa tutar. İkinci halde ise, Orhaniye, Ertuğrul, Seddülbahir ve Kumkale bataryaları kendilerine ateş eden kısım ile gemilerine ateş edeceklerdir. Hatta düşman geri döner ve ters yönde harekate başlarsa yine daha önce ateş ettikleri hedefe karşı atışa devam edeceklerdir. Hedef değiştirmek iki halde uygundur.

Biri, topa tutulan hedefin işi bittiği zaman, diğeri ise hedef, menzil veyahut etki alanı dışına çıktığı zaman. Düşman özellikle Seddülbahir ve Kumkale bataryalarının bile atış yapabilecekleri menzile girdimi, ilk görülen hedefe ateş açmak usuldür.

2 nci Bölge :

Burada yerleştirilen obüsler, geçici olup planları bulunmadığından süratle hareket eden hedeflere karşı ancak görerek atış yapabilirler. Anadolu yakasındaki Wilhelm ve Werle beylerin 8 nci Numune alayı 2 nci taburunun üçer bataryası ile Rumeli yakasındaki Rıfat efendinin topları yan istikametini gezle arpacıktan, yükseklikleri ise ruhlu derece ile bulunacaktır. Bununla beraber atış cetvelinden dolayı yan düzeltmesi ile beraber aşağıdaki maddelerin göz önüne alınarak cebrik toplamının kumanda edilmesi lazımdır: 1- Rüzgar 2- Düşman hareketi 3- Yan istikametinin alınmasıyla yükseklik nişanın bitmesine kadar geçen süre içinde hedefine gideceği mesafe.

Bu bataryalara atış esnasında kolaylık olmak üzere ve gereken istikametler ile bir dereceye kadar mesafeleri göstermek üzere denize, batarya komutanlarınca bilinen işaret şamandraları konulmuştur. Dışa doğru atış yapan bataryalar en uzak mesafelerden atışa başlayarak Anadolu yakasındakiler birinci ve Rumeli yakasındakiler ikinci gemiye ateş edeceklerdir. Wilhelm Beyin taburu bulduğu uzaklığı Werle Bey taburuna verecek ve bu sayede Werle Bey gerçek uzaklığı bilerek düşman kendi menziline girer girmez ateşe başlayacaktır.

3 ncü Bölge :

Bu bölgede dört torpil hattı mevcut olup birinci ve dördüncü hatlar düzenli ikinci ve üçüncü hatlar torpiller arasında 70 metre uzaklık bulunmak üzere kurulmuştur. Bu bölgeye karşı düşman iki harekette bulunabilir.

1. Torpil arayıcı gemilerle torpilleri toplamak.
2. İleri gönderdiği torpil muhripleri ile hatlar arasında bir yol açmak.

1. Torpilleri toplama ihtimaline karşı :

Bu gemiler birinci şekilde olduğu gibi, iki adedi bir sıra teşkil etmek üzere hareket ederler ve birbirine torpil arayıcı gereç ile bağlıdırlar. Sıralı gemiler yaklaşık olarak 120 metre arasında bir su bölgesini ararlar ve en sağdaki gemi geçtiği yerlerde ve belirli uzaklıklarda kırmızı ve en soldaki de yeşil şamandıra atarak o bölgenin torpilden ve bundan dolayı tehlikeden uzak olduğunu arkadan gelen gemilere gösterirler. Buna rağmen ikinci şekildeki nizamda mümkündür.(bor-
da hattı)

1	2	3	4	5
—————				
0	0	0	0	0

Eğer 2 ve 4 no.lu gemilere atış yapılır ve isabet ederse, bütün hattın faaliyeti kesintiye uğrar. Bundan dolayı ateş, bunlara yöneltilmelidir. Torpil araştırılmasıyla görevli gemiler kuşkusuz yalnız gelmez. Bunlara hareketli ve seyyar kuvvetler eşlik eder ve bunları korur. Bunun için torpil arama gemileri set bataryaları ile Mesudiye'nin küçük topları tarafından tahrip edilirken, eşlik eden ve koruma gemileri de Dardanos'daki 15'lik ve 12'lik ler, Mesudiye'deki 15'likler ve Karanfil tepedeki havan ve sert döküm daneleri ile 7400 metreye kadar atış yapan Yıldız'daki 15'likler tarafından ateş altına alınacaktır. Bu esnada tabyaların herbiri kendi taraflarında en önce etki menziline giren gemiye ateş ederler. Mesudiye, Rumeli yakasına aittir. Kural olarak torpil arayıcı gemilerin en öndekileri ateş altına alınır ve her set bataryası kendi yanındaki ateş eder. Eğer düşman zırhlılarının önüne torpil arayıcı gemiler yerine torpido muhripleri

sevk edilecek olursa, Dardanos ve Mesudiye'nin 15'likleri bunların hakkından gelmeye uğraşırken yukarıda zikredilen tabyalarla beraber Hamidiye ve Kilitbahir'deki 35 çap uzunluğundaki 24'lükler de kendi taraflarında en yakın bulunan zırhlıya ateş ederler.

2. Torpil Muhriplerine Karşı :

Bu amaç için ahşap, mantar gibi araçlarla yüzme yetenekleri arttırılan adi deniz taşıtları kullanılır. Bizzat filo, bu gibi taşıtları aynı seyir hattı üzerinden 1.000 metreden izler. Bu gibi gemilerin mümkün olduğu kadar, henüz hatta yaklaşarak torpiller arasından yol açmadan önce batırılması gereklidir. Bunlara karşı set bataryalarındaki dik mermi yollu toplar ile Yıldız'daki 15'liklerin ve Mesudiye ile Dardanos'taki 15'liklerin ateşleri birleştirilmelidir. Böyle durumlardaki set bataryalarının nişan noktası, gemilerinin sevk ve idaresi için gereken şahıslarla makina telefonları, dümen düzenleyicileri v.s. gibi tertibatın bulunduğu komuta köprüleri ile dümen daireleridir. 15'likler ile Namazgah'ın dışı karşı atış yapan 22 çap uzunluğundaki topları, su kesimine ve makina kazan dairelerine ateş ederler. Torpil muhribi olarak kullanılan gemilerin bacaları, en uygun nişan noktasıdır. Çünkü bu zikredilen aksam bacanın ya yakınında yahut gerisinde veya ilerisindedir.

4 ncü Bölge :

Çanakkale'nin gerçek muharebe kudreti bu tabyalardır. Hamidiye 13.000 metreden 24'lüklerle birinci gemiye karşı ateş açar. 35'liklerle takım halinde yaylımlar ile buna katılırlar. Çimenlik, düşman kendi menzili içine girer girmez, Hamidiye'den aldığı mesafeyi gözönüne alarak Hamidiye ve Namazgah bataryaları birlikte Çimenlik'e atış mesafesini vermek zorundadır. Atışa başlar. Kilitbahir'deki Mecidiye, Hamidiye ve Namazgah bataryaları, bir elden idare olunurlar. Mecidiye en uzaktan atışa başlayarak ikinci gemiye karşı çatal teşki eder. Ve bulduğu mesafeyi Hamidiye'ile Namazgah'a vererek bunlarla mesafe farklarını hesap ettikten sonra bağımsız olarak atışa katılırlar. Namazgah'taki 22 çap uzunluğundaki toplar hedef kendi menzilleri içine girer girmez 5.000 metreden ateşe

başlarlar. Diğer tabyalarda aynı suretle hareket ederler. Anadolu Mesudiyesi'ndeki havan bataryası üçer toplu iki batarya teşkil ederek diğer eğik mermi yollu toplar gibi hareket eder. Düşman, Çanakkale - Kilitbahir arasındaki dar yeri, derin kolda geçmek zorundadır. İlk mesafe ile atılan yaylının susması ile beraber gerçek bir düzeltme yapılması mümkündür. Bir gemi savaş yapamaz bir hale gelince ateş sıra ile diğerine veyahut arkadan gelene yöneltir.

Set Bataryalarının Görevleri :

Set bataryalarının görevi, torpil hatlarını herhangi bir taarruza karşı korumaktır. Bu taarruz çeşitli şekillerde olabilir :

1. Gündüz :

a) Büyük gemilerden kurulu bir kuvvet kendi ilerisine arayıcı gemi gönderir. Bu görev ile ileri sürülen eski sistem torpidobotlar veyahut derinliği az olan küçük adi gemiler, hareket olunan istikametteki torpilleri bulma ve patlatmakla yükümlüdür. 4-6 parçadan ibaret olan bu gemiler ya bir cephe üzerinde savaş düzeninde yahut ikişer olmak üzere kademeli nizamlı hareket ederler. Ya bütün gemiler savaş düzeninde olur, veyahut ikişer ikişer kademe nizamında su altından birbirine birtakım iplerle bağlıdır. Bunlar ancak sekiz mille hareket edebilirler. Lakin cereyanın üç mili çıkarılınca, dakikada set bataryalarına 150 metre yaklaşır. Hucumun bu oluş şekli kuşkusuz yavaş olduğundan set bataryaları dane atışı ile torpil arayıcı gemiyi batırmak için yeterli zamana sahiptirler.

b) Torpil hatlarına karşı diğer bir taarruz yöntemi de düşmanın kendi ilerisine büyük gemiler, torpil muhripleri göndermesidir. Süratli ticaret gemilerinden meydana gelen bu gemiler doğrudan doğruya torpil üzerine ilerleyerek onları tutuştururlar ve bu sayede arkadan izleyen savaş gemileri için tehlikesiz bir gedik açmayı başarırlar. Bundan dolayı bu torpil muhribi gemilerin torpil hatlarına kadar yaklaşmasını önlemek gereklidir. Bu görev, birinci derecede Dardanos ve Mesudiye'nin 15'liklerine düşer. Çünkü diğer set bataryaları, çaplarının küçüklüğünden dolayı bu gemileri istenen çabuklukla durduracak veyahut batıracak güçte değildirler. Torpil muhripleri, ticaret gemilerine ait büyük bir

süratle hareket edecekler, yani set bataryalarına ortalama 300-400 metre yaklaşacaklardır.

2. Gece :

Düşmanın torpidobotları veya denizaltıları karanlıktan yararlanarak Boğaz'ı geçerek aynı yahut ertesi gece Osmanlı filosuna karşı bir taarruz yapmayı belki tasarlar ve deneyebilirler. Bu gibi girişimleri görmek ve bunlara engel olmak görevi de set bataryalarına aittir. Filonun tehlikeden haberdar olabilmesi için hiçbir torpidonun görünmeden geçmemesi pek çok ve özellikle önemlidir. Bundan dolayı gözetleme ve projektör hizmeti kendilerine özel olarak verilen emirler ve yönergelere uygun cereyan etmelidir. Torpidobotlar şüphesiz dir ki büyük bir süratle set bataryalarının önünden geçmeye çalışacak ve dakikada 500-800 metre yaklaşacaklardır. Denizaltılar ise dakikada 400 metreden fazla yol alamayacaklardır. Düşman, torpilleri toplama hareketini geceleyin yapamaz. Fakat her ihtimale karşı yapmak girişiminde bulunursa o zaman en yakındaki projektörlerle aydınlatma ve en yakın set bataryaları tarafından tahrip edilmeleri lazımdır.

Savunma Planının Birinci Bölümüne Ek'tir:

Bununla birlikte düşman Boğaz'dan girmeye teşebbüs etmeden ve tabyaları gerçekten tahrip etmek istemeden dış istihkamları bombardıman edebilir. Gösteriş yapmak, tabyaların hazır olup olmadığını anlamak ve uzak, emin birkaç mermi savurup çekip gitmek isteyebilir. Bu gibi girişimlerle bir taraftan tabyaları tahrip ve diğer taraftan muharebeyi kızıştırarak cephanesini hedef alır. Bizim için cephanenin karşılanmasının imkansızlığını bilir, halbuki onun için ulaştırma yolları daima açıktır.

Giriş bataryalarının son bombardıman edilişi böyle bir gösteriş idi. Özellikle Kumkaleye karşı atış, bir etki ve başarı kazanılmayacağına delalet eder. Seddülbahir'deki tahribat, üzüntü verici bir isabet eseridir. Yoksa atılmış olduğu 200 kadar merminin bir etkisi olmayacaktı. Böyle bir gösteriş halinde, büyük mesafelerde muharebeye girişmek Binaenaleyh, tabya kumandanı ateş açmayı tehir ederek

düşmanın takarrübünü beklemelidir. Eğer düşman buna aldanır ve mesafe takriben 10.000 metreyi bulursa, o zaman kırmızı veya beyaz mermiyat ile (eski cephane) muharebeyi kabul ve icra eylemelidir.

Gece için Tedbirler :

Hafif düşman kuvvetleri torpidobot, denizaltı limanındaki gemilere veya Marmara'daki filoya taarruz etmek için Boğaz'dan geceleyin geçmeyi deneyebilirler. Boğaz bu gibi girişimlere engel olabilmek için projektörler ile set bataryalarına sahiptir. Önlerindeki deniz bölgelerini aydınlatmak, küçük gemileri keşfetmek ve set bataryalarının çok iyi atış yapmalarını sağlamak için hedefleri aydınlatmak projektörlerin görevidir. Deniz yüzeyinde araştırma yaparken projektörlerin yukarıya, havaya doğru yöneltilmesi asla doğru olmayıp, ışık demetinin daima yatay olması veyahut mevkii yüksek olan projektörlerde biraz aşağıya eğik bulunması gerektir. Hedef görülünce ışık demetinin üst kenarıyla aydınlatılacak ve daha içerdeki projektör, hedefi teslim alınca kadar aydınlatmaya devam olunacaktır. Sonraki projektör hedefi teslim alınca önceki ağır ağır ileri gidecek ve başlangıç noktasında yeni hedef arayacaktır. Aydınlatacak hedefi bulamayan projektörler, kapalı olarak bekleyecektir.

Deniz yüzeyini araştırırken, örneğin Kepez feneri, Mesudiye zırhlısı, bataryalar gibi önemli noktaların aydınlatılmasından son derece çekinilecek ve fakat bu yasağı ancak tarama zamanlarına ait olup, hedef görünür ve aydınlatma görevi başlarsa ve herhangi bir batarya tarafından ateş altına alınırca, artık her türlü düşünce bir yana bırakılarak hedefin sürekli olarak ve kesiksiz devam olunacaktır. Projektör daima aydınlatmaya hazır bulunmalıdır. Projektör subayı genel hizmetleri idare ile ışın demetinin sağa, sola, aşağıya yukarıya alınması ve hedefin bırakılması ile aynanın kapanmasını emreder.

Düşmanın bir girişimi hissedilir hissedilmez, bütün projektörler hemen çalışır duruma getirilerek, her an hedef taramasına hazır bulunacaklarsa da, olağan aydınlatma nöbeti, aşağıdaki gibi yapılacaktır.

1. Giriş Bölgesi :

Bu bölgede bulunan 4-90'lık projektör, 5 nci Alay Komutanının düzenleyeceği nöbete uygun olarak her gece sırayla aydınlatma yapılacaktır.

Aydınlatma konusunda aşağıdaki noktalar göz önüne alınmalıdır:

1. Projektörlerin nöbet saati her gece değişmelidir.

2. Anadolu tarafında bulunan Orhaniye Projektörü, Ertuğrul yönünde ve Kumkale projektörü Seddülbahir yönünde olmak üzere sabit olarak aydınlatma yapar. En az her beş dakikada bir sahasının müsaadesi oranında sol tarafa yöneltilmesiyle tarar.

3. Rumeli tarafındaki Ertuğrul projektörü Orhaniye yönünde ve Seddülbahir projektörü Kumkale yönünde sabit aydınlatma yaparak keza en az beş dakikada bir sahasının müsaadesi derecesinde sağ tarafında tarama yapar.

2. Kepez bölgesi :

Bu bölgede aydınlatma nöbeti, aşağıdaki projektörler ile sıra ile yapılacaktır:

1-Kepez'deki 90'lık projektör,

2- Baykuş'taki 90'lık projektör,

3- Havuzlar'daki 90'lık projektör.

1. Bu projektörlerin aydınlatma nöbetleri ve zamanı 4 ncü Alay Kumandanlığınca düzenlenecek ve Kepez bölgesi komutanlığınca bildirilecektir. Bir projektörün her gece aynı saatte nöbet tutmamasına dikkat edilmelidir. Aydınlatma, giriş bölgesini olduğu gibi aynı yönde ve uygun aralarla giriş tarafını da tarayacak şekilde yapılacaktır.

Düşmanın keşfi ve görülmesi halinde, aşağıdaki şekilde hareket olunacaktır:

1. Düşmanı gören veya hisseden projektör; derhal birçok işaret fişeği atarak baskını haber verecektir.

2. Bütün projektörler çalışır hale getirilip hedefin görülmesine değin ön kapaklarını kapalı bulunduracaklardır.

3. Bataryalar top başı edeceklerdir.

4. Bölgenin diğer noktalarına ve genel komutanlığa haber vereceklerdir.

MARMARA DENİZİNDE DÜŞMAN DENİZALTI LARINAKARŞI ALINACAK

EMNİYET TEDBİRLERİNE DAİR YÖNERGE' *

8 Aralık 1330 (21 Aralık 1914)

1. Maksat:

Bir veya birkaç düşman denizaltısının Çanakkale Boğazı'ndan içeri girebilmeleri ihtimali vardır.Karadeniz Boğazı'ndaki Donanmayı Hümayuna taarruz edecekleri kabul edildiğine göre gidiş sırasında akümülatörlerini doldurmak için, ya bir kıyıya yanaşacak veya hareket ederken bu işi yapacaklardır.İşte böyle bir zamanda denizaltının varlığını keşif veyahut onu yok etmek mümkündür.Bu amaca ulaşmak için mümkün olduğu kadar çabuk ve emniyetle denizaltının varlığını gösterir raporu elde etmelidir. Denizaltının özelliklerine dair bazı bilgiler ilişik kâğıtta yazılıdır.

2. Kaza Kaymakamları ve birik komutanları, Başkumandanlık Vekaleti Celilesinin emrine göre gözetleme yapmak ve bilgi vermekle görevlidirler.Bahriye Nazırının Galata yatı ile İstanbul vapuru, denizaltılara barınak olmaya uygun ve telgrafı bulunmayan adalarla bunun gibi yerler arasında bağlantıyı sağlamak üzere,aydınlık başlangıcından karanlık basıncaya kadar denizde dolaşmaya ve kendilerine ayrılan bölgeleri çok sıkı bir gözetleme altında bulundurmak zordundadır. Galata vapurunun dayanak yeri Mudanya'dır.İmralı adası etrafında dolaşıp düşmana dair bilgileri telgrafla haber vermek gerektiğinde hemen Mudanya'ya gider.İstanbul vapurunun dayanak noktası,Marmara adasıdır.Marmara (Paşa limanı) ve diğer adalar arasında dolaşır, ve telgraf vermek için en yakın telgraf merkezi bulunan Erdek veya Karabiga'ya gider.Her yapur kendi bağlı

* Genelkurmay Başkanlığı, a.g.e. VIII, s. 537-538: Ayrıca bu belge için Bkz. ATASE Arş., Klas. 4669, Dos.H/2, Fih. 1/138-139: ATASE Arş., Klas. 4669, Dos. H/3, Fih. 1/130.

olduğu limanda geceyi geçirir.

Çanakkale' den itibaren gözetleme görevini Pelengiderya ve İtareis gambotları yapacak ve yukarıda belirtilen adalarla, Rumeli ve Anadolu kıyıları arasında, 25 derece 15 dakika doğu meridyeninin batı tarafında dolaşacak ve telgraf vermek gerektiği vakit, Kilitbahir telsiz telgraf merkeziyle muhabere edemeyecek surette uzakta bulunursa, telgraflarını Şarköy, Mürefte veya Karabiga'dan verir. Adı geçen gambot geceleyin, Çanakkale'de bulunan Başkomutanlık Vekaleti temsilcisinin yönergesine göre hareket eder.

Telsiz telgrafı olmayanlar geceyi Karabiga, Şarköy veya Mürefte'de geçirecekler, telsiz telgrafı olanlar Ekinlik'te de kalabilirler. Geceyi geçirecekleri yere ulaşınca günlük gözlemlerini telsiz veya telli telgrafla Mevki-i Müstahkem Komutanlıklarına bildireceklerdir.

3. İşareti:

a) Gemiler birbirlerini tanımak için verilecek işaretler, Milletlerarası işaret filama veyahut mors alfabesi ile yapılır.

Soru : R

Cevap : K harfleridir.

b) (Dikkat. Denizaltı görüldü) işaretini vermek için, gemilerden işaret tabancası ile denizaltılara doğru bir beyaz fişek atılır. Ve bundan sonra hedef ateş altına alınır. Gözetleme yerinden :

Gündüz kırmızı bir bayrak veya beyaz bir bez parçasıyla devamlı surette daire resmedilir, geceleyin ateş yakılır.

4. Rapor sureti:

Adres, Müstahkem Mevki Komutanlığı veya çok acele durumda İstanbul Başkomutanlık Karargahına telgraf şifresiz olarak kısa ve açık bir cümle ile denizaltı hakkında bilgiyi kapsayacaktır. Raporun çok süratli bildirilmesi önemli ve gereklidir.

5. Denizaltılara Karşı Ateş Açmak :

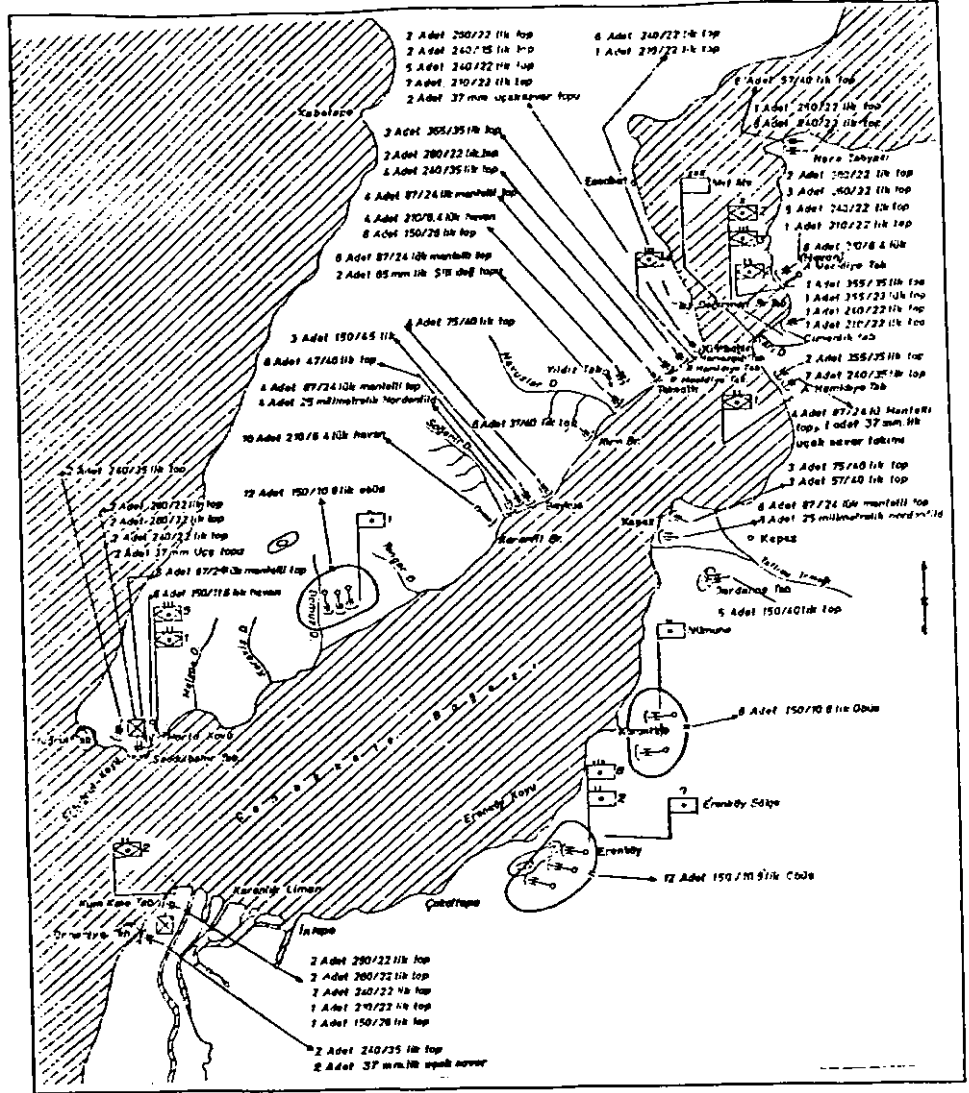
Denizaltı, deniz yüzünde gelişigüzel ateş altına alınır. Eğer dalmış ise

ayna düzenini taşıyan ve boru şeklinde görünecek olan kısmına dikkat ve itina ile nişan alınarak atış yapılır. Denizaltı gemiye doğru torpido atarsa(torpido atılırken geldiği yönde karıntılı bir iz bırakır), hemen büyük bir suretle denizaltıya doğru hareket edip torbidoyu aşmak ve denizaltının üzerine demir atmaktadır. Bu yol ile demir, pervane veya dümene takılıverdi mi denizaltıyı hareket edemez bir hale getirir.

6. Çanakkale'den hareket eden gemi tekrar limana dönüşte içinde on ton kömür bulunacak surette hareketini düzenleyecektir.

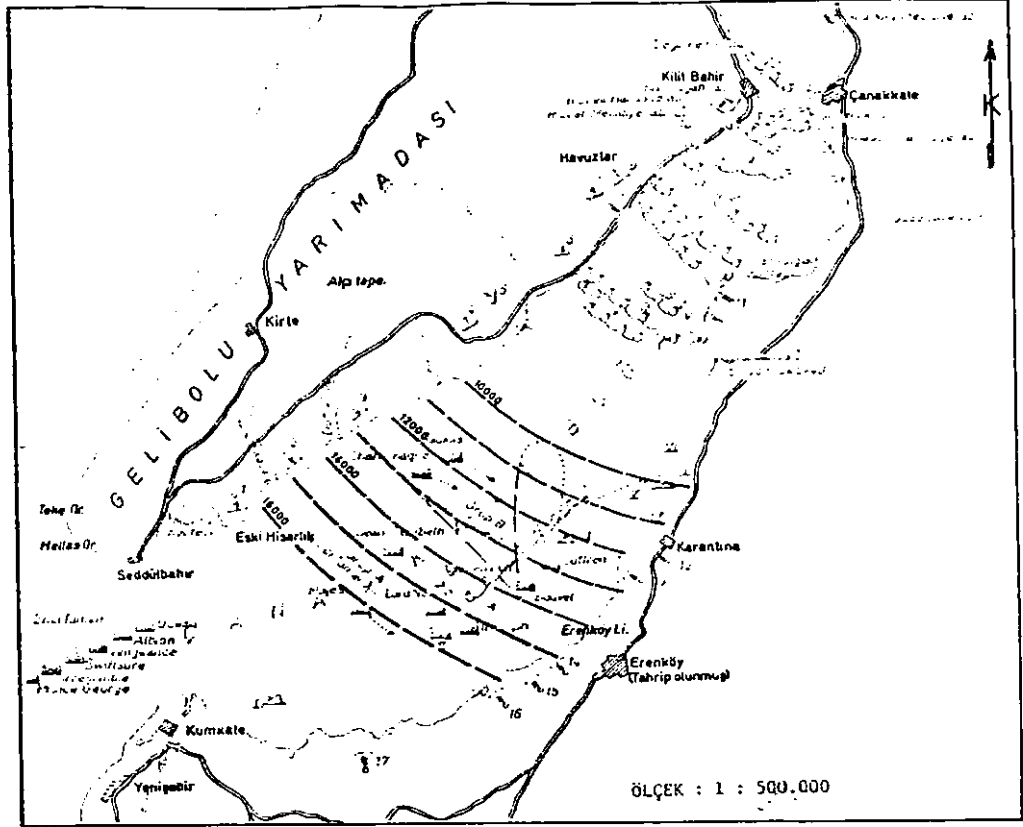
7. Gerekirse şifre ile görüşmek üzere bir şifre eklenmiştir.

Harita II: Çanakkale Müstahkem Mevki Topçusu (18 Şubat 1915)

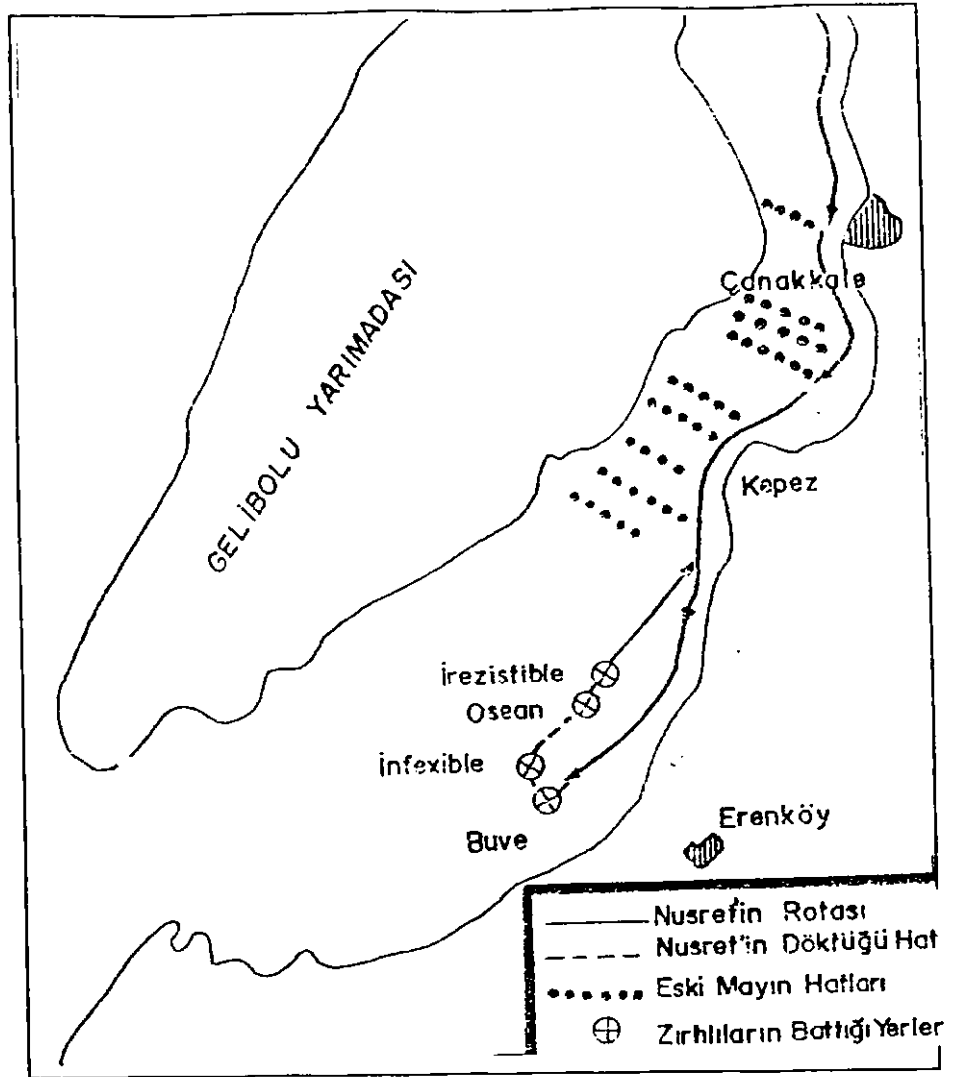
Şükrü Erkal, "Birinci Dünya Savaşı'nda Çanakkale Cephesi Deniz Harekâtı", Çanakkale Muharebeleri 75 nci Yıl Armağanı, Ankara 1990, s.193'den alınmıştır.

Harita III: Çanakkale Boğazı Muharebesi (18 Mart 1915)

Genelkurmay Başkanlığı, Birinci Dünya Harbinde Türk Harbi VIII, Ankara 1976, s.176'dan alınmıştır.

Harita IV: Nusret Mayın Gemisi'nin Mayın Döktüğü Yer ve Boğaz'da İzlemiş Olduğu Rota (8 Mart 1915)

Şükrü Erkal, "Birinci Dünya Savaşı'nda Çanakkale Cephesi Deniz Harekâtı", **Çanakkale Muharebeleri 75 nci Yıl Armağanı**, Ankara 1990, s.195'den alınmıştır.

BİBLİYOGRAFYA

A-ARŞİV KAYNAKLARI

<u>Arşiv</u>	<u>Klasör</u>	<u>Dosya</u>	<u>Fih</u>
ATASE Arş.	4611	43	14.15.22
—————	4116	516-A	19/3-4-22
—————	4669	H/1	1/13-23-27-31-32- 33-36-37-38- 40-44-52-54-55-56
—————	4669	H/2	1/22-23-24-30-37-42-43-44-52- 55-60-67-73-74-75-76-77-81-82- 83-84-85-90-130-137-138-139
—————	4669	H/3	1/3-4-5-8-10-12-18-25-26-29-30- 31-32-41-43-44-52-53-54-65-82 88-89-128-129
—————	4669	H/5	1/12-13-14-15-20-25
—————	4669	H/6	1/2-4-9-11-47-54
—————	4669	H/9	1/6-7-11-12-13-14-15-20-21-22- 23-24-25-26-27
—————	4669	H/10	1/8-9-10-15-17-18-19-24
—————	4669	H/11	1/10
—————	4669	H/13	1/8-9-10-11-130

B-HATIRA VE TETKİK ESERLER

ADİL, S., **Hayat Mücadeleleri, Selahattin Adil Paşa'nın Hatıraları**, (Nşr. Enver Koray), İstanbul 1982.

ALLEN, W.E.D., MURATOF, P, **Caucasian Battlefields, A. History of the Wars on the Turco- Caucasion Border 1828-192**, Cambridge 1953.

AKIN, H., **Aydın Oğulları Tarihi Hakkında Bir Araştırma**, Ankara 1968.

- ANCIN, O., "18 Mart 1915 Çanakkale Zaferi'nin 61. Yıldönümünü Anarken Zaferin Ölümsüz Kahramanları Hasan-Mevsuf'a Sesleniş" **Hava Kuvvetleri Dergisi**, C. 55, S.261.
- ARMAOĞLU, F., **Siyasi Tarih (1789-1960)**, Ankara 1975
- AYDEMİR, Ş. S., **Makedonya'dan Ortaasya'ya Enver Paşa, (1908- 1914), II**, İstanbul 1981.
- BAİLL, A., **Bizans Tarihi II**, (Nşr. H. Şaman), İstanbul ----
- BANOĞLU, N. A., **Çanakkale Savaşlarının Altın Sayfaları**, Ankara 1982.
- BAŞTAV, Ş., **Bizans İmparatorluğu Tarihi (1261-1461)**, Ankara 1989
- BAYCAN, N., "Orgeneral Cevat Çobanlı", **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, C. VII, S.20, (Mart 1991)
- , "Orgeneral Cevat Çobanlı" **Askeri Tarih Bülteni**, S.25, (Ağustos 1988)
- BAYUR, Y. H., **Türk İnkılâbı Tarihi**, III/2, Ankara 1983.
- BELLEN, F., **Çanakkale Savaşı**, İstanbul 1935.
- , **Birinci Cihan Harbinde Türk Harbi, 1915 Yılı Hareketleri**, Ankara 1964.
- , **XX. Yüzyılda Osmanlı Devleti**, İstanbul 1973.
- , **Birinci Dünya Harbinde Türk Harbi I**, Ankara 1967.
- BESBELLİ, S., **Çanakkale'de Türk Bahriyesi**, İstanbul 1959.
- BİLBAŞAR, S., **Çanakkale 1915**, İstanbul 1971.
- CLAVİJO, R. G., **Timur Devrinde Semerkand'a Seyahat**, (Nşr. Ö. Rıza Doğrul), İstanbul 1975.
- CASSAR, G. H., **Çanakkale ve Fransızlar**, (Nşr. N. Dalay), İstanbul 1974.
- ÇAMOĞLU, Ş., **Çanakkale Boğazı ve Savaşları**, İstanbul 1962.
- ÇOBANLI, C., "Çanakkale ve Mehmetçik " **Kemalizm**, Yıl:14, S. 164, (Mart 1976)
- ERİKAN, C., **Çanakkale'de Türk Zaferi**, Ankara 1964.
- ERİM, N., **Devletlerarası Hukuk ve Siyasal Tarih Metinleri I**, Ankara 1953.
- ERKAL, Ş., "Birinci Dünya Savaşı'nda Çanakkale Cephesi Deniz Harekatı"

- Çanakkale Muharebeleri 75'nci Yıl Armağanı**, Ankara 1990.
- ESAT PAŞA, **Esat Paşa'nın Çanakkale Anıları**, (Nşr. Kâzım Taşkent) İstanbul 1975.
- GÜNESEN, F., **Çanakkale Savaşları**, İstanbul 1986.
- HALİS, **Çanakkale Raporu**, İstanbul 1975.
- HAMILTON, İ., **Gelibolu Günlüğü**, (Nşr. Osman Öndeş), İstanbul 1972.
- HAMMER, J., **Büyük Osmanlı Tarihi VI**, İstanbul 1990.
- HATİPOĞLU, M., **Türk Yunan İlişkilerinin 101 Yılı (1821-1922)**, Ankara 1988.
- HEYD, U., **Yakın-Doğu Ticaret Tarihi**, (Nşr. E. Z. Karal), Ankara 1975.
- HİTTİ, K, P., **Siyasi ve Kültürel İslâm Tarihi II**, İstanbul 1980.
- GENELKURMAY BAŞKANLIĞI, **Türk İstiklâl Harbi'ne Katılan Tümen ve Daha Üst Kademelerdeki Komutanların Biyografileri**, Ankara 1989.
- , **Türk Silahlı Kuvvetleri Tarihi Osmanlı Devri, Osmanlı-Rus Kırım Harbi Kafkas Cephesi Harekâtı (1853-1856)**, Ankara 1986.
- , **Birinci Dünya Harbinde Türk Harbi VIII**, Ankara 1976.
- GOTTLIEB, W, W., **Studies in Secret Diplomacy During the First World War**, Londra 1957.
- GÜNDÜZ, A., **Hatıralarım**, (Nşr. İ. İlgar), İstanbul 1973.
- ILGAR, İ., **Çanakkale 1915**, İstanbul 1969.
- İĞDEMİR, U., **Arıburnu Muharebeleri Raporu**, Ankara 1968.
- İNAN, Y., **Türk Boğazlarının Siyasal ve Hukuksal Rejimi**, Ankara 1986.
- KABACALI, A., **Talât Paşa'nın Anıları**, İstanbul 1990
- KARAL, E, Z., **Osmanlı Tarihi VIII**, Ankara 1988.
- , **Selim III'ün Hat-tı Hümayunları-Nizâmı Cedid (1789-1807)**, Ankara 1988.
- KINAL, F., **Eski Anadolu Tarihi**, Ankara 1987.
- KAYABALI, İ., ARSLANOĞLU, C., **Çanakkale Savaşı**, Ankara 1975.
- KURAT, Y, T., **Osmanlı İmparatorluğu'nun Paylaşılması**, Ankara 1987.

- KURAT, A. N., **Rusya Tarihi, Başlangıçtan 1917'ye Kadar**, Ankara 1987.
- , **Türkiye ve Rusya**, Ankara 1990.
- , **Çaka Bey**, Ankara 1966.
- KURTCEPHE, İ., "İtalyan Donanmasının Çanakkale Boğazı'nı Geçme Teşebbüsleri", **OTAM**, S.1, (HAziran 1990).
- KURTOĞLU, F., **Çanakkale ve 18 Mart 1915**, İstanbul 1935.
- LEVTCHEKNO, M. V., **Bizans**, (Nr. E. Berktaş) İstanbul 1979.
- MANSEL, A. M., **Ege ve Yunan Tarihi**, Ankara 1971.
- MCLAUGHLIN, R., **Yavuz'un Kaçışı**, (Nşr. Nejat Dolay), İstanbul 1978.
- MEMİŞ, E., "Eskiçağ'ın Birinci Dünya Savaşı ile Yakınçağ'ın Birinci Dünya Savaşında Boğazların Oynadığı Rol ve Türkiye" **Askeri Tarih Bülteni**, S. 22 (Şubat 1987)
- MENTEŞE, H., **Osmanlı Mebusan Meclisi Reisi Halil Menteşe'nin Anıları**, (Nşr. Hürriyet Vakfı), İstanbul 1986.
- MİKUSCH, D. V., **Gazi Mustafa Kemal Avrupa ile Asya Arasındaki Adam**, (Nşr. Esat Nermi Erendor), İstanbul 1981.
- MOLTKE, H. V., **Moltke'nin Türkiye Mektupları**, (Nşr. H. Örs), İstanbul 1969.
- MOOREHEAD, A., **Çanakkale Geçilmez**, (Nşr. G. Salman), İstanbul 1972.
- MUHASİPOĞLU, F., **Çanakkale 60. Yıl**, Mart 1975.
- MÜTERCİMLER, E., **1912-1922 Türk Savaşları Balgeseli, Destanlaşan Gemiler**, İstanbul 1987.
- OGLANDER, A., **Büyük Harbin Tarihi, Çanakkale Gelibolu Askeri Harekâtı I**, (Nşr. Tahir Tunay), İstanbul 1939.
- ORHON, A., "Çanakkale Boğazı Muharebesi" **Askeri Tarih Bülteni**, S.10, (Ankara 1980)
- , "Mustafa Kemal (Atatürk) Çanakkale'de " **Askeri Tarih Bülteni**, S.14, Ankara 1982.
- ORTAYLI, İ., **II. Abdülhamit Döneminde Osmanlı İmparatorluğunda Alman Nüfuzu**, Ankara 1981.

- PERK, K., "Çanakkale'nin Eski Zamanları Hakkında Bir Tetkik ve Bu Mıntıkada Cereyan Etmiş Bazı İmha Muharebeleri" *Askeri Mecmua*, S.100, (Mart 1936).
- POMIANKOWISKI, J., *Osmanlı İmparatorluğu'nun Çöküşü 1914-1918 I. Dünya Savaşı*, İstanbul 1990.
- RUNCIMAN, S., *Haçlı Seferleri Tarihi I*, (Nşr. Fikret Işıltan), Ankara 1989.
- SABİS, A. İ., *Birinci Dünya Harbi II*, İstanbul 1990.
- SANDERS, L. V., *Türkiye'de 5 Yıl*, (Nşr. M. Şevki Yazman), İstanbul 1968.
- SEVİM, A., -YÜCEL, Y., *Türkiye Tarihi, Fetih, Selçuklu ve Beylikler Dönemi*, Ankara 1989.
- SMİTH, M. L., *Anadolu Üzerindeki Göz*, (Nşr. H. İnal), İstanbul 1978.
- ŞIVGIN, H., *Trablusgarp Savaşı ve 112 Türkiye-İtalyan İlişkileri*, Ankara 1989.
- TEKİNDAG, Ş., "Çanakkale", *İslâm Ansiklopedisi II*,
- TUNÇÇAPA, Ş., *Çanakkale Harbi Hatıralarım*, İstanbul 1958.
- TUNÇOKU, M. A., "İngiliz Gizli Belgelerinde 18 Mart Zaferi ve Çanakkale Muharebeleri", *Çanakkale Muharebeleri 75'nci Yıl Armağanı*, Ankara 1990.
- TURAN, O., *Türklerde Stratejik ve Taktik Düşünceler (Mete'den Atatürk'e Fadar)*, İstanbul 1986.
- TÜRK ANSİKLOPEDİSİ XI**, "Çanakkale Boğazı"
- TÜRKGELDİ, A. F., *Görüp İştittiklerim*, Ankara 1987.
- UÇAR, Ş., *Anadolu'da İslâm-Bizans Mücadelesi*, İstanbul 1990.
- ULUĞ, N. H., *Çanakkale Destanının 50. Yılı*, Ankara 1965.
- , *Çanakkale Zaferi'nin Altın Sayfaları*, Ankara 1982.
- UMAR, B., *Türkiye Halkının İlkçağı Tarihi I*, İzmir 1982.
- UZUNÇARŞILI, İ. H., *Osmanlı Tarihi I*, Ankara 1982.
- , *Osmanlı Tarihi II*, Ankara 1988.
- , *Anadolu Beylikleri ve Akkoyunlu, Karakoyunlu Devletleri*, Ankara 1988.

VADLER, D., *Çanakkale Olayı*, (Nşr. M. Ali Kayabal), İstanbul 1971.

YAZMAN, M, Ş., *Türk Çanakkale*, İstanbul 1969.

YETKİN, G., *Çanakkale Zaferi*, (Türkiye Eski Muharibler Dergisi Çanakkale Zaferi
50. Yılı Özel Sayısı) Ankara 1965.

C- GAZETE VE SÜRELİ YAYINLAR

Tanin, 24 Mart 1915

Tercüman-ı Hakikat, 29 Temmuz 330/ 11 Ağustos 1914.

Askerî Tarih Belgeleri Dergisi, (Ağustos 1989), s.62.

DİZİN *

A		Baltık Körfezi	7,87
Abdülhamit	63	Bandırma	38
Adalar Denizi	88	Barbaros	80
Adil Bey (Teğmen)	147	Baykuş	84,138
Adriyatik	28,29	Beşike	33,35
Agememnon	96,103,134,136,137,	Belçika	75
Akabe	5,7.	Bolayır	10,79,136,
Akhisar	22,35,36,53,159	Bône	29
Akyarlar	114,115.	Bouvet	76,77,96,135,139,141,151
Albion	96,108,110,112,142.	Bozcaada	6,22,35,83,104,130,133,
Ali İhsan Sabis	154	Boğalı	8
Ali Fuat Türkgeldi	105	Boğazlar meselesi	57
Ali Efendi	76,145	Breslau	27,29,30,31,32,33,35,36,39,48,
Anadolu Hamidiyesi	52,62,138,139		56,60,74,159,
Arıburnu	155	Brezilya	28
Arjantin	28	Bulgaristan	88,
Ark Royal	126	Buronzor Von Shëndorf	20
Arkanjel	87	C-Ç	
Asar-ı Tefvik Zırhlısı	148	Çakabey	3,156
Atina	85	Calwel	48
Atinalılar	2	Çamburnu	120
Avusturya	24,29,132.	Çardak	5
Azak Kalesi	8	Carden (Amiral)	49,51,75,77,89,90,
B			91,92,93,96,101,103,108,112,113,123,
B.J.Brady	126		132,133,161

* Bu Dizine, Cevad Paşa, Çanakkale, Osmanlı, Müttefik Filo,Boğaz gibi, hemen hemen her sayfada yer almış bulunan kelimeler alınmamıştır.

Goluva	103,151.	İskender	2
Goncasuyu	95,135,139	İsmail Hakkı Bey	147
Gromekin	128	İspartalılar	2
H		İstanbul	15,6,48,65,77,88,90, 94,102,130,131,154,
Hacı Paşa Çiftliği	106	İtalya	29,85,91,129,159
Halil Ece	4	İzmir	74,75,
Halileli	97,101,112,124,133,137	J	
Hamidiye	9,59,81	J.Jüstinyanus	2
Hankey (Yarbay)	87	Japon	75
Harapkale	109	K	
Hasan Hulusi Bey	147,149,150	Kabatepe	3,64,106,117,121
Havuzlar	62,83	Kafkas Cephesi	88
Heyes Sadler	134,139,142,	Kal'a-i Sultaniye	6
Hisarlık	136	Kanlı Tepe	114
Hitit	2	Kara Biga	32
Homeros	1	Karadağ	75
I-İ		Karanlık Liman	38,52,61,111,112, 123,126,144
İan Hamilton	133,134,151,153	Karesi Beyliği	4,
İmroz	22,34,96,130,136	Kepez	8,57,57,58,62,92,114,126,134, 142,147,148,
İndefitegable	38,76	Kereviz Deresi	114
İnfilexible	36,37,96,103,134, 136,137,138,	Kilitbahir	2,6,52,56,62,68,90,108,121, 137,138,139,140,144,145,156,162
İngiltere	22	Kilya	8
İntepe	21,112,113,133,137,	Kırım	10
İntibah	21,62	Kirte	137
İran	127	Kitchener	90,102,151
İrresistible	109,134,142,143,144,145, 146,151,		
İsa Reis	71,87		

Konstantin	48	Mehmed Efendi (Edremitli).	142
Konstantinapol	156	Mehmed Mevsuf	146-151
Köprülü Mehmet Paşa	6	Mehmed Çavuş	116
Köse Burnu	86	Mehmet Şevki	21
Köse kale	9	Melik İshak	4
Krupp	10	Menderes	112,
Kruzo	10	Mertem Paşa	43,44,61,65,66,69, 70,71,81,83,84,160
Kumkale	6,17,21,57,64,67,76,77,96,97, 100,101,103,104,109,111, 112,115,116,117,116,138,	Messina	29
Kurşunlu	120	Mesudiye	9,63,80,81,82, 84,85,86,95,138, 139,145
Kütahya	22,31,71	Michlayevski	89
L		Midilli	33,36,37,45,160,
Lahey	158	Milne	37
Liman Von Sanders	26,40	Mısır	48,85,
Limni	36,39,47,90,102	Mondros	17,22,34,39,47,
Limpus	40,41,78	Morto Limanı	107,109,133
Londra	9,24,28,85,90,93,94,131,132	Moskova	87
Lord Ficher	113	Mustafa Kemal(Atatürk)	109,122, 137,163,
Lord Nelson	134,136,137,138,149,	Musul	22,33
M		N	
M.S.Fitzmaurice	112	N.S.Douglas	126
Macaristan	88	Namazgah	8,9,68,139,143,152
Macid Bey	30,33,76,	Nara	5,8,17,21,22,31,58,59, 63,81,98,114, 123,
Majestic	108,112,134,142,	Nazmi Bey	125
Makedonya	11,17,22,128,157		
Maydos	64,121,122,137		
Mecidiye	58,59,68,139,		
Megalo İdea	156,		

			210
Nicola (Grandük)	90,128	Rodos	26
Nusret	87,125,126,	Roger Keyes	133
O		Roma	88
Ocean	112,134,142,144,151	Romanya	88,91
Odessa	72	Rumeli Hamidiyesi	152,142,
Oglander (General)	151,	Rumeli Mecidiyesi	138,143
Orhan Gazi	4	Rusya	127,130,131,156,157
Orhaniye 17,57,67,76,77,96,97,100,103,		S	
Orhaniye	104	Sait Halim Paşa	74
Osman Aşkı Bey	140	Sakarya	130
Osman Zati Bey	144	Sarıca Paşa	5
Ovacık	101,105	Sarıkale	36,37
P		Sarıkamuş	89,161
Paşa İskelesi	143,	Saros Körfezi	34,
Palmers	35	Saros	95
Pelengiderya	23,71,86	Sazanoff	129,130
Petersburg	90	Schack	19,20,43,50,156,158
Phillipeville	29	Schneider	10,136
Pisa	3	Sebdülbahir	6,17,21,33,34,57,64,67,76
Pola	29		,80, 96,97,100,103,104,107,108,
Posselt	19,39		109,111,113,115,116,117,135,
Preveze	163		136,137,155,
Prince George	135-138	Selanik	21,25,96,
Q		Selehattin Adil Bey	136
Qepretta	80,135	Selim III	7
Quen Elizabeth	96,103,133,134,135,136	Sestos	2,3
	,137,138,139,149,	Sîr Gerald Ellison	154
R		Sırp	75
Reşadiye	28	Sivastopol	72

Souchon	12,13,40-45,72,80,98,159	Umur Bey	4
Souffren	76,77,96,103,135,151	Usedom Paşa	42,43,44,84,115
Soğanlı	34,52,57,61,83,114,126,139,148,	V	
Süleyman Çelebi	5	Vassidla Bey	65
Sultan Osman	36	Veber	19,25,39,41-45
Suriye	128	Venedik	3-4
Süveyş	48,88	Vengeance	103,109,110,134,142,
Suviftsure	134,	Venizelos	48
Ş		Veymout	36
Şikago	113	Vladivostok	87
Şile	45	W	
Şinayder	136	Weyhmouth	32
Şişli	115	Wilheim	153
Şükrü Bey	77	Y	
T		Yavuz	33,37,45,160
Taşos	17	Yenişehir	48,57,115,138
Talat Paşa	30,74	Yeniköy	100
Tekeburnu	99	Yıldız	59,62,152
Tekirdağ	38,64,118,	Yıldırım Beyazıd	5
Tenger Deres	110,112,115,117,138,144,	Yunanistan	156,158
Tiflis	88	Yunus Çavuş(Yozgatlı)	147
Trakya	130	Z	
Traviric	35,36	Zernov	136
Triumph	100,112,135,137		
Troubridge	37		
Truva	1		
Turgut Reis	98		
U			
Ulupınar	98,120,148		